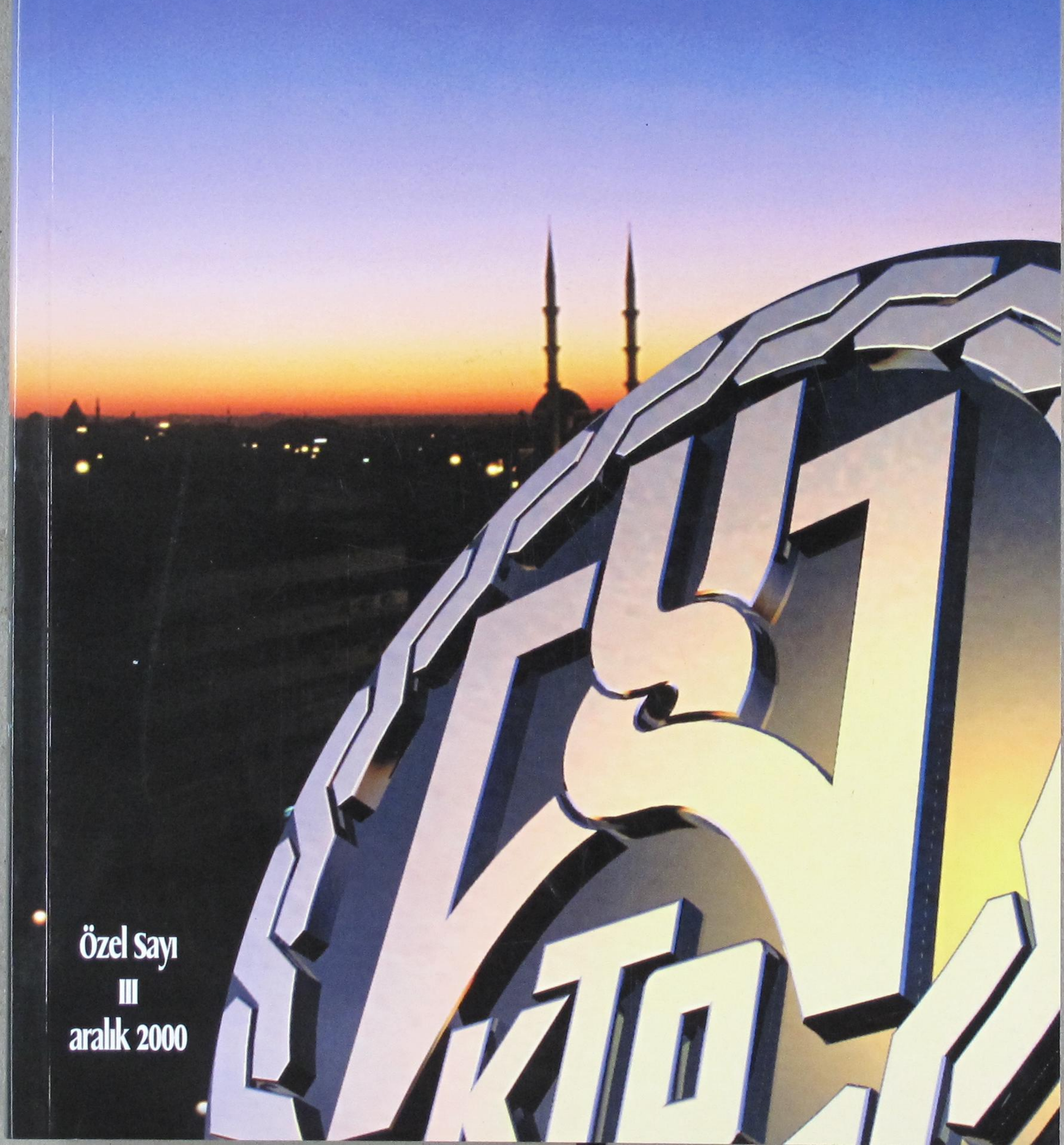
ipek yolu Özel Sayı yıl 13 sayı 154 aralık 2000

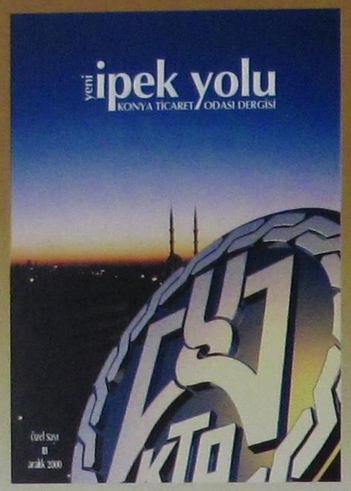
yeni ipek yolu

KONYA TİCARET ODASI DERGİSİ

Özel Sayı
III
aralık 2000

KONYA TİCARET ODASI

Sahibi KTO Yönetim Kurulu Başkanı
Hüseyin ÜZÜLMEZ

Genel Yayın Yönetmeni
Ahmet Şükrü KILIÇ

Yazı İşleri Müdürü
Erhan YAYLALI

Yazı İşleri Grubu
Mustafa AKGÖL, Fotoğraf
Sami KUL, Teknik
İbrahim ÇAKIR, Teknik
Yusuf KONCA, Teknik

Yayın Komitesi
Mustafa KABAKÇI / Ahmet POÇANOĞLU
Bülent KAŞDOĞAN / Seyit KARACA
Ahmet ÖZKAFA / Cengiz KAHVECİ
Kazım B.ERKEK / Hüseyin ŞENGEZER

Bilim Kurulu
Prof.Dr. Haşim KARPUZ / Prof.Dr. Ahmet ÖNKAL
Prof.Dr. Orhan ÇEKER / Prof.Dr. Mahmut ÖZDEMİR
Doç.Dr. Yavuz ATAR / Doç.Dr. Sami KARAHAN
Doç.Dr. Caner ARABACI / Yrd.Doç.Dr. Nazım KOÇU
Dr. Hasan ÖZÖNDER

Redaksiyon
İbrahim DEMİRCİ

Kapak Fotoğrafı
Cem KARAKIZ

yeni ipek yolu
*Ayda bir yayınlanır.
*Yıllık abone bedeli 7.500.000 TL.
*Dergimizdeki yazılar kaynak gösterilerek alınabilir.
*Dergimizdeki yazılardaki görüşler yazarlarına aittir.
*Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar yayınlansın/yayınlanmasın iade edilmez.

KONYA TİCARET ODASI BAŞKANLIĞI
Tel 0 332 3512125 - 3534850 (4 Hat)
Faks 0 332 3520930
İnternet www.kto.org.tr
E-mail kto@kto.org.tr

ISBN 975-512-525-6

Baskı Öncesi Hazırlık
WONDER WORKER
İletişim Çözümlemeleri, Reklâm Hizmetleri ve Matbaacılık Sanayi Ticaret A.Ş.
Tel 0 332 3247356 (4 Hat)
Faks 0 332 3247360

Renk Ayrımı&Film Çıktı
RENK
Repro Center
Tel 0 332 3421081 (2 Hat)
Faks 0 332 3421682

Baskı&Cilt
SEBAT
Ofset Matbaacılık
Tel 0 332 3420153 (2 Hat)
Faks 0 332 3420154
www.sebat.com

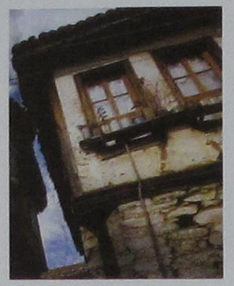
yeni ipek yolu
KONYA TİCARET ODASI DERGİSİ

Özel Sayı III
aralık 2000

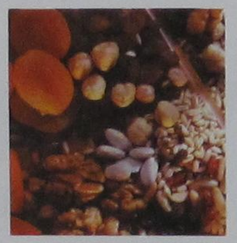
İçindekiler

8-13
Konya evlerinden süsleme örnekleri
Yrd.Doç.Dr. Osman KUNDURACI

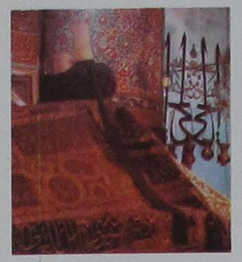
14-17
Konya nostaljisi
A.Sefa ODABAŞI

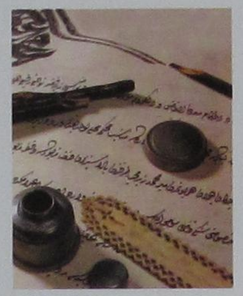
18-22
Konya'da Namaz ve Şivlilik adetleri
Ali IŞIK

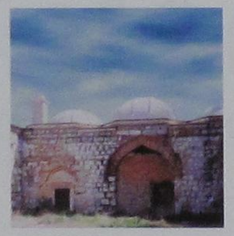
23-29
Mevlâna ve Konya
Yrd.Doç.Dr.Nuri ŞİMŞEKLER

30-36
Konya'lı Mevlâna
Prof.Dr.Adnan KARAİSMAİLOĞLU

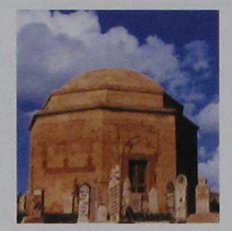

37-47
Konya Şer'iyye sicil kayıtlarına göre
İnce minareli Darü'l Hadis'in
Osmanlılar zamanında bakımı ve kullanılması
Yrd.Doç.Dr.Zeki ATÇEKEN

48-59
Ilgın Vakfiyesine göre
Lala Paşa Külliyesi ve Vakıflar
Yrd.Doç.Dr.Tahsin SAMUR

60-66
Selçuklular döneminde
Konya'nın iktisadi ve ticari yapısı
Yrd.Doç.Dr. Durmuş YILMAZ
Yrd.Doç.Dr. Yaşar BEDİRHAN

67-84
Konya ve çevresindeki tarihi eserlerde görülen
saçak ve saçak silmeleri
Yrd.Doç.Dr.M.Emin BAŞAR

85-90
Selçuklu ve Osmanlı dönemi Konya sulaması
M.Sabri DOĞAN

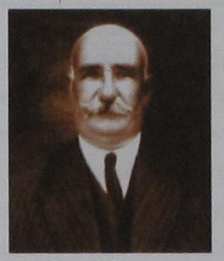

91-106
Konya çevresinden elde edilen Puzolan-kireç
karışımlarının farklı sıcaklıklar altında, fiziksel,
mekanik ve mikroyapı özelliklerinin incelenmesi
Yard.Doç.Dr.Nazım KOÇU, Şayeste KOÇU

107-112
Eski Konya Savunması
(Surlar ve Kapılar)
Yard.Doç.Dr.Sebahattin AĞALDAĞ

113-118
Sille bağ evleri
Yard.Doç.Dr.Mustafa İNCESAKAR

119-128
Ahmet Nushi KATIRCIOĞLU
Hayatı ve şahsiyeti
Prof.Dr.Ali Osman Koçkuzu

129-139
Konya'da 1980 sonrası konut yapı kooperatifçiliği
Arş.Görv.Dr. İlhan KOÇ

140-146
19. Yüzyılda Avrupa mimarisinin
Konya evine etkileri
Yrd.Doç.Dr.Mine ULUSOY

147-161
Konya'daki siyasi hareketlerin tarihi
Dr.Mehmet KANDIR

162-184
Osmanlı döneminde XVI. asırda Karaman
eyaleti, Zengicek nahiyesi ve Zıvarık (Altınekin)
Dr.Ahmet Şeref CERAN

Sunuş

Yeni İpek Yolu dergimiz ve dergimizin özel sayıları Konya'mızı anlatmaya devam ediyor. Yeni İpek Yolu, tarihi gelişim çizgisi içinde Konya'yı inceliyor. Konya'nın birikimi: kültürü, edebiyatı ve sosyal hayatı, dünden bugüne gerçekleşen donanımıyla günümüzü aydınlatıyor, geleceğimize ışık tutuyor. Konya, Yeni İpek Yolu ile geleceğe taşınıyor.

Konya, tarım ve ticaret ağırlıklı medeniyetlerin kurulmasında en önemli merkez şehirlerinden birisiydi. Tarihi İpek Yolu, ticaret, kültür ve sosyal hayatımızdaki etkin ve önemli rolü ile tarihte kaldı. Konya yükselen medeniyetlere kendi özünden değerlerini kattı ve onlara istediği şekli verdi.

Geleceğe aktardığımız Konya'da dün, Selçuklu medeniyetinin sağlam atılan temelleri vardı. Bu sağlam temeller, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulup gelişmesinde de önemli etkendi. Toplumsal yapıyı çevreleyen İslamiyetle, insanları koruyan ve kollayan adil bir hukuk sistemi ve insanları yoksul bırakmayan ticaret sistemi geliştirilmişti. Toprak yapısı da bu çerçevede, askeri düzenle korunuyor ve devleti sağlam ve üstün tutan bir sisteme oturuyordu. Çağının ilerisinde bilim ve teknik de hem askeri alanda, hem de üretim alanında uygulanma alanı buluyor, devlet çağdaşları arasında ileri, sürekli gelişen ve büyüyen bir yapıyla tüm dünya için çekim merkezi oluşturuyordu.

Dünkü Konya, doğudan batıya ve batıdan doğuya doğru gerçekleşen göçlerin, yayılmaların, savaşların güzargahında bir merkez oluşturdu; Anadolu'dan güneye Toroslara inen yol ve yine Batı'nın Suriye ve Mısır yolları üzerinde yer aldı. Bu kavimler, göç ve ticaret yolları Konya'da kültürlerin ve medeniyetlerin harmanlanmasına neden oldu.

Bugün, sanayi ve sanayi ötesi toplumsal yapıların şekillendiği ortamda, gelecekte hangi değerleri elde edeceğimizi ve bu değerleri de nasıl bir toplumsal düzende gerçekleştireceğimizi iyi bilmek zorundayız. Bilgi çağının Konya'sı, ilk üniteleri tamamlanan KTO Uluslararası Fuar Merkezi, uluslararası standartlarda bir sivil havaalanı, serbest bölge, organize sanayi bölgeleri ve uluslararası ticaret merkezleriyle büyük bir metropol olacaktır. Dünün İpek Yolu'nun Konya'sı beşiklik ettiği medeniyetin daha büyüğünü, bilgi otoyollarının ve benzer ticari metropollerin merkezinde olduğu zaman kuracaktır.

Konya, tarihsel birikimini ekonomik büyüme olarak, önce Konya ve çevresini daha sonra ülkemizin ve dünyanın başka önemli merkezlerini etkileyerek geliştirecektir. Ticaret yollarının ve dolayısıyla onunla birlikte konaklama ve ekonomik etkinliklerin ülkemizi ve Konyamızı terk ettiği büyük keşifler ve buluşlar çağından bu yana sürdürülen ekonomik ve kültürel sessizlik ve ekonomik içe kapalılık, içinde yaşadığımız dönemde sona erdi.

Bugün tüm dünyada ve Konyamızda da insanların gözünde ve aklında sınırlar kalktı, ürünler ve sermaye bilginin peşinde dolaşıyor. İşte Konya, bugün ve gelecekte, üretilen her bilginin, üretime sunulacak her teknolojik gelişmenin ve yatırıma dönüşecek her sermayenin davetçisi olacaktır. Konya Ticaret Odası böyle yakın bir geleceği karşılamak ve günümüz imkânlarını da en iyi şekilde değerlendirmek için insan kaynaklarımızı geliştirme projeleri hazırlamış, Yönetim Eğitim Merkezimizde bir dizi yönetim-organizasyon programları düzenlenmiştir. Ayrıca gelecekteki büyük metropol Konya'nın ekonomik hareketliliğinin öncüsü Uluslararası Fuar ve Kültür Merkezimiz dünyanın her yerinden gelecek ekonomik buluşmalar için hazırlanıyor. Konya'nın gelişmesi, kendi kültür ve medeniyetinin temelleri üzerinde yükselecek ve bilgi toplumunun tüm imkânlarını yaşatacaktır.

Bugün Konya, büyük bir ekonomik ve sosyal sıçramayı gerçekleştirebilecek potansiyeli hazırlıyor. Bir araya gelen insanlarımız, ortaya koydukları güçbirliği kuruluşlarıyla doğudan-batıya kuzeyden -güneye, Konya'mızın büyük ticaret ve göç yollarının üzerinde gerçekleştirdiği kültür ve uygarlık sentezini yeniden daha büyük ve daha muhteşem kurma çalışmalarına başladılar.

Konya ekonomisinin gelecekte düşünülen büyüklüklere ve etkinliğe erişebilmesi için yapılması gereken işleri toplumun tüm kesimleri, birer görev kabul etmelidir. Bunun için sağlıklı bir ekonomik altyapı, düzgün ve gelecekteki tüm büyük yerleşimlere imkân veren planlı şehircilik, dünyada ve Türkiye'de ihtiyaçları en iyi ve en güzel şekilde, tüketici mutluluğu gözeterek karşılayacak sanayi, ticaret ve hizmet birimlerimiz bugünden hayata geçirilmelidir. Konya ekonomisinin geleceğini dünyanın büyük ekonomik merkezleriyle entegre olmuş, bu merkezler için mal ve hizmet üreten bir düzeyde görüyoruz. Konya kendi imkânlarını ve potansiyelini dünyanın başka yerlerinde elde edeceği bilgi, sermaye ve ürünlerle zenginleştirerek gelişecektir. Konya Ticaret Odamız da gerçekleştirmeye çalıştığı faaliyetlerini uluslararası düzeyde tutmaktadır.

Konya Ticaret Odamız, şehrimizin ve ülkemizin daha hızlı ve hak ettiği gibi kalkınabilmesi için çalışmalarıyla bir model oluşturmaktadır.

Konya Ticaret Odamız, hedeflerini büyük seçmekte ve yüce milletimizin dünyanın en ileri ve en gelişmiş ülkelerinden birine sahip olması gerektiğine inanmaktadır.

Türkiye ve Konya için belirlediğimiz hedef, bulunduğu bölgenin imkanlarını en iyi şekilde kullanan ve geçmişindeki büyüklükleri aratmayan muhteşem ve büyük bir gelecektir. Biz bu hedefleri Konya'da ve Türkiye'de inşaallah gerçekleştireceğiz.

Hüseyin ÜZÜLMEZ
KTO Yönetim Kurulu Başkanı
TOBB Yönetim Kurulu Üyesi

Konya Evlerinden Süsleme Örnekleri

Yrd.Doç.Dr. Osman KUNDURACI

Resim 1
Zincirlikuyu Mahallesinde bir Çelebi Evi.

Türk kültür tarihi içinde inşa edilmiş olan farklı mimari yapı ve çok sayıdaki el sanatı örnekleri, yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılmıştır. Özellikle Orta Asya'da Uygur bölgesinde yapılan kazılarda çıkarılan çeşitli ahşap ve madeni malzemenin zengin süslemelere sahip olması, Türk süsleme sanatının kaynağı bakımından önemlidir. Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu saraylarında yapılan kazılarda sırlı tuğla ve alçı malzemelere işlenmiş bitkisel, geometrik ve figürlü tasvirler görülmektedir[1].

Aynı süsleme örnekleri Anadolu Selçuklularına ait mimari yapılarda da bir gelenek olarak devam etmiştir[2]. Divriği Ulu Camii portallerinde taş tezyinat olarak, Kubadabad Sarayı'nın çinilerinde ve Beyşehir Eşrefoğlu Camii gibi ahşap direkli camilerde kalem işi süslemeler şeklinde görülür.

Burada verilen örnekler belli başlı yapılar olmalarına rağmen Türk El Sanatları içinde yer alan ahşap, taş ve çini malzemelerin kullanıldığı yerler ve teknikler itibariyle geometrik, bitkisel ve hayvan figürleri yoğun olarak kullanılmıştır[3].

Türk sivil mimarisinde ise özellikle konutlardaki süsleme geleneği, Hun dönemine kadar gitmektedir. Orta Asya Türk çadır sanatı örneklerinde de benzer süslemeler görmekteyiz. Türk hakanlarının oturdukları otağların ahşap direkleri ve kaplama malzemesi olan keçelerde Türk süsleme sanatının motif zenginliğini görebiliyoruz.

Erken tarihlere ait Türk evi örnekleri günümüze kadar maalesef gelememiştir. Fakat buna rağmen o dönemlerden kalma yazılı kaynaklarda Türk evi ve odalarından sıkça bahsedilmektedir. Kaşgarlı Mahmud'un "Divan-ü Lügat-it Türk" adlı eseri bunların başında gelir.[4]

Osmanlı dönemi saray ve evleri hakkında ise Matrakçı Nasuh, Irak seferi sırasında hazırlamış olduğu Menazilname adlı eserinde uğradığı her şehrin minyatürlerle tasvirini yapmıştır. Bu eserde Konya evleri ve Konya köşkü de resmedilmiştir. Minyatürdeki Konya evleri düz damlı, köşk ise kırma çatılı olarak belirtilmiştir. Buradan o dönem evleri hakkında bilgi sahibi olmaktayız[5].

Geç devir Konya evleri bazı kitap ve makalelerle tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu yayınlarda süslemesinden de kısaca bahsedilmiştir. Bu konuda yapılan ilk çalışma Celile Berk' in hazırladığı "Konya Evleri" adlı kitaptır[6].

Konya evlerindeki süsleme konusunda ise yapılan ilk çalışma Prof.Dr. Yılmaz ÖNGE'nin "Konya Evlerinin Tezyinatı" konulu yayınıdır. Ayrıca Prof.Dr. Haşim Karpuz' un Amasya'da düzenlenen Osmanlı Evi Sempozyumunda sunduğu Konya evleri hakkındaki bildiride de Konya evlerinin süslemesinden bahsedilmektedir[8].

Konya evlerinin süslemeleri genellikle inşa malzemesine dayalı olarak yapılmıştır. Örneğin; bölge evlerinde çıtalı ve alttan çakmalı tavanlarda ve çiçekliklerde zemine renkli kumaşlar yapıştırılarak ajur tekniğinde hazırlanmış çeşitli motiflerin çakılması ile hem tavan kaplanmış, hem de farklı süsleme kompozisyonları uygulanmıştır[9]. Bu şekilde yapılmış ahşap süsleme örneklerini, Beyşehir çevresindeki Selçuklu dönemine kadar giden kalemişi süslemeli camilerde de görmekteyiz[10]. Bu örnekler o dönemin Konya bölgesindeki zengin ahşap işçiliği hakkında yeterli bilgiler vermektedir.

Günümüze kadar kalabilmiş eski ev örneklerinde az da olsa bu tür uygulamaları görebiliyoruz. Fakat incelediğimiz bazı örneklerde özellikle bitkisel ve figürlü süslemede 19.yüzyıl Batı sanatının barok ve ampir üslubunun tesirini görüyoruz.

Dış süsleme:

Konya evlerinde dış cephe süslemesi, genellikle inşa malzemesine bağlı olarak düzenlenmiştir. Her ne kadar jeolojik ve ekolojik yapıya bağlı olarak cins ve kullanım oranlarında farklılık gözlenirse de ana yapı malzemeleri taş, toprak ve ağaçtır[11]. Konya'nın özellikle güneyinde kalan dağlık ve ormanlık bölgede (Beyşehir-Seydişehir-Bozkır çevreleri) ana yapı malzemesi taş ve ağaçtır. Duvar örgüsünde taş ve ağaç dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Ağaç hatılların belirli aralıklarla duvar örgüsünde kullanılması, dış cepheye süsleme bakımından hareketlilik ve zenginlik kazandırmıştır.

Bu çalışmada ağırlıklı olarak ele aldığımız Konya şehir merkezindeki evlerde dış cephe süslemesi, kafes çıkmalarında, tahtaboşlarda,

Resim 3
Arabesk Konak Evi'nin giriş kapısındaki silmeler

Resim 2
Araboğlu Kosti Evi'nin ajur tekniğinde yapılmış figürlü çıkma korkuluğu.

saçaklarda ve sokak kapılarında ahşap malzemeye dayalı olarak geometrik, bitkisel ve figürlü süslemeler şeklinde görülmektedir (Çizim:1-3, Resim:1-2). Ayrıca saçak ve çıkmaları taşıyan ahşap silme ve konsollar, kapı ve pencere profilleri, pencerelere yapılan madeni kafeslerin süsleme kompozisyonları da dış cephe süslemesine dahil edilebilir (Resim:3).

Konya evlerinin dış cephe süslemelerinde geometrik ve bitkisel motiflerin yanında 18.yy.dan itibaren Türk sanatını etkileyen barok ve ampir üslubun manzara tasvirleri de görülür (Resim:4). S ve C kıvrımları, figürlü tasvirler bunlardan birkaçıdır (Çizim:1). Yine 18.yy.dan itibaren düz toprak damların yerini Konya evlerinde kırma çatılı ve kiremitle örtülü damlar alır. Bununla birlikte madeni veya ahşaptan yapılmış püsküllü saçaklar görülmeye başlar.

Bu etki Konya evlerinde geniş ölçüde devam ederek 19.yy.dan itibaren pencerelerdeki dörtgen taksimatlı parmaklıklarla ahşap kafeslerin yerini bol spiral kıvrımlı demir parmaklıklar almaya başlar. Yine aynı tarihten itibaren evlerin dış cephelerinde sıvalarla yapılan kartuşlar ve taştan profiller görülür[12].

İÇ SÜSLEME

Dış cephelere paralel olarak, Konya evlerinin sofa ve odalardan oluşan iç mekanlarında da yapım tekniklerine bağlı olarak farklı süsleme motif ve kompozisyonları tatbik edilmiştir. Türk evinin genel karakteristiğinde olduğu gibi Konya evlerinde de iç mekanlar dış cepheye göre daha itinalı yapılmış ve süslenmişlerdir. Tek katlı ve mabeynli evlerde oda içleri süsleme bakımından biraz sade tutulmuşlardır. Tavanlar düz kirişlemeli olup, dolaplar, ağzı açıklar, terekler ve çiçeklikler ahşap malzemenin en güzel işleme ve süsleme teknikleriyle bezenmişlerdir. Fakat Türk evinde esas yaşama katı üst kat olduğu için bu çeşit süslemeler daha ziyade çok katlı evlerin üst kat mekanlarında görülür.

19 ve 20.yy. evlerinde sofa ve oda tavanları genellikle basit çıtalı kaplama şeklinde yapılmış, orta kısımlarına dairevi veya yıldız tavan göbekleri yerleştirilmiştir (Çizim:2-3, Resim:5-6).

Bazı evlerde ise dolap ve pencere aralarına açılan ağzı açıklar ile tavan eteklerinde odaları çepeçevre dolaşan terekler de ajur tekniğinde yapılmışlardır.

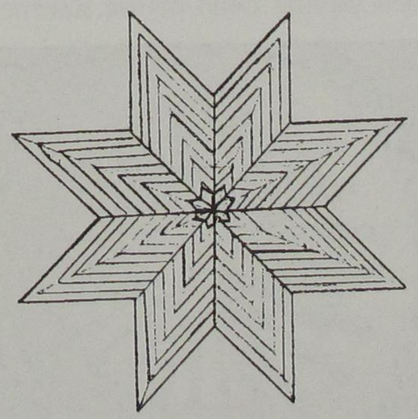
Ekonomik durumu iyi olan şahısların yaptırdıkları bazı evlerde ise dışta veya oda ile sofa duvarlarını dolaşan manzara tasvirleri ve yazılı süslemeler de vardır (Resim:5).

Konya evlerinde sofa ve odaların ahşap kısımlarında görülen süslemelerde üç ayrı tekniğin uygulandığını görüyoruz[13].

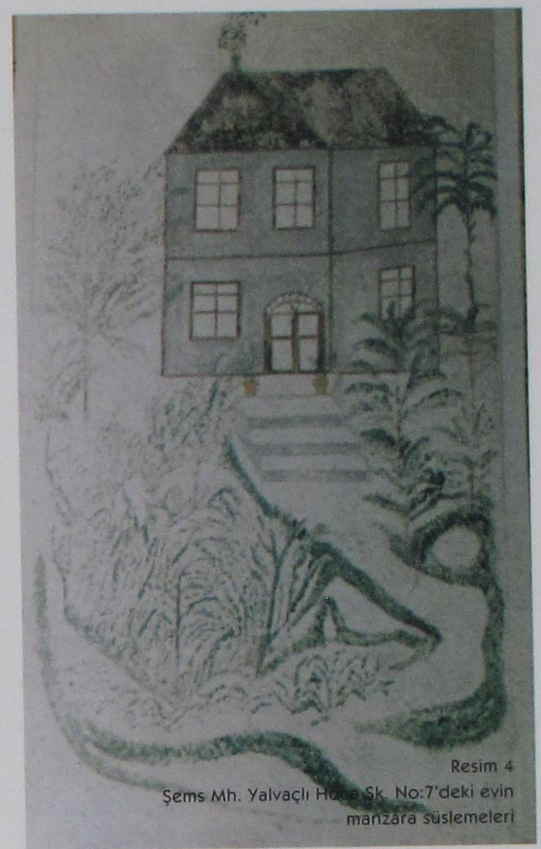
a-Oyma veya eğri kesim tekniği:

Bu teknikte yapılan süsleme örnekleri genellikle ahşabın tabii renginde bırakılmıştır. Motif olarak kıvrım dallar, basit profiller şeklinde olup pencere veya dolap kapakları, kapı kanatları bu şekilde tezyin edilmiştir. Bu tekniğin içinde değerlendirebileceğimiz bir başka teknik ajur tekniğidir.

Eğri kesim tekniği şeklinde oyulan şemseli tavan göbekleri ve köşebentler yer yer motif

Çizim 1
Meram Halk Eğitim Merkezi'ndeki yıldız tavan göbeğinin çizimi.

Resim 4
Şems Mh. Yalvaçlı Hoca Sk. No:7'deki evin manzara süslemeleri

aralarının boşaltılması ile kafes (ajur) tekniği gibi görülmektedir.

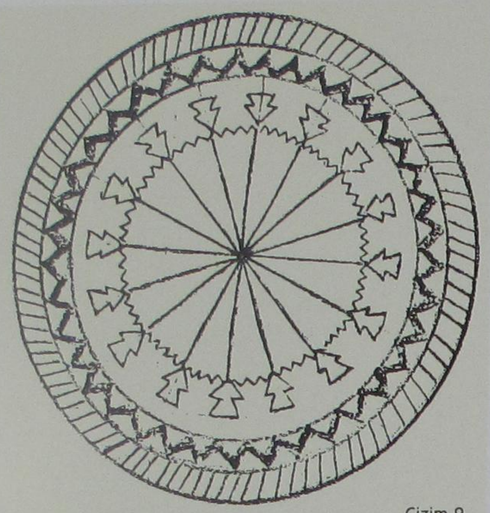
Bu tekniğin en güzel uygulamasını Karaman Hacı Ömer Ağa evinin süslemelerinde görüyoruz[14]. Burada geometrik ve bitkisel motiflerle meydana getirilen kaplama motiflerinin altına ahşabın tabii rengi ile kontrast oluşturacak şekilde kırmızı, mavi, yeşil ve mor renkli kumaşlar zemine yerleştirilerek süsleme kompozisyonu tamamlanmıştır.

Konya şehir merkezindeki bazı evlerde de oymalı tavan göbeklerinde kafes, balkon ve tahtaboş korkuluklarında da ajur tekniğinin örneklerini görmekteyiz (Resim:6).

b-Kalemişi (Boyalı tezyinat) tekniği:

Boyalı tezyinatın en güzel örneklerini bugün önemli ölçüde tahrip olmuş olan Kuzgunkavak Mahallesi'ndeki Devecioğulları evi[15] ile Karaman'daki Tartanlar evinde görmekteyiz[16].

18.yy.dan kaldığı sanılan Devecioğulları evinin alt kat odalarından birinin tavanında çıtalarla taksimatlandırılmış çerçevelerin içlerine

Çizim 2
Şems caddesi No 42'deki fırfırlı tavan göbeğinin çizimi.

stilize ve naturalist motifler işlenmiştir. Aynı evde talik yazı ile yazılmış ibareler kapı üstlerindeki panolara yerleştirilerek süslemeye zenginlik katmıştır.

c-Çivili Tezyinat:

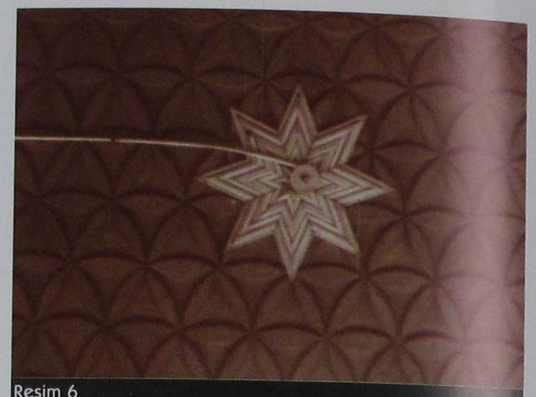
Bu tekniğin en bariz özelliği, duvar veya tavanlardaki ahşap kaplamaların ya da kapı, pencere ve dolap kapaklarının kabaralı çivi başları ile oluşturulmuş geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiş olmasıdır. Genellikle yarım küre, konik veya piramidal şekilli olan bu kabaralarla çiçek ve yıldız motifleri oluşturulmuştur[17].

Bunun en güzel örneklerini Fuar Dedeler evinin çiçekliğinde ve Türbe Mahallesi'nde bulunan Hulusi Sarı'ya ait evde görmekteyiz.

Sonuç itibariyle Konya evlerindeki süslemelerin 20.yy.dan sonra Batı etkisiyle farklı uygulama teknikleri ve kompozisyonlarla zenginleştirildiğini görmekteyiz.

Süslemeler, özellikle ahşap sofa çıkmalarında, tahtaboşlarda ve balkonların korkuluk kısımlarında olmak üzere Konya evlerinin dış cephe düzenlemelerine bir hareket ve zenginlik kazandırmıştır. Yine kapı ve pencere kanatları ile pencerelerdeki madeni korkuluklarda bu kompozisyonlar tamamlayıcı olarak dikkati çekmektedir. Bu parmaklılar köy ve kasaba evlerinde ahşaptan olup eski Türk evi geleneğinin devamı şeklindedir.

Özellikle sokak kapılarına takılan farklı bi-

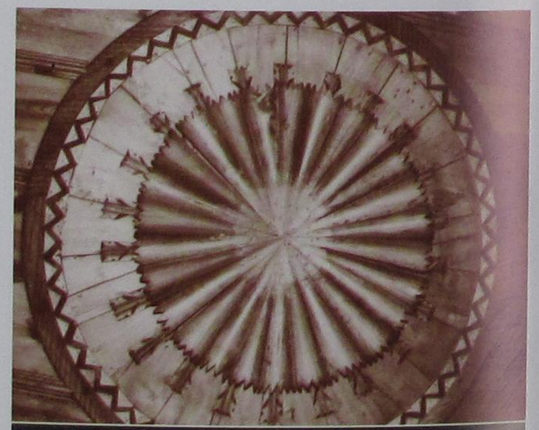
Resim 6
Meram Halk Eğitim Merkezi'ndeki dairevi çıtalı tavan ve yıldız göbek örneği.

çimlerde yapılmış madeni kapı tokmakları dış süsleme kompozisyonlarına dahil edilmişlerdir. Bunların benzer uygulamalarını Konya, Akşehir ve Beyşehir yöresi evlerinde görmekteyiz[18].

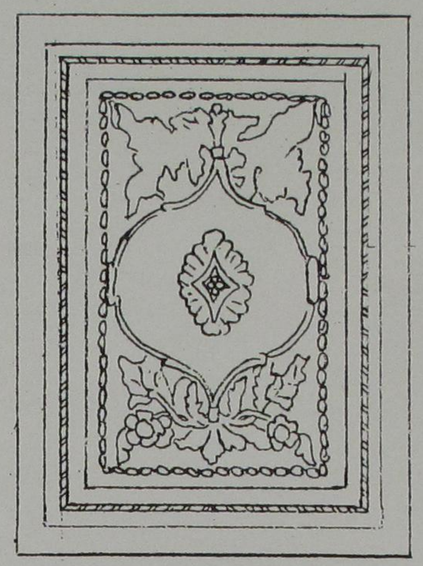
Konya ve çevresi evlerinin genel karakteristiği olan ahşap süsleme özellikle iç mekanlarda ağır basmaktadır. Bunların en güzel örneği de Karaman Hacı Ömer Ağa Evidir[19]. Ancak buradaki süsleme motif ve kompozisyonlar Avrupa barok ve ampir üslubunda yapılmıştır.

Konya evlerinde özellikle iç cephelerde sıva üzerine yapılmış kalemişi süslemeler de görülmektedir. Bunun en çarpıcı örneği de Karaman Tartanlar Evi[20], Beyşehir Hacı Akif Evi[21] ve Hadim'deki Hadimioğulları[22] evindeki kalemişi süslemelerdir.

Konya şehir merkezi ve çevresindeki köy evi örnekleri, ister ahşap isterse farklı malzemeden yapılmış olsun mimari süsleme ya-

Resim 5
Şems caddesi No 42'deki evin fırfırlı (marul) tavan göbeği.

Çizim 3
Koyunoğlu Evi giriş kapısındaki ahşap süslemeli kapıdan detay çizimi.

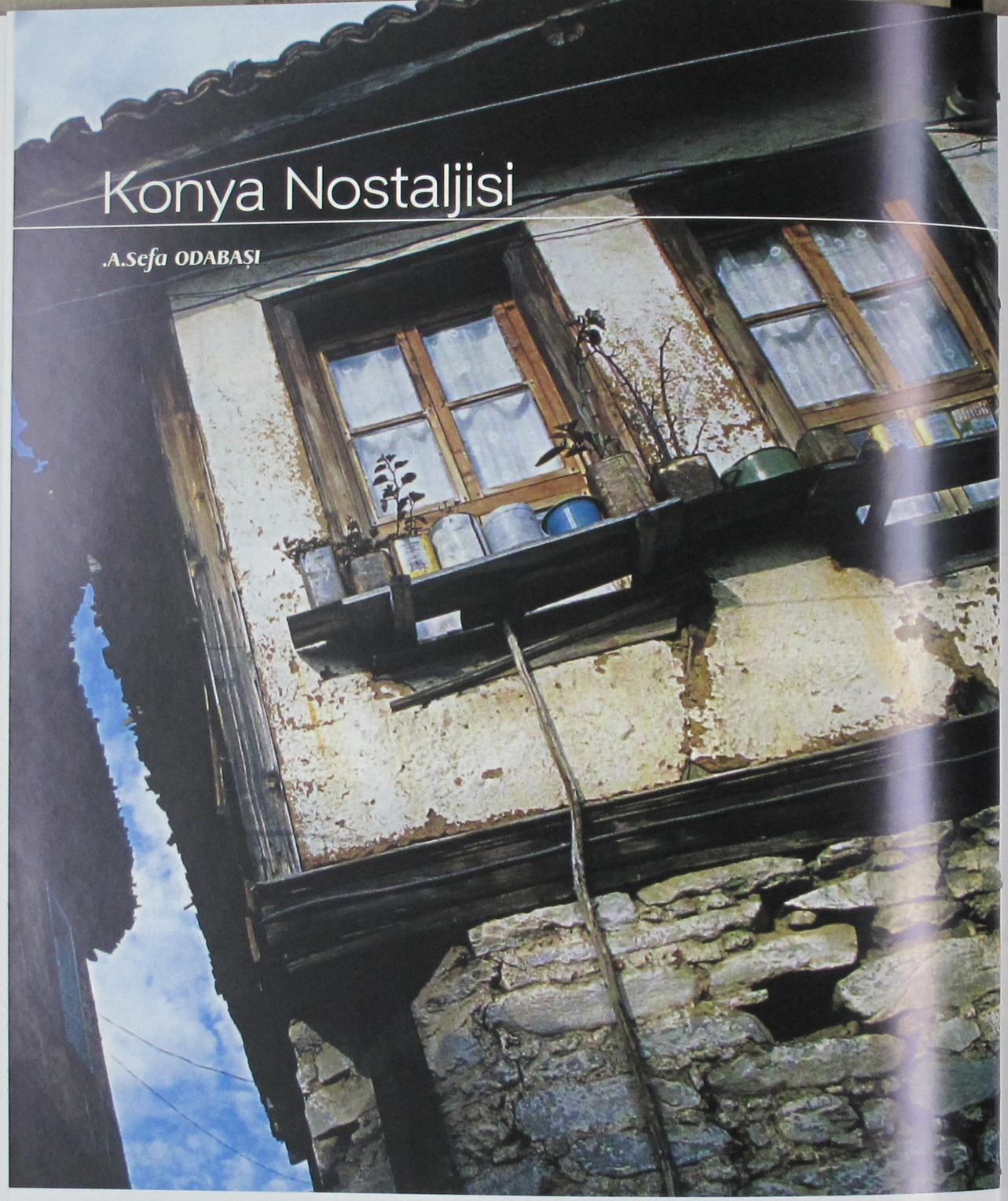
pım teknikleri ve malzemeye bağlı olarak geometrik ve bitkisel motifler şeklinde evi yaptıran kişilerin sosyo-ekonomik durumuna göre yoğunlaşmaktadır. Yapılan bu süslemelerde diğer Türk Evlerinde olduğu gibi ölçüler, detaylar ve diğer unsurlar dengeli biçimde yapılmış olup yüzyıllar boyunca bu dengeyi bozmadan gelişmesini sürdürmüştür.

Hangi teknik ve malzemeyle yapılmış olurlarsa olsunlar günümüzde çok az örneğini bulabildiğimiz bu kültür varlıklarına bir an önce gerekli özenin gösterilmesi, yeniden yaşatılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR
1) Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.319 ; Oktay Aslanapa, "Kayseri'de Keykubadiye Köşkleri Kazısı (1964)", Türk Arkeoloji Dergisi, 13/1, 1964(1965), s.19-40; K.Otto Dorn, "Bericht über die Grabung in Kubadabad 1966", Archaeologischer Anzeiger, 1969, s.438-506; Şerare Yetkin, Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi, İstanbul, 1968; Gönül Öney, Türk Çini Sanatı-Turkish Tile Art, İstanbul, 1976
2) Gönül Öney, Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları, Ankara, 1992, s.93
3) Gönül Öney, A.g.e., s.137
4) Kaşgarlı Mahmut, Divan-ü Lügat-it Türk, (Çev: B. Atalay), 3 Cilt, Ankara, 1986, s.I-124,147; II-8, 19; III-50, 125
5) Matrakçı Nasuh, Menazil-i Sefereyn Iraki, (Tıpkı Basım), Ankara, 1976, s.224, 284 ve Minyatür 17a
6) Celile Berk, Konya Evleri, İstanbul, 1951
7) Yılmaz Önge, "Konya Evinin Tezyinatı", Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1991, s.137-143
8) Haşim Karpuz, "The Architectural Characteristics of Traditional Houses in Konya and Their Conservation Problems", The Arclutectural Characteristics of Traditionel Houses in Konya, Ankara, 1996, s.123
9) Yaşar Erdemir, Konya ve Çevresinde Nakışlı Ahşap Camiler, Konya, 1985, (S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü,Basılmamış Doktora Tezi); Yaşar Erdemir, Beyşehir Eşrefoğlu Camii ve Külliyesi, Beyşehir, 1999, s.57
10) Yaşar Erdemir, A.g.e., s.60-75
11) Yılmaz Önge, A.g.m., s.138
12) Yılmaz Önge, A.g.m., s.139
13) Yılmaz Önge, A.g.m., s.140
14)Yılmaz Önge, "Karaman'da Selçuklu Geleneklerini Yaşatan Bir Örnek: Hacı Ömer Ağa Evi", Karaman-Türk Dili ve Yunus Emre, Konya, 1983, s.40-43
15) Yılmaz Önge, A.g.m., s.141
16) Haşim Karpuz, "Karaman'da Eski Türk Evleri", Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Ankara, 1992, s.59 ; Yılmaz Önge, A.g.m., s.141
17) Yılmaz Önge, "Türk Mimarisinde Çivili Tezyinat", Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi, Sayı:4, İzmir, 1988, s.82-84
18) Osman Kunduracı, Batı Toroslar'da Geleneksel Konutlar, Konya, 1995, (S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi); Lütfi Sunar, Beyşehir Yöresi Evleri, Konya, 1991, (S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lizans Tezi)
19) Yılmaz Önge, "Karaman'da Selçuklu Geleneklerini Yaşatan Bir Örnek: Hacı Ömer Ağa Evi", Karaman - Türk Dili ve Yunus Emre, Konya, 1983, s.40-43
20) Haşim Karpuz, A.g.m., s. 59-60
21) Osman Kunduracı, A.g.t., s.58-59
22) Osman Kunduracı, "Hadim Evlerinden Örnekler", Türkiyat Dergisi, Sayı: 5, Konya, 1998, s.137-156

Konya Nostaljisi

.A.Sefa ODABAŞI

Milenyumda yaşayan insanlar gerçekten şanslı... Yüzyılımızın bütün imkânlarından alabildiğince yararlanıyorlar; bütün teknik imkânlar, bütün yeni buluşlar onların elinde...

Geçmişe şöyle bir geri dönüp bakalım. Fazla değil; altmış yetmiş yıl öncesi insanlarının günlük hayatlarını gözlemleyelim. O insanlar birçok şeylerden yoksun, kısıtlı imkânlarla hayatlarını sürdürüyordu. Konya'dan dışarı çıkabilmek bayağı bir şans işi idi. Erkekler, hayatlarında bir defa -o da askerlik için- Konya dışına çıkabiliyorlardı. Konya tüccarları biraz daha şanslı idi. Yılda bir defa mal alımı için İstanbul veya başta Taşra şehirlerine seyahat edebiliyordu. Bunlar dışında Konya'lıların seyahat etmesi zordu.

Yazılı basın, o da İstanbul'da yayımlanan birkaç gazete Konya'ya gün aşırı, yani İstanbul'da günlük yayınlanan gazeteler ertesi gün geliyordu. Türkiye genelinde ulaşım tren ile yapıldığından, gazeteler de tren ile getirtiliyordu. Bu bakımdan güncel haberler yirmi dört saat sonra bayat olarak öğreniliyordu. Beş-on kuruş arasında satılan gazeteleri herkes alıp okuyamıyordu. Bir gazeteyi, komşular, kendi aralarında sıraya bindirerek okuyordu.

O tarihlerde radyo, Konya'ya yeni gelmişti. Herkes para verip radyo alabilme gücüne sahip değildi. Radyolar, koca koca möbleli dolap gibi şeylerdi. Transistör henüz keşfedilmemişti. Ses, lambalar aracılığı ile alınıyordu. Büyük radyolarda yedi adet lamba bulunuyordu. Koca Türkiye'de iki radyo istasyonu vardı; birisi İstanbul, diğeri Ankara Radyo Verici istasyonu.. Konya'dan, İstanbul Verici İstasyonunun yayınları dinlenemiyordu. Radyosu bulunmayanlar, II. Dünya Savaşı haberlerini, Belediyelerin köşe başlarına diktirdiği hoparlörlerden dinleyebiliyordu.

Halkın, en iyi eğlence aracı gramofon idi. Halk, düğünlerde ve düzenlediği eğlencelerde taş plak çalarak eğleniyordu.

Şehir içinde iki tane köhne, kapalı sinema salonu ile, bir kaç tane yazlık sinema vardı. Bu sinemalarda Amerikan ve Mısır filmleri oynatılıyordu, Türk filmleri henüz vizyona geçirilmemişti. Ayda-yılda hisseli, sazlı/cazlı varyete Tiyatro grupları ile Cemal SAHİR, Muammer KARACA, Mim BAKİ operetleri Konya'ya gelerek, sinema salonlarında gösteri yapıyordu.

Yukarıdaki etkinlikler dışında, Konyalı san'atkârların etkinliklerinin yapıldığı yer Halkevi Salonları idi. Bu salonlar, her türlü eğlenceye ve kültür çalışmalarına açıktı. Konya'da günlük hayat monoton ve tekdüze geçiyordu. Herkes kendi işi ile uğraşıyordu. Siyaset insanların üzerinde henüz egemen olmamıştı.

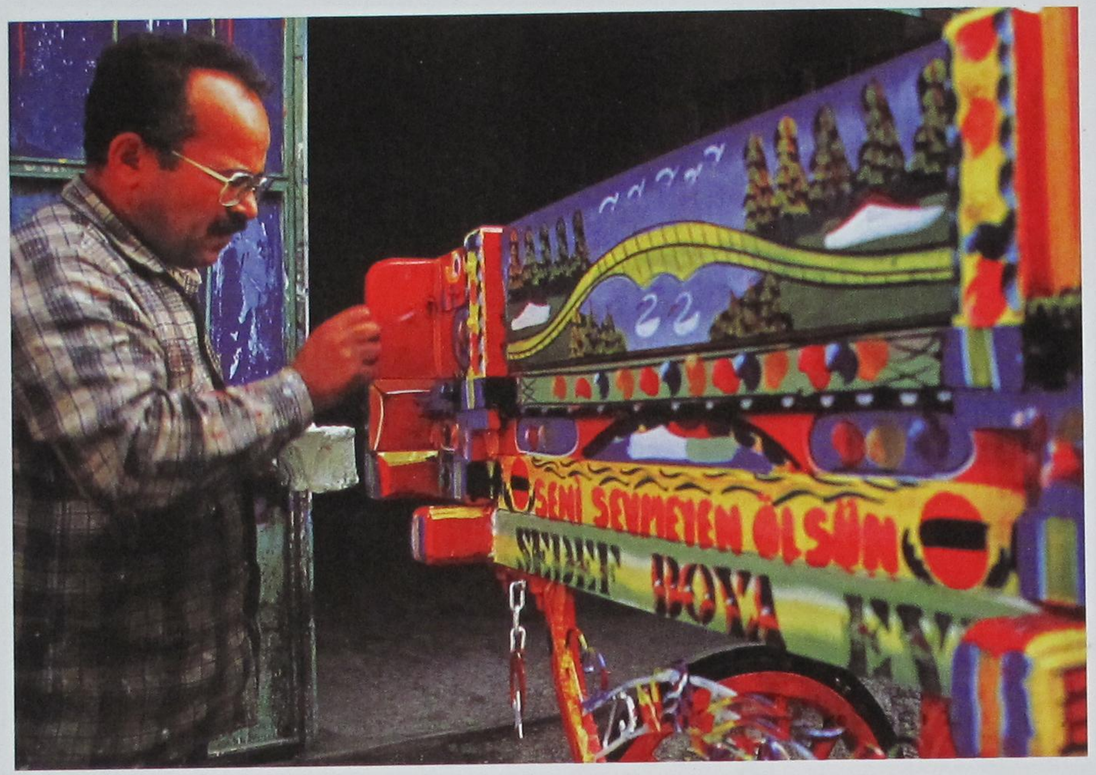
Konya'nın kışları da bugünün kışlarına benzemiyordu. Kar, yağdığı zaman, üç ay caddelerden ve sokak aralarından kalkmıyordu. Konyalı, sanki buzul devrini yaşıyordu.

En ucuz haberleşme aracı mektuptu. Beş kuruşluk posta pulu yapıştırdın mı, mektubun Türkiye'nin bir ucuna ulaşabiliyordu. Acil durumlarda yıldırım, diğer hallerde ELT telgrafları işimizi görüyordu. Telefon, pek revaçta değildi. Ancak Konya'da bazı zenginlerin evinde telefon bulunuyordu; o da Konya genelinde yüz adet kadardı. Telefonlar manyetolu idi.

Şehir içi ulaşımda, bugünün otobüs ve minibüsleri yerine körük arabaları (faytonlar) kullanılıyordu. Faytoncuya, yirmi kuruş (1 mecidiye) verdiniz mi, sizi şehrin bir ucundan diğer ucuna götürüyordu.

Şehir tertemiz idi. Herkes sabahleyin kalkar kalkmaz evinin ve dükkanının önünü kendisi süpürüyordu. Hava da henüz kirlenmemişti; pırıl pırıldı...

Bahçelerde yetiştirilen sebze ve meyveler fenni gübresiz ve hormonsuzdu. Ekmeklik unlar katkısız idi. Şehirde herkes vadesinde ölüyordu... Trafik, işi aceleye getirmiyordu. Hastalıklar bugünkü kadar fazla değildi. Halk veremi, satılcanı, tatarcayı, yeli, kuluncu biliyordu ancak... Şehrin en ünlü doktoru Dr. RIFKI'ydı.

Güzel insanların oturduğu ve herkesin birbirini tanıdığı sessiz ve sakin Konya'da yaşamak, eskiden başka bir mutluluk veriyordu insana. Öyle, her köşebaşına bir bakkal, bir kasap, bir fırın yerleşmemişti. Her ev "ev ekonomisi" gereği bütün tüketim mallarını kendisi üretiyordu. Koca şehirde üç beş kasap dükkanı ile, üç beş fırın bulunuyordu. Bunların müşterileri de genellikle yabancılar ve alım gücü zayıf, toptan tüketim malı almaya imkanı olmayan kimselerdi.

Konya'da büyük bakkal dükkânlarının tümü İstanbul Caddesi'nin bir bölümünde kümelenmişti. Bu bakkallarda, evlerde üretilmesi imkân dışı olan tüketim malları satılırdı. Örneğin şeker, çay, kahve, kibrit ve temizlik maddeleri gibi şeyler... Bu gibi tüketim mallarına II. Dünya Savaşı esnasında kısıtlama getirilince, kame ile satılmaya başlanmıştı. Fahiş fiyat ile mal satanlara, Milli Korunma Kanunu müeyyideleri uygulanırdı. O devirde yaşayan insanların Nüfus Cüzdanlarına: "çay verildi", "şeker verildi", kahve verildi" damgaları basılarak, diğer vatandaşların hakları koruma altına alınmış olurdu. Ekmek satışları da, bir ara kameye bağlanmıştı. Muhtarlar, her ev halkı için ekmek karnesi dağıtmıştı. İhtiyaç sahipleri bu karnelerden bir kupon kopararak, ekmeklerini alırlardı.

Barış zamanlarında hayat, oldukça ucuz idi. Yumurtanın beş tanesi 5 kuruş, et 17.5, tereyağı 20, şeker bolluk zamanlarında 15 kuruş idi.

Evlerde pompalı gaz ocakları kullanmak, zengin evi belirtisi idi. Yerli halk yemeklerini genellikle hayatlarında ve örtme altlarına kurdukları ocaklarda pişirirdi.

Kavun, karpuz öyle kilo ile satılmazdı. Döküm zamanı Hatunsaray'dan, Selbasan'dan kağnılarla kıl gerilerin içerisinde şehre getirilerek Eski Garaj'ın bulunduğu yerdeki "Saman Pazarı"nda satılırdı. Kavun karpuz alan kimseler, bunu seçerek, bereli ve yumuşak olanları hemen yemek üzere ayırırken, sertleri evlerinin izbelerinde tavanda çakılı çivilere iple asarlardı. Bu kavun ve karpuzlar, Hıdırellez'e kadar

dayanırdı ve gerektiğinde sıra oturmalarında yatgeberlik olarak kesilerek misafirlere ikram edilirdi.

Ya Pazar günlerinin keyfi?.. O da başka bir türlü olurdu. Özellikle kışın hane halkı, kuşluk vakti evde hazırlanan küflü peynir veya küpten kazıdığı kıyma ile iç hazırlayarak, çarşının belirli yerlerindeki etliekmekçi fırınında "çarşı böreği" pişirterek bol tereyağı ile, şöyle ağızlarının kenarlarından yağlar akıtarak yerlerdi. Ayrıca böreklerin uçlarından çıkan katıksız börek uçlarını da, evde önceden hazırlanıp karılan pekmez-tahan karışımına bandırarak tatlı niyetine atıştırırlardı.

Kuşluk yemeği bittikten sonra, evin babası, varsa yaşlı dedesi öğle namazını eda etmek üzere, mahalle mescidine giderken yeni yetme gençler de öğürleriyle buluşmak üzere, kahveye giderdi. Evin kadınları da yarım bıraktıkları ev işlerini tamamlamak üzere, işbaşı yapardı.

Sözün özü; Konyalı için hayat Can Ahmed'in devr-I daim makinası misali devam edip giderdi. Ta ki, modern hayat her yerde olduğu gibi, Konyalının hayatındaki düzeni de bozuncaya kadar...

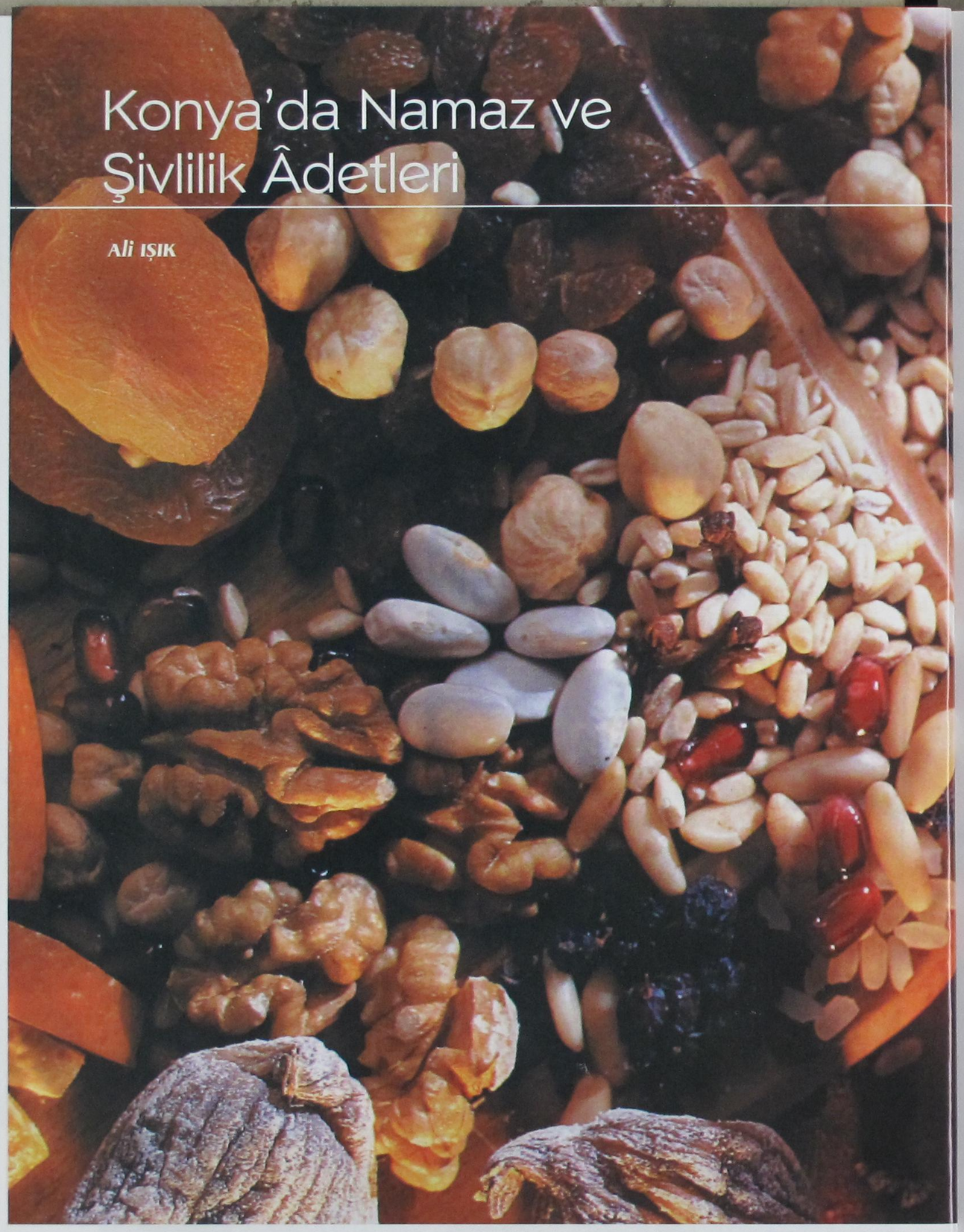

Al gözüm şimdi, seyreyle Konya'yı... Eski günleri mumla arasan, bulabilir misin acaba?!..

Konya'da Namaz ve Şivlilik Âdetleri

Ali IŞIK

Dünyanın her tarafında yöresiyle sınırlı öyle yerel âdetler, oyunlar, eğlenceler, bayramlar vardır ki bunlar kendi kendilerine, sadece çocukların veya halkın zevk ve eğlence ihtiyacından yahut hakim olan dinin bazı kutsal günlerini veyahut velilerini, azizlerini, onlara ait herhangi bir vakıayı kutlama ve yüceltme gereğinden doğmuş şeyler sanılır.

Halbuki öyle değildir. Bu mahallî âdetlerin, oyunların, eğlencelerin ve bayramların kökleri çok eski bir geçmişin derinlikleri içerisinde gömülüdür. Bunlar birtakım inanç artıklarıdır ki, isimleri değişmiş bile olsa, kökenleri İslâmiyet'ten önceki bir dine, belki Musevîliğe. Hıristiyanlığa, belki de paganizme kadar dayanır.Meselâ bugün Hıristiyanların İsa'nın doğum günü olarak kutladıkları Noel yortusu, asla Hıristiyanlara ait bir kutlama değildir. Bu yortu, Ön Asya ve Roma İmparatorluğu topraklarının pek çok bölgesinde hakim olan Mytraism'e ait bir bayramdır. O gece doğan şey de Hazret-i İsâ değil, belki ilkçağda dünyanın pek çok yerinde hakim bir ilah kabul edilen *Mythra*'dır[2].

Namaz ve Şivlilik, Konya'mıza özgü özellikle de merkezinde yoğunlaşmış- bu kabil âdetlerdendir. Namaz, büyükleri, özellikle de Konyalı kadınları ilgilendiren. şivlilik ise büyüklerden ziyade Konyalı çocuklara ait geleneklerdendir.

Namaz, İslâm dinince kutsal *'üç aylar'* ın ilk ikisi olan *Recep* ve *Şaban* aylarının Konya merkezindeki adıdır. İslâm dininde ayrıcalıklı bir zaman dilimi olan (Üç aylar'ın başlangıcı) olan Recep ayının ilk Perşembesi: Gecesi, *Regâib Kandili* olan bu gün, Konya'da büyüklerden çok küçükleri heyecanlandırır. Aslında toplum hayatında önemli zaman dilimlerinin pek çoğu da böyle değil midir? Mesela bayramlar?.. Büyüklerden çok çocukları sevindirip coşturmaz mı?

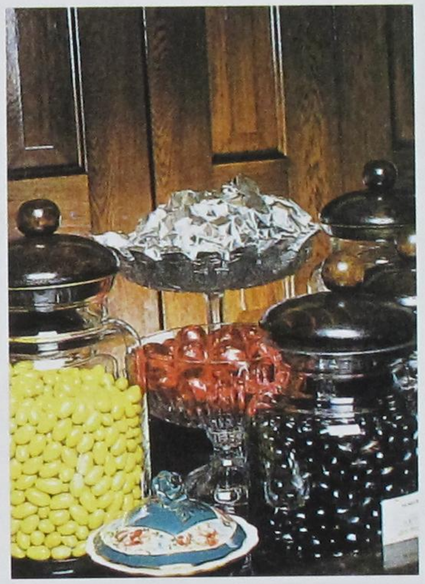
Arabî takvimin beşinci ve altıncı ayları olan Cemaziyülevvel ve Cemâziyelahir'in. günümüzde çoğu Türk insanının hayatında pek önemi kalmamıştır. Ama doğma-büyüme Konyalı bu ayları çok iyi bilir ve takip eder. Zira bu ayların sonunda mübârek üç aylar başlar. Konyalı bu takvim sürecini, zamanı yaklaştıkça bir tekerleme gibi sayar:

"Cemaziyelevvel, Cemâziyelahir; İlk namaz, Orta namaz, Ramazan..."

Konyalılarca *' İlk namaz'* Receb, *'Orta namaz'* da Şaban ayıdır.

Cemaziyelevvel ayı girince 'Namaz'a daha bir aydan fazla zaman olmasına rağmen Konya çarşı, pazar ve evlerinde bir hazırlıktır başlar. Hem ne hararetli bir hazırlık!..

Büyüklerimizden dinlediğimize göre günümüzden 40-50 yıl evvel, Regâib Kandili'nden birkaç gece öncesinden, geceleri akşam yemeğinden sonra, uzaktan uzağa trampet sesleri işitilirmiş. Günümüzde artık bu sesleri duymuyoruz. Çünkü pek çok âdet gibi bu da tarihe mal oldu. Yanı sıra çocuklar içgüdüsel oyun takvimlerini unuttular.

Geçmişte çocukların, göç zamanlarını hiç unutmayan göçmen kuşlar gibi, içgüdüsel bir oyun takvimleri varmış. Daha babalarının, analarının haberleri yokken, günün muhtelif zamanlarını bir içgüdü ile hisseden horozlar gibi, bu çocuklar da her sene gelmekte olan bu mevsimi, coşku ve neşesini daha bir ay öncesinden hissederler: haberleri olmayanlar da işte bu geceleri tek tük işitilmeğe başlanan trampet ve kaval seslerinden şenlik mevsiminin yaklaştığını öğrenirlermiş. O zamanlar, trampet ve kaval olmadan namaz eksik kalırmış. Hele hele fener ve meşalesiz"...

Konyalı çocukların trampetli, kavallı, fenerli Namaz âdetlerinin kökeninin Frikyalılara dayanması muhtemeldir. Zira efsaneye göre flütü ilk defa Frikya'nın yarı ilahlarından Marsyas yapmış ve bunun nasıl çalınacağını yeniyetme Olympos'a öğretmiş. Hatta bu çalgısı ile Apollo'nun lir'ine rekabet ettiği için diri diri derisi yüzülerek cezalandırılmış. Ayrıca günümüzde dahi yaşayan ve İslâmiyet'le uzaktan yakından alâkası olmayan pek çok âdet ve batıl itikadın Anadolu'nun en eski halklarına irtibatlı olduğu bilinmektedir.

O günlerde trampeti, şehir merkezinin güney batısına düşen bölgesinde, eski surun Lâ-

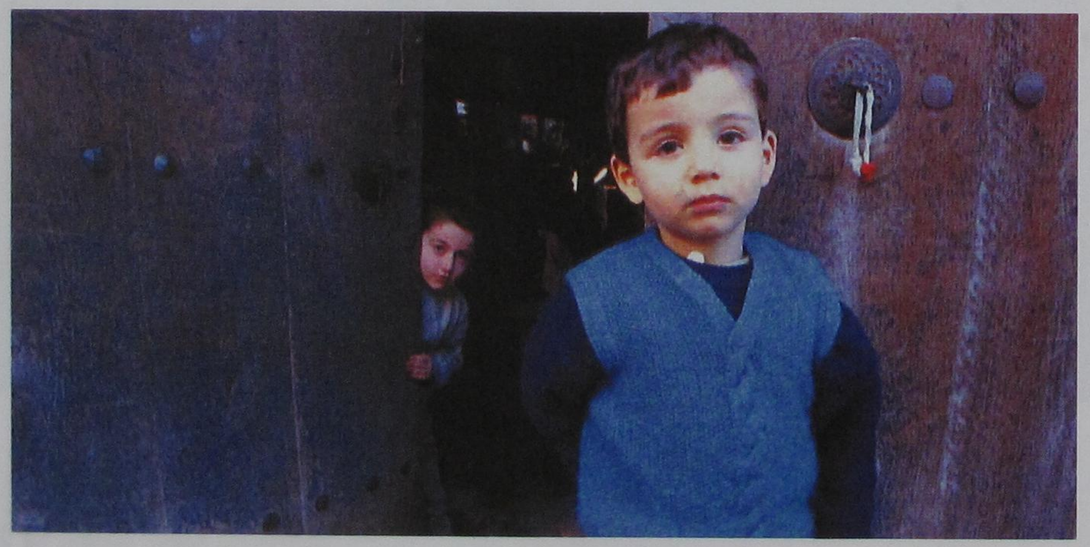
rende Kapısı'nın az güneyinde bulunan mahalle sakinleri yaparlardı. Bu insanlar, beyaz tenleri, çoğunlukla çilli yüzleri, kızıl saçları. değişik şiveleri ve kendi aralarında kullandıkları jargonla şehrin diğer ahalisinden ayrılırlar. Bu sakinlerin uğraştığı diğer işler de elekçilik, kalburculuk, davulculuk ve demircilik gibi mesleklerdir. Ayrıca Ramazan ayında davul çalarak Konyalıları sahura kaldırmak da bunların görevlerindendir. Bunlar niçin böyle ayrı bir mahallede toplanıp şehrin diğer ahalisi ile karışmazlar, bilinmez. Bunların Friklerden kalma kılıç artıkları olması muhtemeldir.

İşte o zamanlar Konyalı çocuklar, Namaz'dan birkaç hafta önce, Kapı ve Aziziye camileri arasında bulunan Bulgur Tekkesi civarındaki çarşılara gider, oradan birer trampet alır, ölçüsüz bir sevinç ve coşku içerisinde evlerine gelir, akşamı iple çekerlerdi. Aceleyle yenen akşam yemeğinden sonra el yıkama gereği dahi duymadan sokağa fırlarlardı. Henüz ortalık iyice kararmadığı halde sokaklar bir uçtan diğer uca fenerlerle, meşalelerle donanır, trampet ve gelişigüzel çalınan kaval sesleriyle çınlardı.

Fener ve meşalelere gelince... Günümüzde de Namaz öncesi dükkân önlerini süsleyen körüklü, silindirik veya küresel, şerit boyalı kağıt fenerler Konya'ya ilk kez İstanbul'dan getirilmiş. Bunlar kapatıldığı zaman tabanlarında bulunan teneke mum yatağı belirir. Mum yerleştirilip yakıldıktan sonra fenerler açılır. Oysa bundan yarım asır önceleri Konyalı kendi fenerini kendisi imal edermiş. Bazı kabiliyetli gençler, yahut da eline iş yakışan anne veya babalar, bu fener yapım işini üstlenirlermiş. Yarım veya bir tabaka esericedit kâğıdı alınır, üzerine çeşitli renklerde değişik şekil ve desenlerle resimler (ki özellikle at, bir ata binmiş eli kılıçlı bir kahraman, Şah İsmail veya Âşık Kerem resimleri) yapılır, sonra önceden hazırlanmış ortası delik bir tahta yuvarlağın kenarına bir silindir teşkil edecek şekilde kitre, çiriş. hatta reçelle yapıştırılır. Bu tahtanın delik olan ortasından kamış veya değnek geçirilerek onların çukurlaştırılmış uçlarına mum takılarak işlem tamamlanırmış. Geçmişte fenerlere iç yağından mamul mumlar takılırmış. Bunların dipleri kırmızı ve yeşil boyalarla renklendirilirmiş.

Meşale, bir değneğin ucuna çakılmış silindirik metal bir kutudan ibaret basit bir meşaledir. İçerisine kül konularak gaza bulanıp ateşlenirdi. Alevi azaldıkça bir çöp veya metal bir ince çubukla karıştırılarak alevi tekrar kuvvetlendirilirdi. Fener ve maşallalar, trampet veya kaval çalan çocuklar dışında tüm çocuklar tarafından mutlaka edinilirdi.

Trampetli, kavallı, fenerli, maşallalı çocuklarla alay düzülünce gece yarılarına kadar sokakları bir curcuna kaplardı. Bu fener alayları esnasında çocukların mahalle kavgaları olmazsa olmaz şartlardandı. En önde mehter misali trampetçi ve kavalcı çocuklar, bunların arkasında taşlı-sopalı savaşçı gençler, daha arkada mahallenin tüm çocuklarından müteşekkil fenerli, maşallalı ordu ile alayı düzen bir mahalle çocukları, "Vurun ülen vuruun!" nidalarıyla komşu mahallelere akına çıkarlardı. Taşlaşmalar, yumruk-tekmeleşmeler sonucu kanayan kafalara, kan zirleyen burunlara aldırış edilmeden diğer mahalle çocuklarının zarar verilen trampet, fener ve maşallalarına yahut ele geçirilmiş trampet, kaval, fener, maşalla ganimetlerine bakılırdı. Ondan sonra da gelsin abartılı kahramanlık hikayeleri... Bu işin garip yanı, Receb ayının ilk Perşembe gecesi yani mübârek Regaib Kandili'nde bu kavgalar kızışır. Zira bu gece kavgaların artık son bulacağı gecedir. Gençlerin ve çocukların bu mahalle kavgalarına zaman zaman yaşlıların da sopa ve kamalarla iştirak ettiği görülürdü. Bu gece baskınları kandil gecesine kadar her akşam değişik mahallelere olmak üzere Konya'nın bir ucundan bir ucuna kadar sürer giderdi.

Namaz'da Konyalı annelere ait önemli bir âdet de "bişi"dir. Bu, Müslüman-Türk insanının sosyal dayanışma hasletini gösteren Konyalı kadına özgü bir âdetti. Bişi dağıtma âdetine ülkemizin bazı yörelerinde de rastlayabilirsiniz. Ancak bu yörelerin kadınları, Konyalı kadının verdiği emeği, gösterdiği özeni sergileyemez. Zira Konyalı analar evlerine ananevi olarak tandır ekmeği yaparlarken sade Namaz hatırına, Namaz'dan en az birkaç hafta önceden bişi saracağı yufkaları yapar hazırlar (Konyalı kadın, bişi haricinde bir de önemli davetlerinde misafirlerine ikram edeceği su böreği için yufka açar).

Regâib Gecesi'nin gündüzünde Konya evlerinde bir bişi telâşıdır başlar. Akşamdan veya sabah erkenden üretme maya ile yoğrulan hamurlardan ufak bezeler tutulur, mangal başı ocak yahut maltızların üzerine, kulplu kuşane veya saplı kara tavalar yerleştirilir, içerilerindeki şırlan yağı cızırdamaya başlayınca 15-20 cm çapında açılan mayalı hamurlar birer birer kızgın yağa bırakılır. Kabarıp kızaran bişiler alınarak önceden ıslatılmış yufkaların içerisine dört köşe, mektup zarfı misali, sarılır. Böylece hazırlanan bişiler kaplara istiflenerek en yakın komşudan başlayarak uzakta oturan hısım-akrabaya kadar, kapı kapı, genç kızlar veya gelinler marifetiyle dağıtılır. Bu dağıtım esnasında da zengin-fakir ayrımı yapılmazdı. Sadece Receb ayının ilk Perşembe'sinde dağıtılmasına dikkat edilirdi. Hatta bu âdetten bir de Konya atasözü doğmuştur:

"Namaz geçtikten sonra şırlan yağını başına dök/çal"

Konyalı bu atasözünü zamanında yapılmayan geciktirilmiş işler için hâlâ kullanmaktadır.

Sade Konya'ya mahsus olmak üzere, Konyalı çocukların bir başka Namaz âdeti de şivlilik'tir. Bazı doğu kökenli Türk aydınlar bu kelimenin Kürtçe bir kelime olduğunu, "şıv" (yemek)"den "yemeklik" anlamına geldiğini iddia ederlerse de; bu iddia, bu âdetin yaygın yöresi Konya olmasından dolayı bize pek inandırıcı gelmiyor. Konyalı, bu kelimenin, hicrî 334 tarihinde vefat eden ve büyük mutasavvıflardan olan Ebûbekir Muhammed Şiblî'nin isminden geldiğini bir menkıbeye de yaslayarak ifade eder. Hikâyeye göre bu zat, bir gece rüyasında Hazreti Peygamber (s)'in ana rahmine Receb ayının ilk Perşembe gecesi intikal ettiğini görür. Büyük bir sevinç içerisinde uyanarak bunu, oturduğu semtin bütün evlerine vararak "Şiblî!" nidâsıyla müjdeler. Her hâne sahibi de bu müjde karşısında şükür ve mutluluk nişânesi olarak ona bir parça yiyecek verir. Bu hadisenin sonucunda bu âdet doğmuş ve çocuklar tarafından da sürdürülmüştür. Bu âdetin adı da zatın ismine atfen "Şiblilik>Şivlilik" olmuştur.

Bu âdete gelince: Günümüzde de üç ayların, hususiyle Regaib kandilinin gelişini çarşı-pazarda dükkan önlerine çıkmış gofret-bisküvi kutularından. kırık leblebi, leblebi şeker ve kuru üzüm çuvallarından anlarız. Geçmişte şivlilik çerezi olarak genellikle kırık leblebi, siyah kuru üzüm, leblebi şeker, akide veya peynir şekeri ile mevsim durumuna göre meyveler. meyve kuruları ve kakları çocukla-

ra dağıtılırdı. Konyalı, zenginlik-fakirlik gözetmeksizin, hâlince. şivliliklerini namazdan önce evlerinde hazır bulundururdu.

Receb ayının ilk Perşembe günü sabahını Konyalı çocuklar iple çekerler. Çocuklar sabahleyin kahvaltı yapma ihtiyacına bile gerek duymadan ellerine şivlilik kese veya heybelerini (şimdilerde naylon poşet) alarak sokağa fırlarlar. Büyüklü küçüklü arkadaşlarıyla buluşan çocuklar, bütün evlerin kapılarını çalarak, kendine özgü basit ezgisiyle hep bir ağızdan bağırarak şöyle söylerler:

Şivli şivli şişirmiş
Ergen oğlan bişirmiş
İki çörek bir börek
Bize Namazlık gerek

veya

Şivli şivli şişirmiş
Erken kalkan bişirmiş
İki çörek bir börek
Bize şivlilik gerek

Önceden hazırlanan şivlilikler, genellikle evin hanımı tarafından, kapı önünde çığrışan irili ufaklı çocukların kese veya heybelerine dökülür.

Konya'da Namaz âdetleri bu kadarla kalmaz. Mütedeyyin Konya halkının nazarında üç ayların öneminin büyükolduğunu belirtmiştik. Üçayların girmesiyle Konyalının Namaz mübareği ziyaretleri başlar. Evlenip yuvadan uçmuş evlatlar yanlarına kendi çocuklarını alarak, tıpkı bayram ziyaretlerinde olduğu gibi, ebeveynlerini, hısım-akrabadan büyükleri ziyaret ederler. Onların Namazlarını tebrik ederler. Bu tebrik, "Namazın mübârek olsun" temennisiyle hassaten belirtilir. Bu ziyaretler sırasında anneler/kayınvalideler, evlat ve torunlarına zengin ananevi-yöresel yemekler ikram ettikleri gibi, yemekten sonra da evde bulunan bütün çerez ve meyve çeşitlerinden bir çetnevir sofrası hazırlayarak şivlilik ikramı yaparlar. Konya'da ebeveynin, hısım-akrabaların Namaz mübareğini ihmal etmek önemli bir kusurdur.

Günümüzde zayıflayan insanî ilişkilerin yanı sıra, başka yörelerden alınan göçler sebebiyle birtakım eski, ancak güzel âdetlerimiz kaybolur gibi oluyorsa da; hakiki Konyalıların mahalle ve hânelerinde hâlâ inatla sürdürülmektedir.

1 Naci Fikret (Baştak), Namaz ve Şivlilik, Konya (Halkevi Dergisi), c. 1, sayı 1, s. 52
2 Prof. Abdülkadir İNAN, Eski Türk Din Tarihi. s. 175-176
3 Bu içgüdüsel çocuk takviminin son demlerine biz de yetiştik. Çocukluğumuzda her oyunun bir mevsimi vardı. Bilye, çelik-çomak, fıçça (fırça; Konya'da topaca verilen ad) çevirme, sek sek, tutum (akşamlan oynanan bir tür saklambaç oyunu)... oyunlarının hep mevsimi vardı. 0 zamanlar, mevsimi gelmeden oynanan oyunlar tad vermezdi. "
4 meşale
5 Naci Fikret (Baştak), a.g.y., s. 52
6 A. Sefa Odabaşı'na göre bugünkü Uluğbey Mahallesi
7 Naci Fikret, a.g.y. , s. 52
8 1848'de İzmir'de kurulan fabrikada üretilen yerli kağıt.
9 şirlağa/susam yağı
10 Naci Fikret. a.g.y., s. 54

Mevlâna ve Konya

Yard.Doç.Dr. Nuri ŞİMŞEKLER

Şüphe yoktur ki bir çok bilim dalında ve gündelik hayatta birbiriyle özdeşleşmiş bazı kelimeler vardır. Bunlardan biri de Konya denince Mevlâna, Mevlâna denince Konya'nın akla gelmesidir. Bu yazımızda siz değerli okuyucularımıza Mevlâna'nın, Konya'nın manevî bir koruyucusu olması, buranın ayrılmaz bir parçası haline gelmesi ve özellikle onun Konya sevgisini kaynakların ışığında aktarmaya çalışıp; zaman zaman da yakın tarihimizle ilgili tespitlerde bulunacağız.

Frig dilinde Kawania, Grekçe'de Eikon ve geç Bizans döneminde İkonium olarak adlandırılan Konya, M.Ö. 1000 yıllarından beri iskân bölgesi olarak mevcut olup; gelişmeye başlaması ise M.Ö. 300'lü yıllardan sonra olmuştur1

Konya, bilinen tarih çerçevesinde ise Anadolu Selçukluları'nın başkenti olmasıyla canlılığa kavuşur. Türkler ilk olarak 1069 yılında geldikleri Konya'yı önceleri dikkate almazlarsa da 1071 yılındaki Anadolu'nun fethinden sonra İznik şehrinin elden çıkmasıyla içlerde bir merkez ararlar. İşte bu dönemde Selçuklular'a başkent olan Konya, yoğun bir şekilde Türk askerî garnizonu ile Türk idareci kadrosunun yerleşimine sahne olur.1176 yılından itibaren, Selçuklular'ın siyasî iktidarı tam olarak ele geçirmesinden sonra ise, Konya gerek mimarî gerekse edebî ve tasavvufî bir merkez olarak olağanüstü bir gelişme göstermeye başlar.

Artık bu dönemden itibaren başta sultan Alâaddîn Keykûbâd olmak üzere birçok Selçuklu hükümdarı kendini kanıtlamış ilim ve edebiyat adamlarını Konya'ya davet ederek bu kişilerden faydalanmaya çalışır.

5 Mayıs 1229 günü ise daha sonraları Konya adıyla özdeşleşecek olan Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî babasıyla birlikte sultan Alâaddîn Keykûbâd'ın davetine icabet ederek Lârende (Karaman) den Konya'ya gelir ve böylece ebedî istirahatgâhı olacak bir yeri de seçmiş olur.

İlk eğitimini babası (Sultânü'l-Ulema) Bahâ Veled'den (ö. 24 Şubat 1231), dünyevî eğitimini Muhakkık-ı Tirmizî'den (ö. 1241) ve âşıklık eğitimini de Şems-i Tebrizî'den (ö. 1247 veya 1248) alan Mevlâna'nın olgunluk dönemleri, Selçuklular'ın en zayıf ve en karışık dönemlerine (M. XIII.yy'ın ikinci yarısı) rastlar. Bu dönem gerek Selçuklu kardeşlerinin saltanat kavgasına; gerekse bütün Asya'yı yakıp-yıkan Moğol saldırılarının Konya'ya kadar gelip dayandığı bir zamana rastlar. Konya'yı ve Konya halkını çok seven Mevlâna bu kritik dönemlerde adeta bir manevî hükümdar vazifesi görerek, Konya'da yaşayan insanları ve Konya'yı Moğol saldırılarından korur. Tabii ki bu koruma kılıç-gürz sallamakla değil; geleceği bir askerî kumandan gibi görüp, Hülâgû'nun (ö. 1265) torunlarını manevî irşâdla mağlup etmesiyle olur. Daha net bir ifadeyle bütün Asya'yı yakıp-yıkarak askerî gücünü isbat etmiş düşmanı, silâhla değil de masa başında yenilgiye uğratır. Zaten Mevlâna da Moğol istilâ ve hakimiyetini Allah'ın iradesinin bir neticesi olarak kabul eder (2).

Siyasi karışıklıklar içerisinde tek başına saltanat sürmeye muvaffak olan Keykâvûs II, Moğol istilasından kurtulmak için İlhanlılar'ın kurucusu Hülâgû'nun (slt. 1256-1265) torunlarından ve o dönemde Anadolu umumî valisi olan Baycu (Baygu) (ö. 1295) ile savaşmış; fakat Sultan-Hanı'ndaki savaşta yenilmiştir (1256). Bunun üzerine Konya Moğollar tarafından kuşatılmış ve Konya halkını büyük bir felâket bekler olmuştur.

Mevlâna'nın torunu Ulu Ârif Çelebi (ö. 1319) döneminde yazılmış ve Mevlâna ve akrabalarının hayat hikayelerini anlatmakla birlikte Anadolu'nun ve Konya'nın o dönemdeki sosyal ve siyâsî hayatını da yansıtan bir kaynak olan Menâkıbü'l-Ârifîn, Baycu'nun Konya'yı istilasındaki olayları ve Mevlâna'nın rolünü râvîlerin dilinden şöyle anlatır:

"Ba(y)cu'nun askeri, Konya'nın etrafını sarınca halk canından vazgeçip birbirleriyle helâlleştiler ve Mevlâna'nın huzuruna gelip ondan yardım dilediler. Mevlâna kale kapısından çıkıp, meydanın arkasında bulunan bir tepeye giderek kuşluk namazına durdu. Ba(y)cu'nun çadırının o tepenin hemen altında olduğunu söylerler. Ba(y)cu'nun askerleri Konya halkının korkudan birbirlerine girdiği halde, yüzü örtülü ve sarıklı bir şahsın (Mevlâna) tam bir huşû içerisinde namazla meşgul olduğunu şaşırarak gördüler... Hep birlikte bu şahsı yani Mevlâna'yı ok yağmuruna tutmayı istediler. Fakat hepsinin elleri tutuldu bir türlü yayı çekemediler. Hemen atlarına binip tepenin üzerine çıkmaya çalıştılar. Ama atlardan hiç biri bir adım bile atamadı. Şehir halkı da olan biteni kale burçlarından seyretmekteydi. Askerler Ba(y)cu'ya bu olayı anlattıkları vakit, ok ve yay isteyerek Mevlâna'nın bulunduğu tarafa doğru bir ok attı. Atılan bu ok geri dönerek beraberindeki askerlerin ortasına düştü. Bunun üzerine hemen atına binip yanına gitmek istedi. Fakat onun atı da hiç ilerlemedi. Attan inip yürümek istediyse de bunda da başarılı olamadı, ayakları kilitlendi. Bunun üzerine çevresindekilere şöyle dedi: "Bu adam gerçekten ilâhî bir zâttır. Onun gazabından sakınmak lâzım. Her şehir ve bölgede böyle bir adam olsaydı oraların halkı asla bize mağlup olmazdı." Ba(y)cu bu olaydan sonra askerine emir verip savaşmamalarını istedi. Şehrin ileri gelenleri Mevlâna'ya teşekkürler ederek çokca mal mülk toplayıp, Ba(y)cu'ya hediye olarak sundular. Ba(y)cu da "Şehri bağışladım, Fakat namusum ve hatırım için şehrin sadece burçlarını yıkın. Çünkü benim andım vardı" dedi. Konyalılar bu olaydan tam olarak habersiz olduklarından dolayı kale burçlarının yıkıldığını görünce tekrar feryad u figana başlayarak Mevlâna'nın huzuruna geldiler. Mevlâna da onlara şu cevabı verdi: "Yıksınlar, yıksınlar da Konyalılar Konya şehrinin hafif bir zelzele ile yıkılan burçlardan başka, ayrı bir varlık ve ayrı burçla muhafaza edildiğini gerçek olarak bilsinler." (3)

Şimdi burada yine aynı eserden Mevlâna'nın şiirini nakledelim:

"O Allah askerleri, mazlumların feryadları kulaklarına erişince yardıma koşarlar.

Bunlar şefkatli ve merhametli insanlardır, rüşvet almadan yardım ederler.

Belâ zamanında, elem ve cefa günlerinde halka bunlar yardımcı olurlar..." (4)

Mevlâna'nın dönemine yakın kaynaklarda Konya, "belâlardan korunmuş" bir şehir olarak adlandırılır.5 İşte Mevlâna tarih yazan değil, tarih yapan bir şahsiyet olarak hayattayken olduğu gibi ölümünden sonra da mânevî gücüyle bu şehri korumuştur.

Ba(y)cu'nun amcasının oğlu Keyhatu (Geyhatu, Keygatu) (slt. 1291-1295) 50 bin askerle Konya'yı kuşattığında bir gece rüyasında Mevlâna'yı görür. Mevlâna onun boğazını sıkmakta ve "Konya bizimdir. Senin Konya halkıyla ne işin var" demektedir. Keyhatu sıkıntı içinde

rüyadan uyandığında Mevlâna'nın nasıl bir zât olduğunu sorar, öğrenir. Bunun üzerine Konya'ya ve halkına hiçbir zarar vermeyeceğine söz verir; sonrada o sırada babasının makâmına geçen Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled'i (ö.11 Kasım 1312) ziyaret ederek ona mürid olur. (6)

Mevlâna, gelecekte olacak bu olayları adeta görmüş gibi Mesnevî'sinde şu beyitlere yer verir:

"Nice toprak gibi mezarlarda yatanlar var ki fayda ve feyizleri bakımından yüzlerce diriden yeğdir.

Gölgesini gizlemiş, ama toprağı gölge vermekte. Yüzbinlerce diri onun gölgesinde gölgelenmekte." (7)

Mevlâna'nın gerek Moğol kuşatmalarında, gerekse şehire musallat olan diğer belâlarda sürekli bir kurtarıcı görevi üstlendiği yukarıda anılan kaynakta sıkça geçer. (8) Yine bir defasında Moğol kuşatması karşısında kendisine başvuran şehir halkına şöyle der:

"Hiç korkmayınız... Bu şehir kıyamete kadar Moğolların kılıcından korunacaktır. Konya'ya kasteden bizim darbemizden kurtulamaz. Büyük Mevlâna'nın (babası Bahâ Veled) mübarek vücudu bu toprakta gömülü bulundukça bu şehir (ülke) bütün âfetlerden korunmuş bir halde kalacak ve bu şehrin dünya çapında büyük bir şöhreti olacak, bizim haleflerimiz de orada selâmetle kalacaklardır inşâallah." (9)

Konya'yı son derece seven ve adeta bir Konya âşığı olan Mevlâna, buranın bir evliyâlar şehri olduğunu ve bu şehirde her kim doğarsa velî olacağını sohbetlerinde sık sık dile getirir. Mevlâna bu konuda şöyle der:

"Bundan sonra Konya şehrine Medinetü'l-evliyâ = evliyâlar şehri lâkabını veriniz. Çünkü bu şehirde her kim dünyaya gelirse velî olur. Bahâ Veled'in mübarek cismi ve onların nesli bu şehirde bulundukça, bu şehre kılıç işlemez. Bu şehre gelen düşman, sonuna kadar burada kalamaz, yok olur. Âhir zaman afetinden masûn kalır. Bir kısmı harap olup izi silinse ve zedelense de tamamıyla yıkılmaz, çünkü o harap olsa da bizim hazinemiz onda gömülü kalır." (10)

Mevlâna, muhtemelen Şems-i Tebrizî ile hem-dem olup semâya ağırlık verdiği zamanlarda, ney, rebâb ve semâya karşı çıkan insanlardan da şikayetlerde bulunarak; bu kâl ehillerinin sonlarının hiç de iyi olmayacağını belirterek şöyle der:

"Yazık Konya halkına bizim zevkle dolu olan semâmızdan usandılar ve alttan alta bizim aleyhimizde bulunuyorlar. Bizim bu güzel ve neş'eli şeylerimiz hoşlarına gitmiyor. Saba halkı gibi Tanrı nimetini inkâr ediyorlar. Onların bizi kötüledikleri kulağıma geliyor... Bu insanlar daha sonra öyle perişan olacaklar ki eşyalarını terk edip bu şehirden uzaklaşacaklar... Nihayet tövbe ile bizim evlâd ve ahfâdımızı kabul ettikleri vakit Allah'ın inâyeti ile Konya yeniden gelişip canlanacak. Bu dönemin insanları da semâ sever ve zevk adamı olacaklar. Bu aşk âlemi bütün dünyayı kaplayacak. Bütün insanlar bizim sözümüzün âşığı olacaklar..." (11)

Gerçekten Mevlâna'nın bu sözleri o dönemde hayalî gibi görünse de günümüzde dünyanın dört bir tarafından Konya'ya, Mevlâna'ya akın eden her ırk ve milliyetten insanları görünce, hele hele Amerika'da, Kanada'da, Hollanda'da, Almanya'da ve daha birçok ülkede özel semâzen kurslarının bulunduğunu öğrenince insan ister istemez Mevlâna'ya bir kez daha hak vermekle birlikte, "biz niçin bu zâtın değerini tam olarak bilemiyoruz" diye düşünceye kapılmadan edemiyor.

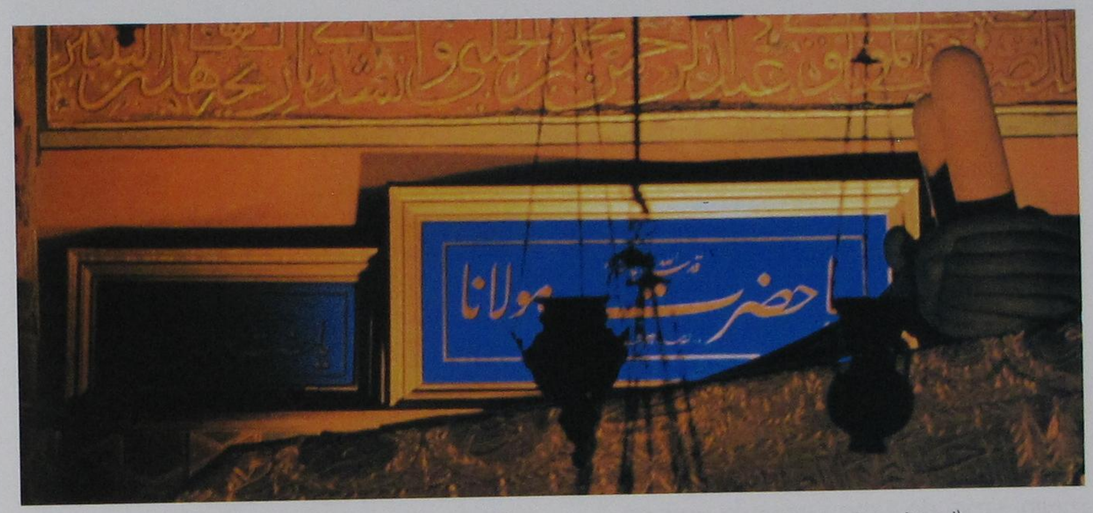
Mevlâna'nın babası Bahâ Veled, Konya'nın surları yapılmadan önce bugünkü türbenin bulunduğu yere gelerek "Benim, çocuklarımın ve onların evlâdlarının mezarı burası olacaktır" (12) demişti. İşte Bahâ Veled'in bu isteği üzerine günümüzdeki yerine tesis edilen ebedî istirahatgâhlar hususunda Mevlâna yine bazı isteklerde bulunmuş ve Konya'nın sembolü haline gelmiş türbe hakkında şöyle demiştir:

"Bizim müridlerimiz, türbemizi uzak mesafelerden görünmesi için yüksek yapsınlar. Kim bizim türbemizi uzaktan görür, inanır ve bizim velâyetimize güvenirse yüce Allah onu rahmete kavuşturur. Özellikle tam bir aşkla ve samimi olarak, içinde bir şüphe olmadan gelip türbemizi ziyaret eden ve namaz kılan bir kimsenin her ihtiyacını yüce Allah yerine getirir..." (13)

Mevlâna, yine türbesinin gelecekteki durumu ve konumu hakkında da şu kerâmetlerde bulunur:

"Bizim türbemizi yedi defa yapacaklar. Sonuncu defada zengin bir Türk çıkacak, türbemizi bir tuğlasını altından, bir tuğlasını da ham gümüşten olmak üzere inşâ edecektir. Bizim türbemizin etrafında da bir şehir oluşacak sonra türbemiz bu şehrin ortasında kalacak. O zaman da Mesnevî'miz mânevî şeyhlik edecektir." (14)

Mevlâna'nın döneminde, bugünkü türbenin bulunduğu bölge şehrin dışında olduğu düşünülürse, Konya'nın son 20-30 yıl öncesine kadar merkezî yerinin bu türbe ve çevresinde şekillendiğini söylersek yanılmış sayılmayız. Fakat, Mevlâna'nın zenginliğe ve gösterişe karşı olduğunu bildiğimizden türbenin altın ve gümüş tuğlalardan yapılacağını belirttiği cümleleri mecâzî olsa gerektir.

VI ciltlik Mesnevî'sinde Konya adı geçmemekle birlikte Konya'nın sosyal yaşantısından birçok kesitler sunan Mevlâna (15) bir gazelinde şu beyitlere yer vererek Konya'yı çağlar boyu edebî bir merkez hüviyetinde olan Semerkand ve Buhârâ şehirlerinden üstün tutar:

"Sevgili bir an olsun eve gel; bir an olsun şu canımızı tazele
Şu arkadaşları bir an olsun güldür; bir an olsun meclisimizi süsle;
Süsle de gökyüzü, gece yarısında güneşi apaçık görsün
Süsle de aşk ışığı, Konya'dan parlasın, bir anda Semerkand'a, Buhârâ'ya vursun..." (16)

Mevlâna, yine bir tercî'-i bend'inin matlâ' beyitinde de Konya adını zikrederek:

"Bugün Konya'da yüzlerce ay yüzlü güzel gülüp durmada..." (17)der.

Karaman'da doğduktan sonra üç yaşındayken babası ve dedesiyle birlikte Konya'ya gelen Mevlâna'nın oğlu Sultân Veled (ö. 1312) ise Farsça divanında son derece etkileyici bir gazelle Konya'nın yüzlerce şehir ve ülkeden daha da üstün olduğunu belirterek şu beyitleri söyler:

(Ey merdum-i Konye be-dânîd)
(Ki zâde şuma zi-şehr-i cânîd)

"Ey Konya halkı! Can şehrinde doğduğunuzu bilin.

Bu şehir Hümâ kuşunun yuvasıdır. Siz de zamâne kuşlarına benzemeyin.

Hümâ kuşları gibi yaratılış âleminde ve halkın içinde uçun. Çünkü siz Hümâ'sınız.

Şehirleri bir araya toplasalar, bütün şehirlerden üstünsünüz siz.

Hatta şehir de nedir? Bu şehrin mahallelerinin her biri kıymet bakımından yüzlerce âleme değer.

Her biriniz saf altınsınız. Hatta altın da nedir ki? Binlerce hazine, binlerce madensiniz.

İlâhî rahmetle özelliklenmiş; sizlere lâyık hazineden faydalanmışsınız.

Her biriniz görünüş olarak topraktansınız; vasıf olarak ise gökyüzünden

Allah'a kullukta eşsizsiniz; korunmaya ihtiyaç duymayan ebedî şahlarsınız

Temiz, aydınlık cennetlere sahipsiniz. Hûrîlerle, cennetlerde yol almaktasınız

Küçüklü, büyüklü hepiniz evliyâsınız; genç, yaşlı hepiniz padişahlarsınız

Göz, sizden bir iz görmek istiyordu. Ama ne yazık ki siz alâmetsizsiniz

(Sultan) Veled demiştir ki babam (Mevlâna), hakkınızda ne buyurmuşsa, siz öylesiniz. (18)

Sultan Veled Konya ile ilgili söylediği başka bir gazelinde de bu şehri maddî ve manevî bir başkent olarak niteleyerek şu beyitlere yer verir:

(Ey Konye'i ki pur - sipâhî)

(Der - hıtte-i Rûm tahtegânî)

"Ey askerle dolu Konya! Sen Anadolu'nun başkentisin

Her büyük şehir bir emir gibidir. Sen ise bütün şehirlerin başında padişah gibisin.

Her kale parlayan bir yıldız gibidir. Sen ise bütün bu yıldızların başındaki ay gibisin.

Çünkü bizim şâhımız (Mevlâna) seni seçti. Sen Mekke'sin ve ilâhî bir Kâbe (gibi)sin.

Evvelce Şeyhin (Mevlâna) varlığıyla parlamıştın, şimdi de türbe sayesinde eminsin.

Ey Konya (hem) cennet (hem) hûrîsin sen! Ey Konya (hem) devlet (hem) makamsın sen

Hem gömleksin, hem kaftan; hem kemersin hem de külâh

Hem sâkîmizsin hem şarabımız; hem vuslat konağısın, hem de yol.

Hem eğlence ve mutluluk madenisin, hem de ağlama ve âh sermayesi

Ey Mısır ülkesi! Böyle bir şehrin önünde saman çöpü gibi sen pek küçük, pek hor kalırsın.

Karanlıkta (parıldayan) iki gözün ışığı gibi, onun siyah noktasında akıcı bir nûr var.

Allah onun yaratılışının güzelliğine ikiyüz tanık vermiş.

Ey Veled! Konya'da rahatça otur da oradan karanlık ve perişanlıklar defolsun. (19)

Selçuklular'ın siyasî etkinliklerini yitirmesi ve Konya'nın siyâsî bir merkez durumundan çıkmasıyla şehir tamamen Mevlâna adıyla özdeşleşmiş, Mevlâna'nın ölümünden sonra da onun çocuklarının ve mevlevîlerin varlığıyla tasavvufî ve edebî bir uğrak yeri haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra, özellikle en şaşaalı dönemleri olan Fatih Sultan Mehmed (slt.1451-1481), II. Beyazıd (slt.1481-1512), Yavuz Sultan Selim (slt.1512-1520) ve Kanunî Sultan Süleyman (slt.1520-1566) devrinde de Konya'ya mevlevîlerden dolayı özel bir önem verilmiş; yukarıda anılan padişahlar gerek türbeyi ziyaret ederek gerekse vakıflar bağışlayarak buranın ve Konya'nın önemi üzerinde titizlikle durmuşlardır.

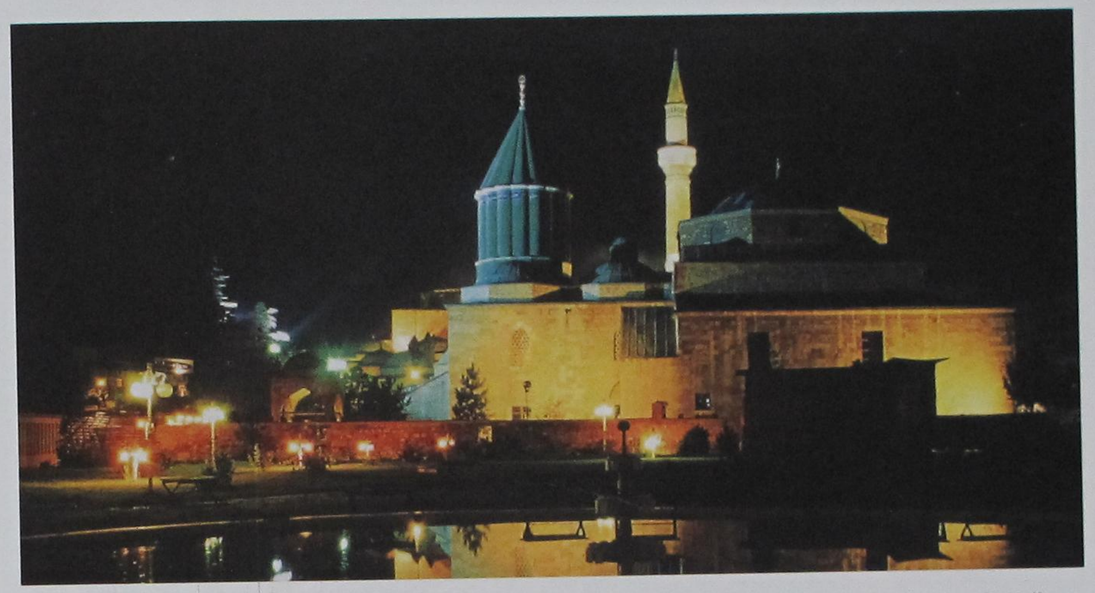
Hemen hemen bütün Osmanlı padişahlarının hürmet beslediği Mevlâna'nın torunları ve türbesi Cumhuriyetimizin kurulmasıyla da önemini yitirmemiş Gazi Mustafa Kemal Atatürk Konya'ya her gelişinde Mevlâna ve ailesinin mezarlarını ziyaret etmiş ve Tekke ve Dergâhların Kapanması Kanunu'yla (4 Eylül 1925) buranın da kapanmasından dolayı üzüntüsünü dile getirmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Falih Rıfkı Atay'la sohbet eden Atatürk, şöyle der: "Karar gereğince Konya'da Mevlâna türbesinin de kapanmış olmasından üzgünüm. Fakat istisna yapamam, buna çok üzülüyorum" (20)

Yine; Konya, Mevlâna ve bu kültürü özdeşleştiren Atatürk "Konya, yüzyıllar boyu tüten büyük bir nur ocağı, Türk kültürünün esaslı kaynaklarından biridir" der.

Gazi, Mevlâna Müzesi'nde seyrettiği bir semâ töreninden sonra da derin bir iç çekerek "Mevlâna büyük adamdı, büyük adam" der ve "Hey koca Sultan! Evet bütün tekkeleri kapattık, fakat senin kapın kapanmadı" (21) diye ekler.

Atatürk, 6 Aralık 1937 günü Konya'ya son gelişinde ise uzaktan Mevlâna'nın türbesini gördüğünde yanında bulunanlara "Ne zaman bu şehre gelecek olsam, Mevlâna'nın ruhâniyeti bütün benliğimi sarmaktadır." (22) der.

Konya'nın yetiştirdiği büyük siyasetçi ve ilim adamlarından Ord.Prof.Dr.Sadi Irmak da "Mevlâna Konya'nın sicil belgesidir. Nereye gitsek Konyalı'yız deyince hazır bir sempati, hatta saygı ile karşılaşırız." (23) diyerek Konya'nın bugünkü saygı potansiyelinin büyük ölçüde Mevlâna'ya ait olduğunu belirtir.

Resmî kayıtlara göre Topkapı Sarayı'ndan sonra en çok ziyaret edilen tarihî yer konumundaki Mevlâna Müzesi; diğer bir ifadeyle Konya'ya gelen yerli-yabancı turistlerin hemen hemen tamamının burayı görmek için bu şehri seçmiş olmaları, şüphesiz konuşmamızın en ana fikirlerinden birini teşkil edecek; adeta şâirin de dediği gibi "Konya Mevlâna demek, Mevlâna Konya demek." sözü çıkacaktır.

Şimdi Arif Nihat Asya'nın Kubbe-i Hadra = Yeşil Türbe şiiri ile yazıma son veriyor, hepinize saygılar sunuyorum.

KUBBE-İ HADRA

Her etek tennûredir,
Her satır bir sûredir,
Her edâ mâna demek
Konya Mevlâna demek!
Gel ki yollar boş değil;
Her nefes ney; her yeşil
Kubbe-i Hadra demek
Konya Mevlâna demek!
Türk alırken Asya'yı
Mevlevîler Konya'yı
Etmiş istilâ demek
Konya Mevlâna demek!
Burda yer - gök ihtizâz.
Burda boş dönmez niyâz;
Burda yoktur "lâ" demek...
Konya Mevlâna demek!
Kar döner, rüzgar döner;
Yol döner, yollar döner...
Yok bir istisna demek;
Konya Mevlâna demek!

* Selçuk Üniversitesi tarafından 03. Mayıs 2000 tarihinde düzenlenen "Hz.Mevlâna ve Fikirleri" konulu panelde yapılan konuşmanın metnidir.

** S.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edb.Bölümü Öğretim Üyesi.

1 Konya şehrinin adı batılı eski kaynaklarda Como, Cunnyo, Cogno, Coyna ve Kon şeklinde de geçer. (Doç.Dr.Tuncer BAYKARA, Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ankara, 1985, s.15)

2 Eflâkî, Menâkıbü'l-'Ârifîn, çvr. Tahsin YAZICI, Ârîflerin Menkıbeleri, II c., MEB.Yay. İstanbul, 1989, II, 373, 374

3 Eflâkî, a.g.e., I, 282-285 (Bu olay, eserden sadeleştirilerek alınmıştır.)

4 Eflâkî, a.g.e., aynı yer.

5 Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, Risâle, çvr. Tahsin YAZICI, Mevlâna ve Etrafındakiler, Tercüman Yay., İstanbul, 1977, s. 124-131.

6 Eflâkî, a.g.e., II, 31-33.

7 Mevlâna, Mesnevî,VI/3012-13., çvr. Veled İzbudak, MEB. Yay., 3.Baskı, İstanbul, 1995

8 Eflâkî, a.g.e., I, 235 vd., 365 vd., 600 vd., ayrıca bkz.II. 324 vd., 369

9 Eflâkî, a.g.e., II, 138

10 Eflâkî, a.g.e., I, 285 vd., ayrıca bkz. a.g.e., II, 212

11 Eflâkî, a.g.e., I, 304 vd.

12 Eflâkî, a.g.e., I, 54

13 Eflâkî, a.g.e.,I, 440; A.Gölpınarlı, Mesnevî'nin III.cildindeki (beyit:133) "Mezara türbe yapmak, üstüne kubbe kurmak, mâna sahiplerine makbûl değildir" beyitine dayanarak Eflâkî'de geçen bu rivayeti doğru kabul etmez (bkz. Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik, 2. Baskı, İstanbul, 1983, s.63)

14 Eflâkî, a.g.e.,I, 441

15 Prof.Dr.Annemarie Schimmel, "Mevlâna Celâleddîn Rûmî" ye Göre Konya'daki Gündelik Hayat", Uluslar Arası Mevlâna Semineri, 15-17 Aralık 1973, Bildiriler, Hzl. Mehmet Önder, s.138-143

16 Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, Dîvân-ı Kebîr, Hzl.A.Gölpınarlı, VII c. Kültür Bak.Yay. Eskişehir Ünv. Basımevi, 1992, IV, 270, Gazel No: CXXXIV, 1-4. beyitler.

17 Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, a.g.e., II, 170; Yukarıdaki Gazel ve terkîb-i bend'in gerek mahlas ve gerekse içerik bakımından Şems-i Tebrizî'ye söylediğini tahmin etmekteyiz.

18 Divan-ı Sultan Veled, nşr. F.Nafiz Uzluk, 1941, s.438, Gazel No: 711

19 Divan-ı Sultan Veled, s. 462, Gazel No: 755

20 Mevlâna, "Bildiriler", Yirmi altı Bilim Adamının Mevlâna Üzerine Yaptığı Araştırmalar, Hzl. Feyzi Halıcı, Konya 1983, Ord.Prof.Dr.Sadi Irmak'ın Konuşması, s.9

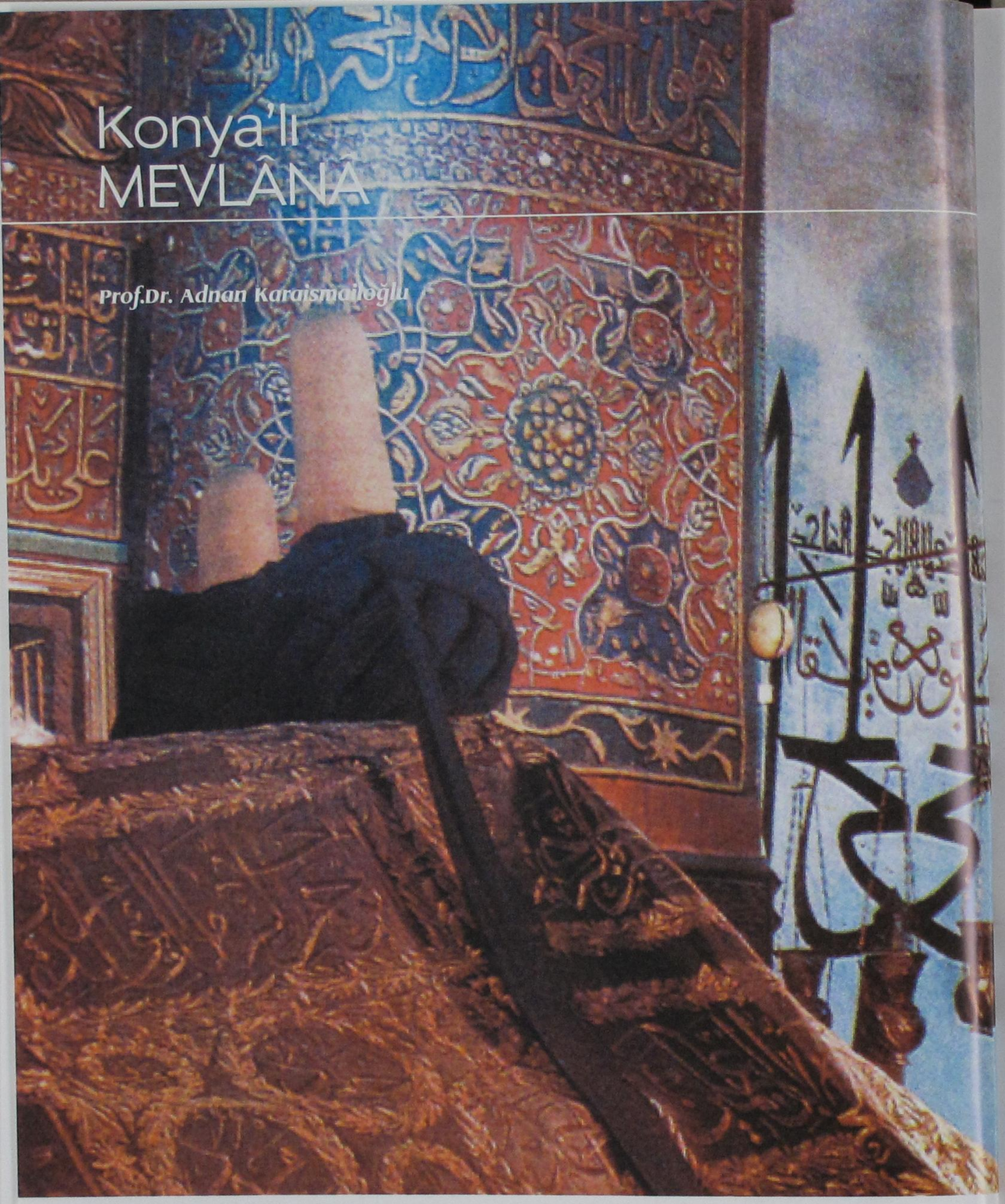
21 Niyazi Ahmed Banoğlu, "Atatürk ve Mevlâna", Tarih ve Coğrafya Dünyası, Mevlâna Özel Sayısı, 15 Aralık 1959, s. 415-416

22 Mevlâna Güldestesi, 1968, Konya Turizm Derneği Yay., Ankara, 1968, s.7

23 Mevlâna, Hzl. Feyzi Halıcı, a.g.e., s.9

Konya'lı MEVLÂNÂ

Prof.Dr. Adnan Karaismailoğlu

Bu yazıda Mevlânâ'nın adı, lakapları ve bir yer veya kişiyle ilişkisini gösteren sıfatları üzerinde tespit ve değerlendirme yapılarak "Konyalı" nispet sıfatı özellikle ele alınacaktır. Ancak, Mevlânâ'nın hangi bölgeden olduğunu veya nereye ait görüldüğünü tartışmanın ötesinde, onun günümüzde Konya, Türkiye ve kültürümüz için taşıdığı önemi vurgulayacak bir isimlendirmeye dikkat çekilecektir. Aksi takdirde bütün insanlara hitap edebilmeyi amaç edinen büyük bir şahsiyetin düşünce ve isteklerine yabancı kalacak bir tavır içerisine düşmekten endişe duymak gerekir.

Doğum yılı 1207'den itibaren Celâleddîn, Hunkâr, Hudâvendigâr, Mevlânâ, Mevlevî, Şeyh, Mollâ lakaplarıyla anılan Hz. Mevlânâ için nadiren kullanılan ve yaygınlık kazanmayan sultânü'l-evliyâ (1), sırrullâhi'l-a'zam (2) gibi lakapları bir araya getirmek, kanaatimizce güç ve bu yazının amacı dışındadır. Ayrıca gazellerinden birçoğunun son beyitlerinde görülen 'hâmûş" kelimesinin, Mevlânâ'nın mahlası olduğu düşüncesinin (3) ikna edici ve paylaşılan bir tespit olmadığına sözün başında değinmek lüzumludur. Onun adına, ayrıca belli bir bölgeye bağlı oluşunu gösteren Belhî, Rûmî, Konevî ve soyca Hz. Ebû Bekir'e ulaştığını göstermek için de Bekrî mensubiyet sıfatları eklenmiştir.

Mevlânâ'nın adı Muhammed'dir. Bütün kayıtlara göre babası da aynı adı taşımıştır. Başta kendisi Mesnevî'nin mukaddimesinde kaydettiği üzere kaynaklarda adı, ihtilafsız olarak bu şekilde belirtilmektedir. Meselâ Ankaralı İsmail Efendi (ö. 1631); "Hazret-i Mevlânâ'nın ism-i şerîfleri Muhammed ve lakabları Celâleddîn'dir. Babalarının isimleri dahi Muhammed ve lakabları Bahâeddîn'dir" demektedir. (4)

İslâm dünyasında lakap kullanmak bir gelenekti. Babası Bahâüddîn lakabına sahip olduğu gibi Mevlânâ da Celâleddîn (Dinin Celâli) lakabını taşımıştır. Adından daha çok bu lakabıyla anılmıştır, hatta ona atfen beraberinde lakaplarından biri bulunmaksızın Muhammed adına tesadüf etmek de mümkün değildir. Menâkibu'l-'ârifîn'de Babasının ve kendisinin dilinden aktarılan bazı cümlelerde sadece Celâleddîn lakabı, yer almaktadır. Bundan babasının ve kendisinin bu lakabı, Muhammed'in yerinde ad gibi kullandıklarına hükmedilebilir. Bu lakab, bazı eserlerde "Celâlu'l-Hak ve'd-dîn" veya "Celâlü'l-Hak ve'l-mille ve'd-dîn" gibi daha açılımlı şekillerde de kaydedilmiştir. (5) Lakapların bu şekilde kullanılmaları, geleneksel bir tutumdur. Kaynaklarda Celâleddîn lakabının, Mevlânâ'nın adından çok daha yaygın olduğu görülürken; meselâ bu yazıda kaynak gösterilecek Târîh-i guzîde, Şakâiku'n-nu'mânîye ve tercümesi Hadâiku'ş-şekâik,Tercüme-i Mecâlisü'n-nefâis ve diğer birçok kaynakda Muhammed adına işaret dahi edilmemiştir.

Mevlânâ lakabı, konumuzu ilgilendiren yönüyle efendi, sahip, mâlik anlamında Arapça sıfat olan "Mevlâ" kelimesiyle, biz anlamındaki Arapça bitişik şahıs zamiri "nâ"dan oluşmakta ve "efendimiz" anlamındadır. Arapçada genelde "el-Mevlâ", diğer Doğu dillerinde "Mevlânâ" lakapları, İslâm dünyasında hürmet belirtmek için önemli kişilerin isimlerinin önünde kullanılmıştır. Aynı kullanım Osmanlı döneminde alim ve faziletli kişiler için de söz konusu olmuştur. Örnek olarak Osmanlı bilginlerinden Taşköprüzâde'nin, Arapça kaleme aldığı ve ilk Osmanlı alimlerini tanıttığı eş-Şekâiku'n-nu'mânîye (yazılışı 1558) isimli eserinde yer verdiği kişilerin ekserisinin önünde "el-Mevlâ" lakabı bulunurken bu eserin Mecdî Mehmed Efendi tarafından genişletilerek tercüme edilen hâlinde (Hadâiku'ş-şekâik, ilavelerle tercüme tarihi 1587) bu lakap, Mevlânâ şeklinde yer almış ve eserin aslında "el-Mevlâ" lakabı bulunmayan birçok zat için de kullanılmıştır. (6) Mevlânâ'dan sonra bu lakap, yalnız olarak anıldığında, kazandığı ün nedeniyle mutlak olarak Mevlânâ Celâleddîn anlaşılır olmuştur. Bu husus bütün İslâm dünyası için aynıdır. (7)

Menâkibu'l-'ârifîn'de Kadı Necmeddîn-i Taştî'nin dilinden aktarılan şu bilgiler, bunun en eski kaydı olsa gerektir: "Bütün dünyada üç şey geneldi. Hazret-i Mevlânâ'ya mensup olunca özelleşti ve önde gelen kişiler, bunu güzel karşıladılar. Birincisi, Mesnevî kitabıdır. Her iki mısraa, mesnevî denilirdi. Şimdi mesnevi adı söylenince akıl, düşünmeksizin Mevlânâ'nın Mesnevî'si olduğuna karar veriyor. İkincisi, bütün alimlere mevlânâ denilir. Şimdi mevlânâ adı söylenince Hazret-i Mevlânâ anlaşılıyor. Üçüncüsü, her kabre türbe denilirdi. Artık türbe denilince, türbe söylenince türbe olan Mevlânâ'nın istirahatgâhı anlaşılıyor". (8)

Mevlânâ lakabının, babası Bahâüddîn Muhammed için de yalnız olarak kullanıldığına zamanımıza ait Lugat-nâme isimli ansiklopedik eserde işaret edilse (9) de bu nâdirdir. Belki de bu durum sadece, oğlu Mevlânâ'nın sohbetlerini ihtiva eden Fîhi mâ fîh'te söz konusudur (10). "Mevlânâ-yi Büzürg (Büyük Efendimiz)" lakabı ise özellikle bu eserde, Sipehsâlâr'ın Risâle'sinde ve Menâkibu'l-ârifîn'de bulunmak üzere babasının özel lakabı olmuştur (11). Ayrıca bazı kaynaklarda Mevlânâ lakabına, geleneğe uygun olarak babası, oğlu Sultan Veled ve Şems-i Tebrîzî'nin isimlerinin önün-

de doğal olarak yer verildiğini kaydetmekte yarar vardır.

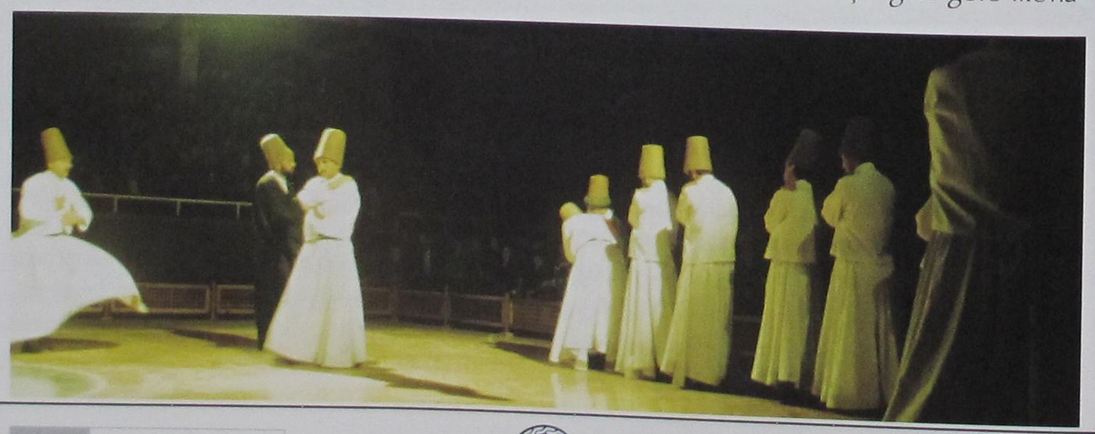
Mevlevî lakabı, Allah, sahip, efendi gibi anlamlar taşıyan "mevlâ" kelimesine nisbet yâ'sı eklenerek oluşturulmuş bir kelime olup "mevlâya mensup" anlamındadır. Allah'a bağlı, ilâhî, dinî anlamıyla bu kelime İslâm dünyasında önemli bilgin ve şeyhler için lakap olarak kullanılmış (12) ve günümüzde bilhassa Hindistan'da bu anlamıyla kullanılmaktadır (13). İlk kaynaklarda Mevlânâ için müstakil olarak yer almayan mevlevî lakabı, Sipehsâlâr'ın Risâle'sinde (yazılışı 1329'a kadar tamamlanmış olmalı) Hazret-i Mevlevî ve Nefehâtü'l-üns'de (yazılışı 1476-1478) "Hidmet-i Mevlevî" şeklinde bulunmaktadır (14). Huseyn-i Vâ'iz-i Kâşifî ise Lubb-i lubâb-ı Mesnevî (yazılışı 1471) isimli eserinde Arapça ibare içerisinde veya yalnız olarak "el-Mevlevî" lakabını ve de Hazret-i Mevlevî deyişini sıkça kullanmıştır (15). Bu lakaba, ilk olarak Baba Ruknuddin Mes'ûd-i Şîrâzî'nin (ö. 1368) Nusûsu'l-husûs fî şerhi fusûs'unda ve Kâsım-ı Envâr'ın (ö. 1432) şiirinde müstakil olarak tesadüf edilmektedir (16). .Mevlevî lakabı, son asırlarda özellikle Farsça eserlerde Mevlânâ kastedilerek yaygın olarak kullanılmaktadır (17).

Mevlevî sıfatı özellikle Türkler arasında başka bir anlamda yaygınlık kazanmıştır, Türkçede bu kelime, Mevlânâ için adlaşmış haliyle kullanılmaz ve Muallim Nâcînin izahıyla "Hazret-i Mevlânâ'ya mensub Tarîk-i Mevlevî, Âyîn-i Mevlevî; Mevlânâ'nın tarîki müntesiblerinden" anlamındadır. Bu sıfat, Mevlânâ'ya ve Mevlevî tarikatına bağlı olanlar için, özellikle Anadolu'da geçmişte ve günümüzde yaygınlık kazanmıştır (18). Bundan dolayı sonuncu özel kullanıma, meselâ F. Steingass ve M. Mu'în'in Farsça için hazırladıkları kapsamlı sözlüklerde işaret etme gereği duyulmamış olmalıdır.

Mullâ (mollâ) kelimesi de lakap olarak Mevlânâ için az da olsa kullanılmıştır. Bu kelime, muhtemelen Arapça mevlâ kelimesinin İranlılar tarafından bu şekilde telaffuz edilmesiyle oluşmuştur (19). Türkçede de bazen "munlâ (monlâ)" şeklinde telaffuz edilen kelime de aynı özellikte olmalıdır (20). Bu nedenle Muallim Nâcî "munlâ yazmakta mana yoktur" tespitini yapmaktadır (21). Pek makul görülmese de "mullâ"nın ilimle çok dolu anlamında Arapça dolmak anlamındaki mastardan sıfat (mullâ') olduğu düşüncesini taşıyanlar da vardır (22). Bu lakabın bazı eserlerde Mevlânâ için kullanılış şekillerine birkaç örnek: Hadâiku'ş-şakâik'de Monlâ Hunkâr ve Molla Hunkâr (23); Evliya Çelebi'nin Seyâhat-nâme'sinde Hazret-i Monla Hunkâr ve eş-Şeyh Monla Hudâvendikâr Celâleddîn-i Rûmî (24); Tezkire-i Latîfî'de Hazret-i Molla Hudâvendigâr (25); Keşfu'z-zunûn'da Monlâ Celâleddîn Muhammed (26).

Kelime olarak yakınlık, huzur anlamını içeren "hazret" kelimesi, bilhassa Hazret-i Mevlânâ şeklinde hürmet içeren bir hitap ifadesi olarak kullanılmıştır. Başta Sultan Veled'in eserlerinde olmak üzere bu konudaki ilk eserlerden itibaren bu saygı ifadesi, tercih edilmiştir. "Hidmet" kelimesinin de "hazret" gibi kullanıldığı özellikle Câmî'nin Nefehâtü'l-üns'ünde görülmektedir; Hidmet-i Mevlevî (27). Nevâî'nin aynı özellikteki şu kullanımı dikkat çekicidir: "Mevlânâ hidmetları" (28). Türkçede bu kullanıma, bu örneğin dışında tesadüf etmek mümkün olmayabilir.

Hudâvend kelimesiyle eş anlamlı olan hudâvendigâr da Menâkibu'l-ârifîn'den ve Sipehsâlâr'ın Risâle'sinden anlaşıldığına göre Mevlânâ için çocukluk yıllarından itibaren kullanıla gelmiştir. Menâkibu'l-ârifîn'de babasının bu lakabı Mevlânâ için kullandığı belirtilmektedir (29). Anılan iki eserde bu unvan çoğunlukla Hazret-i Hudâvendigâr olarak kullanılmıştır. Ahmed-i Rûmî'nin 1320'de telif ettiği Dekâyiku'l-hakâyık'ında Hudâvendigâr Mevlânâ ve Hudâvendigâr Mevlânâ Celâleddîn şeklinde anılmaktadır.. Hudâvendigâr kelimesi efendi, sahip, sultan ve Allah anlamlarını taşımaktadır. Kelimenin efendi, sultan ve benzeri anlamından hareketle Türkçede başta Sultan Murad Hudâvendigâr olmak üzere çeşitli şahıslar için kullanıldığı vakidir.

Sultan, padişah anlamında olan hünkâr lakabının Mevlânâ için Mollâ lakabıyla birlikte kullanıldığına yukarıda görüldüğü üzere Türkçede tesadüf edilmektedir (30). Muallim Nâcî sözlüğünde "Hazret-i Mevlânâ'ya Mollâ Hunkâr denilir" açıklamasını yapmaktadır (31). Bu söyleyiş Türkçeye özel olmalıdır.

Şeyh lakabı Mevlânâ için oğlu Sultan Veled'in eserlerinde (32), XIV. asır kaynaklarında ve sonrasında kullanılırken günümüz kaynaklarında pek anılmaz (33). İhtiyar, önemli kişi, bilgin ve önder gibi anlamlar taşıyan kelime mezhep ve tarikat önderleri için de kullanılmıştır.

Mevlânâ'nın Hz. Ebû Bekir'in soyundan geldiğini göstermek amacıyla adına eklenen "el-Bekrî (Bekr'e mensup)" mensubiyet sıfatı, başta Sipehsâlâr'ın Risâle'si ve Menâkibu'l-ârifîn olmak üzere kaynaklarda ısrarla kaydedilmektedir. Ancak bu mensubiyetden Mevlânâ'nın ve babasının eserlerinde bahsedilmemesi, en güvenilir Mesnevî ve Dîvân-ı Kebîr yazmalarında ve nihayet türbelerinin kitâbelerinde de bu duruma işaret eden bir kayıt bulunmaması dikkat çekicidir. Sultan Veled'in, Veled-nâme'sinin, Celâleddîn Hümâî tarafından yayınlanan Farsça metninde bu mensubiyeti ifade eden beytin, eski ve itibar edilmesi gereken yazmalarda bulunmadığını ise A. Gölpınarlı ortaya koymuştur (34).

Mevlânâ'nın irtibatlı olduğu yerlerin adlarını gösteren sıfatlarına Arapça kullanış şekliyle "el-Belhî", Farsça ve Türkçedeki kullanımıyla "Belhî (Belhli)" ile başlamak uygundur. Bir kişinin bir yerle olan ilişkisini göstermek için Doğu dillerinde yer adlarının sonuna eklenen mensubiyet gösteren "yâ (î)" tarih boyunca kişinin nereli olduğunu, nerede doğduğunu, nerede uzun süre tahsil gördüğünü veya ikamet ettiğini göstermekteydi. Bu nedenle birçok kişi için, mesela Mevlânâ için Belhî, Rûmî ve Konevî gibi, farklı yerlere işaret eden sıfatlar bir arada kullanılmıştır. Arapça söyleyişte "el" belirlilik takısı bu tür kelimelerin başında bulunurken Türkçe, Farsça ve Urducada usûlen ve genellikle yer almaz.

Mevlânâ'nın ailesi, onun doğum ve çocukluk yıllarında bugünkü Afganistan ülkesinin kuzeyinde kalan Belh şehrinde ikamet etmekteydi. Bu nedenle bizzat kendisi Mesnevî'nin mukaddimesinde "Muhammed bin Muhammed bin el-Hüseyn el- Belhî" şeklinde kaydettiği gibi, bu "Belhli" sıfatı bilhassa ilk kaynaklarda babası ve kendisinin adlarının yanında yer almış ve günümüzde de yer almaktadır.

Mevlânâ ikinci olarak, çocukluk döneminin dışındaki yıllarının hemen tamamını, önceki asırlardaki isimlendirmeyle "Diyâr-ı Rûm"da geçirdiği ve Konya'yı vatan edindiği için de "Rûmî (Rum ülkesinden; Anadolulu)" sıfatıyla

anılmıştır. Bu konudaki kayıtlardan biri şu şekildedir: "... Sultânu'l-'ulemâ Hazret-i Mevlâna sağîr iken Konya'da tevattun eyledi ol sebebden Celâleddîn-i Rûmî ile mülakkab olmuş idi" (35).

Belhî ve Rûmî sıfatları bazen birlikte bazen ayrı olmak üzere yaygın olarak kullanıla gelmiştir. Ancak Rûmî sıfatının Mevlânâ'nın ve Sultan Veled'in eserlerinde bulunmadığı, Sipehsâlâr'ın Risâle'si ile Menâkibu'l-ârifîn'de de belirtilmediği bilinmelidir (36). Belki de ilk defa Baba Ruknuddin Mes'ûd-i Şîrâzî'nin (ö. 1368) Nusûsu'l-husûs fî şerhi fusûs'unda görülen (37) bu nisbenin XV. Yüzyıldan itibaren bu yazıda anılan Huseyn-i Vâ'iz-i Kâşifî'nin Lubb-i lubâb-i Mesnevî'sinde, Câmî'nin Nefehâtu'l-üns'ü ve bu eserin Nevâî ve Lâmiî Çelebî tarafından Türkçeye yapılan çevirileriyle yaygınlaştığını düşünmek, uygun olmalıdır. Çünkü VIII/ XIV. asra ait el-Cevâhiru'l-muziyye'de ve Târîh-i guzîde'de bu sıfat bulunmamaktadır.

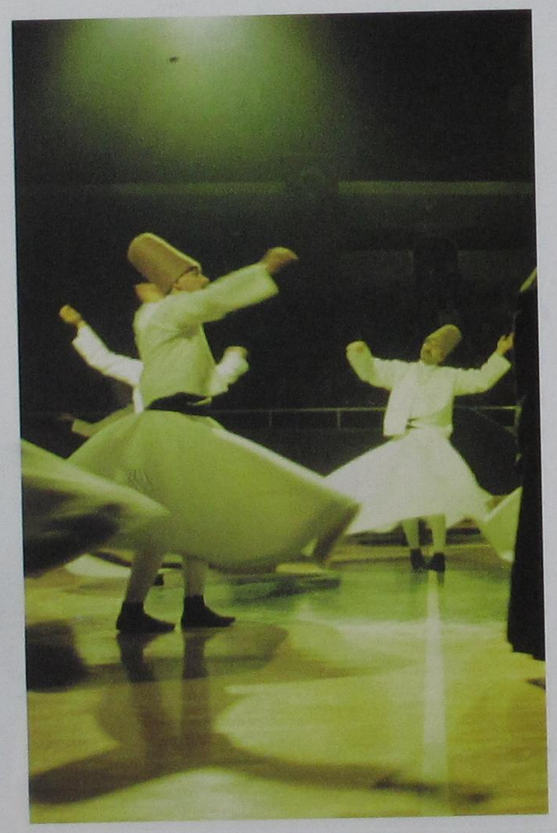
Mevlânâ-yı Rûm, Mevlânâ-yı Rûmî, Mollâ-yı Rûm, Mollâ-yı Rûmî, Mevlevî-i Rûm ve Mevlevî-i Rûmî lakapları da aynı genel bölge adına dayalı olarak oluşturulmuş ve kullanılmıştır. Târîh-i guzîde'de (yazılışı 1330) görülen "Mevlânâ-yı Rûm diye tanındı" ifadesi muhtemelen bu yöndeki ilk kayıttır (38). Bu tamlama halindeki söyleyişlerde Rûmî sıfatıyla oluşturulmuş bir sıfat tamlaması veya Rûm yer adıyla şahıs adı arasında oluşturulmuş bir mensubiyet tamlaması söz konusudur. Sonuçta her iki tamlama da "Anadolulu (Rûm ülkesinden) Mevlânâ" anlamını sağlamaktadır.

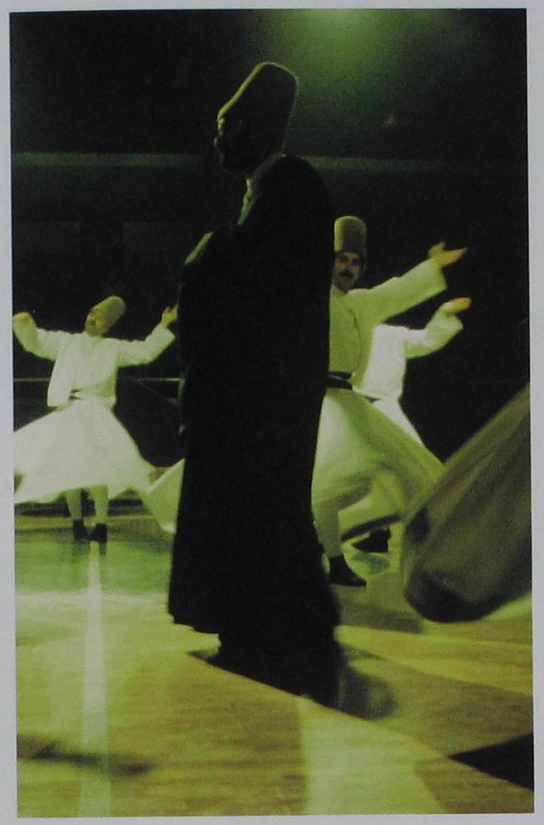
Mevlânâ için üzerinde durulacak son mensubiyet bildiren sıfat, Konevî (Konyalı) sıfatıdır. Öncelikle ifade edelim ki Mevlânâ'nın adıyla birlikte önceki asırlarda anılmış olan bu sıfatın, her nedense son asırda dillerde dolaşmaması ve hatta araştırmaya dayalı eserlerde dahi yerini koruyamamış olması dikkat çekidir.

Muhyiddîn Ebû Muhammed el-Kureşî (yaşadığı yıllar 1297-1374), el-Cevâhiru'l-muziyye fî tabakâti'l-Hanefîye isimli eserinde Mevlânâ'nın Hz. Ebû Bekir'e ulaştırdığı soy silsilesini verdikten sonra, "el-ma'rûf bi-Mevlânâ Celâleddîn el-Konevî (Mevlânâ Celâleddîn el-Konevî diye meşhurdur)" kaydını koymuştur (39). Bu eserden yararlanan Miftâhü's-sa'âde'nin Türkçe tercümesi Mevzû'âtu'l-'ulûm'da bu kayıt şu şekli almıştır: "Mevlânâ Celâleddîn el-Konevî ile meşhurdur" (40). Ancak daha önceki şu ifade Taşköprüzâde İsâmeddîn Efendiye (ö. 1561) veya eserin mütercimi oğlu Kemâleddîn Efendiye (ö. 1621) aittir: " Ve yine ulemâ-i kibâr ve meşâyih-i celîlü'l-mikdârdandır ki mezheb-i Hanifîye anınla müşerref ve pür-envâr olmuşdur Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn el-Konevîdir" (41).

Kâtib Çelebi (ö. 1653), Keşfu'z-zunûn'da Mevlânâ'yı şu şekilde anmaktadır: "Monlâ Celâleddîn Muhammed b. Muhammed el-Belhî sümme el-Konevî". "Sümme (sonra)" kaydıyla doğum yeri Belh'ten sonra vatan edindiği yeri, Konyalı sıfatıyla öne çıkarmaktadır (42).

Günümüzde kaleme alınmış Arapça biyografik eserlerden el-A'lâm'da "Celâleddîn er-Rûmî" madde başlığı altında onun el-Belhî, el-Konevî ve er-Rûmî nisbeleri sıralanmaktadır. Ayrıca el-Konevî nisbesi için dipnotta Konya'da ikamet edişine ve vefatına işaret edilerek özellikle el-Cevâhiru'l-muziyye'de sadece Konyalı nisbesiyle anıldığına dikkat çekilmektedir (43). Diğer bir Arapça eserde, Târîhu'l-

edebi'l-Arabî'de yine Celâleddîn er-Rûmî başlığı altında bu üç nispet sıfatı birlikte kaydedilmiştir (44).

Mevlânâ için Konyalı sıfatını kullanan eski ve yeni başka eserler de bulunabilir. Ancak genel durumu göstermek açısından günümüzde Mevlânâ hakkındaki kaleme alınmış ancak bu sıfata yer vermeyen yayınlara işaret uygun olacaktır. Türkçe İslâm Ansiklopedisinde, Helmut Ritter; Veled-nâme neşrinin önsözünde Celâleddîn-i Humâî, Mevlânâ Celâleddîn isimli eserinde Abdülbâki Gölpınarlı ve Mevlânâ Celâleddîn ismiyle Türkçeye tercüme edilen eserinde B. Furûzânfer, her nedense Mevlânâdan hemen sonraki asırdan itibaren bazı önemli kaynaklarda yer verilen "Konyalı" sıfatını anmamışlardır. Halbuki gerçekte araştırmaya dayalı olan bu eserler, Mevlânâ ile ilgili ayrıntılı bilgiler içermektedirler.

Klasik eserlerde Mevlânâ'yı anmak için belirli bir ad veya lakabı kullanma yönünde bir ısrarın bulunduğunu söylemek pek mümkün değildir. Onun bütün dillerde görülebilecek tam adı, "Mevlânâ Celâleddîn Muhammed"dir. Ancak günümüzde kitap veya makale adı içerisinde Mevlânâ tek bir kelimeyle anılmak istense, Batı dillerinde sadece "Rûmî" ve Farsça eserlerde ise "Mevlevî" isimleşmiş sıfatları yeterli görülmektedir (45).

Konya ile Mevlânâ'nın birlikte anılması, diğer bir ifadeyle Mevlânâ'nın Konyalı bilinmesi XIV. asırda kayıtlara geçmiştir. Sonraki her asır, bu beraberliği maddî ve manevî anlamda pekiştirmiştir. Günümüzde Konya'da Mevlânâ ile ilgili yapılacak her anlamlı ve kalıcı faaliyet bu beraberliğin tekrarlanan ilanı olacaktır.

KAYNAKLAR
Ahmed-i Rûmî, Dekâyiku'l-hakâyık (Yazılışı 1320), nşr. Muhammed Rızâ Celâlî-i Nâinî-Muhammed-i Şirvânî, Tahran, 1354ş.
Câmî, Nüreddîn Abdurrahmân , Nefehâtü'l-üns (Yazılışı 1476-1478), nşr. Mahmûd-i Âbidî, Tahran, 1375ş.
Dihhudâ, Ali Ekber, Lugat-nâme, I-XIV, Tahran, 1993-1994.
el-Eflâkî, Şemseddîn Ahmed, Menâkibu'l-ârifîn (Yazılışı 1353'te tamamlanmış), nşr. Tahsin Yazıcı, I-II, Ankara, 1976-1980.
Eflâkî, Ahmed, Ariflerin Menkıbeleri, I-II, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, 1986-1987.
Evliya Çelebi (ö. 1682) Seyahatnamesi, I-VIII, İstanbul, 1896-1928.
Ferruh, Omer, Târîhu'l-edebi'l-Arabî, I-VI, Beyrut, 1989.
Furûzânfer, Bediuzzaman, Risâle der tahkîk-i ahvâl ve zindegânî-i Mevlânâ Celâleddin Muhammed meşhûr be-Mevlevî, Tahran, 1315h.
Furûzânfer, Bediuzzaman, Mevlânâ Celâleddin, çeviren Feridun Nafiz Uzluk, İstanbul, 1986.
Gölpınarlı, Abdülbâki, Mevlânâ Celâleddin, İstanbul, 1985.
Hamdullâh-i Mustevfî, Târîh-i guzîde (Yazılışı 1330), nşr. Abdulhuseyn-i Nevâî, Tahran, 1364ş.
İsâmeddîn Efendi (ö. 1561), Taşköprîzâde, eş-Şekâiku'n-nu'mâniye f^î 'ulemâi'd-d-Devlet'l-'Osmâniye (Yazılışı 1558), nşr. Ahmed Subhi Furat, İstanbul, 1985.
İsmâil-i Ankaravî, Mesnevî-i şerîf şerhi, (ö. 1631), I-VI, İstanbul, 1289/ 1841.
Kâşifî, Huseyn-i Vâ'iz, Lubb-i lubâb-i Mesnevî (Yazılışı 1471), nşr. Sa'îd-i Nefîsî, Tahran, 1362ş.
Kâtip Çelebi (ö. 1653), Keşfu'z-zunûn, I-II, nşr. Şerefettin Yaltkaya- Kilisli Rıfat Bilge, 1941, Maarif Matbaası.
Kemâleddîn Efendi (ö. 1621), Mevzû'âtu'l-'ulûm, I-II, İstanbul, 1313h.
el-Kureşî, el-Cevâhiru'l-muziyye fî tabakâti'l-Hanefîye, Muhyuddin Ebû Muhammed (Yaşadığı yıllar 1297-1374), I-V, nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Halevî, 1993.
Latîfî, Tezkire (Tamamlanışı 1546), İstanbul, 1314h.
Mecdî Mehmed Efendi, Hadâiku'ş-şekâik (İlavelerle eş-Şekâiku'n-nu'mâniye tercümesi, Çeviri tarihi 1587), İstanbul, 1989 (İstanbul, 1269 basımından ofset yoluyla).
Mevlânâ Celâleddîn-i Belhî, Mesnevî, I-VI, Giriş ve izahlarla nşr. Muhammed-i İsti'lâmî, Tahran, 1372ş.
Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, Fîhi mâ fîh, nşr. Bedî'uzzamân Furûzânfer, Tahran, 1369ş.
Muallim Nâcî, Lugat-i Nâcî, İstanbul, 1987 (Ofset).
Mu'în, Muhammed, Ferheng-i Fârsî, I-VI, Tahran, 1978.
Nevâî, Ali Şîr, Mecâlisü'n-nefâis, Tercüme-i Muhammed-i Kazvînî (çeviri tarihi 1523), Tahran, 1363ş.
Nevâî, Ali Şîr, Nesâyimü'l-mahabbe min şemâyimi'l-fütüvve (yazılışı 901/ 1495-1496), nşr. Kemal Eraslan, İstanbul, 1979.
Safâ, Zebîhullâh, Târîh-i edebîyât der Îrân, I-V, Tahran, 1370ş.
Sipehsâlâr, Ferîdûn b. Ahmed, Risâle (Yazılışı 1329'a kadar tamamlanmış olmalı), Zindegî-nâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî adıyla nşr. Sa'îd-i Nefîsî, Tahran, 1325 ş.
Steingass, F. , Persian-English Dictionary, Beyrut, 1975.
Sultan Veled (ö. 1312), Rebâbnâme, nşr. Veyis Değirmençay (Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Erzurum, 1996.
Sultan Veled, Velednâme (Yazılışı 1291), nşr. Celâleddîn-i Hümâî, Tahran, 1315ş.
Şahinoğlu, Nazif, Mevlânâ, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, I-VIII, İstanbul, 1977-1998, VI, 298-311.
ez-Ziriklî, el-A'lâm, ez- I-VII, Beyrut, 1997.

1 Sipehsâlâr, Risâle, s. 22.
2 el-Eflâkî, Menâkibu'l-ârifîn, I, 6, 73.
3 Furûzânfer, Risâle der tahkîk-i ahvâl ve zindegânî-i Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, s. 4.
4 İsmâil-i Ankaravî, Mesnevî-i şerîf şerhi, I-VI, İstanbul, 1289/ 1841, II, 12.
5 Sultan Veled, Velednâme, s. 2; Sipehsalar, Risâle, s. 5
6 Bkz. İsâmeddîn Efendi, Taşköprîzâde, eş-Şekâiku'n-nu'mâniye; Bu eserin tercümesi Mecdî Mehmed Efendi, Hadâiku'ş-şekâik.
7 Dihhudâ, Lugat-nâme, XIII, 19280; Mevlânâ, Mesnevî, nşr. M. İsti'lâmî'ye ait bölüm, I, Giriş 14.
8 el-Eflâkî, Menâkibu'l-'ârifîn, II, 597; krş. Ariflerin Menkıbeleri, Eflâkî, II, 50.
9 Dihhudâ, Lugat-nâme, XIII, 19280.
10 Bkz. Mevlânâ, Fîhi mâ fîh, s. 19, 37 v.d.
11 Mevlânâ, Fîhi mâ fîh, s. 92, 204 v.d.; el-Eflâkî, Menâkibu'l-'ârifîn, I, 38, 45 v.d. ; Dihhudâ, Lugat-nâme, XIII, 19280.
12 Steingass, Persian-English Dictionary, s. 1349; Mu'în, Ferheng-i Fârsî, IV, 4449.
13 Dihhudâ, Lugat-nâme, XIII, 19285.
14 Sipehsâlâr, Risâle, s. 185; Câmî, Nefehâtü'l-üns, s. 462, 463.
15 Kâşifî, Lubb-i lubâb-i Mesnevî, s. 33,41, 43, el-Mevlevî 44, Hazret-i Mevlevî 47, 51 v.d.
16 Şahinoğlu, Mevlânâ,Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, VI, 298; Furûzânfer, Mevlânâ Celâleddin, s. 3.
17 Lugat-nâme'de "Mevlevî lakabı son asırlarda (görünüşe göre hicrî IX. asırdan itibaren) onun için kullanılmıştır" denilmektedir. Bkz. Dihhudâ, Lugatnâme, XIII, 19285.
18 Muallim Nâcî, Lugat-i Nâcî, s. 865.
19 Dihhudâ, Lugat-nâme, XIII, 18921.
20 Dihhudâ, Lugat-nâme, XIII, 18921.
21 Muallim Nâcî, Lugat-i Nâcî, s. 829.
22 Dihhudâ, Lugat-nâme, XIII, 18921-18922.
23 Mecdî Efendi, Hadâiku'ş-şakâik, s. 367, 518.
24 Evliya çelebi Seyâhatnâmesi, III, 24.
25 Lat"ifî,Tezkire, s. 38.
26 Katib Çelebi, Keşfu'z-zunûn, II, 1578.
27 Câmî, Nefehâtü'l-üns, s. 462, 463, 466 v.d.
28 Nevâî, Nesâyimü'l-mahabbe, s. 298.
29 Menâkibu'l-ârifîn, I, 73.
30 Mecdî Efendi, Hadâiku'ş-şakâik, s. 367 (Monlâ Hunkâr), 518 (Mollâ Hunkâr).
31 Muallim Nâcî, Lugat-i Nâcî, s. 394-395.
32 Sultan Veled, Velednâme, s. 2 ; Sultan Veled, Rebâbnâme, s. 151.
33 Meselâ el-Cevâhiru'l-muziyye'de "eş-Şeyh" (III, 344, 345); Târih-i Güzîde'de Şeyh Celâleddîn (s. 672); Latîfî Tezkiresi'nde "Hazret-i Şeyh" (s. 38).
34 Gölpınarlı, Mevlânâ Celâleddin, s. 35-38.
35 Kemaleddin Efendi, Mevzû'âtu'l- 'ulûm, II, 746.
36 Menâkibu'l-ârifîn metninin neşrindeki fihristde Rûmî nisbesi görülüyorsa da bu fihrist, naşire ait olup Eflâkî'nin kendi fihristinde bulunmamaktadır. Bkz. a.g.e., I,6.
37 Şahinoğlu, Mevlânâ, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, I-VIII, İstanbul, VI, 298.
38 Hamdullâh-i Mustevfî, Târîh-i Guzîde, s. 672.
39 el-Kureşî, el-Cevâhiru'l-muziyye, III, 343.
40 Kemâleddîn Efendi, Mevzû'âtu'l-'ulûm, I, 745.
41 A.g.e., I, 744.
42 Kâtip Çelebi, Keşfu'z-zunûn, II, 1578.
43 ez-Ziriklî, el-A'lâm, VII, 30.
44 Ferruh, Târîhu'l-edebi'l-Arabî, III, 631.
45 Mesela Discourses of Rumi; Mystical Poems of Rumi; Rumi, Poet and Mystic; The Sufi Doctrine of Rumi ve Farsça Mevlevî çi mî guyed?, Zindegî-nâme-i Mevlevî, Guzîde-i gazelîyât-ı Mevlevî gibi kitap isimlerinde

Konya Şer'iyye Sicil Kayıtlarına Göre

İnce Minareli Darü'l Hadis'in

Osmanlılar Zamanında Bakımı ve Kullanılması

Yrd.Doç.Dr. Zeki ATÇEKEN
S.Ü.Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Asıl konuya geçmeden önce medreselerin menşei hakkında bazı bilgilerin verilmesi faydalı olacaktır.

MEDRESELER

"Medrese" kelimesi Arapça "derase" kökünden gelir. "Talebenin ilim öğrendiği yer" manasında olup, umumi olarak sıbyan mektebinin üstünde eğitim ve öğretim yapılan tahsil müesseselerine delalet etmektedir.(1)

İslam'da toplu öğretim yapılan ilk yer, Erkam bin Ebu'l Erkam'ın evidir. Hz. Peygamber (S.A.V.) orada Kur'an öğretiyordu.(2)

Daha sonraları cami ve mescidler okul görevi yapmaya başladılar. Peygamberimiz (S.A.V.) camide oturur ve etrafını halka şeklinde alan cemaati aydınlatırdı.(3)

İmam-ı Azam Ebu Hanife ve İmam-ı Malik derslerini camilerde verdiler.

Zamanla ihtiyaçların büyümesi üzerine Emeviler Devrinde (661-750) çocuklar için müstakil mektepler açıldı. Bu mektepler camilerden ayrıldılar. Artık camiler yüksek tahsil yapılan yerlerdi. Buralarda sadece din eğitimi yapılmıyor, her çeşit müsbet ilimler de okutuluyordu.

a) Cami Dışı Yüksek Öğretim ve Medreselerin Doğuşu:

Genel anlamda ve resmi sarayın dışında herkese açık ilk okuma ve daha doğrusu araştırma enstitüsü veya akademisi (4) Halife Memun (813-833) devrinde Zerdüşti okulların ilhamıyle, 832'de Bağdad'da kurulmuştur. İşte "Beytü'l-Hikme" denilen bu müesseseye ilk medrese diyebiliriz. Ancak bu okulun adı medrese değildir. Beytü'l-hikmelerde Arap, Yahudi ve Hıristiyan ilim adamları beraberce çalışabiliyor, eski kültürlere ait eserleri Arapça'ya çeviriyorlardı.

Yine bu devirde Bağdad'da "Beytü'l-ilim" ve "Darü'l ilim" adıyla açılan okulların da medreselerin doğuşuna tesir ettikleri anlaşılmaktadır.(5)

Abbasiler (750-1258)'in ilk yıllarında da henüz medrese tabiri yoktur. Medreselerin resmi bir teşekkül olarak devlet eliyle ilk defa kurulması X. Asırda Karahanlılar (840-1211/2) zamanında vuku bulmuştur. Müslüman tarihçiler medresenin tarihini yazmakta güçlük çekmektedirler. İlk medreseyi meşhur vezir Nizamülmülk'ün kurduğu ileri sürülürse de el-Makrizi ile Süyuti, ondan önce medreselerin olduğunu bildirirler. Nişabur'daki camilerde esaslı tedrisat yapan medreseler vardı. Bunların sayıları dörde kadar ulaşmıştı. (6)

Gerçekten Nizamülmülk'ten önce Gazneli Sultan Mahmud (998-1030) Gazne'de, kardeşi Nasır ise 1033'te Nişabur'da medrese açmışlardı.(7)

Medreseler, umumiyetle bir dersane ve etrafında yeteri kadar talebe hücrelerinden meydana gelmektedir. Medreseyi açanın anlayış ve mali gücüne göre, bunlara ilave olarak; imaret, kütüphane, hamam vs. gibi ilaveler yapılırdı. Medrese ister bir hayır sever, isterse bir devlet adamı tarafından yapılmış olsun, ders okumak ve ilim tahsil etmek için yapıldığından, yaptıranın kafasında kendine göre bir program mevcuttu. Onu medresenin vakfiyesine yazdırmayı ihmal etmezdi. Medrese eğer bir devlet veya hükümet başkanı tarafından inşa edilmiş ise, programa daha çok önem verildiği ve kurucusunun gayesine hizmet edecek bir öğrenim takip edildiği görülmektedir. (8)

b) İslam Dünyasındaki İhtisas Medreseleri:

Bunlar gaye ve farklı hizmet sahaları bakımından üç grupta toplanabilirler. (9)

1- Daru'l- Hadisler:

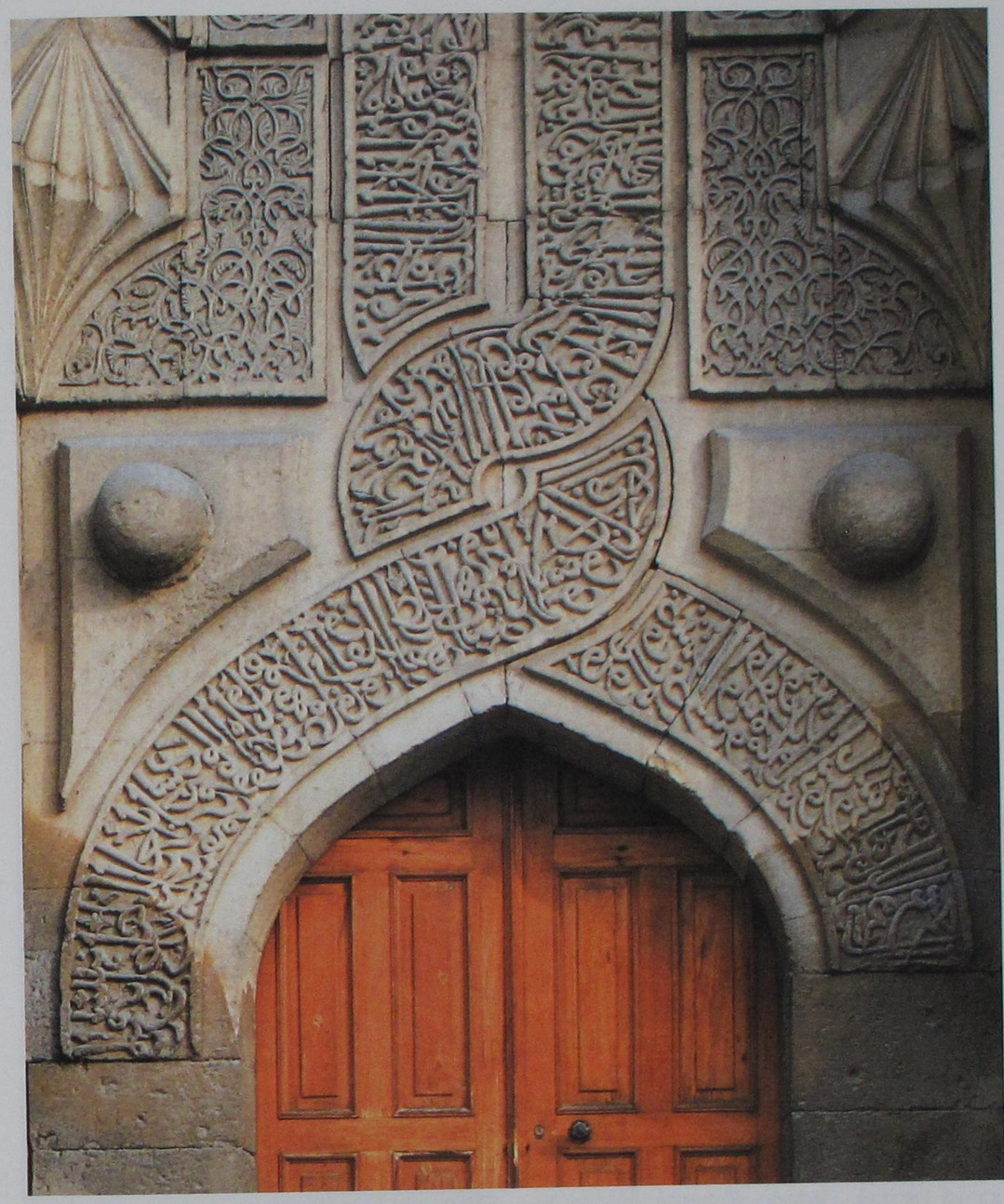
Hadis tedris ve tetkiklerine ayrılmış olan bu medreselerin ilki Musul atabesi Nureddin Mahmud Zengi (1146-1174) tarafından açılan "en-Nuriye" ve daha sonra Eyyubiler (1171-1250)'in açtığı "el-Medresetü'l-Kamiliyye" (1225) adlı medreselerdir. Bu medreseleri diğerleri takip etmiştir. Anadolu'da ise Selçukluların meşhur devlet adamı Sahib-Ata Fahreddin Ali'nin İnce Minareli Daru'l-hadis ile İlhanlı veziri Şemseddin Cüveyni'nin sivas'taki Çifte Minare Daru'l-hadisi (1271/72) bu gruptandır.

2- Daru't-Tıplar:

Tıp tedrisi ve tedavisinin birlikte yürütüldüğü müesseselerdir. Bunlar; daru't-tıp, darü'ş-şifa, darü's-sıhha, daru'l-merza, daru'l-afiye, maristan ve bimaristan adlarıyla Osmanlılar'dan önce kurulmuşlardır.

3- Darü'l-Kurralar:

Bizzat Hz. Peygamber (S.A.V.) Kur'an'ı yedi kıraatla okumuş ve ashabına da öğretmiştir.

İkinci asrın başlarında ise ashabdan nakledilen bu yedi kıraatı temsil eden "kurralar" etrafında toplanan Müslümanlar, onları öğrenmeye başladılar.

Anadolu Selçukluları'ndan önce Şam'da "Daru'l-Kur'an" adıyla İbnü'l-Münca ve Şeyh İbn-i Ömer medreselerinin mevcudiyeti nakledilmektedir.

Anadolu Selçukluları ve Karamanoğulları topluluğunda bu medreseler, "Daru'l-Huffaz" adını almışlardır. Konya'da Sahib-Ata, Ferhuniye, Sadeddin Ömer Bey, Nasuh Bey, Hacı Yahya Bey, Hoca Salman, Has Yusuf Ağa, Kadı İmadeddin ve Hacı Şemseddin daru'l-huffazları tesis olunmuştur.

c) Selçuklu Medreseleri:

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey, Nişabur'a ilk geldiği zaman, Saraçlar Pazarı'nın yakınında bir medrese inşa edilmesini istemişti. Ayrıca Sultan'ın veziri Amidülmülk Kündüri de Merv'de bir medrese inşa ettirmiştir. (10)

Selçuklular zamanında büyük bir üne kavuşan ve pek çok ilim adamı yetiştiren meşhur "Nizamiye Medresesi"nin Bağdad'da inşasına Kasım 1065'te başlanmış ve ancak iki yıl sonra bitirilebilmiştir. Bu medrese 19 bin dinara mal edilmiştir. (11) Daru'l-ilim adlı kuruluşların Fatimi ülkelerinde yaptıkları yıkıcı Şii-Batıni çalışmalarına karşılık, Sünni inancı kuvvetlendirmek için açılan doğudaki medreselerin içinde en tesirli çalışmayı Nizamiye Medresesi yapmıştır.

d) Konya Selçuklu Devri Medreseleri:

Örneklerini Büyük Selçuklu devrinde Melikşah'ın veziri Nizamül-mülk'ün Tus'da ve Bağdad'da yaptırdığı eyvanlı medreselerden alan zamanın üneversiteleri mahiyetindeki medreselere, Anadolu Selçukluları çok önem vermişlerdir. Avluya açılan dört büyük eyvanlı Asya medreseleri örneği, Selçuklular devrinde ana hatları muhafaza edilerek tatbik edilmiştir. Bu arada iklim şartları da göz önüne alınarak iki tip üzerine yapılmışlardır. Bunlar;

1- Açık avlulu medreseler

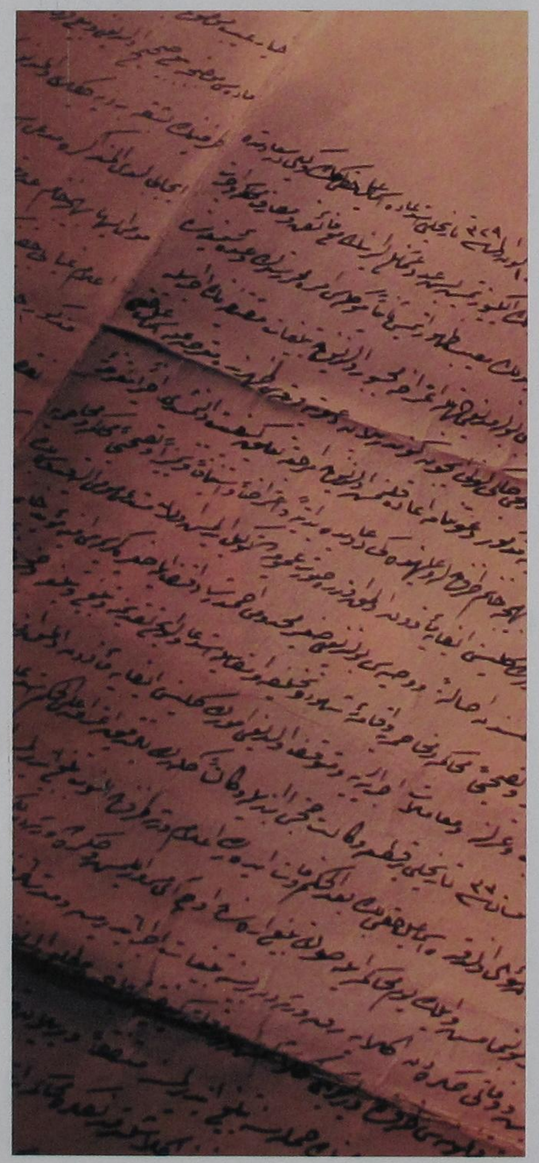
2- Kapalı, kubbeli medreselerdir.

Bunların aralarında aslında büyük farklar yoktur. Kapalı avlulu tipte orta mekankubbe ile örtülüdür. Bu sebeple plan, kare veya kareye yakın bir dikdörtgen biçiminde olur. Açık avlulu tipin avlusu ise genellikle giriş ekseni itibariyle uzunlamasına dikdörtgen biçimindedir. Anadolu Selçuklu medreseleri genellikle tek katlıdır. Fakat Sırçalı Medrese'de olduğu gibi iki katlı olanlar da vardır. Eyvan sayıları belli değildir. Eyvanlar sivri, beşik tonozlu örtülü, ana eyvanın yanlarındaki odalar ise umumiyetle kubbelidir.

Taş ve tuğla ile yapılan ve çoğu zaman içerisi mozaik çinilerle süslenen her iki tip medresenin mimari özelliği, Asya'da olduğu gibi muhteşem bir cümle kapısı (Taç: Tak: Portal) ile bu cepheye ihtişam veren çifte minare ve çini tezyinatı gibi unsurları da ihmal edilmemiştir. (12) Medreseler gerek plan ve gerek süslemeler bakımından, sonuna kadar hızını kaybetmeden devamlı olarak gelişme gösterir. (13)

Açık avlulu Selçuklu medreselerinde taç kapı, genellikle binanın uzunlamasına ekseni üzerinde, ana eyvanın karşısındadır. Dersaneler ana eyvanın bir veya iki yanına konulmuş ve genellikle bu odalar kubbeli yapılmıştır. Kubbeli medreselerde türbe, bina planlanırken, bazan kubbeli dersanelerden birinin sonradan bu maksatla kullanıldığı da oluyordu. Konya Karatay Medresesi'nde olduğu gibi. Eyvanın sağında ve solunda bulunan kubbeli odalardan birisi müderrise, diğeri de muide aitti.

Vakıfın gaye ve imkânlarına göre Selçuklu medreselerinde Kur'an, Hadis, Tefsir gibi dini ilimler yanında Tıp, Fıkıh, Astronomi gibi ilimler de okutulmuş, her ilim için ayrı medreseler yapılmıştır. (14) Mesela Sırçalı Medresesi'nde fıkıh, Karatay 'da şeriat, tefsir, usul ve füru, İnce Minareli Medrese'de ise Hadis okutuluyordu.

Konya medreseleri, Anadolu Selçuklu Türkleri Hanefi mezhebinden oldukları için, Sünni akidenin, bilhassa Hanefi fıkhının öğretim yeri idiler. Medreseler zengin vakıflarla donatıldıklarından, hem öğrenciler ve hem de içinde çalışanlar maddi sıkıntı çekmemişlerdir. Konya medreselerinde ortalama 20-40 öğrenci bulunuyordu. (15)

İNCE MİNARELİ DARÜ'L-HADİS, BANİSİ VE OSMANLILAR ZAMANINDA BAKIMI VE KULLANILMASI

İnce Minareli Darü'l-Hadis, Konya'da, Alaeddin Tepesi'nin batısında, Beyhekim Mahallesi'ndedir. Şimdi yıkılmış bulunan mescidle beraber 1264 yılında, Selçuklu veziri Sahib-Ata Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Keluk bin Abdullah'dır.

"Bir mimari sanat şaheseri" olan İnce Minareli Medrese'nin inşası Moğol tahakkümünün arttığı hüzünlü yıllara rastlar. Büyük devlet adamı Celaleddin Karatay ölmüş, üç kardeş saltanatı son bulmuş, Moğolların desteklediği kardeş kavgaları bir hayli artmıştır. Bu arada Sultanhanı yenilgisinin getirdiği acılar, en çok Konya'da hissedilmektedir. Çünkü değerli vezir Kadı İzzeddin bu savaşta şehid düşmüştür. Devletin yabancı parmağında oyuncak olduğu yıllara rastlayan İnce Minareli Medrese'nin yapılması yaralı gönüllere merhem olmuştur.

Eser, darü'l-hadis, mektep, mescid ve minareden müteşekkildir. Şimdi bu kısımları sırasıyla inceleyelim:

1- Darü'l-Hadis:

Darü'l-hadis, "Türk tezyinatının en parlak, mükemmel ve orijinal bir nümunesi (16) olduğu belirtilen ve kubbe hizasına kadar çıkan taç kapısıyla dikkat çeker. Bu mahal eğitim ve öğretime verilen önemin bir nişanesi olarak sanki bir gergef gibi, Ayet ve Hadislerle işlenmiştir. (17) Kubbe hizasına kadar çıkan bu görkemli kapı, doğuya açılır. Selçuklu Sarayı'nın Bab-ı Sultan denilen kapısı da bu binanın önünden geçen yola açılırdı. (18)

Medresenin taç kapısı ve kubbeli mekanı çeşitli tamirlerle günümüze kadar ulaşmıştır.

Taç kapının genişliği 6, derinliği 1,70 metredir. Taç kapının ortasında bulunan asıl giriş kapısının genişliği ise 1,70, yüksekliği de 2,5 metredir. Kapıdan minareye olan uzaklık 5,70 metreye ulaşır.

Giriş kapısı genellikle bu kısımlarda uygulanan, mukarnaslı köşe kemerlerinin yerini almış, oymalı büyük çiçeklerle süslü bir kemerle çevrilmiştir. Oymalı geniş bir bordür, cümle kapısını işlemeli bir kordela gibi çepeçevre süsler. Tanpınar, taç kapıyı tiftikten dokunmuş büyük bir sultan çadırına benzetir. (19)

Cümle kapısının bir özelliği de bir birinden farklı ve yarı yarıya gömülü bulunan giriş kapısının iki tarafındaki üçer küçük sütunçedir. (20)

Taç kapı nişinin iki yanındaki simetrik olarak, plastik karakterle dolgun kabartma olarak işlenmiş, hayat ağacı tasvirleri, hilalden yükselen bir nar dalı şeklindedir. (21)

6x9 metre ebadında yapılan büyük portalin söve pervazlarında ve giriş kapısının sivri kemeri üzerinden başlayarak, kemer kilidinde çaprazlaşıp saçağa ulaşan şeritlerde, Selçuklu sülüsü ile kabartma şeklinde yazılan iki Kur'an Suresi -Fetih ve Yasin- çok ustalıklı bir düğümle birbirinin arasından geçerek yaptıkları düz pervazla, Allah kelamının büyüklüğü önünde, insan talihinin çaresizliğini anlatmak ister gibi, mütevazi bir şekilde açılan asıl giriş yerini çerçeveleyen bu kapı sütun, benzerlerinin en güzel örneğidir. (22)

En yukarıda bulunan kemerciklerin altındaki küçük madalyonlardan sağdakine "Amel-i Keluk", soldakine ise "Bin Abdullah" yazılıdır.

2,50x1,70 metre ebadındaki iki kanatlı tahta kapının bir sanat değeri yoktur. Bu kapının 1293 H./1875 yılında yapılan tamir sırasında konulduğu zannediliyor. (23)

Medresenin cephesinde muntazam kesme taş kullanılırken, diğer kısımları adi taşla yapılmıştır. Plana göre kapının sağında mektep, minare ve daha sonraları da mescid yer alır.

Darü'l-Hadis kapalı medrese tipindedir. Binanın giriş kapısından 3,90 metre derinliğinde ve 3,70 metre eninde (24) bir dehlize girilir. Buranın üzerini tuğla ile örülen tonoz bir kubbe örter.

Dehlizi takiben, Allah kelamının verdiği sürur ile yüksek ve ferah kubbesinin örttüğü sahanlığa girilir. Ortada Karatay Medresesi'nde olduğu gibi bir havuz vardır. Salonun sağ ve sol tarafında bulunan nişler, talebe odalarına açılan kapılara aittir. Ancak bugün talebe odaları yıkılmış bulunduğundan, kapılar da örülerek iptal edilmiştir. M. Ferid Uğur- M. Mesud Koman'ın Friedrick Sarre'nin görgü şahidliğine dayanarak verdikleri bilgiye göre, sahanın kuzey ve güney yanlarında dörderden sekiz hücre mevcut iken, zamanla bunlar yıkılmış ve yerlerine, üstleri direklerle örtülü adi hücreler yapılmıştır. (25)

Medresenin tabanı taş ile döşenmiş, batısındaki zeminden biraz yüksek, sivri kemerli ve tonoz kubbeli eyvanın tabanı ise tahtadır. Eyvan kemerinin etrafı, binanın diğer yüzleri gibi, donuk sırlı mavi ve siyah renkli tuğlalarla örülüdür.

Kuzey ve güneye, hücrenin üstlerinden ikişer pencere açılır. Kubbe; mavi, lacivert, siyah, koyu yeşil renklerle ve sırlı tuğlalarla tezyin edilerek örülmüştür. Burada da hakim renk mavidir.

Kubbenin kasnağını çeviren şerit üzerini Kûfi yazı ile "el-Mülkü'l-lillah" ibaresi süsler. Talebe odalarının kapısı üzerindeki küçük pencerelerin kemerlerinde de yine Kûfi hat ile "Ayetü'l-Kürsi" yazılıdır.

Kubbenin köşelerinde, Karatay Medresesi'nde olduğu gibi dörder üçgen ve ayrıca mavi zemin üzerine siyah noktalarla süslenmiş dört askı bulunmaktadır.

Vaktiye eyvanın sağında ve solunda bulunan yuvarlak kubbeli odalar, bugün yıkılmış bulunmaktadır.

Zengin vakıfları ile, fakir olup da okumak isteyen gençlerin eğitilip yetiştirildiği bir sosyal yardım-eğitim kurumu olan medresede devrin büyük alimi Şeyh Sadreddin-i Konevi de Hadis okutmuştur. (26)

2- Mektep:

Medresenin ana kapısından girince, sağındaki kapı mektebe açılırdı.27 Bugün mektepten eser yoktur.

3- Mescid:

Mescid, darü'l-hadis'in kuzey yönünde idi. Minareye isabet eden yıldırımdan mescidin tek sağır kubbesi de zarar görmüştür. Tamir edilmesi mümkün iken, geriden Alaeddin Tepesi'ni engelsiz seyretmek isteyen bir üst düzey yetkilinin tesiriyle 1929 senesinde yıkılmıştır. Mescidin bugün yalnız tuğla ile örülmüş mihrabı görülmektedir. Mescidin duvarları yarısına kadar çinilerle süslü idi. Mescid Akşehir'deki Taş Medrese Mescidi gibi, kubbeli biçimde iki veya üç gözlü bir son cemaat yerine sahipti.

Mescidin vakfiyesi 676 H./1281 tarihlidir. (28)

4. Minare:

Medreseye bağlı mescidin takriben 50 metre yüksekliğindeki minaresinin cepheden kaidesi 3,20 metredir.

Minaredeki şekillerde eski Türk kilimlerinin tezyini unsurları görülmektedir. Minarenin şerefe kapıları batıya açılıyordu. Osmanlılarda kıble yönündedir.

Minarenin iki şerefesi istalaktitli birer sepetleme üzerine dayanmakta ve kenarlarında taş korkuluklar bulunmakta idi. (29)

Minarenin aşağıdaki şerefesi kubbe ile hemen hemen aynı seviyede bulunuyordu. Yukarıdaki şerefesi ise iki kat daha yüksekti. (30) 15 Şaban 1319 H./27 Kasım 1901 Çarşamba günü minareye isabet eden iki yıldırım ile hem minarenin birinci şerefesi yıkılmış, hem de mescidin kubbesi yara almıştır. (31)

Minarenin sağ tarafında bulunan ayrı bir kapıdan mescidin yazlığına girilirdi. 1929 senesi Haziranında bu mescid ile yazlığının önündeki taş duvar tamamıyle yıkılmıştır.

İnce Minareli Medrese'nin Vakfiyesi ve Vakıfı (Banisi)

İnce Minareli Medrese ile bitişiğindeki mescid ve minarenin işlerine sarf edilmek üzere Vakıfı Sahib-Ata Fahreddin Ali tarafından aşağıdaki emlakin vakfedildiği, Ramazan 679 H./Ocak 1281 tarihli sahih vakfiyesinden anlaşılmaktadır. (32)

"663 H./1264'de, Kırşehir ve Borgulu (Uluborlu) muzafatından iki köy, Konya sur haricinde hududları muayyen üzüm bağları; Konya Suru haricinde ve Milasya köyünde bir takım arazi; Konya nahiyesi dahilinde Karahüyük, Gücar ve Akçaviran köyleri; 664 Cemaziyelahir'de; Erzincan Akşehri tevabiinden Ağılkılıç ve Bolçıkhisar köyleri; 664 Recebi'nde Konya'da altları mahzenli, üstleri odalı, birbirine bitişik dört dükkan; Konya'da Marendi Mahallesi'nde beş ev; Konya'da Armağanşah Mahallesi'nde Barbana denilen üstlü, altlı hücreyi şamil evler; Konya'da Karaarslan ve Şerafeddin Camii hizasında altları mahzenli üç dükkan; Konya'da Demirciler Çarşısı'nda üç dükkan; Konya'da Eski Çarşı'da Haffaflar içinde diğer üç dükkan; 664 Ramazan'ında Altıntaş köyü yakınındaki Bazzazruz, Karahüyük'e bağlı Beşigün köyleri."

Görüldüğü gibi medresenin vakıfları bir hayli zengindir.

679 H./1281 tarihli vakfiye, muhtelif zamanlarda yapılan vakıfları tamamen içine alan son vakfiyedir.

Vakfiyeye göre, vâkıf hayatta iken mamurenin mütevellisi kendisi olacaktır. Vefatından sonra tevliyet, erkek evladının en salihine, bunlar bulunmazsa azadlılarının oğullarının en salihine, bunlar da bulunmazsa Konya kadısının tayin edeceği kimseye verilecektir.

Evkafın geliriin üçte biri mütevelliye, tevliyet ve nezaret hakkı olarak ödenecektir. Sahib-Ata Vakfiyesinde müessesenin mimarına ve cabisine her ay vakfettiği on bin dirhemden otuzar dirhem verilmesini ve mimarla cabinin kendi azadlılarının ve en eminlerinden ve tayin edildiği işe devam edenlerden olmasını da şart koşmuştur. Cabi ile mimara ayrıca her gün yarım ekmek verilecektir. Vâkıfın azadlılarından Seyfeddin Sungur İbn-i Abdullah da mamurenin katibi olacaktır. (33)

Ayrıca müderris 15 dirhem, muidlere 10'ar dirhem nakit, mescidin imamına günde nısıf rıtl, müezzine rub'u rıtl, ferraşına rub'u rıtl verilecektir. Vakıfın kendi neslinden sonra gelecek mütevellilere 10 dirhem nakit verileceği de kaydedilmiştir.

İnce Minareli Medrese'nin Vakıfı (Banisi)

Sahib-Ata Fahreddin Ali:

Sahib-Ata Fahreddin Ali aslen İranlıdır. (34) "Fahreddin" mahlasıdır. Vakfiyelerden ve bıraktığı eserlerinin kitabelerinden öğrendiğimiz kadarıyle babasının adı Hüseyin, dedesinin ise el-Hac Ebu Bekir el-Konevi'dir. (35) Doğum tarihi belli değildir.

Sahib-Ata kaynaklarda umumiyetle "Fahreddin Ali bin Hüseyin il-Rumi" ve daha ziyade "Sahib-Ata" şeklinde yer alır. (36)

Fahreddin Ali'ye ait olan "Sahib" ünvanı kendisinden evvel ve sonraki Selçuklu vezirlerine de verilmiştir. "Ata" kelimesi ise baba manasına geldiği gibi, ihtiyar, aziz, muhterem anlamlarını da ifade eder.

Selçuklu emirleri ve Osmanlı vezirleri arasında hayrat, hasenat, güzel icraat ve uzun bir zaman vezirlik yapmak itibariyle Sahib Ata Fahreddin Ali'ye denk olanları pek azdır.

Çeşitli devlet hizmetlerinde bulunan Fahreddin Ali'nin daima hayırla yadedilecek tarafı, devletin en karışık ve zor günlerinde yaptığı hizmetlerdir.

Devletin en buhranlı zamanına rastlayan günlerinde bir ara II. İzzeddin Keykavus (1246-1262)'a vezirlik yaptığı gibi III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1284)'e de vezir olmuştur. Fakat meşhur Cimri Olayı (1277)'sırasında iki oğlunu birden kaybetmesi, onu çökertmiş ve bu yüzden hayatının sonlarına doğru vezirlikten ayrılarak Akşehir'in Nadir köyüne yerleşmiştir. Burada 1285 yılında ölmüş ve cesedi mumyalanarak Konya'da yaptırdığı türbesine defnedilmiştir. (37)

Zamanımıza kadar intikal eden eserleri Fahreddin Ali'nin maddi ve manevi yönden zengin bir şahsiyet olduğunu gösterir. Kendisine çok zengin olduğundan dolayı "Hoca Sahib-Ata Fahreddin Ali" denilirdi. (38)

Ahmed Eflaki, Fahreddin Ali'nin Hz. Mevlana ile dostluklarının ileri bir safhada olduğunu bildirir.39

Bütün kaynaklar, Fahreddin Ali'nin hayır-hasenat sahibi, adil, merhametli bir zat olduğunu yazar. Eflaki de onu "Ebu'l-Hayrat" şeklinde niteler.

Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlana'nın 36. Mektubunda Fahreddin Ali'ye, "Ulu, dindar, huyları güzel, Allah'tan korkar, sonu düşünür, mazlumları besler, sultanların yakını, büyük emir..." vasıflarını verdiğini ve ona "kardeşimiz" dediğini kaydeder.40

Fahreddin Ali, fazla bilgin bir adam olma-

makla beraber, idare ve divan işlerinde, her türlü hükümet umurunda, güzel tedbirleri ve isabetli fikirleriyle tanınmış, sözünü yerinde söyleyen kamil ve tecrübeli bir vezir idi. Uzun zamanlar memleket, onun cömert sofrasının nimetleriyle doymuş, memleketin dört bucağı nefis ve hayırlı eserleriyle süslenmiş, huzur ve rahat kapıları, sayesinde açılmıştır. Makamına girmek, dert anlatmak son derece kolaylaşmıştı. Halk başka emirlerden, büyüklerden ziyade onun dergahına itibar ve ilgi gösterirdi. Çok kadirşinastı. Vezirliğini yaptığı II. İzzeddin Keykavus'un Kırım'da sıkıntılı günlerinde, ona Anadolu'dan para gönderdiği için (41) Muineddin Süleyman Pervane, Moğollar'a ihbarda bulunmuştu.

Hiçbir ferd, Fahreddin Ali'nin huzurundan eli boş dönmezdi. Bu değerli vezirin ölümünden sonra, Anadolu Selçuklu Devleti, pek kısa bir zamanda parçalanmıştır.

Ebul-Hayrat Sahib-Ata Fahreddin Ali'nin memleketimizin birçok yöresini süsleyen eserlerinden bazıları şunlardır:

Konya'da: Sahib-Ata Külliyesi (Cami, Hankah, Hamam, Türbe). İnce Minareli Darü'l-Hadis.

Ilgın'da: Kaplıca ve Han 666 H./1267.

İshaklı'da: Han ve Hamam 647 H./1249.

Akşehir'de: Taş Medrese 648 H./1250, Sahib-Ata Mescidi, Hankah ve İmaret 659 H./1260.

Kayseri'de: Sahibiye Çeşmesi ve Mescidi 665 H./1266, Sahibiye Medresesi 666 H. / 1267.

Sivas'da: Gök Medrese 670 H./1271...(42)

1283 H./1866 tarihinde mütevellisi marifetiyle tahsil edilen gelir masrafını gösteren eksik muhasebe varakasında, Fahreddin Ali'nin Dere, İsmail, Süleyman ve Argıthanı köylerini de İnce Minareli Medrese vakfiyesine dahil ettiği kayıtlıdır. (43)

Osmanlılar Zamanında İnce Minareli Medrese

a) Konya Tahrir Defterlerine Göre:

1- İnce Minareli mamuresi 881 H./1476 yılında yapılan Fatih tahririnde, darü'l-hadis'de Hadis okutan hoca umumi gelirin üçte birini almaktadır. Geliri de şöyle tesbit edilmiştir:

Konya'nın Sahra nahiyesine bağlı Karahüyük köyü, aynı nahiyeye bağlı Akçaviran köyünün öşrü ile Sugara köyünün öşrü; Konya'nın dışında Kürden avlusundaki zemin, Meram havalisinde Halka Bağı denilen Def bağı. (44)

2- II. Beyazid'in Konya Tahrir Defterinde ise medresenin gelirleri şöyledir:

Meram'daki Def (Zef) bağı ve buradaki hanım, Tahta Köprü'de tarla, Delikli Taş'da tarla, Akşehir'e tabi Öz Köyü. (45)

3- 937 H./1584 yılında yapılan Kanuni Tahrir Defterinde darü'l-hadis ve mescidinin muallim ve müstahdemlerinin gündelikleri de şöyle tesbit edilmiştir:

Müderris 30, talebe 7, imam 2,5, müezzin 2,5, tahsildar 5, nazır ve katip 7 akçe. (46)

b) Konya Şer'iyye Sicil Defterlerine Göre:

1- Medresenin Vakıf yerleri ve Gelirleri:

Konya Şer'iyye Sicil defterlerinde de bu hususta bazı kayıtlara rastlanmaktadır. Mesela bunlardan Sahra naibine gönderilen 1321 H./1816 tarihli ferman suretinde; Sahra nahiyesine tabi 99 reaya ve iki çiftlik öşürleri ile Karahüyük köyü (47) medresenin vakıfları arasında gösterilmiştir. (48)

Muharrem 1261 H./Ocak 1845 tarihli bir diğer sicil kaydı da Tutlu mevkiinde 200 dönüm bir arazinin medrese vakıfları arasında olduğunu gösteriyor. Bu tarihte boş kalan arazi mütevellisi tarafından, buraya talip olan Konya Valisi Mehmed Hamdi Paşa'ya, Evkaf Müdürü marifetiyle, öşrünü vakfa vermek kaydıyle kiraya verilmiştir. (49)

2- Darü'l-Hadis Medresesi'ne Yapılan Tayinler:

a) Mamure Evkafında Hizmet Eden Mütevelliler:

Tarih sırasına göre durum şöyledir:

1047 H./1637'de;

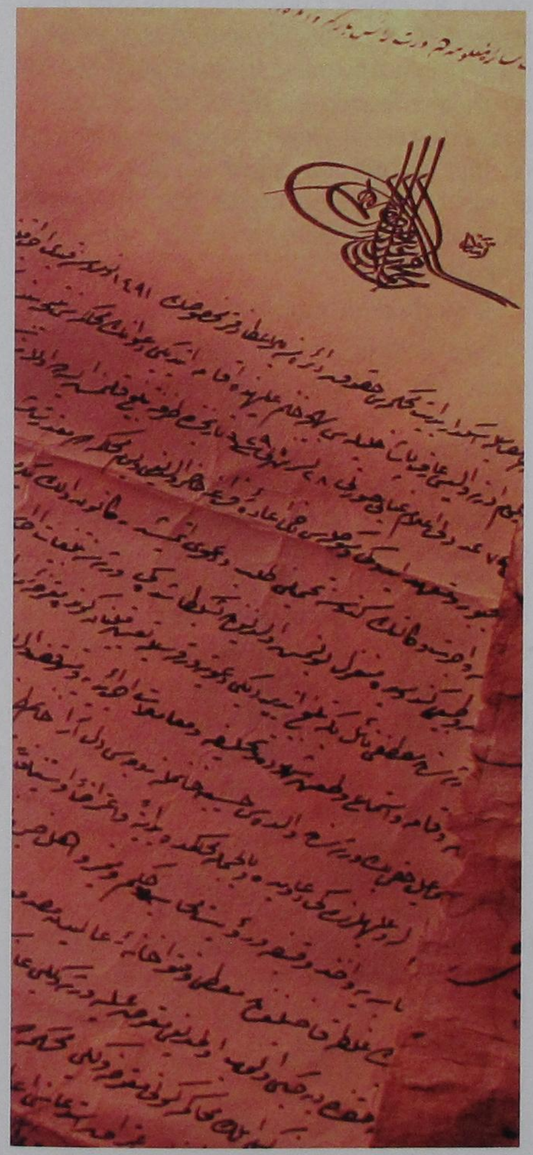
Mütevelli: Ebi İsa oğlu Mevlana Mehmed Efendi idi. Bu şahıs aynı zamanda müderris idi. Fakat bu tarihte azledilerek yerine Ömer adında birisi tayin edilmiştir. (50)

1054 H./1644'de;

Mütevelli: Mehmed oğlu Ahmed'dir.51 Fakat kardeşi Yusuf da üzerine tevliyet beratı almıştır. Halbuki Ahmed de vâkıfın evladından olup, vakfiye şartlarını taşımaktadır. Ahmed, hem darü'l-hadis'in, hem hankâh medresesi'nin (52) ve hem de Akşehir'deki Çelikli Medresesi'nin mütevellisi ve nazırı bulunduğundan dolayı kardeşi Yusuf men edilir. (53)

1096 H./1685'da;

Mütevelli: "Evladiyet ve meşrutiyet üzere" Hüseyin idi. Hüseyin bu hizmete daha önce mütevelli bulunan babası Abdurrahman'ın, bu tarihten sekiz sene önce ölümü üzerine başlamıştır. Ancak dışarıdan Mustafa adında birisinin, "Ölen Abdurrahman'ın çocuğu yoktur", diyerek üzerine berat alınca, adı geçen Hüseyin, atalarından kendisine intikal eden vakfiye ve berat ile 60 seneden beri ceddi Emir Ahmed'e, onun ölümü üzerine oğlu Osman'a, ve onun ölümünden sonra da oğlu Abdurrahman'a tevliyetin verildiğini, şimdi de kendisinin bu görevi yürüttüğünü ispat eder. Bunun üzerine Akşehir Kadısı Mevlana Mehmed'in arzıyla durum Hüseyin lehine düzeltilir. (54)

1226 H.1811'da; (Şer'iyye sicil kayıtlarında 68 yıl için bilgi yoktur).

Mütevelli: Mehmed Çelebi oğlu Mustafa Çelebi'dir. (55)

1313 H./1895'de;

Mütevelliler: Vâkıfın evladından Hasan, Ahmed Sadık ve Mehmed Ali idiler. Bunlar 1873 yılından beri aynı hizmette bulunuyorlardı. (56)

Böylece 1895 yılına kadar medreseye mütevelli tayini yapılmış olduğu anlaşılmış oluyor. Ancak bundan sonraki yıllara ait herhangi bir vesikaya rastlanmıyorsa da mütevelli tayini yapılmamış anlamı taşımaz. Zira medreseye müderris tayini daha sonraki yıllara kadar devam etmiştir.

b) Darü'l-Hadis Medresesi'nde Hizmet Yapan Müderrisler:

Tarih sırasına göre müderris tayinleri de şöyledir:

1047 H./1637'den önce;

Müderris: Ebi İsa oğlu Mevlana Mehmed Efendi idi. (57)

1071 H./1661'de;

Müderris: Anadolu Kazaskeri Mevlana Mehmed'in mektubu ile tayin olan Sinan oğlu Ali idi. Emekliliğine kadar tedrise devam edecektir. (58)

Muid: Mevlana Ömer'dir. Günde beş akçe ile muid olan Abdullah'ın ölümü üzerine Konya Kadısı Mevlana Abdurrahman Hafizi'nin işaretiyle tayin edilmiştir. (59)

Yine aynı tarihte;

Müderris: Mevlana Yahya Efendi'dir. Eski-il Kadısı Ali'nin de müderris olmayı istemesi üzerine Yahya Efendi'nin beratı yenilenir. (60)

1141 H./1729'de;

Müderris: Şeyh evladından Mehmed idi. Günde 30 akçe alıyordu. Onun bu tarihte ölümü üzerine, oğlu Mevlana İsa babasının yerine tayin edilmiştir. (61)

1149 H./1737'da;

Müderris: Konur Halil'dir. Bu göreve Mevlana İsa'nın ölümünden sonra Şeyhülislam Mevlana Seyyid Mustafa'nın işaretiyle tayin edilmiştir. Ücreti 20 akçedir. (62)

1299 H./1882'da;

Müderris: Ulema ve ders-i amm'dan es-Seyyid Ahmet Efendi idi. Günde 7,5 akçe ile 1863 yılından beri görev yapıyordu. İkinci müderris de Konya'nın Devle Mahallesi'nden ders-i amm Mustafa Efendi'dir. Es-Seyyid Ahmed Efendi hizmetini hakkıyle yapamadığı gerekçesiyle hissesini ve elindeki beratını ortağına 1500 kuruş mukabilinde, Konya evkaf Muhasebecisi Abdurrahman Efendi huzurunda devretmiştir. (63)

1318 H./1901'de;

Müderris: Köstence muhacirlerinden Kurt Molla oğlu Abdülhakim Efendi'dir. Bu tayin yukarıda adı geçen Mustafa Efendi'nin ölümü ve geride kalan oğullarının ehliyetsiz oluşları üzerine yapılmıştır. (64)

Şer'iyye Sicil kayıtlarından öğrenildiğine göre medrese 1901 yılına kadar kesin olarak açık kalmış ve bundan sonra da görevine bir müddet devam etmiştir.

c) Medrese Bitişiğindeki Mescidde Görev Yapanlar:

Kayıtlarda uzun bir zaman imam ve müezzinler hakkında bilgi yoktur. 1901 yılında kayda alınan yukarıdaki belgeye göre, artık bundan sora imam ve müezzinlerin tayinleri berat ile olmayıp, mütevelliler tarafından, belli bir ücret karşılığında yapılmıştır.

Bulduğumuz birkaç kayda göre görevliler şunlardır.

1138 H./1726'de;

İmam: Mehmed idi. Ücreti günde üç akçe ve senede beş kile buğdaydı. Mehmed'den sonra Abdüsselam imam olmuştur. Ancak bir müddet sonra onun da görevine son verilerek, ulemadan eş-şeyh Mehmed tayin edilmiştir. Ücreti yine aynıdır. (65)

1140 H./1728'da;

İmam: Abdullah Efendi'dir. Ölümünden sonra oğulları Mehmed, Mustafa ve İsmail müştereken imam olmuşlardır. (66)

Yukarıdaki vesikadan sonra imam tayini ile ilgili bir kayda rastlanmıyor. Ancak 1901 yılından sonra mütevelliler tarafından tayin yapıldığı için, müderris olduğunu gördüğümüz Köstence muhaciri Kurt Molla oğlu Abdülhakim Efendi, mescidin imamlığına da talip olmuş ve yapılan imtihan ile buna hak kazanmıştır.(67)

Yukarıda adı geçen bu kayıt, büyük bir önem arz ediyor. Çünkü bazı hususlara açıklık getiriyor. Önce bugün nerede olduğu bilinmeyen asıl vakfiyenin 250 Aralık 1900 tarihinde mütevellilerinin elinde olduğu anlaşılıyor. Ayrıca minarenin yıldırım isabetiyle yıkıldığı tarih, bazı kaynaklarda değişik olarak yer almıştır. İşte bu belgedeki bilgiye göre minarenin 25 Aralık 1900 tarihinde henüz yıkılmadığı anlaşılıyor.

3- Medresede Yapılan Tamirler:

Şer'iyye Sicillerindeki tamir ile ilgili 27 Cemaziyelahir 1226 H./18 Temmuz 1811 tarihli tek kayıttan anlaşıldığına göre, medresenin büyük kubbesi ve yanında bulunan iki küçük kubbesinin bazı yerleri ve mescidin saçakları ve örtmesinin üzerleri yenilenip, tahtalı dersane beyazla sıvanmış, duvarları tamir olunmuş, diğer hücrelerinin kapıları tamir edilip yenilenmiştir. Bu tamir işinde görev alan şahıslar ise Müderris İsa Efendi oğlu Mehmed Efendi ile mütevellisi olan Mehmed Çelebi oğlu Mustafa Çelebi'dir. Bahsi geçen yerlerde kullanılan hatıl, mıh, sıva samanı, kireç, kum, kırmızı toprak, öz, ak ağaç, usta ve işçi parası olarak 127,5 kuruş harcanmıştır. Şer'i meclisten keşfe giden İbrahim Efendi oğlu Mevlana Musatfa ve diğer bilir kişiler de ancak bu para ile tamir edilebileceğini tesbit etmişlerdir. Tamire harcanan 127,5 kuruş ise vakfın malı olup Kırk Çeşme kapısı'nda yıkılmış vaziyette bulunan binanın satılmasından temin edilmiştir. (68)

D- İnce Minareli Medrese'nin Son Tamirleri ve Bugünkü Durumu:

Medrese, Konya eşrafından Tahir Paşa'nın Evkaf Muhasebeciliği sırasında 1293 H./1876 yılında, Ferid Paşa'nın da Konya Valiliğinde 1317 H./1899'da iki defa tamir görmüştür.(69) Bu hususta bizim faydalandığımız defterlerde bilgi yoktur.

İki şerefeli zarif bir incelik ve güzellikte olan minare yukarıda da belirttiğmiz gibi 15 Şaban 1319 H./27 Kasım 1901'de yıldırım isabetiyle birinci şerefesine kadar yıkılmıştır. (70)

İnce Minareli Darü'l-Hadis, Milli Eğitim Bakanlığınca 1954 yılında kısmen tamir edilmiş ve 1956 yılında Selçuklular Devri Taş ve Ahşap Eserler Müzesi haline getirilmiştir. (71) Müzede Selçuklu ve Osmanlı devirlerine ait taş ve ahşap eserler sergilenmektedir.

Halen tamirat dolayısıyla ziyaretçilere kapalı bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

1 Cahid Baltacı, Osmanlı Medreseleri, İstanbul 1976, s. 25.
2 Hüseyin Atay, Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, İstanbul 1983 s. 15.
3 M.Cavit Baysun, "Mescid", İslam Ansiklopedisi, X., s. 47; Atay, a.g.e., s. 15.
4 Atay, a.g.e., s. 30.
5 Baltacı, a.g.e., s. 5.
6 Medreseler için bkz: Baysun, "Mescid", İ.A.X., s. 50-76.
7 Baltacı, a.g.e., s. 6-7.
8 Atay, a.g.e, s. 31.
9 Baltacı, a.g.e., s 14.
10 M.Altay Köymen, "Alp Arslan Zamanı Kültür Müesseseleri", Selçuklu Araştırma Dergisi, IV., Ankara 1975, s. 77.
11 Köymen, a.g.em., s. 78.
12 Semavi Eyice, "Medreseler", İslam Ansiklopedisi, s. 112.
13 Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul 1984, s. 135.
14 Aslanapa, a.g.e., s. 135; Mehmet Önder, Mevlana Şehri Konya, Ankara 1971, s. 150.
15 Osman Turan, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri-Şemseddin Altun Aba Vakfiyesi ve Hayatı", Belleten, XI., Sayı: 42, Ankara 1947, s.78.
16 Mister Evert H. Burger, Taymis Gazetesi, Mart 1930, M.Ferit.
17 Yusuf Küçükdağ-Caner Arabacı, Selçuklular ve Konya, Konya 1999, s.272.
18 İ. Hakkı Konyalı, Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi, Konya 1964, s. 803.
19 Ahmed Hamdi Tanpınar, Beş Şehir (2. Baskı), İstanbul 1972, s.90.
20 Celal Esat Arseven, Sanat Ansiklopedisi, V., İstanbul 1975, s.63.
21 Gönül Öney "Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi", Belleten, XXXII., Sayı: 25, Ankara 1968, s.26.
22 Küçükdağ-Arabacı, a.g.e., s. 274.
23 Uğur-Koman, a.g.e., s. 65; F. Soyman-İ.Tongur, Konya Eski Eserler Kılavuzu, Y.K.B., Konya 1944, s. 44; Abdullah Kuran, Anadolu Medreseleri, I., İstanbul 1969, s.55.
24 Kuran, a.g.e., I., s. 54.
25 Uğur-Koman, a.g.e., s. 66.
26 Küçükdağ-Arabacı, a.g.e., s.272-273.
27 Konyalı, a.g.e., s. 54.
28 Konyalı, a.g.e., s.811;Kuran, a.g.e., I., s.55.
29 Uğur-Koman, a.g.e., s. 68.
30 Arseven, a.g.e., s.66.
31 Uğur-Koman, a.g.e., s.69; Soyman-Tongur (a.g.e., s.45) minarenin yıkılış tarihini 1317/1899; Arseven (a.g.e., s. 66) ise 1902 olarak kaydetmişlerdir.
32 Uğur-Koman, a.g.e., s.70; Konyalı, a.g.e., s.813'de Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 592 nolu defterin 101. Sahifesinin 91 sıra numarasında, Konya Kadi'l-kudadı Ebu's-Sena Siraceddin Mahmud Urmevi tarafından tanzim edilen Arapça vakfiyesi olduğunu bildirir.
33 Konyalı, a.g.e., s. 815.
34 Refik Turan, Türkiye Selçukluları'nda Hükümet Mekanizması, İstanbul 1995, s.43. Uğur-Koman (a.g.e.s.24) Konyalı olduğunu bildirirler.
35 Uğur-Koman, a.g.e., s.24.
36 Mevlana Celaleddin, Mektuplar (Çev: Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul 1963, s. 230.
37 Uğur-Koman, a.g.e., s.20; Ayrıca bkz: Münneccimbaşı, s.77.
38 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1988, s.150.
39 Ahmed Eflaki, Menakıbü'l-Arifin, II. (Terc: Tahsin Yazıcı), Ankara, 1951, s.139.
40 Mektuplar, s. 231.
41 Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971, s. 533.
42 Uğur-Koman, a.g.e., s. 32.
43 Uğur-Koman, a.g.e., s. 72-73.
44 Konyalı, a.g.e., s. 815.
45 Konyalı, a.g.e., s. 816.
46 Konyalı, a.g.e., s. 817.
47 Karahüyük Köyü Fatih tahririnde de yer almıştır.
48 Ş.S.D.Cilt: 70 (E-21), s.121/1 (Zilhicce 1231 H./Ekim 1816.
49 Ş.S.D.Cilt: 79 (L-1), s. 87/2.
50 Ş.S.D.Cilt: 7 (L-19), s. 33/1 (20C.ahir 1064 H./24 Ağ.1644).
51 A.g.e., s. 33/1.
52 Bu kayıttan Sahib-Ata Hankahı'nın yanında bir de medrese olduğu anlaşılıyor. Ş.S.D.Cilt: 7 (C-19), s. 172/1.
53 A.G.e., s. 172/1 (C. Ahir 1054 H./1644).
54 Ş.S.D.Cilt: 31 (B-1), s. 283/1 (2 Ramaz.1096 H./2 Ağ. 1685).
55 Ş.S.D.Cilt: 45 (C-9), s. 18/1.
56 Ş.S.D.Cilt: 108 (L-28), s. 8/1.
57 Ş.S.D.Cilt: 7 (C-19), s. 33/1.
58 Ş.S.D.Cilt: 10 (C-2), s. 3/3.
59 A.g.d., s. 252/3 (R.ahir 1071 H./Aralık 1660).
60 Ş.S.D.Cilt: 11 (B-26), s. 5/1.
61 Ş.S.D.Cilt: 51 (C-13), s. 312/2 (10 Ram. 1141 H./9 Nisan 1729.
62 Ş.S.D.Cilt: 53 (D-17), s. 272/3 (5 Şev. 1149 H./6 Şubat 1737).
63 Ş.S.D.Cilt: 97 (L-35), s. 116/2.
64 Ş.S.D.Cilt: 110 (L-27), s. 89/2 (11 Ram. 1318 H./2 Ocak 1901).
65 Ş.S.D.Cilt:50 (C-25), s. 271/1 (Zilkade 1138 H./Ağustos 1726).
66 Ş.S.D.Cilt: 51 (C-15), s. 274/3 (Zilhicce 1140 H./Tem. 1728).
67 ... ve vakf/-ı imamet ve müezzinlik cihetlerinin şimdiye kadar ba-berat-ı ali kimesne uhdesine tevcih olunduğuna dair kayda zaferyab olunmayıp, ancak mütevelliler tarafından ücret ile imam ve müezzin tayin olunarak..." Ş.S.D.Cilt: 110 (L-27), s. 88/1 (3 Ramazan 1318 H./25 Aralık 1900).
68 Ş.S.D.Cilt: 45 (C-9), s. 18/2.
69 Uğur-Koman, a.g.e., s. 70; Mehmet Önder, Konya Maarif Tarihi, Konya 1952, s. 32.
70 Uğur-Koman, a.g.e., s. 69.
71 Konyalı, a.g.e., s. 817. İnce Minareli Medrese için bkz: Zeki Atçeken, Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması, Türk Tarhi Kurumu, Ankara 1998, s. 247-257.

Ilgın Vakfiyesine Göre

Lala Mustafa Paşa Külliyesi ve Vakıflar

Yrd.Doç.Dr. Tahsin SAMUR

Ilgın Konya'nın 84 km. kuzeybatısında, Konya-Akşehir karayolu üzerinde yer alan eski bir ilçedir.

Emevi ve Abbasilerin saldırısına maruz kalan ilçe, Tiranyum, Tiranium, Tiriyum, Tüberyopolis adları ile anılmıştır. 1071 Malazgirt zaferinden kısa bir müddet sonra, Türk hakimiyetine girmiş ve "Ab-ı germ" ılıca şehri olarak söylenmiştir. Romalılardan beri işletilen kaplıca vezir Sahib Ata Fahrettin Ali tarafından büyük bir kaplıca hamam yaptırılmıştır.[2]

İlçenin Osmanlı topraklarına katılması üzerinde ve ekonomik bakımdan güçlenmesi 16. Yüzyıl Osmanlı dönemine rastlar. Bağdat demiryolu üzerinde bulunması sebebiyle ilçeye Lala Mustafa Paşa tarafından, han ve çarşı ağırlıklı büyük bir külliye inşa edilmiş ve bunun içinde 1557 yılında ilçenin Osmanlılar dönemindeki adını taşıyan "İLGUN" vakfiyyesi tanzim edilmiştir.

Vakfın tarihi derin geçmişe dayanmaktadır. Anadolu'da ilk yazılı vakıf belgesinin Kral Hattuslis'e ait olduğu bildirilmektedir. Vakıf kelime olarak, bir mülkü ammenin menfaatine ebedi olarak tahsis etmek, yerinde kullanılmaktadır. Vakfiyye ise vakıfa dair Vâkf'ın takriri ve hakimin (kadı) tescillini havi tanzim olunan "Huccet" hakkında kullanılan bir tabirdir.

Vakfiyyeler eski zamanların noter defteri mahiyetinde olan kadılık, yani şer'i mahkeme siciline geçmekle kat'ileşirdi.[4]

Kurulan müessesenin nasıl idare edileceği, ne türlü masraflar yapılacağı, müessesede kaç adamın ne suretle çalışacağı, bunlara ne kadar aylık verileceği, bu aylıkların nereden alınacağı ve nihayet müesseden kimlerin ne şekilde faydalanacağı, birtakım kayıtlar ve şartlar ileri sürülerek uzun uzadıya vakfiyyelerde yazılmaktadır.

Suistimale, çalınmağa meydan verilmemek için de, vakıf'ı idare edenlerin yiyecekleri, giyecekleri ve oturacakları ihtiyaçlar temin ediliyordu.[5]

Vâkıf'ın koyduğu şartlara en zalim, en müstebit hükümdarlar bile dokunamazlar, vakfiyyenin bir harfini değiştiremezlerdi. Onun için ona dokunmak büyük bir vebal teşkil ediyordu.

Bülent Köprülü'ye göre Vakf menfaati insanlara ait olmak üzere ve bir zaman süresi ile tahdit edilmeksizin, mülk ve bir malı temlik temellükten haps ve men eylemektir.[6] Böylece bu kurum, insan oğlunun esirgeme, koruma ve yardım etme düşüncelerinin bir mahsulü olarak görülmektedir.

Hazreti Ömer'in Medine'deki tarlasını dünya ve ahiret için hayırlı bir işte kullanmak isteyip, peygambere danıştığında, "Onu ister sen aslını elinde tut, gelirini sadaka olarak ver" şeklindeki sözü İslam'da vakıf kurumunun menşei olarak gösteriliyor.[7]

Türklerde vakıf kurumu tam işler halde islamiyetten önce Uygurlarda görülmektedir. Bu kurum daha sonra ilk müslüman Türk devleti Karahanlılar, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılarda daha da gelişmiş bir kurum olarak görülmektedir.

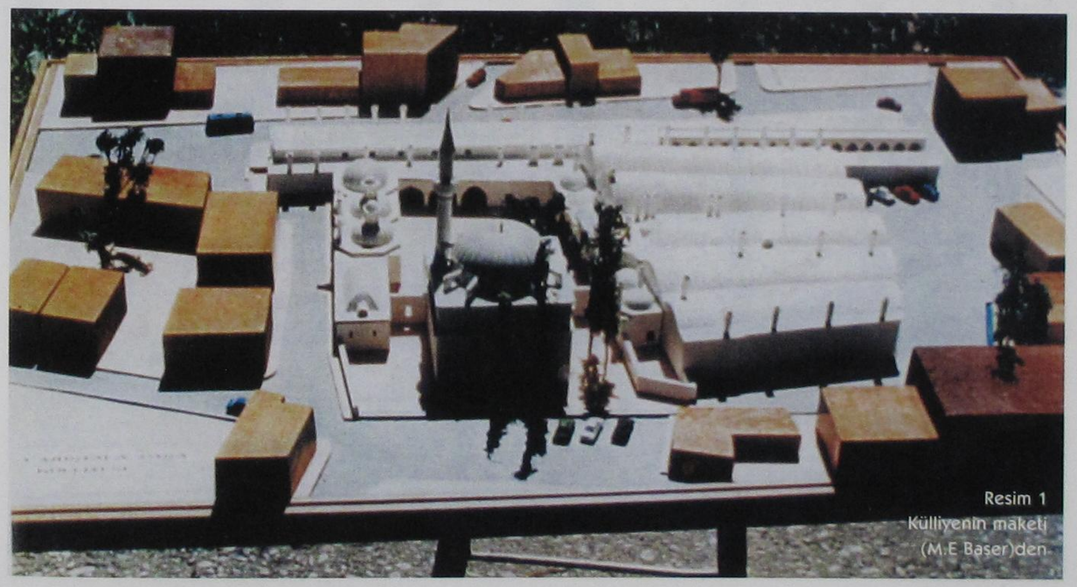
Lala Mustafa Paşa tarafından kurulan Vakıflar ve Ilgın'da kurulan Lala Mustafa Paşa külliyesi ile insanlara büyük hizmetler verilmiştir. Özellikle Külliyede hiç aksatılmadan verilen din ve kültür hizmetleri üzerinde hassasiyetle durulmaktadır.

Lala Mustafa Paşa Külliyesi

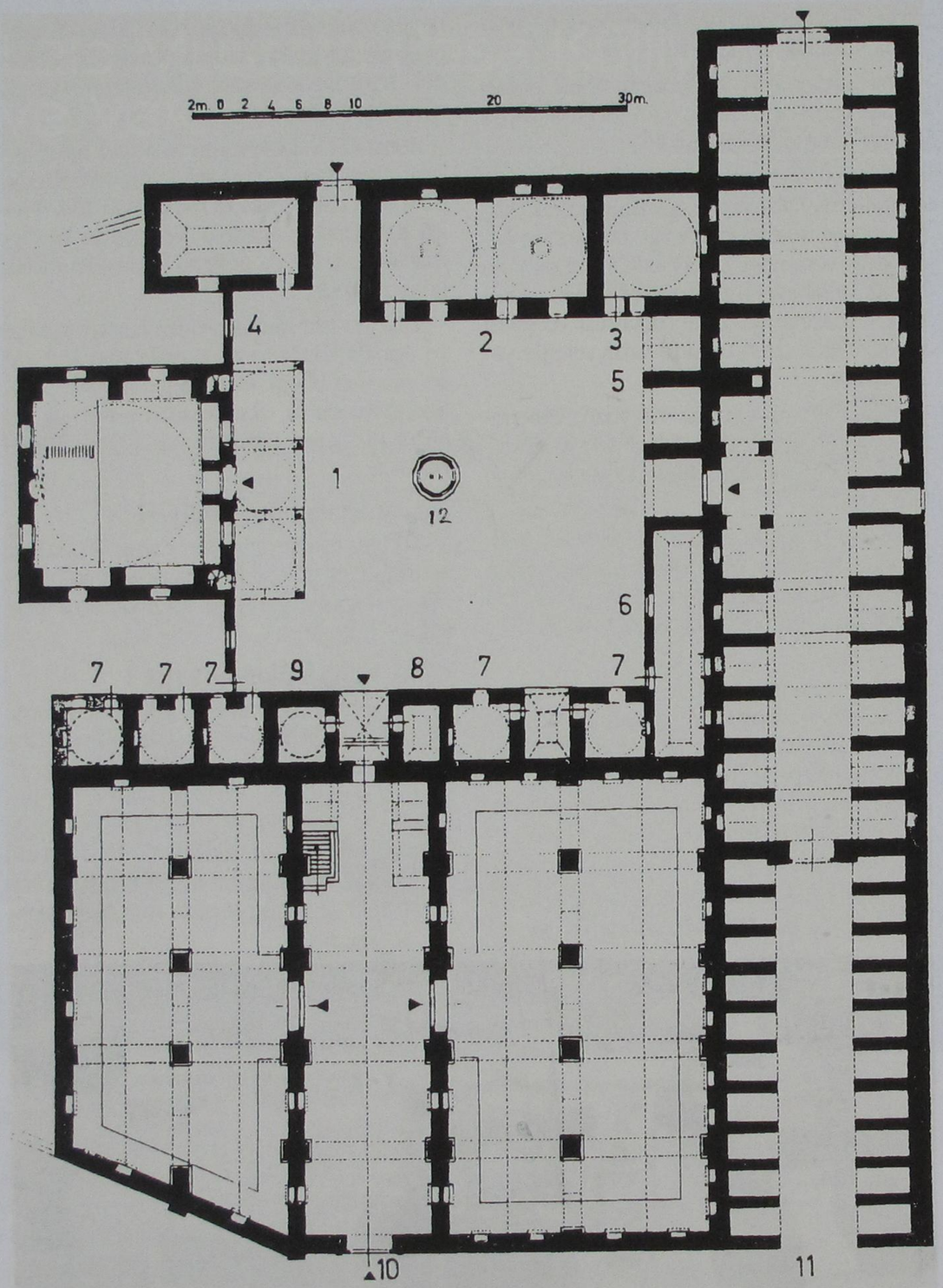
Külliye, batı ve kıbleden Camii atik, kuzey ve doğudan Şıh Carullah Mahallelerinin birleştiği çarşı içinde geniş bir alanı kaplamaktadır (Çizim: 1, Resim: 1).

Cami, Külliye planında no: 1

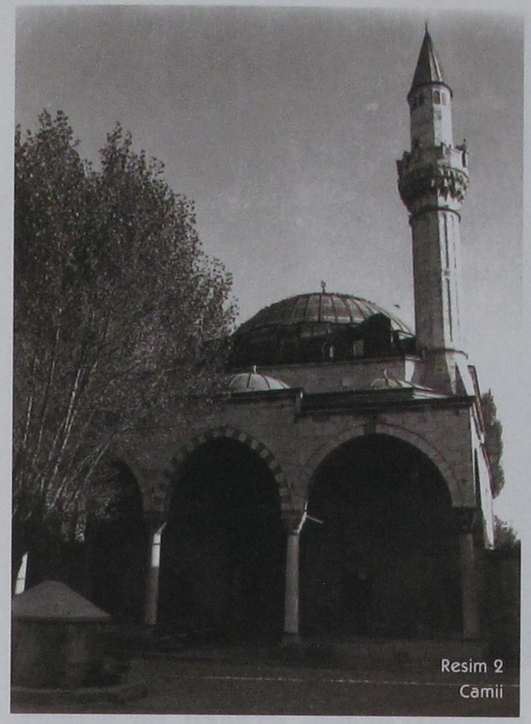
Külliyenin bir bölümünü teşkil eden cami, kitabesine göre H. 984, M. 1576 yılında Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır (Resim 2). Bir hata sonucu bu cami'nin yeri tezkiretül-Bünyan'da, Bolu olarak gösterilmiş, hata Tezkiretül-Ebniyede tekrarlanmış Tuhfetül-mimarin'in yazarı ise cami'nin yerini hiç belirtmemiştir. Bolu'da bugün Mustafa Paşa Camii yok-

Resim 1
Külliyenin maketi (M.E Başer)den

Şekil 1
Ilgın'da Lala Mustafa Paşa Heyeti Restitüsyonu
Ali Saim Ülgen'den tamamlanarak.

Resim 2
Camii

tur. Eskiden de yoktu. Bu yüzden söz konusu cami tezkerelerde adı geçen Ilgın Lala Mustafa Paşa Kervansarayı ile birlikte yapılan üç kemer gözlü son cemaat mekânı ile kare ve kübik hacimli bir Sinan Camii'si olduğu kabul edilmektedir.[8]

Vakfiyyesinde cami büyük bir övgü ile: Yıldızlara varacak kadar büyük ve yüksek kubbeli ve içinde süslü ve renkli aydınlatıcı kandilleriyle semanın sabit yıldızları gibi, bir cennet bahçesine benzetilmektedir.[9] Ayrıca minaresi hakkında: Sanki ayyuka (kırmızı yıldız)a çarpacak kadar yükseklikte olduğu söylenmekte ve cami'nin kapı ve pencere kepeklerinden övgü ile bahsedilmektedir.

Dini hizmetlerin aksatılmadan yerine getirilmesiyle, camide bir hatip olacak ve bu kişi bilgili olacak, edip olacak, Cuma ve bayramlarda hutbe okuyacak, aynı zamanda beş vaktin imamı olacak ve her gün aynı şekilde ciddilikle namaz kıldıracak birisinin olması hükmü yer almaktadır.

Ayrıca camide bir de ikinci imam olacak o da salih ve şeriattan ayrılmayacak, din ve takva ile tanınan, namaz vaktinde imamlık yapan birisi olacak.

Yine ilahilerden anlayan, güzel sesli iki tane müezzin, aynı zamanda namaz vakitlerini düzenli ayarlayan, muvakkit olacağı belirtilmektedir. Bunlar nöbet ile ezan okuyacak ve kamet eden önce cemaatten birinin, vakfedenin ruhuna Fatiha-ı Şerif okumasını isteyecek.

Bunların dışında camide dört hafız bulunacak, tevhidi iyi bilen, her Cumada cami mahfilinden ayrılmayacak. Devre okuyacaklar, tesbih çekecekler ve işitenlere de okutturacaklarını belirtilmektedir.

İçlerinden biri sermahfil adı altında bunların büyüğü olacak, devir vazifelerini ciddiyetle ihmal etmeden yapmalarına gayret edecektir. Biri de (Ta'rifi) okuyacak salih bir kişi olacak. Bu (Ta'rifi) Devr-i Şerif kıraatından sonra okuyacak, orada Elhamdülillah ayetinde Ulu Allah'a hamd, Nebi Hazretlerine salavat ve selam edip zamanın sultanına ve halifenin ruhuna dua edeceği hükmü yer almaktadır. Bunlar salihli olup, şıhlar meclisinde hazır olanlardan 12 kişi sabah namazından sonra toplanıp cüz okuyacaklar. Arzu ettikleri takdirde öğleden veya ikindiden sonra tesbih çekecekler.

1. gün 1000 ihlas suresi okuyup vakfedene cennet ehli olması ve ateşten kurtulması için dua edecekler.

2. gün "Sübhanallah velhamdülillah ve la ilahe illallahu vallahü ekber" cümlesini birer kere okuyacaklar.

3. gün "Lailahe illallah Muhammedürresulullah sallallahü aleyhi ve selleme teslima" cümlelerini ard arda 2000 kere okuyacaklar. Bunda gecikme ve tembellik yapılmayacaktır. Ayrıca bir kişi de cami ve imamın harimini, misafirlerin (tabhanelerin) yerlerini, tuvaletleri ve temizlemesi gereken diğer yerleri süpürmekle görevlendirilmesi hükmü sabittir.

Bu okuduklarının sevabı Peygamber efendimizin ruhuna, Ali'nin ve ashabının tamamının ruhuna hediye edilecektir.[10]

Kur'an ehlinden olan üç kişi de cami de her zaman Kur'an okumaya devam edenlerden olacak, bunlar her gün fecir namazında Yasin sûresini okuyacaklar. içlerinden biri de ikindi namazından sonra "Amme yetesaelûn (nebe suresi) ni okuyacak.

İçlerinden biri yatsı namazından sonra "Tebarekellezi bi yedihil mülk" sûresini okuyacaktır. Camide iki kayyum bulunacak bunlar

Resim 3
İmaret ve Mutfak

belli vakitlerde kapıyı açıp kapayacaklar.

Ariflere, âkiflere, rüku edenlere, sacidlere bu camiyi temiz tutmaları ve kandilleri, mumları nöbetleşe ihmal etmeden yakmaları belirtilmektedir.

Bunlar caminin eşyalarını korumak için mahbus gibi oturmaları ve her birine eşit ücret ödeneceği hükmü yer almaktadır.

İmaret ve mutfak

Avlunun kuzey-güney doğrultusunda bir alana inşa edilmiş, cephesi avluya bakan, üzerleri kubbeyle örtülü iki mekândan meydana gelmektedir (no: 2-3).

Vakfiyyesine göre imaret ve mutfaktan: fakirlere miskinlere, yolculara ve her türlü insanlara, her kapıyı çalana, ikamet eden, camide namaz kılan ve itikaf edenlere, sibyan mektebinde yetim her çocuğa, fakir baliğ olmayanlara hizmet etmek amacı ile vakfedilmiştir (resim: 3).

Ayrıca vakfiyyesine göre: Burada çalışanların iyi iradeli, salih, lekesiz, yolcuların hakkını eda eden, buraya gelenlerin kalplerini hoşnut tutan, gelen ve gidenlere derecelerine göre iyi muamele eden, bakan bir şeyh olması istenmektedir.

İmaret için yapılan alışverişle ilgili "harcama vekili" namı ile tanınan, dosdoğru olan ve alışverişlerden anlayan, tecrübeli, iyiyi kötüden ayırt edebilen mütevellilerin ve şeyhin marifetine göre yapılabilen ve birini de yanında çalıştırabilen birinin olması istenmektedir.

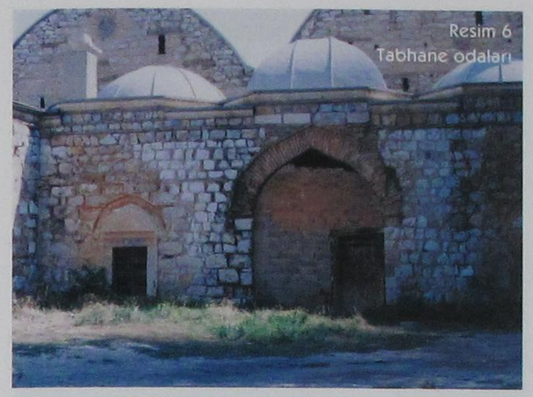
Bunlardan başka imaretin kandillerini yakan ve gelen misafirlere her an için hizmet edecek iyi hüsnü ahlaklı, açık gönüllü, güleryüzlü bir de nakibin bulunması hükmü yer almaktadır.

Ayrıca işi ile iyi tanınan bir aşçı, bu hizmetler yanında pirinç ayıklayan ve tabak yıkayan (tabakçı) birinin bulunması şartı koşulmuştur.[11]

Sibyan mektebi, plan no: 4

İmaretin güneyinde, cami avlusuna açılan ve üstü tekne tonozla örtülü, dikdörtgen yapılı bir mekândır (resim: 4).

Resim 4
Sibyan Mektebi

Resim 6
Tabhane odaları

Vakfiyyesine göre: bu mektepte diyaneti ile tanınan tecvit ve Kurân ehlinden olan, iyi vasıflarla tanınan, güzel ahlaklarla süslenen salih bir muallim olması ve müslüman çocukları okutacak, Kur'an-ı Kerimi tetkik edecek, lûgat ve sarfı takatince öğretecek birinin olması hükmü yer almaktadır.

Odunluk, plan no: 5

Mutfak ile avlu girişi arasında, kuzeyden çarşıya bitişik bu boşluğun; vakfiyyede geçen odunluk olduğu düşünülmektedir.[12]

Vakfiyyede odunları istif eden bir de görevlinin olduğu kayıtlarda geçmektedir.[13]

Fırın, plan no: 6

Doğudan han ve çarşı, güneyden avlu ile çevrili ve üzeri tekne tonozla örtülü bir mekândır. İçinde kuzey duvarına yerleştirilmiş iki adet ocak ve baca yer almaktadır (resim: 5).

Vakfiyyede: cami'nin kuzeyinde çarşı ve bir ekmek fırını bulunduğuna işaret edilmektedir. Ayrıca "işinde tecrübeli, ekmeğin iyisiyle kötüsünü ayırt edebilen bir ustanın olması ve kendine yardımcı ücretli bir arkadaşı olmalı ki, un işlerinde ona yardım etmesi, tembellik ve yavaşlıktan uzak, kap ve kasaları yıkayan üç tane yıkayıcı olmalı. Bunlar aynı zamanda misafirlerin yemeklerini de tevzi edip tas ve sahanları temizlemelidir. Başka bir görevli de odun yarıp, unu ekmek yapması hükmü bulunmaktadır.[14]

Tabhane odaları

Avlunun doğu kenarı boyunca ard arda sıralanan beş mekândan oluşmaktadır (plan no: 7). Yine camiinin doğusunda kalan üç oda da, vakfiyyeye göre tabhane odaları olarak tarif edilmiştir (resim: 6).

Bu mekânlar da kuzeydekiler gibi, ocak ve bacalıdır. Ancak sondaki odanın yerine bugün tuvalet yapılmıştır. Odalar Ereğli Rüstem Paşa Kervansarayı'nda olduğu gibi, hanın arka cephesinde sıralanmışlardır.[15]

Resim 5
Fırın ve çarşı güney girişi

Resim 7
Kervansaray (Doğu cephesi)

Samanlık

Tabhane odalarına güneyden bitişik ve hanın batı kapısına açılan, üstü tekne tonozla örtülü bir mekândır (plan no: 8).

Zeminden aşağı inilmektedir, penceresiz, hana yakınlığı ve özelliği ile vakfiyyede geçen samanlığın burası olduğu mümkün görülmektedir.

Depo

Hanın batı girişinin güneyindeki diğer kare planlı odanın üstü kubbe ile örtülüdür (plan no: 9). Penceresiz oluşu nedeni ile, ikametgâhtan başka bir amaçla kullanıldığı anlaşılıyor.

Vakfiyyede imarette kullanılan baklagiller ve benzeri yiyeceklerin saklanması ve korunması için adı geçen deponun güvenilir bir de depo sorumlusunun bulunması hükmü yer almaktadır.

Han (kervansaray)

Külliyenin doğu cephesini kaplayan iki mekândan oluşmaktadır (plan no: 11). Ana koridorun, ikinci kata çıkılan merdivenlerin önündeki ocağın konsolun üzerine işlenmiş kabartmanın H. 922 tarihinde tamamlandığı anlaşılıyor.

Hanın doğu cephesi ortasında, koridora açılan ana giriş portali yer almaktadır (resim: 7).

Koridorun kuzeyinde büyük, güneyinde ise yamuk planıyla küçük han bulunmaktadır. Her iki hacim de beşik tonozla örtülüdür. Ana koridorun batı ucundan üç odalı ikinci kata çıkılmaktadır.[16]

Vakfiyyesine göre büyük handa 222, küçük handa 13, koridorda ise 6 ocak ve baca, önlerinde ise misafirlerin istirahat edebilecekleri sofaların bulunduğu ve hana gelen yolcuların zemheride dahi orayı cennet gibi buldukları ifade edilmektedir.

Buraya gelen misafirlere kesilmek üzere büyük hanın bünyesinde, koyun ve keçilerin beslendiği bir ahırın bulunduğu zikredilmektedir. Ayrıca zengin olsun fakir olsun ya da makam sahibi olsun, herkese açık olduğu hükmü yer almaktadır.

Yine vakfiyyesinde iki hanın iki görevlisinin bulunması ve bu iki görevlinin hanın temizlik işlerine bakacak, kırılıp dökülenleri onarabilecek usta kişiler olmaları hükmü sabittir. Bunun yanında görevliler hanın kapılarını açacak ve hanın kapılarına bakacaklar. Tenbih, araştırma ve yoklamadan sonra sair vakitlerde hanın kapılarını kapatacak iki kapıcı olması şart koşulmuştur. Bunlar sefer ehline kapıyı açarlar, sonra da dikkatlice kapatırlar.

Hanın içini süpürmek, çöpleri çıkarmak, misafirlerin oturacağı yerleri ve önünü süpürmek kapıcıların asli görevi olduğu vakfiyyede geçmektedir.[17] Ayrıca han ve Tabhane odalarında kalma süreleri sınırlandırılmamıştır.

Çarşı (arasta)

Külliyenin kuzeyini bütünüyle kaplayan, çarşı, açık ve kapalı olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır (plan no: 11).

Bütünüyle 11x87 ölçüsünde olup, dört yöne açılan dört kapısı vardır (resim: 8).

Vakfiyyede fırının kuzeyinde çarşı olarak bahsedilmesiyle, bu yapının da, 1576 yılında yapılmış olduğu görülmektedir.

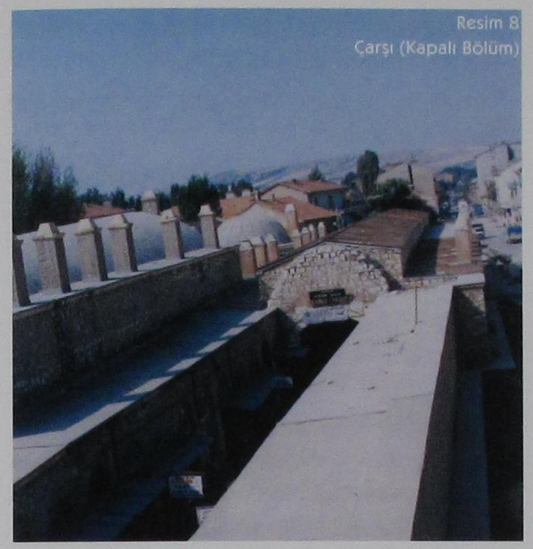
Kapalı kısım 11x70 m. ölçüsünde ve tek bir koridor etrafında dükkanların karşılıklı olarak sıralanmalarından oluşmaktadır. Dükkanların ve koridorun üzeri beşik tonozla örtülmüştür.

Şadırvan, plan no: 12

Vaktiyle cami avlusunda klasik Osmanlı tarzında revaklı ve üzeri kurşun kaplı bir külahla örtülü şadırvanın bulunduğu eski resimlerden anlaşılmaktadır.[18] (resim: 10).

Hamam

Klasik Osmanlı dönemi ve sonrasında yapılan külliyelerin ünitelerinden biri de hamamlardır. Bu itibarla vakfiyyede külliyenin batısında "külhan" denilen ocağın önünde vakıf bir araziden bahsedilmektedir. Bu ocağın daha sonra da kitabesi bulunan hamama ait olduğunu düşünmekteyiz.

Resim 8
Çarşı (Kapalı Bölüm)

Tuvaletler

Vakfiyyede büyük hanın geniş bir avlusu ve burada tuvaletlerin varlığından bahsedilmektedir. Buna göre tuvaletlerin şimdiki caminin doğusunda değil, küçük hanın güneydoğusunda olduğu düşünülmektedir.

Külliyede Çalışan Personele Ödenen Ücretler:

Vakfiyyede, külliyenin ayakta kalabilmesi ve insanlara kusursuz hizmet verilebilmesi maksadı ile çalışanlara ne kadar ücret ödeneceği ayrı ayrı belirtilmiştir.[19]

Buna göre:

- vakıf mütevellisi için günde 20 dirhem.[20]

- Atlı tahsildara 4 dirhem.

- Baş katip için 8, küçük katibe külliyenin odalarından birinde kalmak şartı ile 3 dirhem ödenmesi.

- Vakıflara bakan idarecilere ise, hiçbir ihtilafa mahal kalmadan 8 dirhem ödenmesi.

- Vakıf gelirlerini toplayan tahsildara da bu gelirlerden 8 dirhem ödenmesi.

- İmaretin camisinde imam ve hatiplik yapan din görevlilerine de vakfın sabit kayıtlı gelirinin dışında hayırseverler tarafından bağışlanan gelirlerden olmak üzere 8 dirhem verilmesi.

- İkinci imama da âlim olması şartıyla 4 dirhem.

- Camiye tayin edilen müezzinlere kesintisiz ve aralarında pay edilmek üzere günlük 6 dirhem verilmesi.

- Tabhane odalarına bakmaları cihetiyle aralarında paylaşılmak üzere 1 dirhem verilmesi

- Camide Kur'an okuyan hafızlara da günde birer dirhem ödenmesi.

- Hizmetlerinde mücahit olmak şartıyla, sırayla tecvidine uygun olarak okuyan hafızlara birer dirhem ödenmesi. Mücahitlerden bilgisinde tam olan ve reis olana ayrıca yarım dirhem verilmesi.

- Mahfelde muarrif olan kişiye sarih (açıklayan) ve mahal olmaksızın günlük bir dirhem.

- Günün tamamında cüz okuyan kari'lerin (okuyucular) her birine günlük olarak yarım dirhem ödenmesi. Bu ek yarım dirhem reisin diğerlerinden farkını göstermesi için tayin olunmuştur.

- Cüzleri aynen noktalayıcı ve meşruh muarrif için her gün iki dirhem ödenmesi.

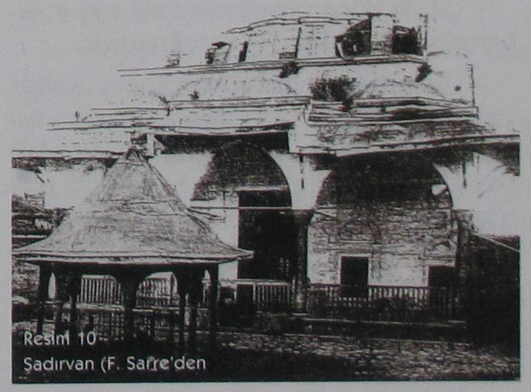
- On iki tesbihçiden her birine günlük bir dirhem ve onların muazzez ve mükerrem şeyhleri için, bir dirhem fazla ödenmesi.

- Caminin mahfelinde bulunan müezzine günlük olarak bir dirhem verilmesi.

- Müezzinlere cüzleri okumaları ve tamam etmelerinden dolayı bir dirhem, baş hafıza da hafızlardan fazla olarak her gün iki dirhem ödenmesi.

- Aziz Şıhlara (şeyh), artırılmak üzere iki dirhem.

- Sabah namazından sonra Yasin sûresini okumak için tayin edilen hafızlara, cüz ve Amme sûresini okuyanlara birer dirhem ödenmesi.

Resim 10
Şadırvan (F. Sarre'den

- Sabahları şafaktan sonra Yasin, Amme ve Tebareke (Mülk) surelerini okuyanlara günlük olarak zahmetsiz birer dirhem verilmesi kaynakta sabittir.

- Kendine yardım eden birisi olmaksızın, Tebareke süresini okuyana bir dirhem ve kayyim için haklarına başkası ortak olmadan üçer dirhem ödenmesi.

- Sıbyan mektebindeki muallim için günlük üç dirhem.

- Halife olana bir dirhem, imaretde şeyh olana beş dirhem, Allah'ın nimetlerinden verilir hükmü yer almaktadır.

- Ilgın'a bağlı Beykonak (Tekke) köyündeki Dediği Sultan tekkesinde görevli harç vekiline günlük 4 dirhem, tekkede haznedara 5 dirhem.

- Beykonak köyünde tekkede akarsudan kapları yıkayaa günlük muamelata dahil olmak üzere iki dirhem verilmesine.

- Buğday döğen ve yemeklik pirinci yıkayana her gün in'a'mdan (nimetlerinden) iki dirhem verilmesi sabittir.

- Hanların kapıcılarına yaptıkları hizmet karşılığı olarak hanın yanındaki dükkanların gelirlerini toplamaya tayin edildiği sabittir. Bunda muhayyerdirler, ister kendileri otursun ister başkalarına kiraya versinler hilafsız olarak günde üç dirhem ödenmesi kaynakta geçmektedir. Vakıf usullerine uygun olarak, Yasin, Amme ve Tebareke surelerini ayrı ayrı okuyanların her birine günde üç dirhem ve bunların ecrinden dolayı aralarında pay edilmek üzere iki dirhem daha verilmesi istenmiştir.

- Teşrifatçı nazır için hilafsız 8 dirhem, mukim cabi için lütfundan üç dirhem.

- Ortada dönen ata binen cabi için 4 dirhem ödenmesi hükmü yer almaktadır.

- Mektebin, caminin kandillerini yakan, yağcı ve mumcu, ayrıca cami ve imaretin hasırlarına tabhanenin işlerine bakan görevliye beş gümüş dirhemin ödenmesi takdir edilmiştir.[21] İmaret camisinin, hocasının yardımcısına bir dirhem ve yöneticiye de beş, aşçısına 4, yamaklar günde birer, bulaşçıkçıya 2 dirhem ödenmesi hükmü yer almaktadır.

- Hanların kapısına gelen misafirleri karşılayan kapıcılara hizmetleri karşılığı 2 dirhem yevmiye ödenmesi sabittir.

İmaretin Yemek Programı ve Personele Yapılan Yardımlar

- Vakfiyyede külliyeye gelen yolculara fakir ve miskinlere verilmek üzere senelik olarak hazırlanan yemek listesi ve yardımlara büyük önem verilmiştir.

- Mevkuf, vakfedici zat-ı maruf bayram günleri dışında her gün imaretin mutfağında bir kere, diğer imaretlerde adet olduğu gibi, çorba pişirilmesi şart koşulmuştur.

- Yemekler 9 ölçek pirinç, 13 ölçek 104 dirhem döğülmüş buğday ve günde 8 ölçek koyun etinden oluşan malzemelerden yapılması hükmü yer almaktadır.

- Buna göre imarete pişirilen, herkes tarafından bilinen 60 tas yemek ve 35 tas çorbanın yanında herkes için 22 dirhem et düşecek şekilde etli yemeklerin dağıtılacağı yer almaktadır. İmaretin çalışan 15 kişiden bir kısmı aşçı, bir kısmı aşçı yardımcısı, bulaşıkçı, bir kısmı aşçı, bulaşıkçı, bir kısmı ekmekçi, bir kısmı yardımcı, kilerci, vekil harcı ile iki tanede kayim olmak üzere, imarete hizmet edenlere de 15 tas yemek verileceği hükmü yer almaktadır.

- Mütevellinin dışındakilere, temiz ve buğdaydan yapılmış ve iyi pişirilmiş çorbadan katip vazife erbabından olanlara da 8 dirhem ölçekli ve gayet normal pişirilmiş yemeklerin yanında 125 adet yufka ekmek verildiği anlaşılmaktadır. Ekmeklerin de temiz ve 125 miktar ölçüsünde undan yapılması şartı koşulmuştur.

- Tabhane odalarına inen misafirlere de Şer'an 800 dirhem ölçüsünde çorba verilmesi hükmü getirilmiştir.

- Bir gün temiz ve iyi pirinçten, bir gün de temiz ve iyi bulgurdan, eğer bunlardan birisini yapmak mümkün olmazsa mevcut olan ne varsa, tahvil ve değiştirme ihmal ve tembellik ve tatil yapmaksızın ondan pişirilmesi yer almaktadır.

- Pişirilen yemeklerden her tasa 200 Osmanlı dirhemi ölçüsünde konacak, müstesna bayram toplantı geceleri ve bayram regaip kandili, şaban 15 (Berat) gibi önemli gecelerde beyaz pirinçten pişirilen yemek ile zerde ve yanında tirit yemeği tabhane odalarına gelen misafirlere verileceği ve bu yemekler her yıl aynı günlerde tekrar edilmesi hükmü yer almaktadır.

- Biberli pirinç yemeği en kaliteli pirinçten hazırlanacağı, ayrıca yemeğe konan yağının güzel ve kaliteli olması ve 4,5 okka ölçüsünde konulmasına dikkat edilmesi, bunun yanında 3 okka nohut ve yemekler içinde, 600 dirhem tuz kullanılması ölçek haline getirilmiştir.[22] Zerde denilen pirinç yemeği içi, 15 vakiyye ölçekle pişirilecek, zerdenin tadını veren kestirme tatlısı ise saf ve latif olmak üzere, 7 vakiyye ölçüsünde hiç değişmeksizin pişirilmesi zikredilmektedir. Ayrıca zerdeye güzel koku veren zaferan baharatı konulması öngörülmektedir.

- Pişirilen etli yemeklerin daha öncede belirtildiği gibi, 200 dirhem konulması kaydiyle servis yapılacağı belirtilmektedir.

- Biberli pirinç, 200 dirhem, zerde 150 dirhem, ayrı ayrı taslara konularak servis yapılacağı kaynakta geçmektedir.

- Ekmek ise hiç değişmeden ve gramajı düşürülmeden ve bozulmadan verilmesi öngörülmektedir.

- Vakfiyyede zikredilen şartlardan birisi de imarette işçi ve aşçılara mübarek ve müstesna günlerde elbise verilmesi, ayrıca imarette vasıflı pirinç, döğülmüş buğdaydan evsafa uygun bir şekilde pişirilen çorba ve yemeklerin sabah akşam imaretteki fakir ve miskinlere verilmesi hükmü yer almaktadır. Ayrıca Kadir, kandil ve ramazan günlerinde ibadet edenlere ve toplanan kimselere latif ve temiz yemeklerden pirinç pilavı, hoşaf ve zerde verilmesi sabittir.

- İmarette pişirilen yemekler orada hazır bulunan misafirlere taslarla tevzi edilmiş halde dağıtılacağı, eğer gelen misafir yoksa fakirlere ve miskinlere dağıtılması şartı koşulmuştur.

- Yemek işlerini yürütenlerden kâtip, mübaşir ve imarette hazır bulunan ilgililerin hepsi görevlerine sadakatle bağlı kalacak, işlerini aksatanlara bir defa ikazda bulunulacak, yine işini aksatan olursa bu sefer aldığı maaşın bir kısmının geri alınacağı, bunlara rağmen bir düzelme olmazsa âmiri tarafından işine son verileceği hükmü sabit görülmektedir.

Şayet bu görevlilerden birinin büyük bir suçu ya da ihaneti sabit görülürse, vakıf mütevellisi doğrudan doğruya, onu görevinden uzaklaştıracağı hükmü yer almaktadır.[23]

VAKIF AKARLARI

Bu bölümde Vakfiyye de kayıtlı vakıf mülklerinin bağlı bulunduğu il-ilçe, kasaba, köy ve mezralarda bulunan vakıflar cins ve miktarlarına göre ayrı ayrı tespit edilmiştir. Ancak akarların bağlı bulunduğu, kasaba, köy ve mezraların isimlerinin ve sınırlarının çoğunun sonradan değiştiği anlaşılmaktadır. Buna göre:

- Konya'nın Bozkır kasabasına bağlı Kumrutaş köyünde tarla ve bina.

- Konya'nın Bozkır Kasabasına bağlı Danyal mezrasında arazinin tamamı.

- Konya Bozkır kasabasına bağlı Eydiğin mezrasındaki arazinin tamamı.

- Konya Bozkır kasabasına bağlı Yağlıbayat köyündeki arazinin tamamı.

- Konya Sudirhemi nahiyesine bağlı Üçpınar köyündeki arazi ve mezranın tamamı.

- Konya Sudirhemi nahiyesine bağlı Bahadırlı köyü Celal Tayfur diye bilinen arazi.

- Konya Sarayönü ve Zengi nehri üzerinde 3 değirmen, 3 ev ve önünde kervansaray diye bilinen biri büyük, iki küçük ev ve duvarlarla çevrili yerin tamamı.

- Konya'nın Kökez köyü yakınında 24 değirmenin 18.5 hissesi.

- Konya Yurtşah Ali bey arazisinde emir çiftliği ile beraber, Zülkadirli değirmeninin beştaşı.

- Konya'nın Belviran kasabasına bağlı Köprüce köy arazisinin tamamı.

- Konya'nın Ilgın ilçesinde L. Mustafa Paşa kıblesinde 25, batısında 2 dükkan.

- Konya'nın Ilgın ilçesinde L. Mustafa Paşa külliyesinin batısında külhan denilen ocağın önündeki boş arazi (adı geçen külhan bugün mevcut olmayan hamama ait bir ad olması mümkün görünmektedir).

- Konya'ya bağlı Kınık köyü, Esdiğin mezrasının tamamı, Çarşamba çayından Ali bey höyüğü diye bilinen tepeye kadar uzanan

arazi.

- Konya'nın Ilgın ilçesinde, L. Mustafa Paşa hanına bitişik 4 dükkan.

- Konya'nın Bozhöyük kasabası yakınındaki değirmenlerin hepsi.

- Kılavun ve Saraycık nehri üzerinde bulunan değirmen.

- Konya'nın Eylefon kasabası yakınındaki Bozhöyük'te 2 değirmen.

- Eylefon kasabasına bağlı Daş köyünde Daş nehri üzerinde 2 değirmen.

- Konya, Kale içinde vakıf paralarının saklandığı bir dükkan.

- Konya'ya bağlı Kadı köyü arazisinin tamamı.

- Konya'ya bağlı Laleli köyündeki arazi ile Saideli (Kadınhanı) nehrinden sulanan arazinin tamamı.

- Konya'ya bağlı Karacamahmut köyü arazisi.

- Konya muzafında Sudirhemi nahiyesi, Üçpınar köyü ve arazileri ve mezarının tamamı.

- Konya'ya bağlı Tatköy arazileri.

- Konya'ya bağlı yağlı bayat köyünün arazilerinin tamamı.

- Konya Kaya altı mevkiinde yüncülerin kullandığı bir dükkan kalenin dışında, ser-i hukuka ait binalar.

- Konya'ya bağlı Bahadırlı köyü yakınında Celal ekinliği ve Tayfur damı diye bilinen araziler.

- Konya'ya bağlı Kadınhanı nahiyesinde bulunan beş taşlı değirmenin tamamı.

- Konya havzası Kadınhanı nahiyesine bağlı, Kökez yakınında, Suluzengi üzerinde bulunan değirmen.

- Konya, Ilgın kasabası yakınında nehir üzerinde çalışır değirmen ile Nebi bey değirmeni, Kılavuz köyündeki değirmenin tamamı.

- Antep, Elbahan mahallesi Lala Mustafa Paşa hamamı ve 62x22 zira genişliğindeki arazi.

- Ayntep (Antep) Amud mahallesinde Tahtakale yakınında ısınma evi, bakır kapları olan 101x59 zira genişliğinde olan büyük hamam ve hamama ait çöplük olarak ayrılmış 35x24 zira genişliğinde, batıdan külliye hanıyla sınırlı saha.

- Antep'in, Amud mahallesinde 49x93 zira ölçüsünde 2 katlı hanın tamamı, altta 34 oda, 3 hela, üstte 45 oda mescit ve helaları, hana bitişik 17 dükkanın tamamı.

- Antep'te eskici pazarı diye bilinen yere bitişik iki sıralı 26 dükkan, kıblesinde 12 tane bezistan diye bilinen çarşı, mezkur beldede kapıları kilitli 2 sıralı ve kemerli 7 dükkan vakıftır.

- Bedesten yakınında çarşının tamamı iki sıralı olup 15 dükkândan ibarettir. Adı geçen beldedeki Uzun çarşıda bulunan dört ev ve elbise boyamak için hazırlanmış dükkanlar da vakıftır.

- Antep'in Elbehan mahallesinde bulunan beş meskenin tamamı, bir ahır, bir de mağara.

- Antep, Humanus köyündeki değirmen yanındaki ağaçlık, Bostanlı diye bilinen akarsulu arazi ve kelif evin tamamı.

- Antep kazasına bağlı Çağdığın köyündeki değirmen.

- Antep, kazasına bağlı Humanus köyünden geçen Sahur nehri üzerinde vakfedici zatın adına yapılmış 2 taşlı değirmen ve bu değirmenin yakınındaki meyveli meyvesiz ağaçların bulunduğu bahçenin tamamı.

- Rodos müftüsü Mehmet Çelebi efendi mülkü olan 6 ev, bahçe ve bostanlık arazi, bir değirmen ve akarsuyu bulunan boş bir arazi, umumi yol ve kelif ev.

- Eskişehir, Sivrihisar kazasına bağlı Eşref Okçu köyündeki 2 taşlı değirmen.

- Kilis kazasına bağlı Haris köyünde 2 gözlü değirmen, bir ahır ve sahası.

- Turgutlu kazasına bağlı, Tufani höyüğü yakınında 2 gözlü değirmen.

- Tarsus beldesinde İskelenç diye anılan köyde, diğeri Kasun kazasındaki, 2 gözlü değirmenin tamamı.

- Eskişehir Mihalıçk kazasına bağlı iki değirmen ve pirinç soymak için hazırlanan yerin tamamı.

- Honaz kazasına bağlı Akpınar suyu ile dönen vakfedici zata ait değirmen

- Yenişehir kazasında Çayırlık diye tabir edilen arazinin tamamı.

- Kayseri kazasında, vakfedici zatın inşasıyla yapılmış, bir ahır, tuvaletler, 6 dükkan.

- Kayseri'ye bağlı Gömeç köyü arazisinde Sarımsaklı nehri üzerinde, 2 değirmen ve Sarımsaklı köyünden geçen nehir çevresinde bulunan değirmenlerin tamamı.

- Tokat kazasına bağlı Rumnat nahiyesinde 12 hisseli arazi.

- Daha evvel Sivas'a bağlı, Zile hudutları içerisinde değirmenin tamamı vakıftır.[24]

Bunlardan sonra vakfeden zat, Hazreti Allah tarafından gizli ihsanlarla daim olsun. Bütün hudut şer-i hukuk, laikler, tabiler, yollar caddeler, tepeler, dağlar, dağ yolları, vadiler, nehirler, pınarlar, kuyular, araziler, sahralar, ormanlar, bahçeler, otlaklar, bağlar, mezralar, kapalı yerler, çatılar, duvarlar, ağaçlar, hatıllar, kapılar, kar kuyuları, su yolları gibi her şeyleri ile beraber zikredilen değirmenler, dükkanlar ve köyler hulusiyet ile vakfedilmiştir.

Bunlar arasında yukarıda adı geçmeyen başka mülkler de vardır. Mescitler, umumi yol ve kabristanlık, başkalarının mülkü vakıflar, diğer geçitler gibi, şer-i şerifle belirlenen istisnalar hariç; vakfeden zat bunları hulusi niyet ile vakfedince ihsan ve lütuf sahibi Hazreti Allah'ın kendisine verdiklerini, vakıflar cümlesinden kılmak ve riayeti boşa gidermekten koruyan bir kanun yapmak istedi.

BİBLİYOGRAFYA
AKOZAN, F., "Türk Külliyeleri", Vakıflar Dergisi, sayı: 8 (1969) s. 303-308.
ASLANAPA, O., Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri, Ankara; 1988.
ATADEMİR, S.R., Konya Ilgın İlicası ve Şifalı Su Tedavisinin Esasları ve Türkiye'nin Meşhur Kaplıcaları, Konya, 1948.
ATADEMİR, S.R., Konya Ilgın Kaplıcası, Konya, 1948.
EVLİYA ÇELEBİ, Seyahatnamesi, C.4, İstanbul, 1970.
KURAN, A., İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami, Ankara, 1964.
KURAN, A., "Mimar Sinan'ın Camileri", Mimarbaşı Koca Sinan, İst., 1988, s. 175-222.
KURAN, A., Mimar Sinan, İstanbul, 1986.
Konya'da Yusuf Ağa Kütüphanesinde 7710 numarada kayıtlı Lala Mustafa Paşa Vakfiyyesi, H. 98 s. S. 1-48.
SÖZEN, M., (Komisyon), Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İst. 1965.
TURAN, Ş., "Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar ve Vesikalar", Belleten, C.XXII, Ankara, 1958, s. 551-593.
TURAN, O., Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Ankara, 1965.
TURAN, O., Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, Türk Ansiklopedisi. "Külliye Maddesi", Ankara - 1975, s. 419.
YALÇIN, K.E., Coğrafyada Tarihte Bugünkü Konya, Konya-1943. Yurt Ansiklopedisi, "Konya Maddesi", C. VII, İst., 1983, s. 5148-5251.
YÜCEL, E., "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi, Vakıflar Dergisi, Sayı: 8, 1969, s. 248-256.
YÜCEL, E., "Manisa'da Muradiye Camii Külliyesi", Vakıflar Dergisi, Sayı: 8, 1969, s. 207-214.
* S.Ü. Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.
1 Osman Özdemir, Ilgın Kaplıcasının Tarihçesi, Konya 1959, s. 7-9
2 Tahsin Samur, Ilgın'da Türk Devri Yapıları, Konya - 1992, s. 21-28
3 N. Öztürk, Menşei ve Tarihi gelişimi açısından, Vakıflar Genel Müd. Yayınları, Ankara, 1983. S. 30-31.
4 M.Zeki Pakalın, Osmanlı Tarihi Deyimler ve terimler sözlüğü, c.3, M.E.B. İstanbul, 1993, s. 2.
5 M.Z. Pakalın, a.g.e., s. 2.
6 N. Öztürk, a.g.e., s. 26-28.
7 N.Çağatay, "Islam'da Vakıf kurumunun miras hukukunda etkisi. V.Dergisi, s.4. Ankara 1976, s.1.
8 A.Kuran, Mimar Sinan, İstanbul. 1986 Katalog 1-45, s. 26-27.
9 Konya Yusufağa Kütüpanesinde, 7710 numarada kayıtlı Lala Mustafa Paşa vakfiyesi, Ilgın bölümü, H. 985. S. 26-27.
10 A.G. Vakfiye, s. 30-31.
11 A.G. Vakfiyye, s. 27-33.
12 Tahsin Samur, Ilgın'da Türk devri yapıları, Konya, 1992, s. 10-11.
13 A.G. Vakfiyye, s. 34.
14 A.G. Vakfiyye, s. 34.
15 A.Kuran, a.g.e., s. 162.
16 T.Samur, a.g.e., s. 12-14.
17 A.G. Vakfiyye, s. 28-29.
18 F. Sarre, Konia, Berlin, 19.
19 A.G. Vakfiyye, s. 34-36.
20 Dirhem: Eski bir ağırlık ölçüsü olan okkanın dört yüzde biri ki 31 desigrama eşittir.
21 A.G. Vakfiyye, s. 35-38.
22 Vakkiye, Okka, dirhem, tartı.
23 A.G. Vakfiyye, s. 35-45.
24 A.G. Vakfiyye, s. 5-23-48

Selçuklular Devrinde

Konya'nın iktisadi ve ticari yapısı

Yrd.Doç.Dr. Durmuş YILMAZ
Yrd.Doç.Dr. Yaşar BEDİRHAN

GİRİŞ

Anadolu Selçuklu devletinin payitahtı ve Türk- islam beldelerinin önde gelen kenti olan Konya; Selçuklular devrinde Türkiye'nin sosyal ve iktisadi tarihinde müstesna mevki ve büyüklüğü dolayısıyla, bütün Türkiye şehirlerinden üstün bir durumda bulunuyordu.

Beynelmilel ticaret yolları ve kervanların Türkiye'de çok kesifleşmesinde, ülkeler arası coğrafi durum, siyasi istikrar, emniyet ve devletin çeşitli himaye tedbirleri gibi başlıca sebepler rol oynuyordu. Takip edilen ekonomik politikanın neticesi olarak şehir hayatı gelişmiş, şehirlerin nüfusu çok artmıştır: Büyük Selçuklu hükümdarı Alaaddin Keykubad'ın Konya surlarını yaptırırken (1221), komutanlarına söylediği sözlere inanmak gerekirse, Konya'da bir milyona yakın insan yaşıyordu.

Konya ve Çevresinde Kurulan Milletlerarası Panayırlar (Fuarlar) Türkiye ülkelerarası ticaretin kesifleşmesi ile meydana çıkan beynelmilel yıllık pazarları (fuar) da ticaret ve iktisadi faaliyetlerin canlı merkezleri olarak üzerinde barındırıyordu. Filhakika doğu - batı, güney - kuzey, Müslüman ve Hıristiyan, her memleketten gelen tacirler buralarda toplanıp çeşitli malları satıyor veya mübadele ediyorlardı. Bu pazarlar, umumiyetle, şehirlerin uzağında, yani "Yaban"da, büyük kervan yollarının yakınında bulunuyordu. Kayseri ve Halep kervan yolu üzerinde, Elbistan havalisinde, Mardin Dunneyser köyü yakınlarında Koç-hisar (Kızıltepe)'da ve Karahisar ovasında kurulan "Yabanlu Pazarı" (1) çok meşhur olup buraya dünyanın her tarafından tüccarlar geliyor; pazara götürülen köle ve cariyeler, cins at ve katırlar, her memlekete ait kıymetli kumaşlar ve çeşitli kürkler getirilip satılıyor ve satın alanların memleketlerine götürülüyordu. Bu pazarlardan pek çoğu yapılan cami, hamam ve dükkanları ile tedricen kasaba ve şehir halini alıyordu. (2)

Anadolu'da kurulan ve zamanla kasaba ve ya şehir haline gelen diğer pazarlar hakkında bilgimiz daha azdır. Konya - Akşehir arasında kurulan Ziyaret-pazarında hanlar ve çarşılar olduğuna dair kayıtlar XIII. Asırda başlar. Konya - Akşehir arasında sıcak suları ve hamamları meşhur Ilgın kasabasına aynı zamanda "Yılgun Bazarı" veya "Taş (dış) - Bazar adı veriliyordu. (3)

Milletler arası ticari mübadele ve hareketlerin çok ilerlemesi sayesinde büyük kervan yolları üzerinde bulunan Antalya, Kayseri, Sivas, Samsun, Erzincan, Erzurum ve Malatya gibi büyük şehirlerin yanında Selçuklu devletinin payitahtı olan Konya'da da İtalyan, Fransız, İranlı, Suriyeli ve Yahudi mahalleleri teşekkül etmişti. (4) Çok sayıda yabancı Konya'ya alışveriş yapmaya geliyordu. Venediklilerle Selçuklular arasında önemli ticaret anlaşmaları mevcuttu: İstanbul'da imzalanan Podesta anlaşması I. Keyhüsrev ve oğlu İzzeddin I. Keykavus'dan ticari imtiyazlar elde etti. 1220'de Jacopo Tiepolo bir anlaşma imzaladı, buna göre Keykavus Venediklilere buğday, kıymetli taşlar, altın ve gümüş üzerinde hak iddia etme özgürlüğünü veriyordu (5) 1253 senesinde, II. Keykavus zamanında, Konya'yı ziyaret eden Ortaçağın ünlü seyyahı Rubruck Konya'da ticaret yapan birçok Venedik ve Cenevizliye rastladığını, Cenevizli Nicola ile Venedikli Bonafatius Malendino adlı iki tacirin bir şirket kurarak bütün Türkiye şaplarını inhisara aldıklarını, sultanın (anlaşmaya göre) bunlardan başkasına şap satamadığı için bu maddenin normal fiyatı 15 altın (besants) iken 50'ye çıktığını söyler.6 Bunun yanında Tebrizli bazı tacirlerin Konya'da faaliyet gösterdiğini ve hatta yerleştiğini meydana koyan bu devre ait bir vesika yabancıların Türkiye'deki ticari faaliyetleri bakımından dikkate şayandır (7) Esasen bahsettiğimiz vakfiyede Konyalı birtakım tacirler ve bunlar arasında Hoca Adli adlı bir tacirin yine tacir olan bir azatlısı dikkati çekmektedir, (8) ki bu devirde tacir kelimesinin bir şehirde oturup ticaret veya esnaflık yapan kimselere değil daha ziyade milletlerarası ticari emtia getirip götürenlere verilen bir isim olduğuna dikkat etmek icap eder. (9)

Konya'nın milletlerarası bir ticaret mübadele merkezi olmasının bir çok sebepleri vardır. Anadolu'nun merkezinde yer alması ve Selçuklu Sultanlarının payitahtı olması en başta gelen âmildir. İkincisi, Selçuklu hanedanının devlet idaresinde adaleti en değişmez ilke saymaları ve ticaretin ehemmiyetini anlayarak tüccarlara kolaylık göstermeleridir. Bir başka önemli âmil ise, Çin'den başlayıp Akdeniz sahillerine kadar devam eden dünyanın en eski ve en büyük kara ticaret yolu, "İpek Yolu"nun önemli bir kolunun Konya'dan geçmiş olmasıdır. (10) Özellikle Selçuklu devleti tarafından sağlanan güven ve barış ortamı, ticaret yollarının emniyetinin sağlanması, ticaret yolları üzerinde kurulan kervan yolları, Anadolu ticaretinin hızla gelişmesini sağlamış ve gerçekten Anadolu, Selçuklular ile, İslam hudutları içine girdikten, ticari münasebetleri önleyen engeller kalktıktan sonra bu ülkenin tarihinde süratli bir iktisadi gelişme devri başlamıştır.

Konya Selçuklular devrinde doğu-batı, güney-kuzey ana ticaret yolları üzerinde bulunduğu için ana yollar üzerinde pek çok kervansaray yapıldığı gibi, Konya'nın merkezinde de ticaret hanları inşa edilmişti. Bu hanlardan çoğundan veya mühim bir kısmından her biri sadece bir maddenin satılmasına tahsis edilmişti. İbn Batuta meşhur Seyahatnamesinde Konya ile ilgili bilgiler verirken, "her sanat ehli belli bir yere sahipti" (11) diyerek Konya şehir merkezinde ticaret ehline ait müstakil ticaret hanlarının varlığına işaret etmektedir. Konya'daki hanlardan isimlerini bildiklerimiz şunlardır:

Ruzbe Hanı
Zincirlü Hanı
Şekerciler Hanı (Han-ı şekeri fürûşan)
Şeker imal edenler Hanı (Han-ı şeker rizan)
Sahib İsfahani Hanı
Vezir Ziyaeddin Hanı (12)
Han-ı Pembe fürûşan
İplikçiler Hanı
Bezzazlar Hanı (13)

Günümüzde de olduğu gibi, Konya'nın büyük bir ticaret ve sanayi merkezi olması şehrin çehresini oldukça değiştirmişti. Ortaçağın büyük gezginlerinden olan ve Anadolu'yu baştan başa dolaşan İbn Batuta, meşhur seyahatnamesinde; Konya'nın büyük bir belde olduğunu, şehrin kuruluşunun ve binalarının çok mükemmel olduklarını, sokaklarının cidden geniş ve çarşılarının tertibinin de güzel olduğunu yazdıktan sonra, şu bilgileri vermektedir; "suları, nehirleri, bağ ve bahçeleri ile meyveleri çoktur. Konya'da "kamerüddin" adıyla bir kayısı çeşidi yetişir. Mısır ve Şam diyarına sevk olunur." (14) Buna benzer bir bilgiyi, Kösedağ bozgununun hemen öncesinde ve daha sonra da uzunca bir süre Anadolu'da kalan Saint- Quentin papazı Simon vermektedir. Simon, o zamanlar Selçuklu devletinin gerek tarım, gerekse sanayi ve ticaret bakımından ne kadar refah içinde olduğunu anlatır.(15) Bunların dışında o dönemde Anado-

lu'ya ve dolayısıyla da Konya'ya gelen diğer gezginler, Konya'nın bahçelerini, sulama sistemlerini; kayısı, erik, armut, şeftali ve badem gibi çeşitli meyveler yetiştiren bağlarını tasvir ederler. Biz bu bilgilerden Ortaçağlarda sebze ve meyveciliğin yaygın olduğu Konya'nın aynı zamanda büyük bir ihracat ve ithalat merkezi olduğunu da anlamaktayız.

Tarım ürünleri ve meyve yetiştiriciliğinin dışında Konya'nın ciddi manada dokuma sanayinede ve birtakım değerli madenlerin çıkartılıp işletilmesinde önemli bir yerinin olduğunu kaynakların verdiği bilgilerden anlıyoruz. Özellikle devrin kaynakları ve Anadolu'yu gezen seyyahların verdikleri bilgilere bakılırsa Konya ve çevresinde tuz, gümüş, demir, lapis yataklarının mevcut olduğu ve bu madenlerin yerli ve yabancı işletmeciler tarafından işletildiği bildirilmektedir. Dokumacılık (yün, ipek, keçi kılı) çok gelişmişti ve halılar güzellikleriyle ünlüydü. Saint Quentin'li Simon ayrıca Türklerin hem kendilerinin kullandıkları, hem de Fransa ve İngiltere'ye kadar sattıkları kumaş dokumalardan ve yün başlıklardan bahseder. (16)

İhraç edilen mallar yanında ithal edilen mallar da bize hayat düzeyi ve halkın lüks yaşayışı hakkında bilgi vermektedir. Mısır'dan silahlar, baharatlar, şeker ve pamuk geliyordu. Yalnızca sultan ve vezirleri için kullanılan çok ince ve hafif yünlü kumaşlar, özel ipekliler Bağdat'ta üretiliyordu. Çin'den ipekliler, İran'dan halılar, Orta Asya'dan özel taşlar, Gürcistan'dan saf kan atlar, Kafkaslardan köleler geliyordu. Pazarlar her çeşit yiyecek ve ürünle dolup taşıyordu. (17)

Milletlerarası Ticaretin Gelişmesinde Konyalı Tüccarların Rolü

Konya'da ikamet eden yerli ve yabancı bir çok tüccarın milletlerarası ticari faaliyetlere iştirak ettiklerini ve hatta bu faaliyetleri sırasında devletlerarası bir takım siyasi anlaşmazlıklara da sebep teşkil ettiklerini çağdaş kaynakların muhtelif rivayetlerinden anlıyoruz.Bunlara bir örnek teşkil etmesi bakımından şu iki olay oldukça önemlidir.

Kılıç Arslan'dan sonra, oğlu Keyhüsrev'in birinci saltanat devrinde (1192-1196), Mısır sultanının Bizans'a Antalya üzerinden gönderdiği atlar Keyhüsrev tarafından alıkonulunca İmparator da Konya'dan İstanbul'a giden Türk ve Rum tüccarlarının mallarını müsadere etti ki, bunun üzerine vuku bulan muharebede Sultan, İmparatoru mağlup ve memleketini istila etti. (18)

Rükneddin Süleyman-şah zamanında (1196 - 1204) vuku bulan başka bir hadise de bizzat Selçuklu teb'ası olan Konyalı tüccarların deniz aşırı ticarete iştiraklerini göstermek bakımından önemlidir. Filhakika Bizans İmparatoru Alexis (1195 - 1203), zahiren Giresun yakınlarında batan bir geminin yükünü kurtarmak, fakat hakikatte, verdiği gizli bir emirle, Samsun (Amisos)a yanaşmakta olan gemileri yağma etmek üzere altı kadırgadan müteşekkil bir filoyu Karadeniz'e sevk etti. Bunlar İstanbul'a emtia getiren bütün gemileri yağma, sahiplerini de esir ve katlettiler. Bizzat devletin korsanlığına maruz kalan tüccarların İmparator nezdindeki şikayetleri hiçbir tesir yapmadı. Lakin yağmaya uğrayanlar arasında bulunan Konya tacirleri vaziyeti Selçuk Sultanına arz ettiler. Rükneddin imparatora elçi göndererek kendi teb'asına ait malların iadesini talep etti. Sultandan korkan imparator korsanlık hadiselerinin mesuliyetini kendi Amirali K. Frankopul'a yükleyerek zararı tazmin ettikten başka sultana yıllık bir haraç vermeye de razı oldu. (19) Böylece Konyalı tüccarların da denizaşırı ticari faaliyetlere başlamış olduğunu görüyoruz.

Selçuklu hükümdarları sürdürdükleri ticari politikalarının gereği olarak huzur ve sükun içinde bulunan ülkelerinde eski anayolları tamir ettirdikleri gibi, birçok yeni yollar da yaptırmışlardır. Bu yollardan biri Tebriz Konya arasında işleyen kervan yolu idi. Coğrafyacı İbn Said (öl. XIII. Yüzyılın ikinci yarısının ortaları)'in verdiği bilgiye göre Tebriz - Konya arasında bir ticaret yolu bulunmakta ve bu yoldan ticaret malı yüklü, öküzler tarafından çekilen arabalar Tebriz'den Konya'ya aşağı yukarı 40 günde varmaktadır.20 İbn Said'in verdiği bu bilgi belki mübalağalıdır. Bir öküz arabasının Tebriz'den 40 günde Konya'ya gelmesi imkânsızdır. Fakat Tebriz ile Konya arasında sadece deve ile değil araba ile de ticaret malı getirilip götürüldüğünü ve bu ticaretin oldukça canlı olduğunu ve eskiden beri var olan bu yolun Selçuklu hükümdarları tarafından yeniden işletilmeye başladığını göstermesi bakımından bu haberin büyük bir değeri vardır.

Tebriz'den Konya'ya kadar uzanan bu yol, tarihin en eski devirlerinden itibaren Çin'den başlayıp Akdeniz sahillerine kadar devam eden tarihi İpek Yolu'nun önemli bir kolunu teşkil etmektedir. Tarihi "İpek Yolu"nun Selçuklular devrinde bütün ihtişamı ve canlılığı ile işlemesinin en başta Konyalı tüccarların işine yaradığını, ipek ticaretiyle uğraşan ve bu alanda epeyce zengin olmuş olan tüccarların da varlığını biliyoruz. Hatta o kadar ki bu tüccarlar sayesinde Konya'da ipekçilik büyük bir sanayi dalı halini almıştır. İpek ticareti ile ilgilenen bu büyük tüccarlardan biri de Ahi Gazzaz'dır.

Ahilik teşkilatının başta gelen merkezlerinden biri olan Konya'nın ünlü ahilerinden ve tanınmış işadamlarından Ahi Ahmed Şah (öl. 1298) şehrin, hatta Selçuklu Türkiyesi'nin en büyük ipek tüccarlarından biridir. Mevlana'nın da dostlarından olan Ahi Ahmed Şah'ın, hem Konya'da, hem de Tebriz'de geniş çapta ipek işi yapan ticarethaneleri vardı. Bu sebeple o, "Ahi Gazzaz" (İpekçi Ahi) diye de anılmıştır. Ahilik teşkilatında önemli mevki ve tesirleri olan bu şahıs, zengin olduğu kadar, hayır ve hasenat sahibi olarak da tanınmıştır. Mevlana'ya olan bağlılığı sebebiyle Mevlevilik tarihinin ünlü simaları arasında bulunan Ahi Ahmed Şah, Konya'nın Moğollar tarafından tahrip edilmesini önleyen hatırlı ve tesirli mevkie de sahipti. (21)

Selçuklular Moğol tabiiyetine girdikten sonra, kudretlerini kaybettikleri için, ticaret kervanları zaman zaman baskın ve soygunlara uğruyordu. Karamanlıların isyanı sırasında, 1276'da, "Uc Türkmenleri bir Frenk kervanını vurdular; çok miktarda mal ve para aldılar". (22) Kilikya'dan Konya'ya gelen ve Ereğli civarında basılan bir kervana mensup 80 Hıristiyan tacir öldürüldü ve yalnız bir kişiden 120.000 dinar (altın) para yağma edildi; koca kervandan ancak dört Arap devesi kurtuldu. Konya tüccarlarından Hoca Mecdeddin'in 50.000 dirhemlik kumaş yükleri de Antalya yolunda Türkmenler tarafından yağma edildi. Bu sırada Konya'ya gelen Türkmen emiri Mehmed Bey Pervane'nin tavassutiyle bu malları iade edildi. (23)

1282 senesinde Halep'ten 600 kişilik bir Türkmen süvari akıncısı, Kilikya'dan Konya'ya şeker, sabun, kurşun, pamuk ve fıstık götüren bir kervanı Ereğli yakınlarında basan Moğolları Kölemenlerin müttefiki olan Karaman'ın oğlu Fahreddin Günari ve adamlarından Şucaeddin Hucendi, Mübarizeddin Saru ve maiyetindeki bir miktar Türkmen ile perişan ettiler, Moğollardan bir kısmı yaralı olarak kaçmayı başardıysa da peşlerine düşen Türkmenler firarileri Bulgar dağlarına kadar takip ettiler. (24)

Görüldüğü gibi Konya'da ticari faaliyetler ve Konyalı tüccarların ticaretle ilgileri Moğolların Anadolu'yu istilası döneminde de öneminden hiçbir şey kaybetmeden devam etmiştir.

Ticarette Kullanılan Para Birimi, Malların Fiyatları ve Meslek Guruplan

Çağdaş kaynaklar Selçuklu devri Konyası'nda ithalat ve ihracat gibi ticari faaliyetlerden, piyasa hareketlerinden, ekonomik hayatı etkileyen olaylardan, para birimi ve malların fiyatlarından meslek gruplarından dolaylı olarak bahsederler. Bu kaynaklar arasında özellikle Ahmed Eflaki'nin kıymette eşsiz eseri Ariflerin Menkıbeleri bizim için birinci dereceden önemlidir. Örnek olarak o, "Bir yıl Konya'da yağmur kıtlığı olmuştu, korkunç bir pahalılık oldu." (25) derken belki de farkına varmadan bize fiyat hareketlerini ve pahalılığı doğuran sebepler hakkında bilgi vermektedir. Yine, "Onun yıllık masrafı bir dinardı, yedi günde bir yarım ekmeği baş suyunda tirit yapar, yerdi" (26) derken halkın geçim seviyesi hakkında para birimi ile fikir vermekten uzak olmak ile beraber paranın satın alma gücü hakkında bilgi vermiş olmaktadır. (27) Ve yine, "Birgün Arif Çelebi, Celalü'd-din Kangri'ye bezzazlardan (manifaturacı) şehzadeler için iyi bir battaniye satın almasını emretti ve ona 20 dinar verdi. Kangri battaniye alıp getirince "Bunu kaça aldın? " diye sordu. O da 22 dinar istemişlerdi. 2 dinarını bıraktılar, 20 dinar verdim; fakat güzel bir kumaştır," dedi. Çelebi: "Yalan söylüyorsun sen bunu 18 adede (dinara) aldın. 2 dinarı da sarığının içine koymuşsun" dedi. Bunun üzerine Kangri: "Bir daha böyle edepsizlik yapmayacağına" tövbe etti (28) diye yazarken bize piyasada battaniye fiyatı hakkında bir fikir vermekte ve daha önemlisi alış-verişte pazarlık müessesesinin varlığını da bildirmektedir. Yazar, eserinde dinar (altın para olup 20 direm veya dirhemdir), direm (gümüş sikke birimi) den sık sık bahseder. 1 diremin 120 pul olduğunu yazar. (29) Bu arada sim-i sultani (30) deyimini de kullanır. Onun verdiği bilgilerden o devirde Selçuklu Türkiyesi'nde Mısır dinarı (31) ve Filori'nin (32) de tedavülde olduğunu anlayabiliyoruz. Piyasada kullanılan uzunluk ölçüsü olarak arşın ve uzunluk aleti olarak da gez (33) in kullanıldığını bildirmektedir.

Selçuklular devrinde Konya'da çeşitli malların ve hizmetlerin fiyatları ile ilgili de bilgiler verilmektedir. Eflakinin eserinde çeşitli sebeplerle bize aktardığı bazı malların fiyatları şöyledir: "Değerli bir yakut 80.000 - 100.000 direm-i sultani, (34) hükümdarlar için hazırlanmış olan macunlar - ki bunlar hastalıkların tedavisinde kullanılıyordu- 3000 direm-i sultani (35) {bunların pahalı olmasının sebebi içine misk ve amber gibi çok pahalı maddelerin konmasından ileri gelmektedir) (36), Halep'te satın alınan "Mevlana Şemsü'd-din'in fetvaların şerhine dair" iki ciltlik kitabı 40 direm (37), yukarıda da söylendiği gibi iyi cins bir battaniye 22 dinar (38), nadir bir anahtar (kilit) 2-3 dinar (39), testi (büyük boy) 1 dinar (40), bir müderrisin okuluna devam eden bir emirin oğluna verdiği ders ücreti günde 2 direm (41), iki tabaka kâğıdı yazmak 4 direm (42), iyi bir ferace 600 direm (43). Bu arada miktarı belirtilmeksizin 9000 diremlik buğdaydan bahsedilmekte ve sahibi mahsulün bereketinden ve çokluğundan söz etmektedir. (44) Bu arada eserin çok değişik yerlerinde bağcılıktan bahsedilmesinden o devir ekonomisinde üzümün rolü olduğunu anlıyoruz. (45) Eserde geçen kumaş isimlerinden hangi ülkelerden ithal edildiği de anlaşılmaktadır: Mısır sarığı, Şaş ipeği, Şiraz ve Gürcü perdeleri (46) ve Bağdadi kâğıt (47) Konya'ya getirilen bu ithal malların kara yoluyla yapılanının İpek Yolu üzerinden kervanlarla yapıldığını, deniz yolu ile getirilenlerin de Sinop ve Antalya limanlarından getirtilip kara yoluyla Konya'ya aktarıldığı anlaşılmaktadır.

Konya'nın Selçuklular devrinden itibaren Anadolu'nun endüstri ve san'at merkezlerinden biri haline gelmesi ile büyük bir gelişme gösterdiğini görmekteyiz. Bu bilgiler bize Selçuklu Konyası'nda ticaret ve san'at erbabı meslek guruplarının da bulunduğunu göstermektedir. Ekonomik hayatın başlıca elemanı olan meslek erbabına gelince bunlar şunlardır: Yüksek meslek sahibi olarak, hekim, mimar, yazıcı, şecereci. (48) Üretici ve imalatçı olarak çiftçi, şarap imalatçısı, bağ sahibi, bostan sahibi, kuyumcu (49), tabakhane sahibi (50), dokumacı (51), sepet ve zembil örücüsü (52), inşaat ustası, dülger, sıvacı 10 ve fırıncı (53) Eğlence yeri sahibi ve lokantacı olarak, genel ev sahibesi, meyhaneci, koyun başı ve tiritin bulunduğu dükkanların sahipleri, (54) ve helvacı dükkanları. (55) Mamûl mal satan dükkan sahipleri ve satıcılar, bezzaz (manifaturacı) (56), attar (veya aktar, güzel koku, iğne iplik vs. satan), (57) ve pazarlarda çeşitli mallar satan seyyar satıcılar. Diğer çeşitli meslek erbabı, at yetiştiricisi ve satıcısı, (58) devecibaşı, (59) türbedar, (60) berber, kanalıcı (hacamatcı), (61) dellal, (62) tellak, (63) natır, (64) hamam külhancısı ve ölü yıkayıcı, kasap ve hokkabaz. (65) Bu devre ait kaynaklarda bu meslek sahiplerinin etnik ve dini durumları hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnız bazı kasapların ve bazı şarap imalatçılarının Ermeni ve Yahudi olduklarına dair bilgi kırıntıları yer almaktadır.

Konya'nın ekonomik ve ticari hayatına önemli katkısı olan bir diğer yer ise tüccar evleridir. Tüccar evleri, sadece kadınlar tarafından işletilen, müşterilerini kadınların teşkil ettiği birer dükkandırlar. Genellikle şehrin kenar semtlerinde, mahalle aralarında, tanınmış aile ve tüccarların ev ve konaklarındaki, zeminde bulunan bir geniş oda veya salonda hizmet vermişlerdir. Tüccar evlerini işleten hanımların ekserisinin beylerinin, çarşıda attariye ve manifatura dükkanları vardır.

Bu evlerde genellikle manifatura ve tuhafiye eşyaları satılır. Bunlar arasında ipeğin ve ipekli kumaşların ayrı bir yeri vardır. Her türlü giyim ve kuşam malzeme ve eşyalarının satıldığı tüccar evlerindeki bu malzemeye "Attar işi'" veya "Tüccar işi" denilmektedir. (66)

Sonuç

Bütün Anadolu gibi Konya da tarihinin en parlak devrini Selçukiler zamanında yaşamıştır. Şehrin iktisadi ehemmiyetini anlamak için onun ilhaniler maliyesine verdiği vergilere bir göz atmak ve bunu bazı diğer beldelerinki ile karşılaştırmak faydalı olacaktır. Hamdullah Kazvini bu devletin 1336 yılı bütçesi dolayısıyla Türkiye şehirlerine ait vergileri aktarırken, Konya ile Sivas'ın vergi yekununu 1.384.886 dinar olarak gösterir. Sivas'ın Konya'ya nazaran daha büyük ve daha zengin olmadığı göz önüne alınırsa bu verginin yarıdan fazlası yani 800.000 dinarının Konya'ya ait olduğu neticesini çıkarmak mümkündür. Aynı kaynağa göre bu zamanda Erzurum 222,000, Erzincan 332,000, Harput 215,000, Niksar 187,000, Kayseri 140,000, Niğde 41,000, Aksaray 51,000, Akşehir 135,000, Ankara 72,000, Mardin 236,000, Meyyâfarikin 224.000, Musul 328.000, Bağdad 800.000, Tebriz 1.390.000 dinar vergi veriyordu.67 Meşhur iktisatçı Sombart'ın hesabına göre, bu zamanda İngiltere'nin bütçesi 4, Fransa'nın 3 milyon Frank idi. Bu, Tebriz ve Konya vergilerinin dahi İngiltere ve Fransa ile mukayese edilince ne büyük bir yekûna baliğ olduğunu gösterir68. Bu da o zaman Doğu ile Batı arasındaki medeni ve iktisadi seviyedeki nispetlerin bugününe nazaran tamamiyle aksi bir durumda olduğunu, diğer misallerle birlikte, ortaya koymaktadır.

Yukardan buraya kadar verdiğimiz bilgiler Ortaçağ Selçuklu Türkiyesi'nde Konya'nın siyasi ve sosyal manada olduğu kadar, iktisadi ve ticari manada da ne kadar mühim bir yer işgal ettiğini meydana koymaktadır.

* Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üy.
** Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üy.

KAYNAKLAR

1 M. A. Köymen, "Türkiye Selçukluları Devletinin Ekonomik Politikası", Belleten C. L, Sy. 198, 1986
1 Yabanlu Pazarı hakkında en tafsilatlı bilgileri Zekeriya b. Muhammed el- Kazvini vermektedir. Zekeriya el- Kazvini, Asaru'1- Bilad ve Ahbâru'l- İbad, Yayınlayan F. Wünstenfeld, Leibzig, 1848,11. Cilt, Beymt 13380. Yabanlu Pazarı ile ilgili müstakil bir eser yayınlayan F. Sümer ise, Selçuklu Anadolu'sunda XII. Ve XIII. Yüzyıllarda kurulan ve geliştirilen Yabanlu Pazarlarında Suriye, Mısır, Irak, İran ve Türkistan ülkelerinden gelen tacirlerin, Venedik, Ceneviz, Napoli, Pizza gibi İtalyan Cumhuriyetlerine mensup kalabalık sayıda tüccar ile, Bizans, Rus ve Kıpçak ülkelerine mensup tüccarların buluştuklarını ve geniş çapta mal alış - verişi yaptıklarını ifade etmektedir. F. Sümer; Yabanlu Pazarı, İstanbul 1990, s. 4, 5.
2 Daha geniş bilgi için bkz. M. Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, C. I, Ankara 1999.
3 O. Turan, Tarihi Akışı İçinde Din ve Medeniyet, İstanbul 1980, s. 166 - 170.
4 W. Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi, C I, s 302, 0. Turan, Selçuklular ve İslamiyet, s. 138. F. Sümer. a. g. e. s. 5.
5 Eva De Vitray - Meyerovitch, Tarih Öncesinden Osmanlı Dönemine Kadar Konya, Hz. Mevlana ve Sema, (Çev. A. Öztürk- M. Öztürk), Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Konya, 2000, s.72.
6 The Journey of Rubruck, îiig. Terc. W. Rockhill, London 1900, p. 277.
7 O. Turan, "Altın - Aba Vakfiyesi", Belleten XLII, s. 227. O. Turan, Türkiye Selçuklularına Ait Resmi Vesikalar, T. T. K. Ankara 1988, s. 121.
8 O. Turan, a. g. m. s. 222.
9 O. Turan, Resmi Vesikalar, s. 122.
10 İpek Yolu hakkında daha geniş bilgi için bkz. L. Boulnois, The Silk Road, London 1966., H. W. Haussig, İpek Yolu ve Orta Asya Kültür Tarihi, (çev. M. Kayayerli), Kayseri 1997, W. Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi, (Çev. E. Z. Karal) T. T. K. Ankara 1990, Y. Bedirhan, Ortaçağda İpek Yolu Hakimiyeti ve Türk Yurtları, (Basılmamış Y. L. Tezi), Konya 1995.
11 İbn Batuta Seyahatnamesi, M.Şerif Tercemesi, s. 322.

12 İbn_i Bibi, el-Evamirü'1- Alaiyye, I. , T. T. K. Tıpkıbasım, 1956, s. 127 - 138. O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 357 - 363.
13 H. Özönder, "İpek Yolu'nun Konya'daki İzlerine Dair Yeni Belgeler ve Bilgiler", V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi - 21 - 25 Mayıs 1989, Marmara Ünv. İstanbul , T. T. K. Basımevi Ankara 1980, s. 552.
14 M. Şeker, İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayatı İle Ahilik, Kültür Bakanlığı Yayınlan, Ankara 1993, s. 26, 27, 61, 62, 66.
15 W. Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi, C. I, s. 302.
16 E. V. Meyerovitch, a. g. e. s. 72.
17 Cl. Cahen; a. g. e. s. 157.
18 O. Turan, "Keyhüsrev", İ. A. C. VII, s. 616 - 695.
19 Finlay, History of the Byzantine and Greek Empire, Londan 1854, p. 373 - 375.
20 İbn Said, Münşeatü's-selatin, İstanbul 1274, C. I, s. 398.
21 F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", Selçuk Araştırmaları Deigisi I, Ankara 1970, s. 66. H. Özönder, a. g. e. s. 553, Daha geniş bilgi için bkz. Cl. Cahen, Osmanlılardan Önce Anadoluda Türkler, İstanbul 1984, s. 327, 328. Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri, (Mevlana ve Etrafındakiler), (Çev. T. Yazıcı), Geliştirilmiş Yeni Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul 1986, II/ 133, 135.
22 O. Turan, Selçuklular ve İslamiyet, s. 139
23 Eflaki, Menakibü'1-Arifin, I, s. 339
24 İbnü'1-Furat, Tarih, nşr. K. Zurayk, Beyrut, 1942, C. VII, s. 28 - 31.
25 Eflaki, a.g.e., II/247.
26 Eflaki, a.g.e., II/60.
27 A. Taneri, Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı, Konya 1977, s. 93.
28 Eflaki, a.g.e., II/217., A. Taneri, a.g.e., s. 94.
29 Eflaki, a.g.e., II/59
30 Eflaki, a.g.e., I/288
31 Eflaki, a.g.e., I/331
32 Eflaki, a.g.e., I/311
33 Eflaki, a.g.e., I/234
34 Eflaki, a.g.e., 1/136
35 Eflaki, a. g. e. I/337.
36 A, Taneri, a. g. e. s. 94.
37 Eflaki, a. g. e. I/ 316.
38 Eflaki, a. g. e. II/392.
39 Eflaki, a. g. e. I/83 - 84.
40 Eflaki, a. g. e. I/362
41 Eflaki, a. g. e. II/309.
42 Eflaki, a. g. e. II/30.
43 Eflaki, a. g. e. I/355.
44 Eflaki, a. g. e. II/31, A. Taneri, a. g. e. s. 95
45 A.Taneri, a.g.e. s. 95.
46 A. Taneri, a. g.e. s. 95.
47 Eflaki, a.g.e.I/538.
48 Eflaki, a. g. e.I/ 73.
49 Eflaki, a. g. e.I/ 445.
50 Eflaki, a. g. e. I/491.
51 Eflaki, a. g. e.1/ 39.
52 Eflaki, a. g. e. I/ 90, 91.
53 Eflaki, a. g. e.II/ 82, 299.
54 Eflaki, a. g. e. I/ 234, 534, II/ 255.
55 A. Taneri, a. g. e. s. 96. Eflaki, a. g. e. I/ 67 II/ 60, 129.
56 Eflaki, a. g, e.1/ 156.
57 Eflaki, a. g. e. II/ 392.
58 Eflaki, a g, e.I/ 89.
59 Eflaki, a.g. e.I/ 414.
60 Eflaki, a.g. e.II/ 327.
61 Eflaki, a. g. e.II/ 227.
62 Eflaki, a. g. e.I/ 221.
63 Eflaki, a. g. e.I/ 382.
64 Eflaki, a.g.e.I/ 34.
65 Eflaki, a. g. e.I128, 39, 257, II/ 160.
66 H. Özönder, a. g. m. s. 556.
67 Z. Velidi Togan, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, C. I, İstanbul 1931, s. 1- 42. F. Sümer, a. g. m. s. 75. W.Barthol, "İlhanlılar Devrinde Mali Vaziyet", Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, C. I, İstanbul 1931, s. 135 159.
68 O. Turan, Selçuklular ve İslamiyet, s. 126.

Konya ve Çevresindeki Tarihî Eserlerde Görülen Saçak ve Saçak Silmeleri

Yrd.Doç.Dr. M.Emin BAŞAR

Binaları yağmur ve güneşten muhafaza etmek için, çinko, tahta, vb. yalıtım maddeleriyle, akıntılı vaziyette yapılan inşâi üst örtüye "Çatı" adı verilir.

Dam ise daha genel anlamda kullanılan, binaların üzerini örten düz örtüdür. Bu iki kelimeye çeşitli yayınlarda farklı farklı manalar verilmiş, tam bir birlik sağlanamamış olduğundan bugün dam ve çatı terimlerinde bir kavram kargaşası mevcuttur. [1]

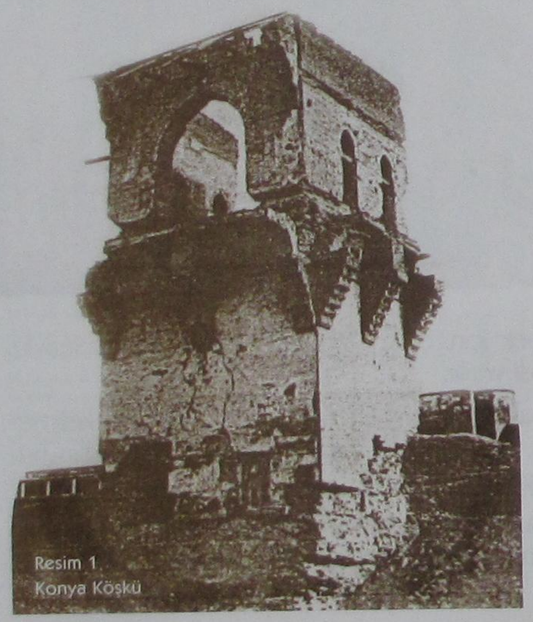
Binaların cephelerini ve temellerini yağmur sularından korumak için kullanılan Saçaklar, genellikle yapıların üst örtü biçimleriyle ilgili bir mimari detaydır ve çatının uzantılarını oluştururlar.

Üst örtü ile duvarlar arasında bağlantıyı sağlayan silmeli kısma "Saçak Silmesi" veya "Saçak Kornişi" denir.

Selçuklulardan günümüze gelinceye kadar, yağmur, kar sularını yapı duvar ve temellerinden uzaklaştırmak için, çeşitli yapılarda değişik silme ve saçak tiplerinin kullanıldığı bilinmektedir. Diğer yapılara göre daha fazla bakım ve ihtimam gördükleri için özellikle cami ve mescidlerde saçaklar, saçak bulunmadığı zaman da silmeler, üst örtü ile duvar arasında bağlantıyı sağlayan detaylar olmuştur. İncelenmeye değer her iki eleman da, fonksiyonel olmalarının dışında, estetik bir eleman olma özelliklerini her zaman muhafaza etmişlerdir.

Konya Selçuklu, Beylikler ve İlk Devir Osmanlı yapılarında ahşap saçağın varlığı ile ilgili bilgi ve belgelerimiz oldukça kısıtlıdır. Fakat M. 1156-1191 yıllarında Sultan II. Kılıç Arslan tarafından yaptırıldığı kabul edilen Konya Köşkünün cephesinde, yanlardan tuğla mukarnaslı konsollara oturan mail bir saçağın varlığı eski fotoğraflarda görülmektedir. Bu eyvanın doğu ve batı cephelerinde yine üçer ahşap konsolun desteklediği ahşap saçakların bulunduğu anlaşılmaktadır (Resim:1).

Anadolu'daki Selçuklu ve Beylikler döneminden günümüze kadar gelebilmiş, (camiler, medreseler, kervansaraylar, şifahaneler,

Resim 1
Konya Köşkü

Resim 2
Konya Sultan Selim Camii son cemaat mahallinin sütunlarındaki izleri

vb.) yapılar, genellikle vakıf yapılar kâgir malzemeyle inşa edilmişlerdir.(2)

Buna mukabil 200-300 seneden fazla ömrü olmayan, çok azı 400-500 sene yaşayabilmiş ahşap yapılar bulmak oldukça zordur.

Konya'da Sultan Selim Camii'nin son cemaat mahallinin ahşap bir saçakla korunmuş olduğu sütunları üzerindeki izlerden anlaşılmakta ise de bunun şekli ve detayları bilinmemektedir. (Resim:2)

Buna mukabil XX. yüzyılın başlarında tamir edilerek bugünkü görünümünü alan Konya Şerafeddin Camii'nin son cemaat mahalli ve yan kapı üstü saçakları bugün de fonksiyonunu devam ettirmektedir.

Ahşap saçaklar, yukarıda sıralanan kullanım yerleri dışında, abdest şadırvanları ve duvar çeşmelerinde de çokça uygulama alanı bulmuştur. Bu uygulamaların en eski örnekleri XV. yüzyılın son çeyreğine ait İstanbul Fatih Cami'inin abdest şadırvanı ile Afyon Gedik Ahmet Paşa Medresesi'nin cephesindeki duvar çeşmesidir. Bu iki yapı geçirdikleri tamirler sonucunda orijinal mimarilerini tam olarak koruyamamışlardır.

Eski fotoğraflarından, XIX. yüzyıl eserleri olan, Konya Mevlâna Müzesi'nin şadırvanı ile Konya Kapı Camii'nin şadırvanının da ahşap saçaklı olarak inşa edildikleri anlaşılmaktadır.

Konya ve çevresindeki geçen yüzyıl örneklerinin dışında, bugüne kadar gelebilmiş, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı eserlerinde, orijinal ahşap saçaklara rastlamıyoruz. Bundan dolayı bu çalışmada, bazı Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemine ait cami, mescid ve türbelerinde görülen saçak silmeleri ile Cumhuriyet dönemi saçak ve saçak silmeleri inceleme konusu yapılmıştır. Cami ve mescidlerin saçak ve saçak silmelerini incelememizdeki gaye, bu yapıların en iyi şekilde korunan, tamir edilen ve nesiller boyu aynı özenle bakılan yerler olması, bunun sonucu olarak orijinal hallerini, günümüze kadar daha iyi muhafaza etmiş olmalarıdır.

Şimdi konumuzla ilgili bazı yapıları, dönemlerine göre sıra ile inceleyelim.

2. SAÇAK ve SAÇAK SİLMELERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

2.1. Selçuklu Saçak Silmeleri

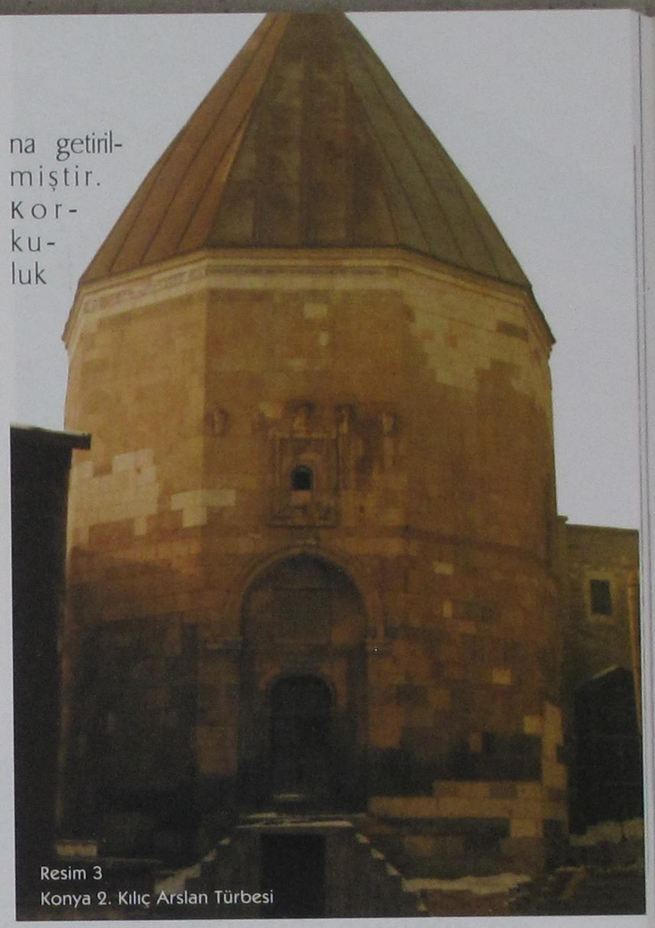
Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra Roma ve Yunan mimarisi ile daha çok karşılaşmışlar; batıya doğru ilerledikçe Antik Devir Mimarisinden daha fazla etkilenmişlerdir. Neticede bazı teknik detayları eserlerinde değişik yorumlarla uygulamaya başlamışlardır.

Selçuklu Sanatı, Orta Asya Türk Sanatı ile Beylikler ve Osmanlı Sanatı arasında bir köprü oluşturur. Bu sebeple Selçuklu Sanatında, Beylikler ve Osmanlı Sanatındaki bütün elemanların başlangıcını görmekteyiz.

Mevcut Selçuklu dönemi yapılarının çoğunun üzeri düz toprak dam şeklindedir. Bu damlar; açık bırakılan ahşap kirişler üzerine konan (kapak tahtalarının üzerine yerleştirilmiş kalın bir toprak tabakası ile örtülerek meydana getirilmiştir. Korkuluk

Resim 4
Konya 2. Kılıç Arslan Türbesi
saçak detayı

Resim 3
Konya 2. Kılıç Arslan Türbesi

duvarları ile çatı örtüsünün ve dam eğiminin birleştiği hizada taş çörtenler yer almaktadır.

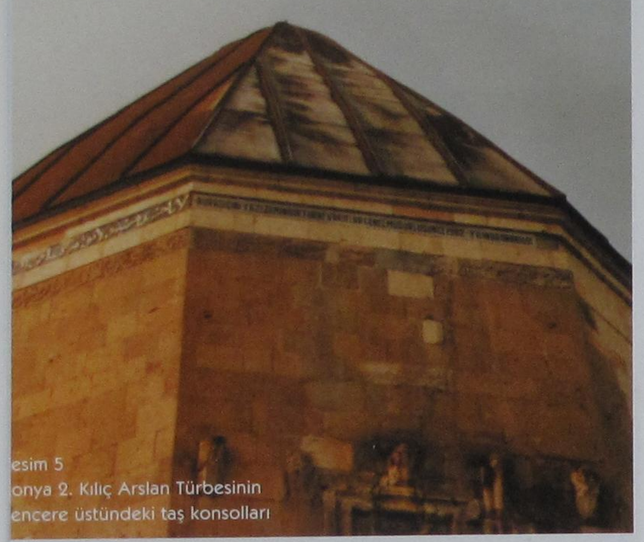
Selçuklu saçak silmelerinde armudi profil, yapıların kapı, pencere kenarlarında, nişlerinde ve saçaklarıyla, kat silmelerinde çoğunlukla ve değişik nispetli çeşitleriyle en çok kullanılmış Antik kökenli bir profil çeşididir. (3)

2.1.1. Konya II.Kılıç Arslan Türbesi.

Kitabesinden anlaşıldığına göre türbe, H. 551-558, M. 1156-1192 yılları arasında II. Kılıç Arslan tarafından Cuha'lı Yusuf Bin Abdülgaffar'a inşa ettirilmiştir. (Resim 3)

Yakın yıllarda yapılan bugünkü külah kaplamasında saçak silmesi, yaklaşık %100 eğimli bir çinko alından sonra, küçük düz bir şerit ve armudi bir profille tamamlanmıştır. Bu silmenin altında 12 cm.lik düz kısımdan sonra 20 cm. genişliğinde bugün çoğu dökülmüş olan çini yazı şeridi dolanmaktadır. Bu yazı şeridinin altında taş üzerine kabartma tekniğinde bir yazı kuşağı daha mevcuttur. (Resim:4)(Şekil:1)

Orijinal durumunda, taştan S profilli saçak silmesinden sonra çini kaplı külah örtüsünün

esim 5
onya 2. Kılıç Arslan Türbesinin
encere üstündeki taş konsolları

yükseldiği, restorasyon çalışmaları sırasında anlaşılmıştır.(4)

Sonradan pencere haline getirilen, kümbetin orijinal kapısının üzerindeki fevkâni pencerenin üstünde bugün 5 adet taş konsol mevcuttur. Bu konsolların camiinin kuzey avlu duvarının sol tarafındaki küçük kapının üstündeki gibi silmeli kârgir bir saçak taşıdığı tahmin edilebilir (Resim:5).

2.2. BEYLİKLER DÖNEMİ SAÇAK SİLMELERİ

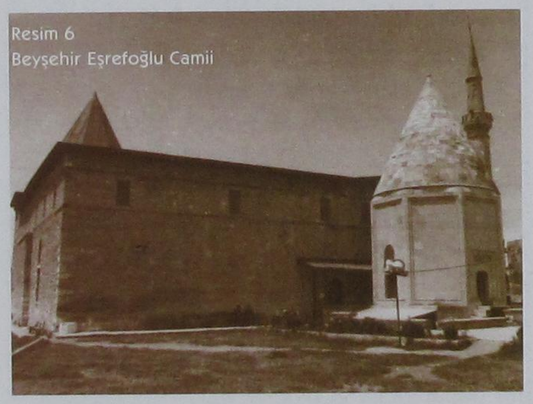
Anadolu`da XIV-XV. yüzyıllarda önemli mimarlık eserleri inşa edilmiştir. İnşa edilen bu eserlerde de Selçuklu sanatının etkilerini görmek mümkündür. Ayrıca bu dönemde Osmanlı mimarisinin ilk örneklerini ve ilk özelliklerini görmekteyiz.

Bu dönemde iç ve dış bükey profiller, saçak silmelerinde çok sık kullanılmıştır. Üst örtüden gelen sular genellikle çörtenlerle dışarıya akıtılmıştır. Bu çörtenler düz sade bir biçimde yapılabildiği gibi, hayvan başlı (arslan, ejder, koyun, koç başlı) çörtenler de çokça kullanılmıştır. Benzer biçimdeki ilk örnekleri Selçuklu dönemi hanlarında görmekteyiz.

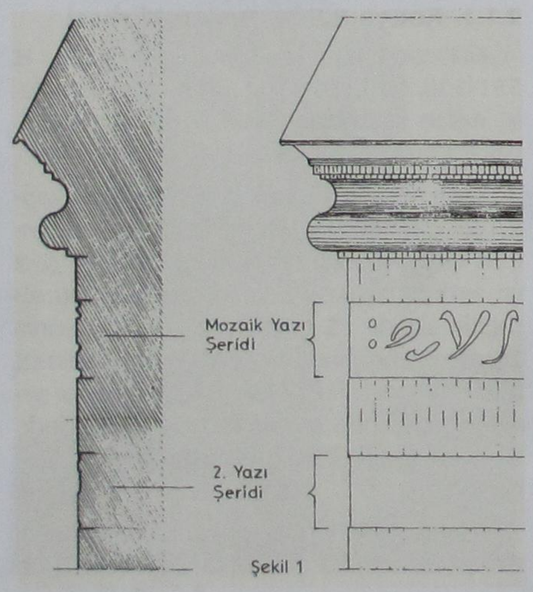
2.2.1. Beyşehir Eşrefoğlu Camii

Beyşehir Eşrefoğlu Camii gerek iç hacmi ve detayları, gerekse dış görünüşleri bakımından Anadolu'da ahşap direkler üzerine oturan ahşap kirişlemeli ulu camilerin en büyüğüdür (Resim:6), (Şekil:2).

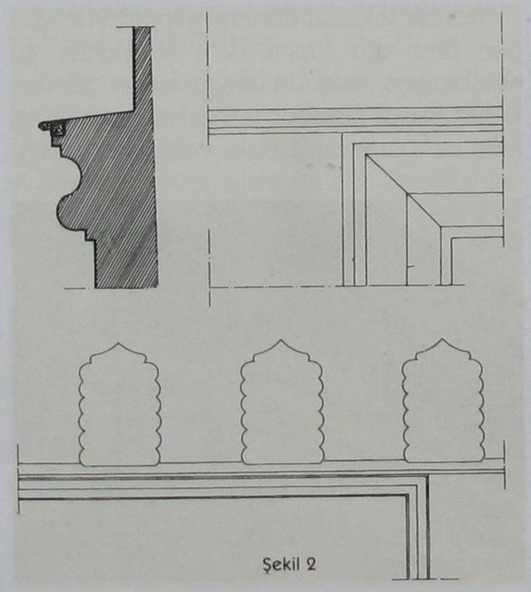
Dış kapıdaki ve ondan sonra gelen kemerli iç geçit üzerindeki kitabelerden camii'nin 1297 veya 1299 yıllarında Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır (5).

Resim 6
Beyşehir Eşrefoğlu Camii

Şekil 1

Şekil 2

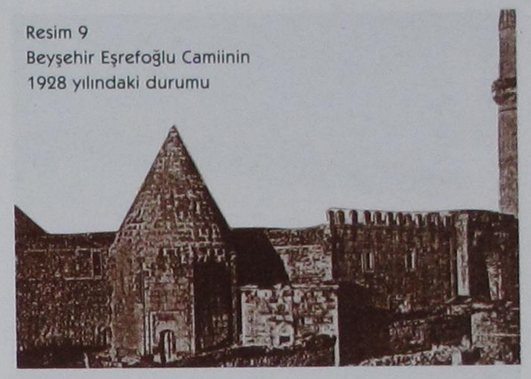
Resim 7
Beyşehir Eşrefoğlu Camii
Güneydoğu cephesi

Bu cami, çeşitli mimari özelliklerinden dolayı hem Selçuklu hem de Beylikler dönemi özelliklerini taşımaktadır. Bu sebeple iki dönem arasında bir köprü vazifesi görmektedir.

Camii'nin üstü düz toprak damla örtülü iken 1950'li yıllarda yapılan bir tamirle, üstüne bakır çatı yapılmış, böylece dış görünüşü çok değişmiştir.

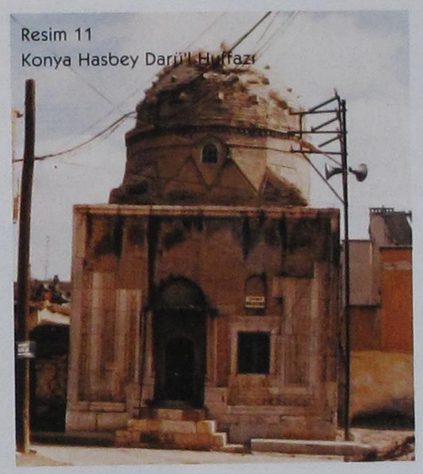
Caminin güneydoğu tarafında eskiden muhtemelen yola oyularak çarpık yapılmış olan portalin bulunduğu duvar orijinal halini muhafaza etmektedir. Bu duvarda portalin solunda kale burçlarını andıran 13 adet dendan yer almaktadır (Resim:7).

Bu dendanların altındaki silme ise bir iç bükey ve dış bükeyden oluşan basit bir S profili çizerek tamamlanmıştır. (Bu silmenin üzerindeki bakır kaplama ise orijinal değildir.(Resim:8) 1928 yılında çekilen fotoğraflarından anlaşıldığına göre üzeri toprak damla örtülü olan caminin suları, çörtenlerle belirli yerlerden alınmıştır. (Resim:9)

Resim 9
Beyşehir Eşrefoğlu Camiinin
1928 yılındaki durumu

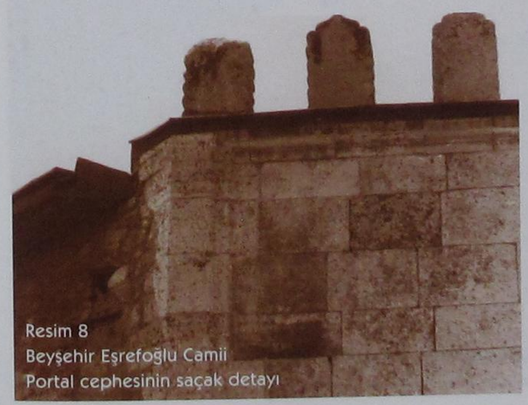
Doğuda bugünkü giriş kapısının sağında yer alan kümbetin pano silmesi ise portalin bulunduğu duvarın saçak silmesinin aynısıdır. (Resim:10)

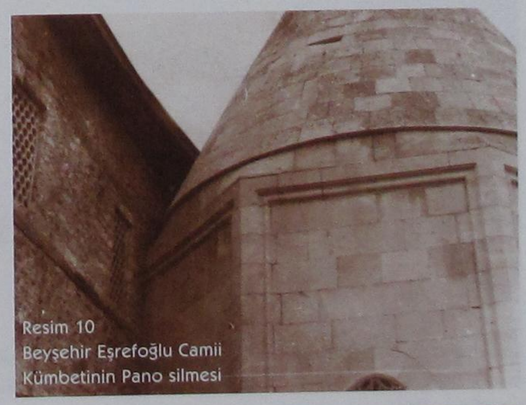
Resim 11
Konya Hasbey Darü'l-Huffazı

2.2.2. Konya Hasbey Darülhuffazı kapısının üzerindeki kitabesine göre, H. 824, M.1421'de Karamanoğlu II. Mehmet Bey zamanında Hacı Hasbey oğlu Mehmet Bey tarafından yaptırılmıştır. Ön cephenin mermer kaplaması hariç, binanın duvarları yontma taşlarla kaplanmıştır. Kare prizma biçimindeki yapı, tuğladan yüksek bir kasnak üzerine oturtulmuş bir kubbe ile örtülüdür. (Resim: 11)

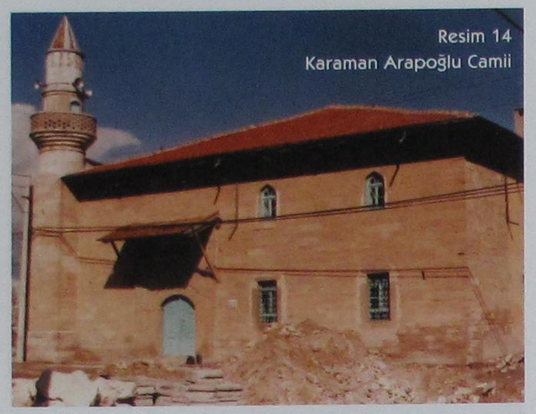
Kubbe kaidesinin saçak silmesi, önce basit bir şekilde düz bir şerit ve arkasından armudi bir profille tamamlanmıştır. (Resim:12) (Şekil:3). On altıgen prizma şeklindeki kasnaktan kubbeye geçişte iki tuğla sırasından oluşan kirpi

Resim 8
Beyşehir Eşrefoğlu Camii
Portal cephesinin saçak detayı

Resim 10
Beyşehir Eşrefoğlu Camii
Kümbetinin Pano silmesi

Resim 14
Karaman Arapoğlu Camii

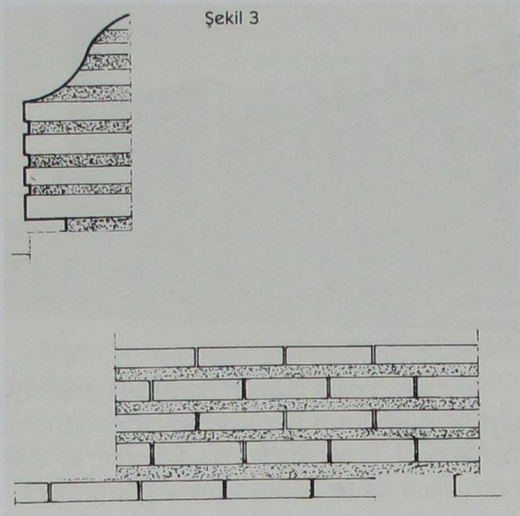
saçak ile üzeri dört sıra tuğla örülerek saçak silmesi tamamlanmıştır. (Resim:13), (Şekil:4).

2.2.3. Karaman Arapoğlu Camii

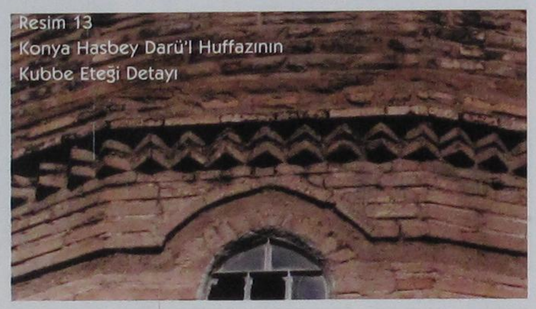
1374-1420 yıllarında inşa edilen yapı, kıble duvarına paralel üç sahından ibarettir. Cami bugün, kiremit kaplı bir kırma çatı ile örtülüdür (Resim:14). Bu çatının saçağı yaklaşık 120 cm. dir. 1900 yıllarında yapıldığı anlaşılan çatının saçağında, mertekler alttan tahta ile kaplanmış, güneybatı köşesinde ise çakma tekniğinde çıtalarla geometrik bir süsleme yapılmıştır (Şekil:5), (Resim:15). Bu süslemenin benzerlerini Konya Gazi Lisesi'nde ve Konya Nakiboğlu Camii'nde görmekteyiz.

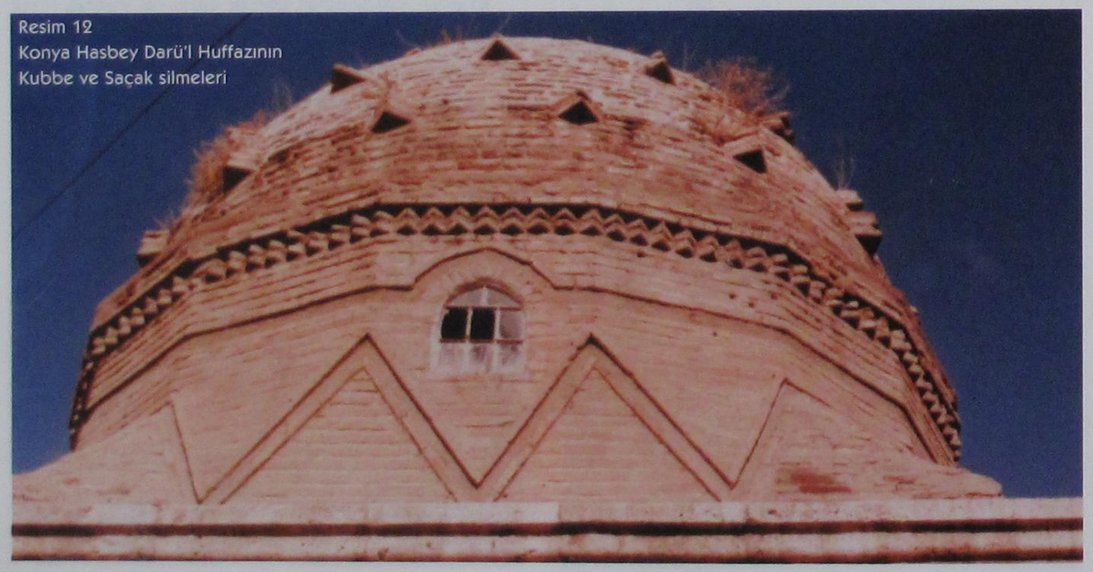
Bu geniş saçağın altında orijinal saçak silmesi ile batı ve kıble cephelerinde ikişer adet çörten bulunmaktadır. Giriş (Batı) cephesindeki çörtenler bitkisel motiflerle süslenmiş ejder başı şeklinde yapılmışlardır. (Şekil:6),(Resim:16)

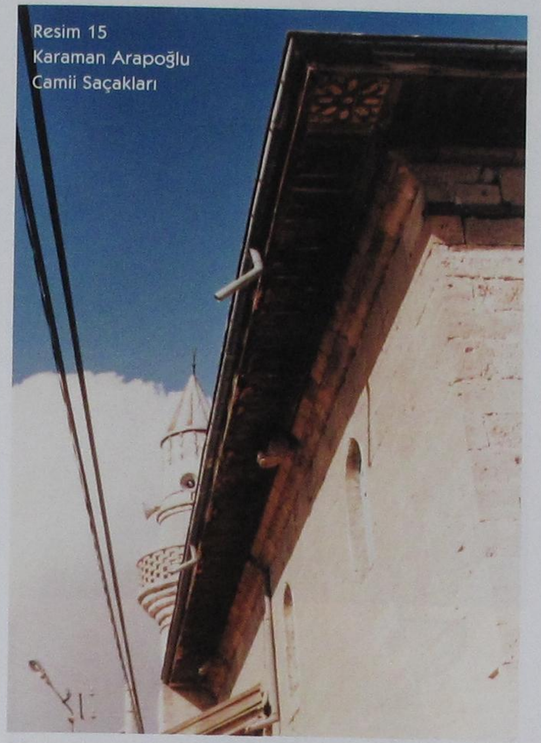
Kıble cephesindeki çörtenler ise daha basit ve sadedir (Şekil:7),(Resim:17).

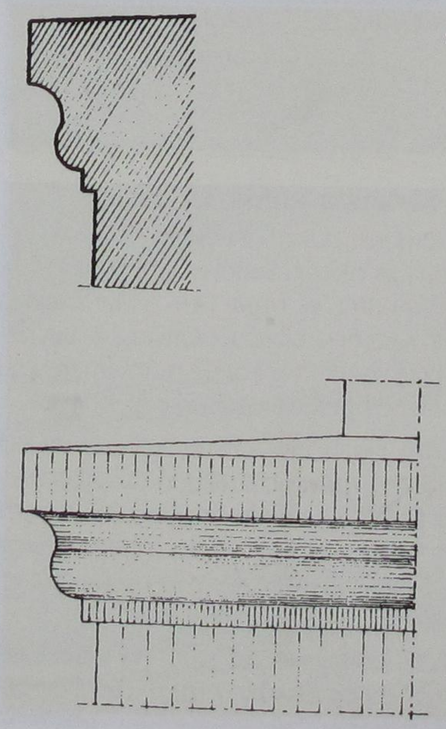

Şekil 3

Bu özellik bazı Selçuklu hanlarındaki mimari detayların Beylikler döneminde de devamını göstermektedir. Giriş cephesindeki saçak silmeleri ve çörtenlerin kıble cephesindeki saçak silmeleri ve çörtenlere nazaran daha itinalı ve süslü olması dikkat çekicidir. Giriş cephesinde saçağın altındaki silme, üstte düz bir şerit, sonra bir "S" profili yaparak son bulmaktadır. Kıble cephesindeki saçak silmesi ise en üstteki taş yaklaşık 15 cm. dışarı çıkarılarak basit bir şekilde tamamlanmıştır.

Resim 13
Konya Hasbey Darü'l Huffazının
Kubbe Eteği Detayı

Resim 12
Konya Hasbey Darü'l Huffazının
Kubbe ve Saçak silmeleri

Resim 15
Karaman Arapoğlu
Camii Saçakları

Şekil 4

Şekil 5

Resim 16
Karaman Arapoğlu Camiisinin
Giriş Cephesindeki Çörtenlerden biri

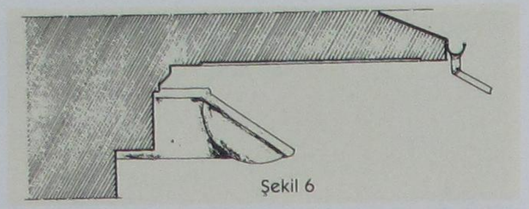
2.2.4. Karaman İbrahim Bey imareti

Kitabesine göre, Karamanoğlu II. İbrahim Bey tarafından H. 829-868, M.1426-1462, muhtemelen 1433 yılında, mescid, medrese, dârülkurra ve tabhaneden oluşan bir külliye olarak inşa ettirilmiştir. Bitişiğinde İbrahim Bey türbesi, karşısında ise bir çeşmesi vardır (Resim:18).

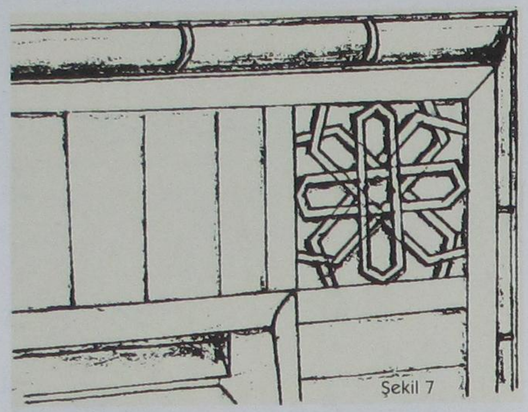
İmaretin yakın yıllarda yeniden inşa edilen son cemaat mahallinin önünde ve imaretin yan cephelerinde çatı suyu çörtenlerle dışarıya akıtılmıştır. Bu kısımdaki saçak silmeleri ise basit bir şekilde yaklaşık % 100 eğimle tamamlanmıştır.

İmarete bitişik olarak yapılan İbrahim Bey türbesinin üzeri, taştan sekizgen piramit şeklinde bir külahla kapatılmıştır (Resim:19). Türbe-

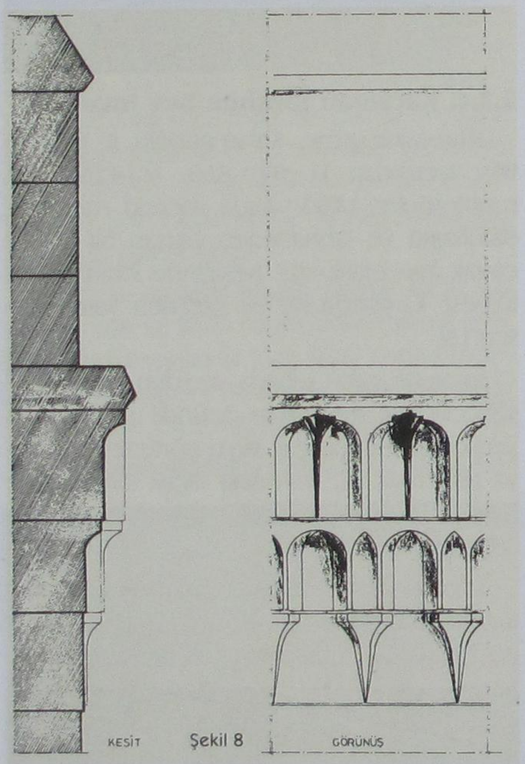

Resim 17
Karaman Arapoğlu Cami'sinin
Kıble Cephesindeki Çörtenlerden biri

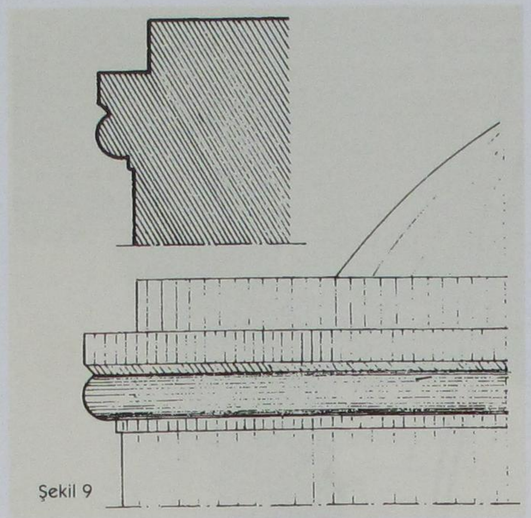
Şekil 6

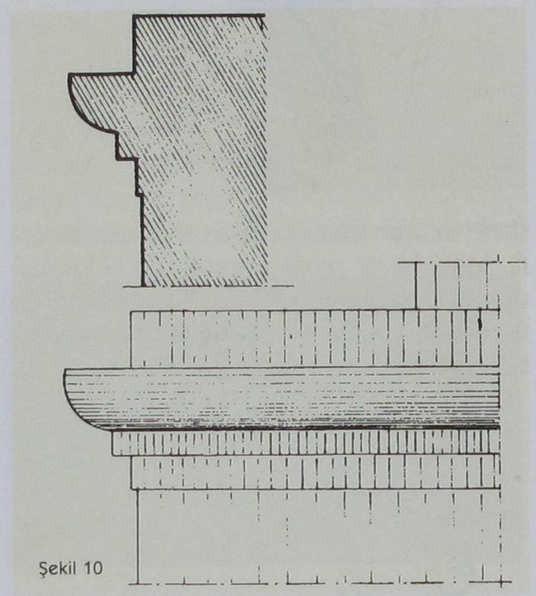
Şekil 7

KESİT Şekil 8 GÖRÜNÜŞ

Şekil 9

Şekil 10

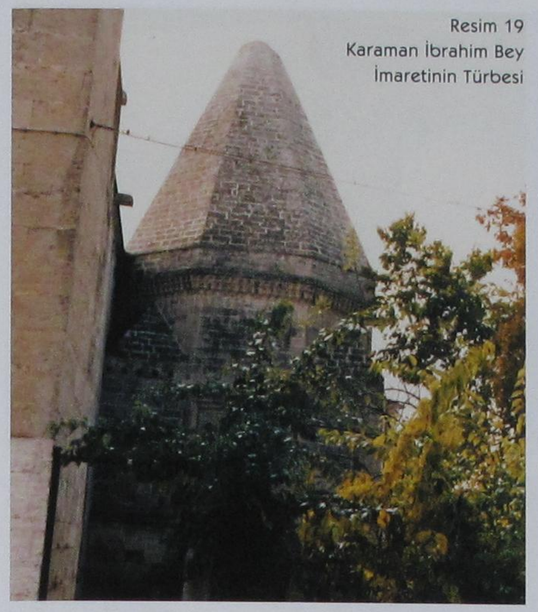
nin saçak silmesi 3 sıra mukarnastan ibarettir. Bu mukarnaslı bölümün üstünde yaklaşık aynı yükseklikte taş bir bölüm düz olarak bırakılmıştır (Şekil:8), (Resim:20, 21) benzer mukarnaslı silmelere Aksaray Ervak mezarlığındaki Selçuklu türbeleri ile Beylikler dönemine ait Kayseri Döner Kümbet ve Huant Hatun türbelerinde rastlamaktayız.

2.2.5. Karaman Kırkkızlar Türbesi

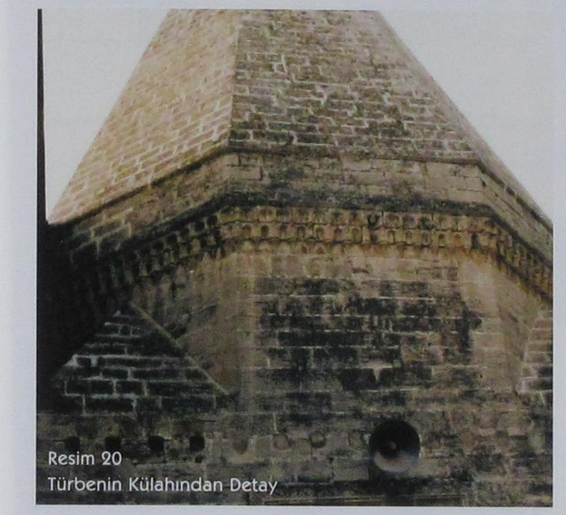
Bu türbenin, Karamanoğlu Emir İshak Bey'in kızına ait olduğu kabul edilmektedir. İshak Bey H. 868-892, M. 1463-1487 yılları arasında iki defa Karaman tahtına oturmuştur. Bu nedenle bu türbenin yapımı da muhtemelen bu yıllar arasında gerçekleştirilmiştir (Resim:22).

Kesme taştan inşa edilen türbede iki sıra saçak silmesi mevcuttur. Beden duvarları üzerindeki birinci saçak silmesi, yaklaşık 10 cm. içeride kalan düz bir şeritten sonra, dışarıya çıkmış bir dış bükey profil ve iki küçük düz şeritle tamamlanmıştır. (Şekil:9), (Resim:23).

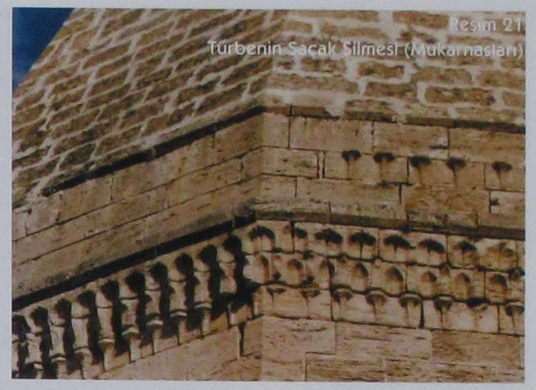
Kubbe kasnağının üstünde yer alan ikinci saçak silmesi ise düz. bir şeritten sonra, dış bü-

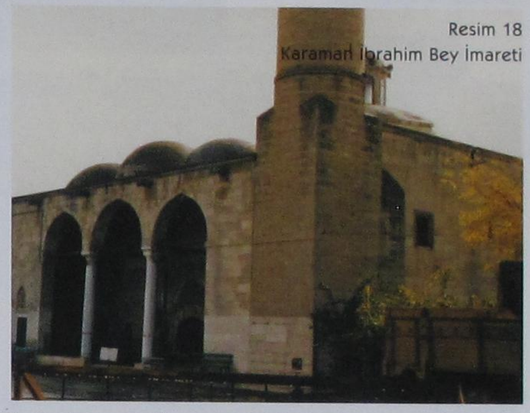
Resim 19
Karaman İbrahim Bey
İmaretinin Türbesi

Resim 20
Türbenin Külahından Detay

Resim 21
Türbenin Saçak Silmesi (Mukarnasları)

Resim 18
Karaman İbrahim Bey İmareti

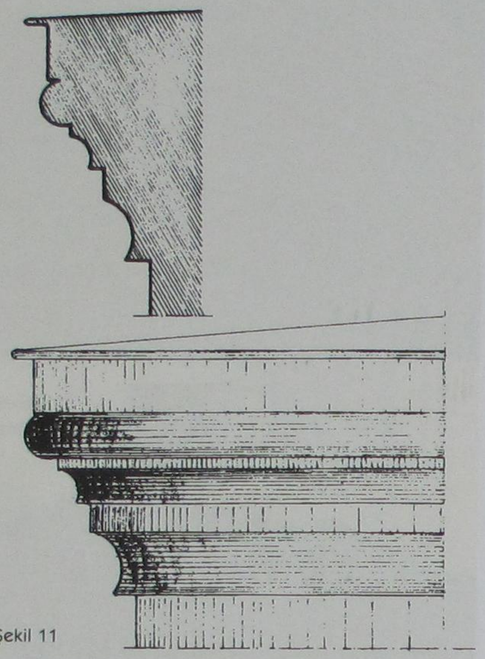
key bir profille tamamlanmıştır. Bu iki profil arasında yaklaşık 60° lik açı yapan düz bir şerit mevcuttur (Şekil:10), (Resim:24).

2.3. OSMANLI SAÇAK SİLMELERİ

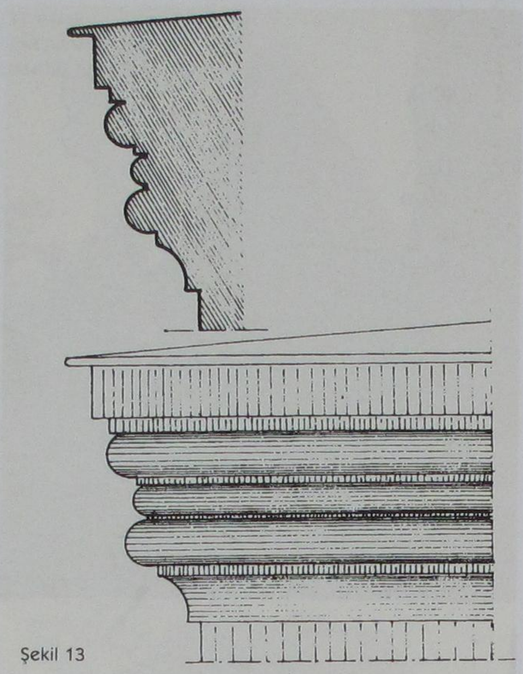
Osmanlı devri; Klasik devir (XV.-XVII. yüzyıl), Barok devir (XVIII. yüzyıl), Ampir (XIX. yüzyıl), Neoklasik (XX. yüzyıl) olmak üzere dört dönemde incelenebilir.

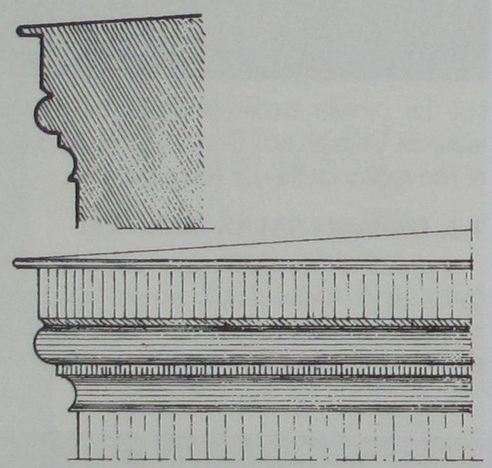
Resim 23
Karaman Kırkkızlar Türbesi
Kubbe Detayı

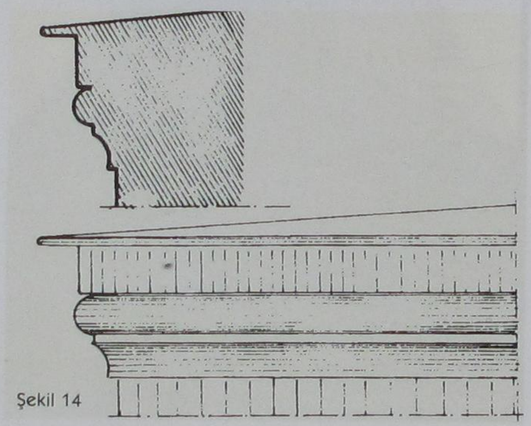

Şekil 11

Şekil 13

Şekil 14

Bu devir saçak silmeleri, kendine has, değişik özellikleriyle karşımıza çıkarlar. Bu dönemde saçak silmelerinin çatı ile birleşim yüzeyleri (Silme profilleri ve damlalık) kurşunla kaplanmıştır. Bu döneme kadar kullanılan basit silmelerin yerini komplike profillerden oluşan silmeler almıştır. Osmanlı döneminin Barok devri silmeleri sert ışık-gölge oyunları yapacak biçimde ve aşırı girintili-çıkıntılı profillerden oluşarak, bina üzerinde ağır bir etki meydana getirmişlerdir. Halbuki Klasik devirde kullanılan saçak silmeleri daha akıcı ve uyumludurlar.

2.3.1. Konya Sultan Selim Camii

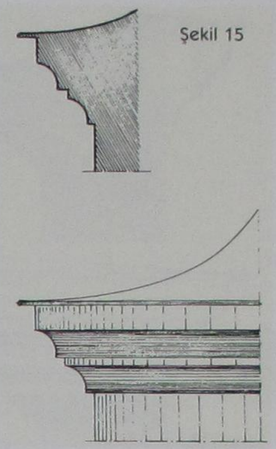
Eski Konya Evkafını tespit eden defterlerden anlaşıldığına göre bu cami H.992 M.1582 yılında Kanuni Sultan Süleyman adına yapılmış ve önceden Yeni Cami adıyla anılmıştır (Resim:25)

Son cemaat mahallinin saçak silmeleri sırasıyla, düz bir şerit sonra iç bükey profilden meydana gelmiştir. (Şekil:11)(Resim:27)

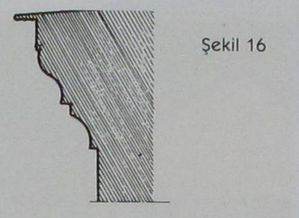
Beden duvarlarındaki saçak silmesi, kurşun örtünün kapladığı düz bir alından sonra sırasıyla, aralarında küçük düz şeritlerin bulunduğu büyük bir dış bükey, daha küçük bir dış bükey, büyük bir dış bükey en sonunda ise bir iç bükey profille tamamlanmıştır.(Şekil:12)(Resim:27)

Resim 24
Türbenin Saçak Silmeleri

Şekil 15

Şekil 16

Resim 25
Konya Sultan Selim Camii

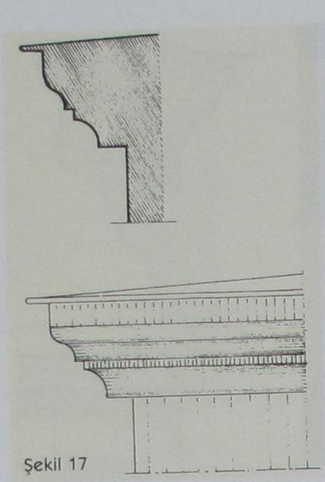

Resim 26
Son Cemaat mahallinin
Saçak Silmeleri

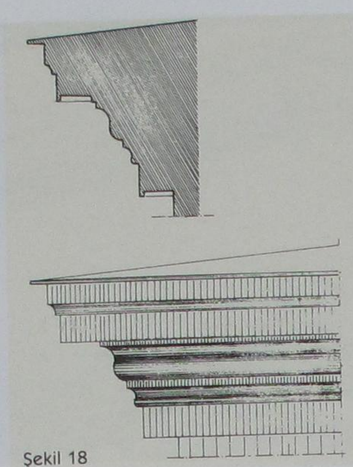
Yarım kubbenin saçak silmesi, kurşun örtünün kapattığı düz alınlıktan sonra yukarıdan itibaren sırasıyla, dış bükey profil, iç bükey profil, tekrar iç bükey profille tamamlanmış, aralarında ise küçük düz şeritler oluşturulmuştur.(Şekil:13)(Resim:28)

Caminin doğu ve batı tarafında yer alan küçük kubbelerin saçak silmeleri, alınları kapatan kurşunlu bölümden sonra yarım daire şeklinde bir dış bükey, küçük bir düz şeritten sonra bir iç bükey profille tamamlanmıştır (Şekil:14).

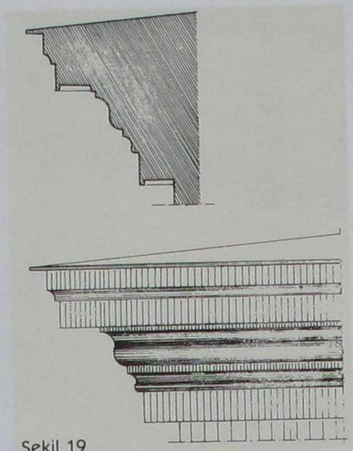
Camiinin suları dört adet çörten ile dışarıya akıtılmıştır. Yalnız doğu ve batıda bulunan 2 çörten sonradan yapılan tamirler sırasında iptal edilerek, fonksiyonlarını kaybetmişlerdir. Kıble tarafındaki iki çörten ise bugün de fonksiyonlarını devam ettirmektedirler. Bu çörtenler kubbe yüklerini karşılamak üzere yapılan, kıble duvarına simetrik iki çıkıntı halindeki destek ayaklarının ortası oyularak meydana geti-

Şekil 17

Şekil 18

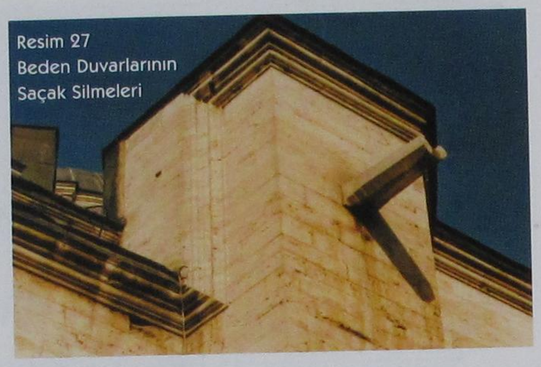
Şekil 19

rilmiştir (Resim:19). Bu uygulamanın benzerini İstanbul II. Beyazıt Camii'nde görmekteyiz.

Caminin son cemaat mahallinin sütunlarının üzerindeki izlerden, eskiden burada eliböğründelerin taşıdığı ahşap bir saçak olduğu anlaşılmaktadır.

2.3.2. Konya Şerafeddin Camii

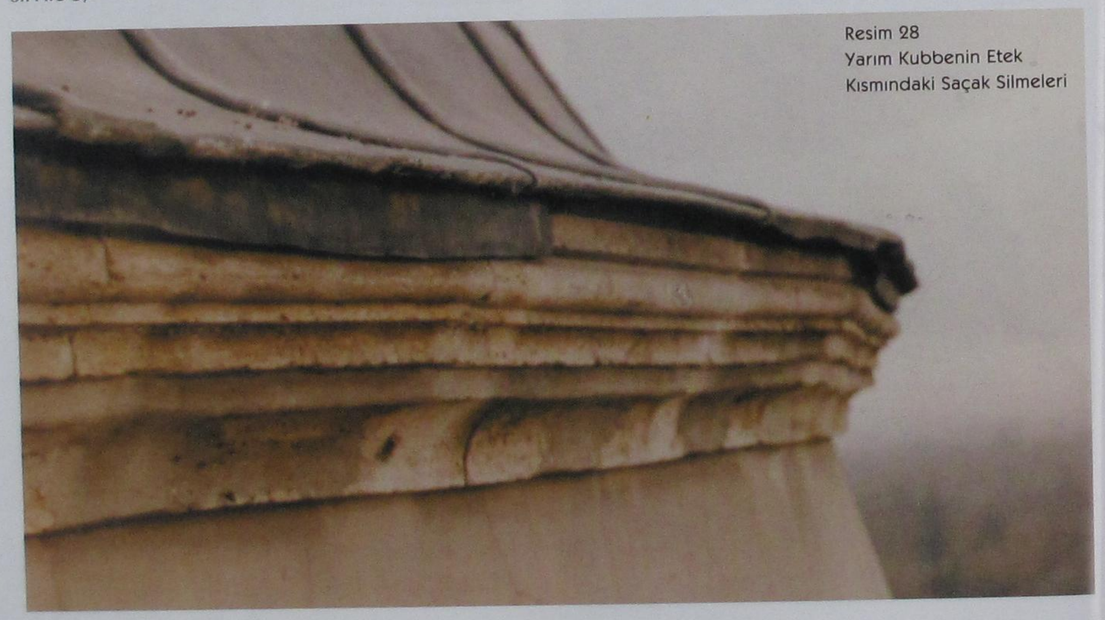
Cami bugüne kadar üç ayrı zamanda üç kez yenilenmiştir. İlk inşası Şerafeddin Mescidi adıyla 1214 yılında; ikincisi Karamanoğlu İbrahim Bey zamanında; yaklaşık H.845, M.1441 yılında inşa edilmiştir. Üçüncü inşa edilişi de yaklaşık 1590-1615 yılları arasındadır. Kuzey giriş kapısının üzerindeki kitabeye göre cami, H.1299 M.1881 yılında Konya eşrafının ve hayırseverlerinin yardımıyla tamir edilmiştir. (Resim:30)

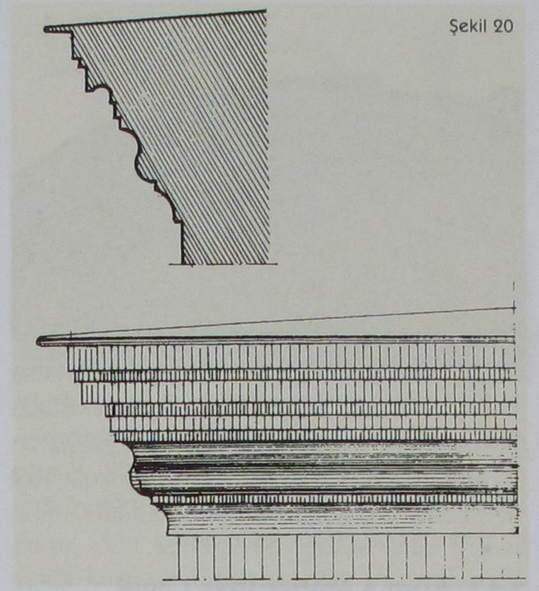
Resim 27
Beden Duvarlarının
Saçak Silmeleri

Son cemaat mahallinin önü ve doğudaki giriş kapısının üstü geniş birer ahşap saçakla kapatılmıştır. 1900'lerden sonra yapıldığı anlaşılan bu saçaklar eliböğründelerle taşıtılmıştır.

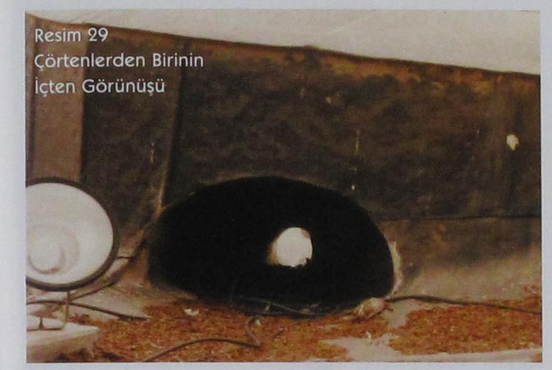
Caminin beden duvarlarının taştan saçak silmesi, kurşunla kaplanmış düz bir alından

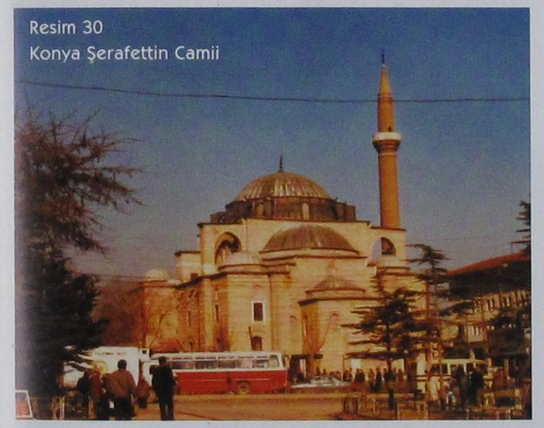
Resim 28
Yarım Kubbenin Etek
Kısmındaki Saçak Silmeleri

Şekil 20

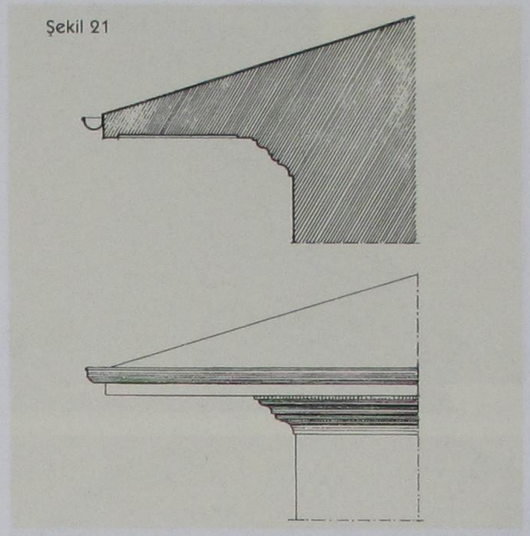

Resim 29
Çörtenlerden Birinin
İçten Görünüşü

Resim 30
Konya Şerafettin Camii

sonra sırasıyla, armudi (S) bir profil sonra iç bükey profille son bulmuştur. Bu iki profilin arasında ise küçük bir düz şerit mevcuttur (Şekil:15), (Resim:31). Kuzey, doğu, batı tarafındaki damların üzeri sonradan yapılan tamirlerde mozaik ile kaplanmış, dam suları çörtenlerle dışarıya akıtılmıştır. (Resim:32)

Şekil 21

Kubbe etekleri ve kubbe duvarlarının saçak silmeleri aynı şekilde yapılmışlardır. Bu silmeler beden duvarı silmelerinin şekil olarak benzeridir; fakat ölçüleri farklıdır. (Şekil:16,17) (Resim:33).

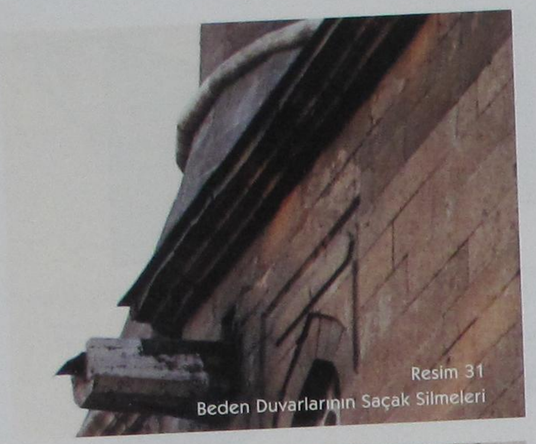
2.3.3. Konya Aziziye Camii

Cami H. 1293, M. 1868 yılında Sultan Abdülaziz tarafından, yanan eski caminin yerine yaptırılmıştır. Kesme Gödene taşından yapılan mabet, Osmanlı Ampiri üslubundadır.

Caminin saçak silmeleri, Klasik Devir Osmanlı camilerinin saçak silmelerine nazaran farklılık gösterir. Bu fark profillerin cami duvar yüzeyinden daha geniş bir şekilde dışarıya doğru abartılı olarak çıkmasından ileri gelmektedir. Bu camide çörten yapılmamış, yağmur suları serbest akışa bırakılarak üst örtüden dışarı akıtılmıştır (Resim:34).

Beden duvarlarını çepeçevre dolaşan silme, kurşunla kaplı düz, geniş bir alından sonra sırasıyla, iç bükey profil, geniş bir şerit, S profili, daha küçük bir S profili, en sonda geniş bir düz şerit yaparak tamamlanmıştır. İki S profilinin arasında küçük düz bir şerit mevcuttur (Şekil:18), (Resim:35).

Beden duvarları silmelerine nazaran daha sade ve küçük olarak yapılmış olan son cemaat mahalli saçak silmesi, kurşunla kaplanmış geniş bir alından sonra S profili ve ardından iç bükey profille tamamlanmıştır. Bu profillerin aralarında ise küçük düz şeritlerden oluşan profiller bulunmaktadır (Şekil : 19), (Resim:36).

Resim 31
Beden Duvarlarının Saçak Silmeleri

Resim 32
Şerafeddin Camii'nin Kuzey
Cephesindeki Çörtenlerden Görünüş

2.4. CUMHURİYET DÖNEMİ SAÇAK ve SAÇAK SİLMELERİ

Konya'daki Cumhuriyet döneminin neoklasik üslûptaki yapılarında genellikle geniş ahşap saçaklar uygulanmıştır. Bu saçaklarda konstrüksiyon tarzına bağlı olarak iki sistem uygulanmıştır:

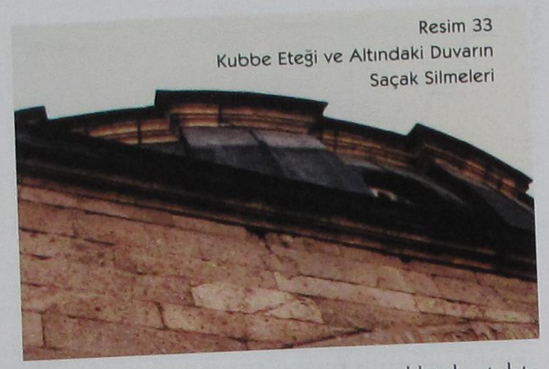
a- Mertekleri üstten kaplanmış saçaklar,

b- Mertekleri alttan kaplanmış saçaklar.

Mertekleri üstten kaplanmış saçaklarda, çatı mertekleri tıpkı iç hacimlerin tavan kirişlemelerinde olduğu gibi; belli aralıklarla (30-40 cm.) konsol olarak cepheden dışarı uzatılmışlardır. Bunlar genellikle düzgün işlenmiş prizmatik çubuklardan oluşmuş ve uçları profillendirilmiştir. Konya Gazi Lisesi ve Eski Kız Öğretmen Okulunda olduğu gibi.

Köşelerde mertekler, açı değiştirerek bir yelpaze gibi döndürülmüşlerdir. Konya Gazi Lisesinin merdiven kovasının üzerindeki saçakların köşelerinde olduğu gibi.

Binalarda geniş konsol saçakların takviyesi için bazı kısımlarda saçaklar eliböğründelerle desteklenmiştir. Bunlar cephenin plastik görüntüsünü zenginleştirmişlerdir.

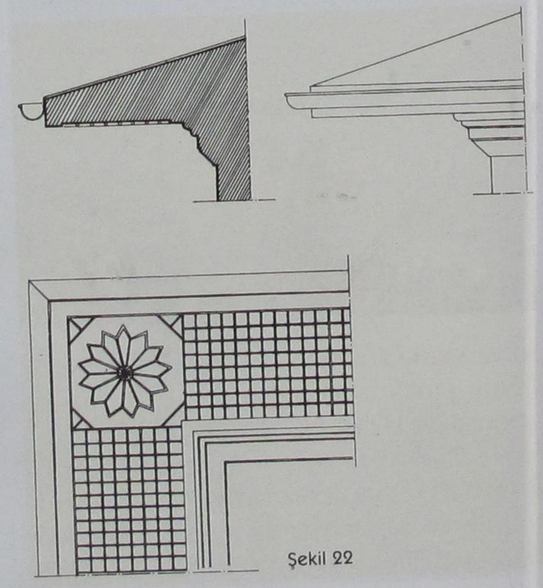
Resim 33
Kubbe Eteği ve Altındaki Duvarın
Saçak Silmeleri

Mertekleri alttan kaplanan saçaklarda, tahta ile kaplanan kısımların özellikle köşe noktalarında çıtalar çakılmak suretiyle, çeşitli geometrik süslemeler meydana getirilmiştir. Konya Nakiboğlu Camii ile Karaman Arapoğlu Camiinde bu tip saçaklara rastlıyoruz.

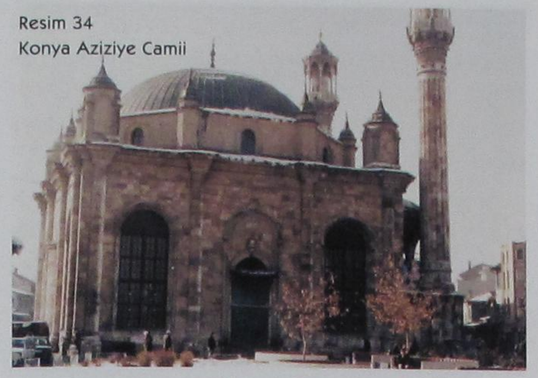
2.4.1. Konya Amber Reis Camii

Konya`da Atatürk Anıtının karşısında yer alan Amber Reis Camii çeşitli dönemlerde büyük ölçüde tamir görmüştür. En son II. yüzyılda büyük bir tamirle orijinal durumunu kaybetmiştir (Resim: 37).

20. yüzyılda yapılan büyük tamirde, yeniden inşa edilen çatısının saçağının mertekleri alttan tahta ile kaplanarak üzeri yağlı boya ile boyanmıştır. Düz bir şekilde inşa edilen bu saçağın duvarla birleşim noktasında ahşaptan bir silme mevcuttur. Bu silme sırasıyla, S profili, dış bükey ve iç bükey profillerden oluşmuştur (şekil: 20), (Resim:38). Çatının suyu oluklarla dışarıya akıtılmıştır.

Şekil 22

Resim 34
Konya Aziziye Camii

2.4.2. Konya Nakiboğlu Camii

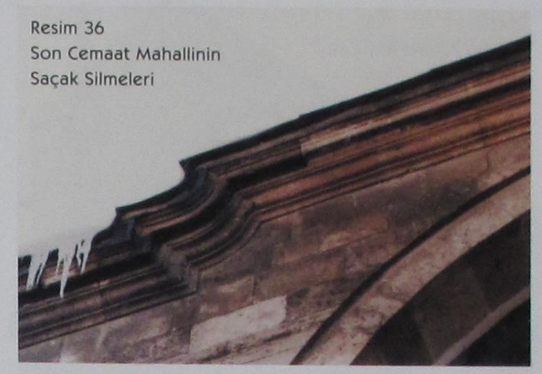
Mabet, Ahmet Fakih Mahallesi'ndedir. Taştan yapılmış olup, üstü kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Önünde Gödene taşından yapılmış dört kemerli bir son cemaat mahalli vardır. Kapısının üstünde taştan, yarım daire biçiminde bir kitabesi mevcuttur.

Bu kitabeye göre, H.1170, M.1756 yılında yapılan mabedin 1926 yılında yenilendiği anlaşılmaktadır (Resim: 39).

Mevcut kaynaklardan mabedin orijinal üst yapısı ve saçakları hakkında yeteri kadar bilgiye sahip değiliz. Bugünkü çatısı ve saçakları ise 1926 yılında yapılan tamirin sonucudur. (6)

Bu çatının saçakları, aynı dönemde yapılmış olan, Konya Gazi Lisesi ve Karaman Arapoğlu Camiinin saçaklarının benzeridir. Aralarındaki fark bu caminin saçaklarının diğer iki benzerine göre daha sade yapılmış olmasındandır (Resim: 40).

Saçaklar 110 cm. genişliğinde olup mer-

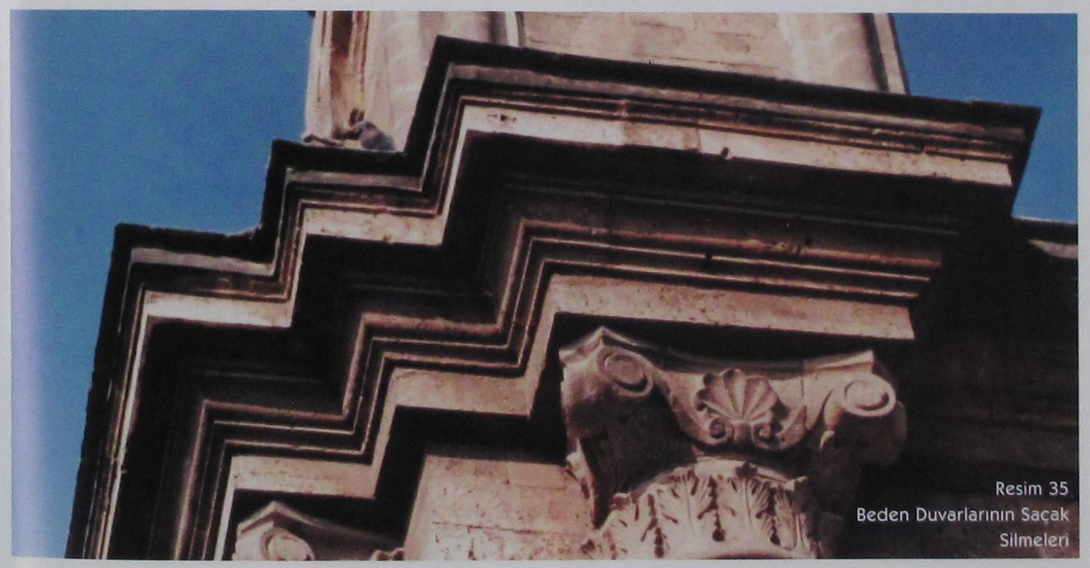
Resim 36
Son Cemaat Mahallinin
Saçak Silmeleri

tekler üstten tahtayla kaplanmış ve tahtaların birleşim noktaları çıtalarla kapatılmıştır. Çıtalarla kareler meydana getirilerek, saçak genişliği sekiz eşit parçaya bölünmüştür. Saçakların köşelerinde çıtalarla yıldızlar oluşturulmuştur. Bu yıldız sistemi, son cemaat mahallinde 13 dilimden, camii'nin köşelerinde ise 11 dilimden oluşmuştur (Şekil: 21),(Resim: 41).

3. SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ SAÇAK SİLMELERİNİN MUKAYESELERİ

Konya ve çevresinde Selçuklu döneminden günümüze kadar orijinal biçimlerini koruyarak gelebilmiş yapıların çok azının saçak silmelerini görebilmekteyiz. Bu sebepten bu devirle ilgili mukayeseler yapılırken Konya'nın dışındaki örneklerden de faydalanmak zorunda kalınmıştır.

Selçuklu mimarisinde incelenen saçak örnekleri üzerinde görülen hemen hemen bütün özellikler Beylikler döneminde de görülmektedir. Sadece Beylikler döneminde ör-

Resim 35
Beden Duvarlarının Saçak
Silmeleri

Resim 37
Konya Amber Reis Camii

nekleri daha gelişmiş, komplike hale gelmiş saçak silmeleri olarak karşımıza çıkar.

Konya ve Karamandaki Selçuklu ve Beylikler yapılarında armudi saçak silme profili çokça kullanılmış, bu profil daha sonra Osmanlı saçak silmelerinde de yaygın bir uygulama alanı bulmuştur.

Karaman'daki İbrahim Bey Türbesinin mukarnaslı saçak silmesi ile Kayseri'deki Selçuklu türbelerinden olan 1276 tarihli Döner Kümbet ve Niğde'deki 1313 tarihli Hüdavend türbesi saçak silmeleri aynı düşüncenin eseridirler. Konya'da II. Kılıç Arslan türbesinde bu mukarnaslı saçak silmelerinin yerini üstte S profilli bir silme ile bunun altındaki çiniden yazı kuşağı almıştır.

Bu iki dönemin saçak silmeleri arasındaki benzerlik ise, silme eğimlerinin; yani, Silmenin en üst bölümünden kaidesine (bina üzerine oturduğu noktaya) çekilen hat, birbirlerine çok yakındır. Bu eğim her iki devirde de dike yakın bir eğimi vermektedir.

Her iki dönemde dam suları genellikle çörtenlerle dışarıya akıtılmıştır. Konya ve çevresinde orijinal çörtenli Selçuklu yapısı kalmamıştır. Fakat Niğde I. Alaeddin Camii'nde orijinal arslan ağzı çörtenler hâlâ fonksiyonlarını devam ettirmektedirler.

Beylikler döneminde çörtenler, bazı Selçuklu çörtenleri gibi çeşitli şekillerde inşa edilmişlerdir. Koç, arslan, ejder başlı vb. Bu çörtenlerde bina cephelerine yerleştirilirken Selçuklu mimari, anlayışından gelen bir özellik dikkate alınmış; giriş cephesindeki çörtenler, diğer cephelerdeki çörtenlere nazaran daha süslü ve itinalı bir işçilikle yapılmıştır. Karaman Arapoğlu Camii'nde olduğu gibi.

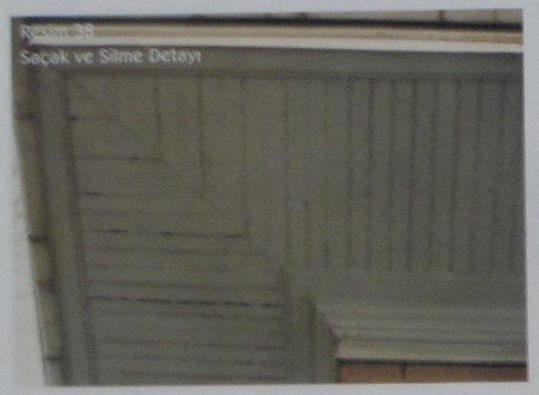
4. BEYLİKLER ve OSMANLI SAÇAK SİLMELERİNİN MUKAYESELERİ

Beylikler döneminde yapılan pek çok saçak silmesi Osmanlı döneminde de kullanılmıştır. Bazen bu silmeler olduğu gibi alınmış; bazen de tek bir profil silme içinde yer almıştır. Osmanlı döneminde, profiller benzer şekilde kullanılmakla birlikte, bunlar sayıca artış göstermişlerdir.

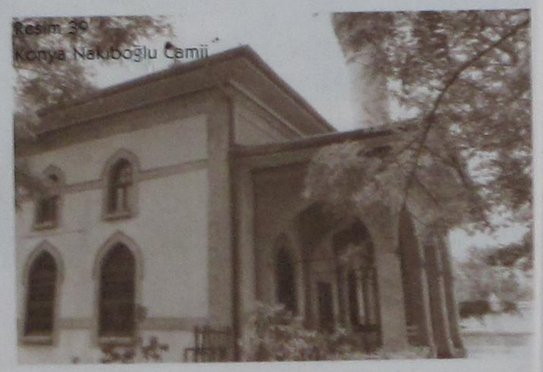
İki dönem arasındaki en önemli farklardan birisi silme eğimlerinin farklı olmasıdır. Beylikler döneminde kullanılan saçak silmelerinin eğimleri genelde 60°'ini.n üzerinde bir açıyı verirken Osmanlı döneminde bu eğim 600'nin altındadır. Buna dayanarak Selçukludan Osmanlının son dönemine gidildikçe saçak silmelerinin eğiminin azaldığını söylemek mümkündür.

Beylikler döneminde çeşitli şekillerde ve çokça kullanılan çörtenler, Osmanlı döneminde daha sade bir görünüm kazanmış, serbest akışın zorlandığı noktalarda kullanılmıştır.

Osmanlı mimarisinin Türk Baroku diye

Resim 38
Saçak ve Silme Detayı

Resim 39
Konya Nakiboğlu Camii

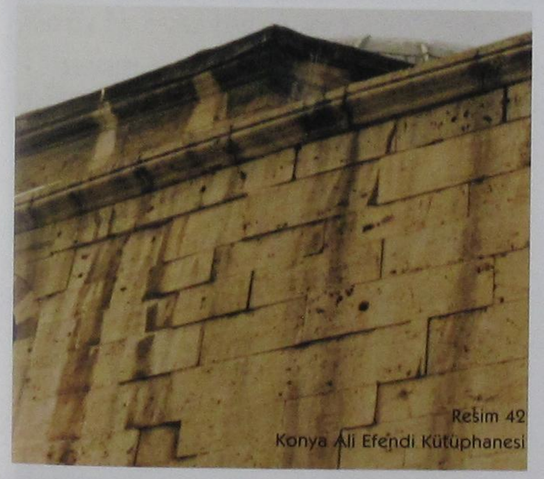
Resim 41
Son Cemaat Mahalli Saçaklarının Köşe Detayı

anılan devresinde, üslûbun karakteristikleri saçaklarda da kendini hissettirmiştir. Bu dönemin Osmanlı saçak silmelerinde kesin iç bükey dönüşlerden dolayı sert ve ağır bir etki meydana gelmiştir. Halbuki Klasik Osmanlı saçak silmeleri, ölçülü, makûl ve yumuşak hareketlere sahip bir karakter taşırlar. Bu iki döneme Konya Sultan Selim Camii ve Konya Aziziye camilerini örnek diye verebiliriz.

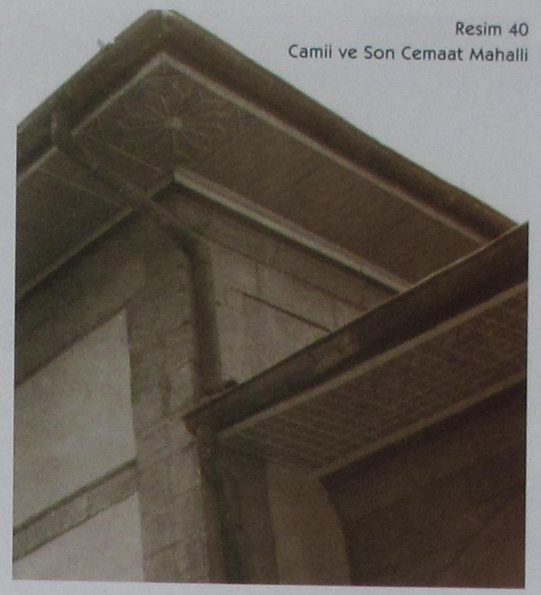
5. SONUÇ

Sonuç olarak; Selçuklu döneminden günümüze kadar uygulanan saçak ve saçak silmeleri birbirlerini etkileyerek kendine has devrinin özelliklerini de yansıtarak devam ede gelmişlerdir.

Selçuklu'dan Osmanlı'nın son dönemine gelinceye kadar gelişmesini sürdüren kâgir saçak silmeleri, her devirde silme eğimlerini biraz daha azaltarak en son durumunu Klasik Devir Osmanlı yapılarında almışlardır.

Resim 42
Konya Ali Efendi Kütüphanesi

Resim 40
Camii ve Son Cemaat Mahalli

Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde cami ve mescidlerde uygulanan bu çeşit saçak silmeleri, üst örtüden gelen suları duvar üstünden serbestçe dışarı doğru akıtmak için kullanılmışlardır.

Günümüzde birçok tarihi eserde, saçak silmelerinde ve üst yapıda meydana gelen hatalardan dolayı sular bina yüzeyini yalayarak akmaktadır. Bu yalamaların sonucunda bina yüzeyinde kirlenmeler olmaktadır. Kirlenmenin yanı sıra suyun duvar örgüsü içine işleyip donması ile taşlar yerinden oynamaktadır. Böylece bina duvarı statik açıdan zayıflamaktadır. Bu durumu Konya Sultan Selim Camii'nin doğu cephesindeki duvarda ve bugün hâlâ tamiri süren Ali Efendi Kütüphanesi'nin doğu ve kuzey duvarlarında görmekteyiz (Resim:42 - 43).

Tarihi yapılarımızda meydana gelen cephe kirlenmeleri ve taş oynamalarının sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

a- Saçaklarda ve saçak silmelerinde işçilik hataları yapılmıştır.

b- Taş silmelerin birleşim noktaları ve dolgu malzemeleri kalitesizdir.

c- Farklı kotlardaki silme ile duvarların birleşim noktalarından sular duvarı yalayarak akmaktadır.

d- üst örtünün belli noktalarında su yoğunlaşmakta, bu suyun akması için saçak silmesi ve çörtenler yetersiz kalmaktadır.

Resim 43
Konya Ali Efendi
Kütüphanesinin
Doğu Cephesi

Yukarıda maddeler halinde açıklanan hataların sonucunda, cephede farklı renklerde taşlar oluşmakta, zamanla taşlar arasına giren yabancı maddelerin tesiriyle taşın yapısı bozulup dökülmekte veya eriyerek yok olmaktadır.

Böyle kötü sonuçların önüne geçebilmek için saçak ve saçak silmelerinde iyi malzemenin yanı sıra kaliteli bir işçilik yapılmalı, suyun çatıdaki yoğunlaşma noktaları yetersiz kalıyor ise bu suları dışarı akıtabilecek yeni sistemler geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR

- AKOK, Mahmut, "Konya'da Üç Tarihi ve Mimari Eser", Türk Arkeoloji Dergisi, sayı: 20/1, Ankara 1973
- ARSEVEN, C. Esad, Sanat Ansiklopedisi, Cilt:4, Ankara, 1983
- BİNAN, Muhiddin, Türk Saçak ve Kornişleri, İstanbul, 1952
- DİEZ, Ernst; ASLANAPA, Oktay, KOMAN; M. P1esut, Karaman Devri Sanatı, İstanbul, 1950
- ERDER, Cevat, Helenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rekta-Kyma Reversa, İstanbul, 1967
- HASOL, Doğan, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul, 1976
- KIZILTAN, A, Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescidler (XIV. yüzyılın sonuna kadar), İstanbul, 1958
- KUBAN, Doğan, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954
- KONYALI, İ. Hakkı, Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Konya, 1964
- TUNCER, O. Cezmi, Anadolu Kümbetleri, Ankara, 1986
- SARRE, Friedrich, Konya Köşkü, Ankara, 1967

1) Arseven, C. E.; Sanat Ansiklopedisi, cilt:.2, Çatı maddesi, s.373,İstanbul-1983. Hasol, Doğan, Mimarlık Sözlüğü, Çatı ve dam maddeleri, s. 122,140,İstanbul-1979

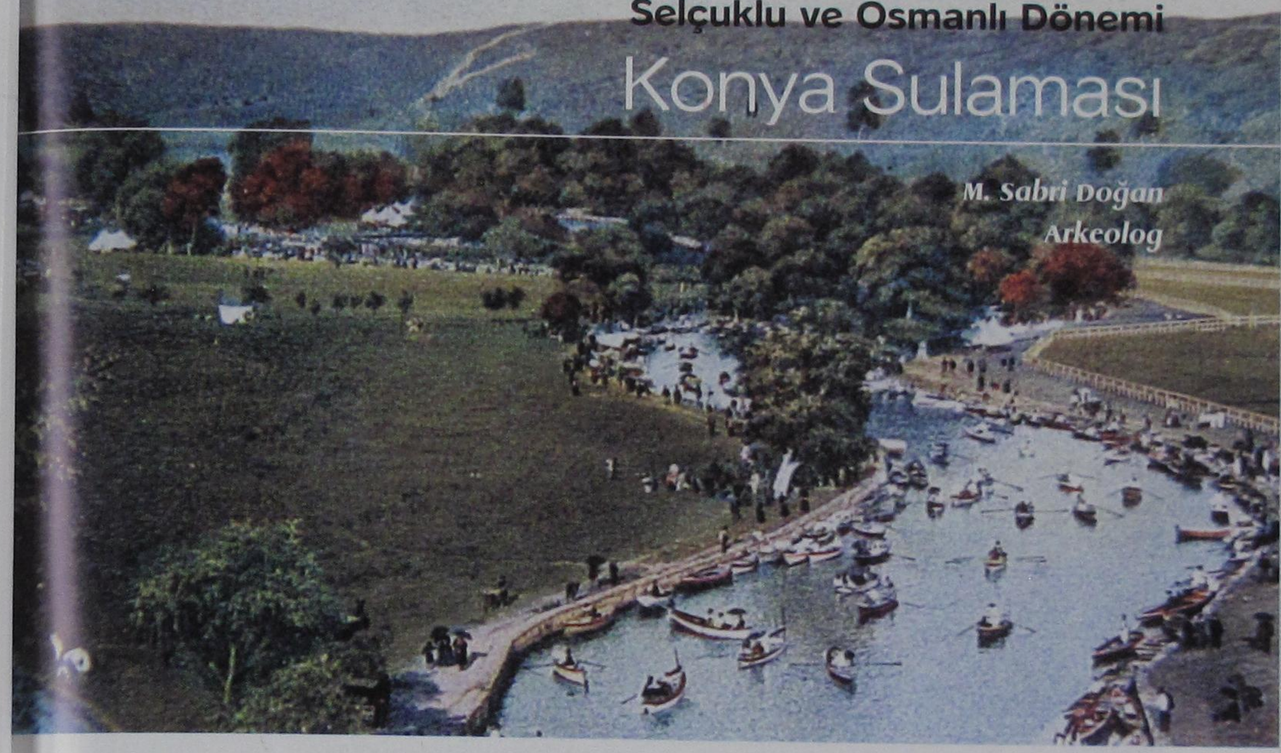
2) Selçuklu devrinin dini yapıları arasında cami ve mescidlerde ahşap saçak konusunda sadece Konya Sırçalı Mescidin revak cephesinde bazı izler dikkati çekmektedir. Cepheden konsol şeklinde dışarı uzanan ve ucu profillenmiş ahşap kirişler büyük bir ihtimalle bu cephedeki ahşap saçağa destek vazifesi görüyorlardı.
1217 Tarihli Sivas Keykâvus Darüşşifasında ve 1272 tarihli Sivas Buruciye Medresesinin giriş eyvanı ile ana eyvanın cephelerinde, ahşap eliböğründelerin taşıdığı ahşap saçakların bulunduğunu gösteren taş konsollar mevcuttur.

3) Erder, Cevat.; Helenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rekta-Kyma Reversa, İstanbul 1967

4) Tuncer, O. C.; Anadolu Kümbetleri, Ankara 1986.

5) Kızıltan, A. ; Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescidler, (XIV. Yüzyılın sonuna kadar) s: 36, İstanbul, 1958

6) Konyalı, İ. H. ; Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi, s. 461, Konya 1964

Selçuklu ve Osmanlı Dönemi

Konya Sulaması

M. Sabri Doğan
Arkeolog

Selçukluların başkenti Konya eskiden beri çay suyundan istifade etmektedir. En eski su yolu Mukbil Pınarı da denilen Bey Pınarı'dır. Bu suyun eskiden beri bir kısmı borularla şehre gelmekte diğer bir kısmı ise Konya ahalisinin yazlık bir mesiresi olan Meram bağlarını ve bahçelerini sulamaktadır. Konya Ovasını çeviren dağlardan akan sular şehirden yaklaşık 9 saat, tahminen 40 km mesafede, Altın Apa Barajının yapımından önce, Altunkapak mahallinde birleşir ve buradan ırmak olarak Ulaşbaba'dan geçen su Yaka'da yahut Hocacihan'da iki büyük kola ayrılarak Dereköy'e iner. Esas su Kavutluyu geçerek Kızlar Kayasının altından iki kola ayrılır. Bu iki kol Sahip Ata ve Şehir ırmağıdır. Hocacihan gediği yukarıdadır. Sahip Ata gediği aşağıda kalır. Bu gedik Hocacihan gediğinden sonra yapılmıştır. Sahip Ata gediği Sahip Ata'nın bağlarına gider. Ulaşbaba ve Hocacihan gediklerinin Selçuklu devrinden evvel mevcut olduğuna dair iddialar vardır. Sahip Ata gediğinden evvel yapıldıkları söylenmektedir. (1)

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Selçuklu döneminde, Meram deresi su sistemlerine Vezir Sahip Ata Fahreddin Ali katkıda bulunmuş ve kendi adı ile anılan Sahip ırmağını açtırmış ve su dağılımını bir esasa bağlamıştır.2

Meram deresi kışın bol olan suyuna karşın yaz aylarında su azalmakta ve çok kıymetlenmektedir. Buna göre yaz aylarındaki su 12 okka kabul edilmiş ve ırmaklara şu şekilde bölünmüştür. 3

1. Şehir Irmağı	4 okka.
2. Yaka Gedekelas Irmağı	2 okka.
3. Sahip Irmağı	2 okka.
4. Karahüyük Irmağı	1 okka.
5. Lalebahçe Irmağı	1 okka.
6. Şehir bağları	2 okka.

Bu su dağılımına Sahip Su Cetvelleri adı verilmektedir. Bu konuda 1936 yılında Konya'ya gelerek bir çalışma yapan Sovyetler Birliği Tarih Profesörü V.A.Gordelevski Konya İrva ve İska Tarihine Dair Materyaller adlı makalesinde4 , Meram Çayı'nın o devirlerdeki taksimini şöyle yazmaktadır.

1- Sahip Ata Irmağı:	2 okka.
2- Yaka Irmağı:	2 okka.
3- Şehir Irmağı:	4 okka.

Yazar Selçuk Es, Koyunoğlu Müzesinde bulunan arşivindeki bu konuyla ilgili notlarında bu taksimi verdikten sonra bu ırmakların ulaştıkları yerleri yazmakta, fakat ırmaklarla suladıkları bölgeler arasında birtakım uyuşmazlıklar ve yanlışlar olduğunu belirtmektedir. Gordelevski'nin makalesinde bu ırmakların su verdikleri yerler şöyle belirtmektedir:

1 Şehir ırmağı: 1- Havuzhan, 2- Cirid, 3- Hacı Şaban, 4- Kürden, 5- Orta Irmak (yahut Hocafakıh), 6- Karakuyu (Meram'da), 7-Durunday, 8- Çalıklı, 9- Harmancık, 10- Laleli (Lale Bahçe),

2- Sahip Ata ırmağı: 1- Meram'ın bir kısmı, 2- Buzhane, 3- Tandır, 4- Kirazlı, 5- Avgın, 6- Selviler (Server), 7- Pirebi, 8- Aymanas, 9- Arap öldüren, 10- Kovanağzı, 11- Hasan köy, 12- Evdireşe (Abdülrreşit), 13- Karaarslan, 14- Bürümcek başı.

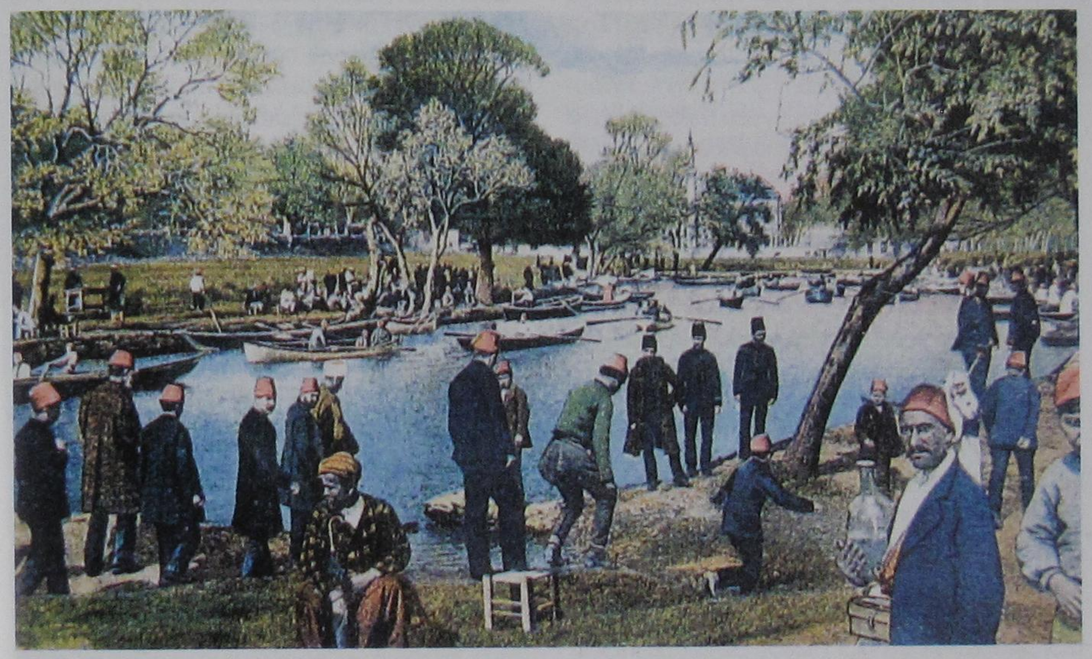
Makalede Yaka ırmağının su verdiği yerlerden bahsedilmemektedir.

Şehir ve çevresine su dağılımı Sahip Cetvellerine göre yapılmakta, buna uyulmadığı zaman konu şer'i mahkemeye gitmekte ve orada çözülmektedir. Hicri 1170 Miladi 1754 tarihli bir şer'ii mahkeme hükmü5, 1960 yılında Avukat M.Ali Apalı'nın açmış olduğu bir su anlaşmazlık davasında, Sayın Apalı tarafından ortaya çıkarılmış ve mahkemede delil olarak gösterilmiştir. Konya Vakıflar Müdürlüğü'nde aslının bir kopyası ve Türkçe çevirisi bulunan 1754 tarihli hüküm, Abdülbaki Gölpınarlının çevirisi ile şöyledir: (6)

" Aşağıdaki hususun mahallinde yazılması istenmiş, mahkeme katiplerinden Seyid Mustafa Efendi, yazmaya izinli olarak gönderilmiştir. O da Konya Şehri dışındaki vadide akan tatlı suyun, tevsi ve taksim olunması istendiğinden Karaman Valisi Mustafa Paşa Hazretleri tarafından mubaşir tayin edilen, Halil Efendi ve Çavuş kethüdası yardımı ile aşağıda yazılan Müslümanlar huzurunda taksim yeri olan Kavak Değirmeni önünde şer'i mahkeme kurulmuştur. Bağların sahiplerinden olan ve beratı gösteren Hacı Mehmed oğlu Seyid Mustafa, Pirioğlu Seyid Abdullah ve diğerlerinden hal sorulmuştur. Orada eskiden beri akan suyun yarısı Şehir ırmağı ile Gedekelas ırmağına akar, diğer yarısı Kayayarığı'ndan devam ederek altıya ayrılır. Dört sehimi çaya, iki sehimi (hissesi) vakıf sahibi Sahip Ata'nın yukarı ve aşağı iki ırmağına akar. Merhum Sultan Alaaddin zamanından beri böyle taksim olunagelmiştir, diye şahadette bulundular. Sonuçta suyun aynı şekilde taksimine, Şehir ırmağının suyuna halel getirilmemesi için herkese tenbih edildi ve keyfiyet 1170 yılı Zilkadesinde tesbit olundu. Hacı Yusuf oğlu ile on şahit." 9 Zilkade 1170

Ayrıca Avukat Mehmet Ali Apalı tarafından bulunan ve gene bir kopyası ve Türkçe çevirisi Konya Vakıflar Müdürlüğü Arşivlerinde saklanan ikinci bir vesika da 25 Ramazan 1170 (Miladi 1754) tarihli olup7; Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad'a başvezirlik etmiş olan Fahreettin Ali Sultan Alaaddin'in müsaadeleri ile Meram'ın güneyine açtırmış olduğu "Süfli ve Ulvi adı ile anılan, bugün ise Aşağı ve Yukarı Sahip Ata ırmakları diye bilinen bu iki ırmağın suyunu civar bağ ve bahçelere vakfetmiştir. "Kısaca Meram'dan akan ve Kavak Değirmeni önünden ayrılıp şehir ırmağı adını alan ve Gedekelas ırmağına akar, öbür yarısı Kayayarığı denen yere girip, altıya ayrılarak dört kolu çaya, iki kolu merhum vakıf sahibi Sahip Ata'nın yukarı ve aşağı iki ırmağına karışan suyun vakıf olduğu ve müdahale edilmemesi hakkında bilgiler vardır. Bu vakfiyenin de Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçe'ye çevrilmiş hali şöyledir:

"Konya Kadısı Muhammet Hıfzı'ya, Alim oğlu Seyid Mustafa, Pirli Çelebi oğlu Seyyid Abdullah, Seyyid Hacı Muhammed, Hüseyin, Hasan vesaire müracat ederek, Karaman Valisi Şehsuvarzade Mustafa Paşa'nın huzurunda, Meram'dan akan ve Kavak Değirmeni önünden ayrılıp yarısı, Şehir ırmağı ve Kedekilas ırmağına akan, öbür yarısı Kayayarığı denen yere girip altıya ayrılarak dört kolu çaya, iki kolu merhum vakıf sahibi Sahip Ata'nın yukarıdaki ve aşağıdaki iki ırmağına karışan ve bağlarımızı, tarlalarımızı sulayan ve yukarıda zikri geçen ikiye ayrılmış su, gelip geçen padişahlar zamanından beri mustakil suyumuzdur; Yüzonaltı tarihinde Defter-i Hakani'ye kaydedilen ve elimizde bulunup size arz edilen Şer'i Huccetle emirler mucibince de serbest olarak bu sudan faydalanır, bağlarımızı, tarlalarımızı sulardık; Miri Mukatası Emini tarafından müdahale ve taarruz edilmezdi; Şimdiki Emin Ahmet Ağa, su vergisi istemeye, ve bizi incitmeye başladı; Ellidokuz tarihinde bu zat ile şer'i murafaada bulunduk. Men'edildi. Elimize de

huccet verildi; fakat geçen yıl Abdullah Pirli yirmisekiz kuruş, dört yıl önce de Alim oğlu Seyyid Mustafa'dan bir kere on bir, bir kere de sekiz okka kahve, su vergisi adı ile aldı; bu yıl da sulama zamanında suyumuzu kesti, su vergisi istiyor dediler; men'ini istediler. Ellerindeki huccetlerini ve emirlerini gösterdiler. Ahmet Ağa'ya sorulunca evvelki muraafayı ikrar, ancak aldığı vergiyi inkar etti. Davacılardan beyyine istendi; gösteremediler, Bunun üzerine Ahmet Ağa'ya yemin teklif edildi ise de, yemin etmedi. Bunun üzerine aldığı bildirilen paralar Ahmet Ağa'dan alındı, davacılara teslim edildi; bir daha da Sahip Ata Vakfına akan iki suya müdahale etmemesi ve halkı incitmemesi tenbih edildi; keyfiyet zaptolundu. 25 Ramazan 1170

Gene avukat M. Ali Apalı tarafından bulunan ve konu ile ilgili üçüncü bir vesika; 2 Şaban 1231(Miladi 1815) tarihli Sultan II. Mahmud'a ait olan müceddet fermanıdır.8Bu vesikanın da bir kopyası ve Türkçe çevirisi Konya Vakıflar Müdürlüğü arşivinde bulunmaktadır. Bu vesikada Sultan II. Mahmud'un cülusu münasebetiyle, her padişahın tahta çıkması ile bütün vakfiyeler ve fermanlar ve emirler Osmanlı Kanunu'na göre yenilenmesi için, padişah tarafından emirname gerektiğinden, Sultan Alaaddin Vakfı diye de bilinen Sahip Ata su vakfı, zamanın evkaf nazırı olan Hafız İsa Paşa tarafından arazi incelemesi de yaptırılarak ve bu vakfın devamına gerek görülmüştür. Gene Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçe'ye çevrilen fermanın özeti şöyledir;

"Mahmud Han İbni Abdülhamid Han El muzaffer daima.
Konya naibi ve Alaaddin Vakfı mütevellilerine;
Bin iki yüz yirmi üç yılı Cumadelahirinin dördüncü günü tahta geçtim. Bütün emir ve fermanların yenilenmesini buyurdum. Bu arada Haremeyn-i Şerifeyn evkafı nazırı olan Darüsseaade ağası Hafız İsa Ağa divana arz gönderdi ve nezareti altında bulunan evkafdan Konya'da bulunan Sultan Alaaddin evkafının suyundan bahsetti. Eski zamandan

beri Konya'daki bağ araziden geçen ve içilen tatlı su vadi kazası Mahallesinde Kavaklı Değirmen önünden ikiye ayrılıp bir kısmı Kedegilas ırmağından Dikilitaş'a gelince üçe ayrılıp üçte biri Yaka ırmağına, üçte ikisi, adı geçen Dikilitaş'a akar ve Şehir ırmağına eskiden beri akıp Yaka ırmağı altında bulunan ve Hocacihan bağ, bahçe ve tarlalarını sular; su vergisi, şadırvan vergisi vesair vergilerden tamamiyle affedilmiştir. Böyle iken civarda bulunan suların üstünde ve onlardan uzak bulunmakla eskiden beri durmadan akıp bütün bağ ve bahçeleri ile arazi, bu vakfın suyundan sulanırken birkaç yıldan beri su vergisi alan kişiler, İstanbul'da bulunmakla ham tamaa düşüp çok vakitler bir kolayını bularak şeriata ve vergiden affedilmesine rağmen civar bağ ve tarla sahiplerinden su parası, havale parası, adları ile birşeyler istemekte ve halkı zarara sokup mallarını almakta ve suyu kesmektedirler. Bağ ve bahçeler sulanmadığından harap olmakta ve halk zulüm görmektedir. Halbuki eskiden beri bu suyun muayyen miktarı olan iki kısımdan bir kısmının Yaka Irmağından kesilmeyip daim aktığı , bağ ve tarlaların mahsul ve sebzevatın sahiplarinden bir şey istenmediği gibi, istenmemesi ve bu işe girişenlerin men olunması hususunda emrim, Konya naibi Seyyid İbrahim'e bildirilmiş olup, Konya'da vaki Alaaddin evkafı köylerinden Sille köyü ahalisinden büyük bir topluluk da, şer' meclisine gelerek her biri, yağmurun çoğalması dolayısı ile , ilkbaharda sel gelince bütün bağların ve arazinin sulanması için evvel emir çıkmıştı; fakat yukarı tarafta bulunanlar aşağıda olanları, önce biz sulayacağız diye ızrar etmekte ve aralarında niza' çıkmakta olduğundan, vakfın menfaati için nizam def olması için bu köyde bulunan bağ ve arazi sahiplerinin Konya Su Eminine verildiği gibi bağ ve arazilerinin her dönümünde, sulama vaktinde vakıf mütevellisine malum miktarda bir para vermek şartı ile önce yukarıda sonra aşağıda bağ ve arazisi bulunanlar, bağ ve arazilerini sularlar diye voyvodaları delaletile istid'a edildiği cihetle bundan böyle kimseye gadir edilmemesi ve kimsenin himaye olunmaması ve senetsiz su eminliği iddiası ile bazı kimseler işe karıştırılmaması hususunda Küçük Mustafa nam kimse emir itasını dilemiş ve Sultan Alaaddin vakfından Sille ve merhum Sultan Selim İmar evkafı köylerin vakfında su eminliği kaydı bulunmadığı ve bu hususun apaçık meşrut olmadığı bildirilmiş ve bu suretle senetsiz olarak müdahale edenlerin men'i 85 senesi verilen emirde bildirilmiştir, dediler. Seksensekiz senesi Recebinde de Haremeyn-i şerifeyn muhasebesinde kayıtlı bulunan ve Konya şehrinde Alaaddin evkafı köylerinden Sille köyü içinde yağmurun çok yağdığı bir bahar zamanlarında taşan suyun bu karyedeki vakıf arazi ve bahçelerin, vakıf mütevellisi marifetiyle sulayıp dururken bazı kimseler bu hususda münazaa ettikleri cihetle bundan böyle yukarı ve orta ve aşağı itibarile mütesaviyen sulanması emredildi, senetsiz olarak buna müdahale edenlerin men olunması Konya Kadısı İsmail eline verilen i'lam ile bildirilmiş olduğundan hiç kimseye gadr bulunulmaması, kimsenin himaye edilmemesi, su eminlerinin, mültezimle havalevilerin müdahalelerinin men ve def edilmesi hususunda bin iki yüz üç yılı şabanın dördüncü günü verilen emrin tecdidi rica olunmuştur. Bunun üzerine kayıtlara müracaat edilmiş, mezkûr emrin hilafına başka emir ve kayıt bulunmadığı, fermanın yenilenmesinde mahzur olmadığı, başka Muhasebe, Mevkufat ve Düyunuhümayün kalemlerinde sorulmuş, onlar da, emrin hilafına bir emir ve kayıt bulunmadığını bildirmişler, evkaf nazırı ağa da Harmeyn muhasebesinden bu suretle derkenar vermiş ve bunu Baş Defterdarım Yusuf Ağa da bildirmiş olmakla mezkûr i'lamın mucibince amel olunması babında fermanım sudur etmiştir. Buyurdum ki yüce hükmüm varınca evvelce olduğu gibi müşarünileyh ağanın arzı mucibince ve yüce emrim muktezasınca amel olunmasını emrettim; hilafından kaçınasınız, şöylece bilesiniz ve yüce fermanıma güvenesiniz. 2 Şaban 1231. "

Yukarıdaki belgelerden de anlaşılacağı üzere herhangi bir anlaşmazlık sonucunda ortaya çıkan ihtilafın giderilmesinde şu özellikler göz önünde bulundurulmaktadır: Vakıfların nizamnamesi demek olan vakfiyelerde vakıf sular hakkında da evvela vâkıfı tarafından gösterilen şartlara riayet edilmesi gerekir. Böyle bir şart yoksa o takdirde teamüle göre hareket edilir. Yani vakıf sudan yaralanmada bugüne kadar o yerde süregelmiş örf ve âdete bakılarak o yolda işlem yapılır.9

Meram çayında Selçuklu su ölçü birimi okkadır ve normal bir değirmeni döndüren su miktarı bir okka kabul edilmiştir. Meram deresinin yaz aylarındaki su miktarı 0.11 milyon metreküp/ay ile 1.11metreküp/ ay arasında değişmektedir. Yaklaşık 12 değirmenlik bir su miktarıdır. Bu su miktarının 30 lt/sn'lik bölümü Mukbil pınarından olmak üzere toplam su miktarı 80-100 lt/sn'dir.10

Gordelevski'nin kaydına göre Konya'nın 13. Yüzyılda en önemli arazisi, dolayısıyla da Meram ve çevresindeki münbit arazi Sahip Ata Oğulları11 ve Mevlevilerin12elinde bulunuyordu. Hatta eski su yolu Mukbil pınarı yahut diğer adıyla Bey pınarının menbaı 14 . yüzyılda yaşamış Eflaki'ye göre Çelebi Hüsameddin'in bahçesinde bulunuyordu.13

13. Asrın sonlarında Konya'daki verimli arazilerin sahibi olan Selçuklu ümerası ve Mevleviler arasında gizli bir bektaşi dervişi vardır ki Adı Pirebi'dir.14 Diğer adıyla Pir-ab Sultan, Hacı Bektaş vilayetnamesinde de zikredilmektedir. 15Bu şahıs suyu himaye ettiği için kendisine Pir-ab denmiştir.16

Selçuklu devrinde ve sonraki devirlerde de- 16. yüzyıla kadar Pir-ebi soyundan gelenler suyu idare etmişlerdir. Gordelevski "Konya İrva ve İska Tarihine Dair Materyaller" isimli makalesinde şehrin Osmanlılar eline geçtikten sonra "...Karamanoğullarının ellerindeki arazi de geri alınarak Selçukluların varisleri olan Konya soylularına ve uruğlarına verildi; böylelikle yalnız isimler tazelendi, su evvelki gibi derebeylerin elinde kaldı." demektedir.17

Konya'da suyla ilgili vakfiyelerde sıkça gördüğümüz Mirab kelimesi bir yerde su emini anlamında kullanılmış olup bu kelimenin açılımı şöyledir. " Mir " kelimesi devlete ait, "ab " kelimesi ise su demektir. Mirab kelimesi ise devlete ait sular veya su işleri anlamında kullanılmıştır. Mehmet Zeki Pakalın'ın Osmanlı Tarih Deyimleri veTerimleri Sözlüğü kitabının 2. cildinde "Mirab" kelimesi Mir-i Ab" şeklinde geçmekte olup açıklamasında şunları yazmaktadır: 18 Sulama ve su dağıtım işine nezaret edenler hakkında kullanılır bir tabirdir. Mir-i ablık Mukataa19, yani devlete ait bir varidatın bir bedel mukabilinde kiralanması, suretiyle alınırdı. Mir-i ablık resmi dönüm başına dört akça idi. Sulama nöbetle olurdu. Sulanacağı zaman mir-i ablığı mukataa ile alan, adamları su taksimine "mütevelli" tayin eder ve mütevelliler şehir halkının tasvibiyle olurdu. Mir-i ablık tabiri Kanuni kanunnamesinde (sayfa 66) şöyle yazılıdır. " Müslümanların hamamlarına ve çeşmelerine hayli noksan ve zarar olur imiş. Öyle olsa Mir-i ab olanlar ve köşke nazır olanlar men olunup adet-i kadimden tecavüz etmiyeler, veeslemeyeni Kadı-i şehr olan dergâh-ı muallama arzeyliye"

Selçuklu ve Osmanlıların ilk dönemlerinde- 16. Yüzyıla kadar su dağılımını o zamanki Mir'ab adı verilen devlet görevlileri yapmaktadır. Emirlerinde ise "Havaleci" denen işçi başları çalışmaktaydı. Mirablar bugünkü Köyceğiz'de otururlar, oradan su işlerini kontrol ederlerdi. Mir'ablar eskiden saray mensubu memur olmaları şart iken, Osmanlı devrinde Mirablar eski önemlerini kaybetmişlerdi. 16. yüzyıl kanunnameleri, vazifelerini suistimal eden Mirabların cezaya çarptırılmalarını kadılara havale etmektedir. Osmanlılar devrinde bu vazife halkın itimadını kazanmış sahıslar arasından seçim suretiyle tayin olunmaya başlanmıştır. Bu seçimle iş başına gelme usulünün 16. Yüzyılda başladığı sanılmaktadır. Şehir halkını da rızasıyla Mirablar su işlerinde itimad edilen kişilerden olurdu ve Konyalılar mirablarını daima ulema sınıfından seçerlerdi. 20

Bu tarihlerde su gediklerine bakanlara ve suyu gediklerden sevk edenlere "Havaleci" derlerdi. Bu isim Konya'da Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarında çok az bir değişikle "havala" olarak kullanılmıştır. Havalecilerin emirlerinde çalışan kimselere "Sıyırıcı" denirdi. Havaleci ve sıyırıcılar maaşlarını mirablardan alırlardı. Bu işçiler ellerinde kürekleri arkları dolaşır, lazım olan yerlere su verir, diğer yerde suyu keser, arıklar açar ve bu gibi işlere bakarlardı. Havaleci ve sıyırıcılar komşu köylülerden oluşurdu.

Sulama yapandan genel masraflar için dönüm başı bir miktar ücret alınmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Mirablık ücreti resmi dönüm başına dört akçadır 21ve sulama işi nöbetle yapılmaktadır. 1926 yılında tarla için 20 kuruş, bostan için 55 kuruş, bağ için 105 kuruş alınırdı. Eskiden, 16. Yüzyılda ise bir dönümden 4 akça alınırdı. 22

Bağların ise hususi bekçileri olurdu. Bu vazife çavuşlar tarafından ifa olunur ve bekleme ücreti dönüm başına bir akçedir. Kanuni'den evvel otuz akça alınırdı.23 Bağlar sulanacağı zaman mirablığı mutakaa suretiyle alan kimse gayet emin adamları su taksimine mütevelli tayin ederdi. Tayin edilen mütevelliler için halkın tasvibi şarttı. Halkın istemediği kişiler mütevelli olamazlardı.

Konya suyu ile ancak bağlar sulanırdı. Bu su bostanlara verilmezdi. Bu suya "halk şurubu" denirdi. Halk şurubunun dağıtımındaki

esaslara son derece hassasiyetle riayet edilirdi. Aynı zamanda hamam ve çeşmelere gelen suya zarar gelmemesi ve suyun başka yerlerde kullanılmaması ısrarla takibi yapılan bir konuydu.24 Hatta Fatih Sultan devrinde Cem'in, Alavardı yöresindeki bağlarını sulamak için su getirttiği köşke, onun ölümünden sonra nezaret eden kimse kendine tahsis edilen sudan fazlasını kullanmaya başlayınca Kanuni Sultan Süleyman buna mani olmak için Kanunnamesine şu maddeyi koydurtmuştu: "Müslümanların hamamlarına ve çeşmelerine hayli noksan ve zarar olurmuş, öyle olsa Mirab olanlar ve köşke nazır olanlar men olunub, adet-i kadimden tecavüz etmiyeler, ve eslemeyeni kadi-'i şehir olan dergah-ı muallama arz eyliye... " 25

Şehre giden su ahalinin malı sayılırdı. Her mahalle bir senelik olmak üzere bir vekil seçerdi ki "su komisyonu" bunlardan oluşurdu. Seçilen kimseler eşraf, hocalar ve tüccarlar idi. Hükümet su işine karışmazdı.Mahallelerde "cemaat sandığı" teşkilatı vardı. Bu sandığın gelirini vasiyetnamelerden, düğünlerden, hayır işlerinden gelen paralar teşkil ederdi. Bu sandıklar 3-4 kişiden oluşan bir komisyon tarafından idare olunurdu. Sandıklar her sene müfettişler tarafından teftiş olunurdu. Para mahallenin camilerine, mekteplerine ve su işlerine harcanırdı. Eğer para çok birikirse o vakit cemaat için toprak, bina vs. satın alınırdı.

Konya'da Su İle İlgili Kelimeler:26

Arık (arğ)	*Su kanalı.*
Ayıtlamak	*Kanalı temizlemek*
Çağlayan	*Suyun bir bağdan diğer bir bağa geçtiği yer.*
Çağlak taş	*Suyu yükselterek avğaza nakletmek için üzerine tahta konulan iri ve yassı taş.*
Gedik	*Irmaktan ayrılan kol.*
Gövrenk	*Su içinde bulunan su borusu.*
Güverte Parası	*Tarla için alınan su parası.*
Hanım	*Bostanın bir kısmı.*
Havaleci	*Su veren.*
Kepir	*Düzlük.*
Kerdi	*Tarlada su kanalı.*
Kesik	*Su nöbeti.*
Kirizme	*Su kanalı.*
Kol	*Irmaktan ayrılan kol.*
Künk	*Yeraltından suyu nakletmeye yarayan toprak boru.*
Mirav-Mirab	*Su müdürü.*
Savacak	*Ayrılmış mahal.*
Sıydırıcı	*Su işlerinde çalışan amele.*
Su kapısı	*Bahçeyi çeviren duvarların içinde açılan ufak kapı. Yazın evden çıkıp kanalı açmayı kolaylaştırmak için duvara bir kapı açılırdı. Yolu kısaltmak için misafirler de bu kapıdan kabul edilirdi.*
Tapa	*Avgaza giden suyu kapatmak için kullanılan ağaç kapak.*
Uyluk	*Tarlada su kanalı.*
Yedek	*Suyu gediğe vermek için açılan geçici kanal.*
Yüre	*Yöre, mıntıka,mahal.*
Yük	*Yükseklik.*

KAYNAKLAR

1V.A.Gordelevski, Konya İrva Ve İska Tarihine Dair Materyaller, (Çeviren:Hasan Ortekin), Konya Dergisi, Sayı:18-19, Konya,1938, s. 1053-1054.

2M.Ferit-M.Mesut, Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri, İstanbul,1934, s. 80.

3A.g.e., s. 80.

4V.A.Gordolevski, Konya İrva ve İska Tarihine Dair Materyaller, (Çeviren:Hasan Ortekin) Konya Dergisi Sayı:18-19, Konya,1938, s. 1051-1069.

5Mehmet Ali Apalı, Konya Altunapa Sularına Ait Üç Vesika Hakkında, 2. Vakıf Haftası (Konuşmalar-Tebligler-3-9 Aralık 1984), Ankara,1985, s. 143.

6Mehmet Bildirici, Tarihi Su Yapılar, Ankara,1994, s. 157.

7Mehmet Ali Apalı, Konya Altunapa Sularına Ait Üç Vesika Hakkında, II. Vakıf Haftası, Konuşmalar-Tebliğler, 3-9 Aralık, Ankara,1985, s. 143.

8A.g.e., s.143.

9Hasan Güneri, Vakıf Sular ve Su Vakıfları, Vakıflar Dergisi IX, s. 67.

10Mehmet Bildirici, Tarihi su Yapıları, Ankara,1994, s. 157.

11V.A. Gordelevski, Konya İrva Ve İska Tarihine Dair Materyaller, (Çeviren:Hasan Ortekin), Konya Dergisi, Sayı:18-19, Konya,1938, S. 1054-1058

12A.g.e., s. 1056-1058.

13A.g.e., s. 1053.

14A.g.e., s. 1058.

15A:g.e., s. 1056.

16A.g.e., s. 1058.

17A.g.e., s.1059.

18Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, cilt 2, İstanbul,1993, s. 542-543.

19A.g.e., s. 578.

20V.A.Gordevleski, Konya İrva ve İska Tarihine Dair Materyaller, Konya Dergisi sayı:18-19, Konya,1938, s. 1065-1066.

21Mehmet Eminoğlu, Meram'da Osmanlı Ahkam-ı Urfiyyesi'nden Birkaç Örnek, Güzde Meram Dergisi, Sayı:1, 1999, s. 26-27.

22V.A.Gordevleski, Konya İrva Ve İska Tarihine Dair Materyaller, Konya Dergisi Sayı:18-19, Konya,1938, s.1064-1065.

23Mehmet, Eminoğlu, Meram'da Osmanlı Ahkam-ı Urfiyyesi'nden Birkaç Örnek, Güzde Meram Dergisi, Sayı:1,1999, s. 26-27.

24Selçuk Es Arşivi, Notlar, Geçmiş Zamanlarda Konya, Koyunoğlu Müzesi.

25Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, cilt 2, İstanbul,1993, s. 542-543, Ayrıca Bkz, Selçuk Es Arşivi, Notlar, Geçmiş Zamanlarda Konya, Koyunoğlu Müzesi.

26V.A.Gordelevski, Konya İrva Ve İska Tarihine Dair Materyaller, (Çeviren: Hasan Ortekin), Konya Dergisi sayı18-19, Konya,1938, s. 1066-1069

Konya Çevresinden Elde Edilen Puzolan-Kireç Karışımlarının Farklı Sıcaklıklar Altında,

Fiziksel, Mekanik ve Mikroyapı Özelliklerinin İncelenmesi

Yrd.Doç.Dr. Nazım KOÇU

Şayeste KOÇU

Anahtar Kelimeler: Puzolan, Puzolanik Aktivite. Volkanik Tüf, Kireç. Kalsiyum Silikal

Özet

Bu çalışmada Konya çevresindeki volkanik bir tüfün yapı malzemesi olarak değerlendirilmesi için puzolanik aktivite özelliğinden yararlanarak elde edilen mamul ürünlerin fiziksel, mekanik, kimyasal özelliklerinin araştırılması ve mikro yapı özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Konu ile ilgili olarak, puzolanların ve kireçlerin tanımı yapılarak özellikleri açıklanmıştır. Türkiye ve Konya çevresindeki puzolan, kireç konusunda yapılan araştırmalar taranarak puzolanik aktivite deneyindeki reaksiyonun nasıl gerçekleştiği belirtilmiştir.

X-ışınları Difraktometresi ile yapılan mineralojik analizde hammaddede yüksek oranda jarosit, düşük oranda kuvars, opal kristobalit ve opal amorf bulunmaktadır. Mamul madde esasen hammaddeye benzer bir bileşime sahipse de kimyasal reaksiyon sonucu yeni oluşumlar meydana gelmiştir. Mamül maddede jarosit, kuvars, opal kristobalit, opal amorf oranları değişmiş ve kalsiyum silikat ile jips meydana gelmiştir.

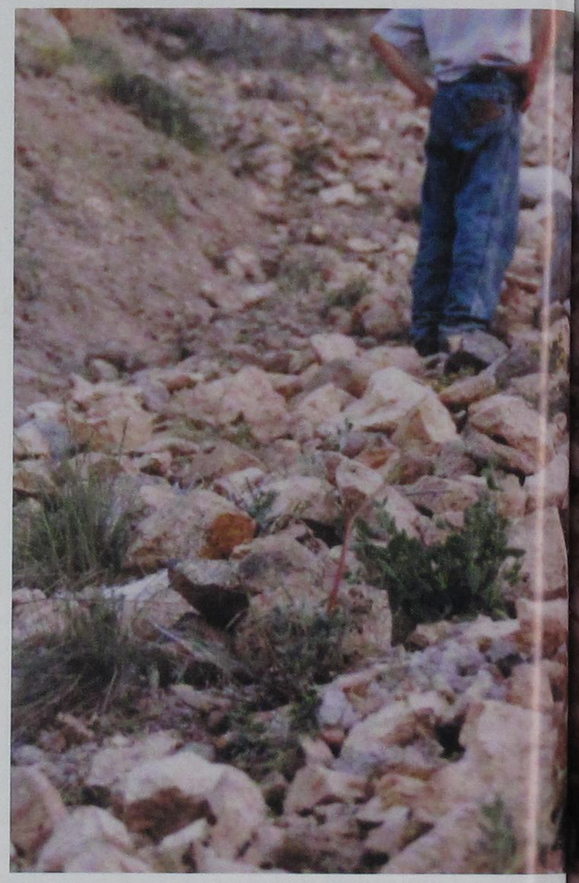
Keywords : Pozzolan, Pozzolanic Activity, Lime, Volcanic Tufac, Calcium Silicate

Abstract : The aim in this study is the investigation of physical, mechanical and chemical characteristics of manufactured products which have been obtained benefiting from the pozzolanic activity characteristic and the study of microstructure characteristics for the evaluation ol the volcanic tufa as building malarial in the area around Konya. Regarding this topic, the definition, back ground and classification of pozzolan and lime have been made. In the

area around Turkey and Konya, studies about pozzolan and lime have been scanned through and how the reaction in the experiment of the pozzulanic activity takes place has been given. In the mineralogical analysis made with the X-Ray Difractometry, a hingh proportion of-jarosite, a low proportion of quartz, opal cristobalit and opal amorph is found in the row material. Even if there is a composition in the manufactured material similar to the raw material, new formaüon resuUing from a chemmical reaction have taken place. In the manufactured material, proportions, of jarosite, quartz, opal cristobalite, opal amorph, have changed and tuned into calcium silicate and gypsum.

1. GİRİŞ

Ülkemizde nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşme olguları, inşaat faaliyetlerine verilen önemi her geçen gün daha da arttırmaktadır. Dolayısıyla yapı malzemeleri alanında sınırlı kaynakların dikkatli kullanılması gerekmektedir. Yapı malzemelerinin pahalı olduğu günümüzde, inşaat sektörüne kendi doğal hammadde kaynaklarımızın mutlaka kazandırılması gerekmektedir.

Konya çevresinde çok miktarda bulunan hammaddelerimizden puzolanlar ve kalker kökenli malzemelerin değerlendirilebilmesi için makro (fiziksel, mekanik) ve mikro (kimyasal, mikroyapı) özelliklerinin araştırılması gerekmektedir. Böylece yapı sektörüne çağdaş malzemelerin kazandırılması gerçekleşecek ve ülke ekonomisine katkıda bulunulacaktır.

Konya çevresinden elde edilen hammaddelerin bağlayıcılık özelliğinin olup olmadığı konusunda yapılan araştırmaların sonucunda 60 adet farklı malzeme üzerinde çalışılmıştır. Bu hammaddelerin öncelikle özgül kütle deneyleri yapılmıştır. Sonra kayaç türlerini belirleyebilmek için hidroklorik asit ile reaksiyona girip girmedikleri incelenmiştir. Malzemeler incelendiğinde 12 adedinin volkanik tüf ve SiO2 oranının yüksek olduğu anlaşılmıştır. Volkanik tüfler ayrı ayrı TS. 25'e göre puzolanik aktivite deneyine tabi tutulmuştur. Buna göre 7 gün sonunda basınç mukavemeti ortalaması 24,6 N/mm2 bulunmuştur. Böylece TS. 25'de belirtilen basınç mukavemetinin "6" katı oranında daha yüksek çıkması araştırmaya olumlu katkıda bulunmuştur. Konya yöresinden elde edilen puzolan ve sönmüş kireç hamuru ile maksimum basınç mukavemetinin hangi noktalarda olduğu ve bunların karışım oranlarının araştırılması yapılmıştır.

2. MATERYAL ve METOD

İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yapı Malzemesi Laboratuvarlarında üretilen mamul malzemeler için karıştırma, sıcaklık, nem, koruma koşulları, numune boyutları, sayıları ve kodlanmasının nasıl yapılacağı planlanmış, kalıp için 4x4x16 cm ölçülerindeki hazır standart kalıplardan yararlanılmıştır. Bir seri malzemeden 11 adet 4x4x16 üretilmiştir. Etüvde kürlenecek malzemeler plastik (polyetilen) torbalara konmuş ve TS. 25'e göre su buharının uçması önlenmiştir. Etüv sıcaklığı başlangıçta 20 °c kabul edilmiş ve sıcaklık saatte 20 °c artacak şekilde yükseltilmiştir. Ön deneyler sonucu maksimum mukavemetin 70, 80, 90 °c sıcaklıklar arasında değiştiği bulunmuştur. Deneyde sıcaklıkların değiştirilmesi yanında kuru Ca(OH)2 / Puzolan ve H20 / kuru Ca(OH)2 + Puzolan oranları değiştirilerek araştırmaya devam edilmiştir. Mukavemete etki eden en önemli faktörlerden biri olan suyun etkisini, ayrıca deneylerin buhar basıncı altında değişeceği düşüncesi ile otoklavda 120 °c de 5 saat ve 10 saat süreyle araştırmalar yapılmıştır. Örnek olarak 4x4x16 cm malzemelerden 27 farklı seri x 11 tane=297 adet etüvde, 24 adetde otoklavda olmak üzere toplam 321 adet numune üretilmiştir.

TS.25 ve TS.819'a göre özel silis kumuyla hazırlanan puzolanik aktivite deneyinde 7 günlük maksimum eğilmede çekme 5,23 N/mm2, minimum eğilmede çekme 4,46 N/mm2 , 3 adet deney numunesi ortalaması 4,973 N /mm2 bulunmuştur. Bulunan neticeler incelendiğinde TS.25'de minimum istenen eğilmede çekme mukavemetinden (1 N/mm2) 4,8 kat daha fazla, minimum basınç mukavemetinden (4 N/mm2) 6,15 kat daha fazladır. Netice olarak Konya çevresinden elde edilen volkanik tüfün Ca(OH)2 ile kimyasal reaksiyona girmesi nedeniyle bu malzemelerin bağlayıcılık özelliklerinden yararlanılmıştır. Puzolan-sönmüş kireç sonunda oluşan mamul malzemenin makro düzeyde incelemeleri İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Laboratuvarlarında, mikro düzeyde incelemeler ise İ.T.Ü. Kimya Metalurji, TÜBİTAK Gebze Araştırma Enstitüsü,Seydişehir Alüminyum Fabrikası, Konya Çimento Fabrikası, İ.T.Ü. Maden Fakültesi, Makina Fakültesi ve yurtdışında deneyler yapılarak araştırma tamamlanmıştır.

Resim 2
Konya ve çevresinden elde edilen Puzonların görünüşü

3. PUZOLANLAR KONUSUNDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Puzolanlar, silisli ve alümino-silisli bir tüf olup, yalnız başına bulunduğu zaman hidrolik özellik göstermediği halde çok ince öğütüldüğünde sulu ortamda ve kalsiyum hidroksitle birlikte normal sıcaklıkta kimyasal reaksiyona girerek hidrolik bağlayıcılık özelliği gösteren doğal bir maddedir.

Konya çevresinde araştırma yapılan puzolanlar bölgenin güney-batısında Konya, Hatunsaray, Seydişehir sınırları arasındadır (Resim 1).

Puzolanlar kireçle kimyasal reaksiyona girerek, su karşısında sertleşme kabiliyetine sahip maddelerdir. Kireçle birleşme yavaş, fakat devamlıdır. Reaksiyonun olabilmesi için, bu maddenin, toz haline getirilmiş olması lazımdır. Puzolanlar silis, alümin, kireç ve demir oksit ihtiva ettiklerinden belirli bir kimyasal bileşim oranları yoktur (2).

Puzolan adı İtalya'daki bir kasabadan gelir. İtalya'da Puzzuoli kasabası yakınlarında volkanik taşlar vardır. Bunlar SiO2, Al203'den oluşur. İçinde az miktarda Fe203, CaO, MgO bulunur. Bunlar trakit, lösitit veya fenolit bileşimi tüflerdir. Almanya'da bu özelliklere sahip taşlar ilk kez Ren Nehri vadisinde bulunmuştur ve tras adı ile anılmıştır (3).

B. Postacıoğlu (4), yaptığı araştırmada kullandığı puzolanda SiO2+ Al203+ Fe203=79,75 etmektedir ki bu TS 25'de minimum değer olan % 70 'den büyüktür. Bu puzolandaki magnezi miktarı da TS 25'de belirtilen % 5 değerinin bir hayli altındadır. Buna karşılık kireç miktarı % 4'ü

geçmemesi gerekirken bunun bir miktar üzerine çıkmaktadır. Bu sonuçlar genellikle trasın kimyasal yönden gerekli koşulları yerine getirdiğini göstermektedir. Fakat bilindiği gibi maddenin puzolanik özelliğini açıklayan asıl aktivite deneyidir.

M. Erdoğan (5), yaptığı çalışmada, Orta Anadolu Neojen Volkanizmasının ürünü olan tüflerin Nevşehir, Ürgüp, Avanos yerleşim birimleri arasında kalan kesimini yapı malzemesi yönünden incelemiştir. Deney sonuçlarına göre Türk Standartlarında yapı taşları için öngörülen sınır değerlerle karşılaştırıldığında tüflerin yapı malzemesi olarak kullanılamayacakları anlaşılmaktadır. Ancak Selçuklu ve Osmanlı eserlerinde kullanılan tüfler, aradan geçen uzun zaman sürecine rağmen hâlâ ayaktadır. Tüflerin fiziksel ve mekanik özellikler açısından kullanılabilecek durumda olduğu anlaşılmıştır.

Türkiye'nin bilinen çimento hammadde kaynakları (6) kitabında; İç Anadolu puzolanlarından bahsedilmiştir. Katkılı çimento yapımında kullanılan ve puzolanik aktiviteye sahip traslar Batı, İç ve Doğu Anadolu'da genç volkanik arazide oluşmuşlardır. Bu çalışmada puzolanik madde olanakları ve durumları, Türkiye'deki puzolanik madde oluşumlarının coğrafi bölgeler itibarı ile il ve ilçelere göre dağılımı açıklanmıştır.

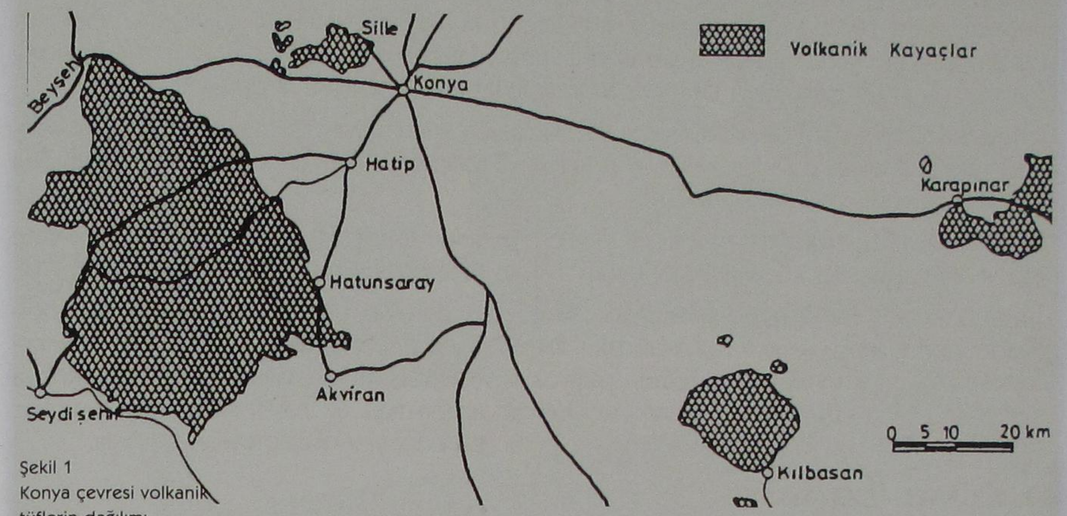
M.Öztürk (7), puzolanın çimento üretimine sağladığı enerji tasarrufu konusunda yapılan araştırmada kullanılan malzemeler Yenişehir-İznik karayolu yakınlarındaki Burcun köyü ocaklarından çıkarılmaktadır. Ocaktan puzolan sevkiyatı kış aylarında durdurulmakta, böylece dezavantajı asgari seviyeye indirilmektedir. 1988 yılında alınan puzolanın ortalama rutubeti % 6 civarındadır. Bu oran aylar itibarıyla % 4 ile % 7 arasında değişmektedir.

F. Türker (8), Portland çimentosu, doğal bir puzolan ve silis dumanı karışımları ile üretilen harçların basınç ve eğilme dayanımları üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Silis dumanı portland çimentosunun % 5, 12, 20' si ile doğal tras % 10 ve 30'u ile değiştirilerek 12 seri karışım üretilmişdir. Her seri için 18 adet 4x4 cm. kesitinde ve 16 cm uzunluğunda prizmatik numuneler üretilmiştir. Üretimden 1 gün sonra 3 farklı kür programı uygulanmıştır. Bu programlar tüm günler için 20 °c sıcaklığında su içinde kür, 30 °c ve 40 °c sıcaklığında su içinde kür olarak uygulanmıştır. 3., 7., ve 28. günlerde eğilme ve basınç dayanımları testi yapılmıştır. Sonuç olarak, basınç dayanımları düşük bulunmuştur. 30 °c kür uygulaması sonucunda basınç dayanımında artış görülmüş, 40 °c kür ile kullanılan deney numunelerinde ise basınç dayanımının belirgin biçimde arttığı tesbit edilmiştir.

M. Karagüler (9), Sünger taşını öğütmüş ve elek analizi yapmıştır. Malzemenin inceliği 200 mikron olmalı, elek üzerinde ise % 8 kalıntı bırakmalıdır. Bu malzeme ile TS. 25'e göre puzolanik aktivite deneyi yapılmıştır. Malzemeler % 65 ± 5 rölatif nemde 20 ± 1 °c odalarda, buhar kürü ortamında kalıplarda korunmuştur. Buna göre puzolanik aktivite deneyinde elde edilen eğilmede çekme mukavemeti 2.6 N/mm2, basınç mukavemeti ise 10.0 N/mm2 bulunmuştur.

Y. Okbaş 10), son on yıldır, Türkiye'deki çimento fabrikalarında, özellikle maliyetleri düşürmek amacıyla katkı kullanımının giderek önemli boyutlara ulaştığını vurgulamıştır. Her ne kadar ana amaç maliyetleri düşürmek ise de katkı kullanımı ile değerlendirilemeyen doğal ve yapay milli servetin kıymetlendirilmesi gerçekleştirilmektedir.

E. Öztekin (11), çalışmasında traslı çimentoya uygun ısıl işlem çevriminin belirlenmesini amaçlamıştır. Isıl işlem çevrimini ön bekleme, ısıtma, işlem, soğuma dönemlerinden oluşturmuştur. Araştırmada basınç dayanımı, eğilme dayanımı, çekme dayanımı, ultrases hızı, elastisite modülü ve benzeri deneyler yapılmıştır. İşlem sıcaklıkları 15 °c 'lik adımlarla 35, 50, 65, 80 ve 95 °c olarak seçilmiştir. Isıl işlem uygulaması için her seride iki adet üçlü kalıp, yani altı numune üretilmiştir. Numuneler TS.24 uyarınca 4x4 x 16 cm' lik normlarda harç numuneleridir. Buna göre incelenen örneklerde tüm süreler için basınç dayanımının sıcaklıkla benzer biçimde arttığı, sıcaklık yükseldikçe artışın yavaşladığı, tüm eğrilerin 70-80 °c 'de maksimumdan geçerek 95 °c 'de azaldığı izlenmiştir. Buradan optimum işlem sıcaklığının 80 °c olduğu anlaşıl-

Şekil 1
Konya çevresi volkanik tüflerin dağılımı

makta, 95 °c gibi daha yüksek sıcaktıkta ısıl işlem uygulamasının mukavemeti arttırmadığı gibi aksine düşürdüğü sonucuna varılmıştır.

T. Tonak (12), araştırmasında puzolanik maddelerin, puzolanik aktivitelerinin kısa zamanda tayin edilebilmesini araştırmıştır. Eğer spektrofotometre mevcutsa ve toplam Si02 tayini bu cihazla yapılırsa puzolanik aktivite tayini yaklaşık 5 saatte, yaş analiz yöntemi ile tayin edilir. Bu analiz maksimum 8 saatte mümkün olabilmektedir. Bu metoda göre puzolanik aktivite tayininde seyreltik hidroflorik asitte çözünebilen Si02 tayini yanında toplam Si02, toplam Ca0 ve kızdırma kaybı tayini de gerekmektedir. X-Işınları Difraktogramlarının incelenmesi sonucunda TS.25'deki puzolanik aktivite deneyinde puzolanik aktiviteyi esas olarak çoğunlukla çözünebilen reaktif silisin sağladığı anlaşılmıştır. Buna göre çözünebilen madde miktarı kızdırma kaybını da ihtiva ettiğine göre, çözünebilen madde miktarı-kızdırma kaybı farkı bize çözünebilen reaktif Si02 miktarını verecektir.

TS.25'e göre puzolan örneklerine puzolanik aktivite deneyi uygulanmış, 7. günün sonunda basınç dayanımı için kırılan numunelerin mineralojik yapıları incelenmiş, amorf fazın çözündüğü görülmüştür (12)

Çıkan sonuçlar özetlenecek olursa puzolan örneğinin hidroflorik asitte çözünmeyen madde miktarı çözünen reaktif Si02 miktarından düşükse o puzolan örneğinin toplam Si02 miktarı % 50 `den daha az olmadığı sürece puzolan örneği kesinlikle puzolanik aktiviteye sahiptir denmektedir.

4. KONYA ÇEVRESİNDEKİ PUZOLANIN ÖZELLİKLERİ

Doğal puzolanlar yüksek oranda silis ve alümin ihtiva ederler. Bunlar Anadolu'nun büyük bir kısmında mevcut olup değerleri yönünden büyük değişiklikler gösterirler. Konya çevresindeki volkanik tüflerin dağılımı ise Şekil 1'de verilmiştir.

Doğal puzolanların inceliği ne kadar artarsa puzolanik aktifliği de o kadar artar. Normal olarak puzolanın inceliği 3000 cm2/g ile 7200 cm2/g arasında uygun görülmektedir. TS. 25'e göre puzolan özgül yüzeyi en az 3000 cm 2/g olacak şekilde öğütülmelidir.

Konya yöresinden elde edilen volkanik tüflerin kimyasal analizinde Si02 oranı minumum % 65.01 , maksimum % 68.1 bulunmuştur. Buna göre bu malzeme asit kayaçlar sınıfına girmektedir.

Konya bölgesi volkanitlerinin jeolojik anlamda en yaşlı, en eski örnekleri Kızılviran çevresin-

de yüzeylenen ignimbrit ve tüflerle riyolitik dayklar-damarlardır (Üst Miyosen, 12.M.y) Bunları lav kubbeleri izler (10.55-10.9 M.y). Sille volkanitleri ise bunlardan biraz daha yaşlıdır (11.95-11.45 M.y) Masifin doğu kenarı boyunca yer alan Bulumya ignimbritleri daha genç olup 9.4-9.00 M.y yaşlıdırlar. Daha üst seviyedeki Detse ve Sadıklar ignimbritleri ise 7.95 M.y yaşlıdırlar.

Detse-Sadıklar ignimbritleri üzerine gelen "Nuee-breşlerinin" yaşı ise 5.6 M.y dir. Diğer yönden Detse vadisinde fosilli kaya dibi serisi Bulumya-İgnimbritleri (9.4 M.y) ile Detse İgnimbritleri (7.95 M.y) arasında yer almaktadır (14).

Konya'nın kuzeybatısında andezit ve dasitlere genelde topografik olarak yüksek kesimlerde rastlanır. Büyükgevelle, Küçükgevelle, Deliklikaya ve Top tepeleri bunlardan bazılarıdır (15).

Konya'nın Sille mevkiindeki andezit ve dasitler koyu gri olup, bozuşmanın fazla olduğu bölgelerde kırmızı renkli ve iri fenokristallidirler. Oldukca serttir. İçerisinde koyu gri renkli minerallerden biyotit, açık renkli minerallerden plajiyoklas ve kuvars fenokristalleri görülür (15). Konya çevresinden elde edilen puzolanların özelliklerinin araştırılması üç başlık altında incelenmiştir. Bunlar; fiziksel, mekanik, kimyasal ve mikroyapı ile ilgili deneyler olarak sınıflandırılmıştır.

4.1. FİZİKSEL ÖZELLİKLER

Fiziksel özellik, malzemenin fiziksel deney yöntemleri ile ölçülebilen özelliklerini kapsar (15). Bunlar; dış boyutlar, birim-hacim kütlesi, özgül kütle, doluluk (kompasite), kütlece su emme, kılcal su emme, ultrases hızı, ısli özellikler arasında ısı iletkenlik katsayısı, buhar difüzyon direnç faktörü gibi özelliklerdir.

4.1.1. Birim Hacim Kütlesi

Bir cismin kütlesinin, boşluklar dahil doğal haldeki hacmine oranına o cismin birim hacim kütlesi denir. Bu değerin küçük olması o cismin gözenekli ve boşluklu bir yapıya sahip olduğunu gösterir (15)

Deney için kullanılan cihazlar Max 10.000 g kapasiteli, d=0.1 g hassasiyetli Mettler P 1 1 model terazi, max 300 °c sıcaklığa kadar ayarlanabilen Heraeus model etüv, uygun büyüklükte cam malzemeden desikatör, 0.05 mm hassasiyetli Mavser ınox model kumpas kullanılmıştır. 4x4x16 cm. ölçülerindeki numuneler değişmez kütleye gelinceye kadar kurutuldu. Desikatörde oda sıcaklığına kadar soğutulduktan sonra 0.1 g hassasiyetle tartıldı (Gk). Deney numunelerinin hacmi (V), boyutlarından hesaplanarak bulundu. Deney numunelerinin boyutlarının her biri, birbirine dik doğrultuda olmak üzere ikişer defa 0.5 mm hassasiyetle ölçüldü ve bunların aritmetik ortalaması alındı. Malzemenin birim hacim ağırlığı dh (g/cm3) = Değişmez kütleye kadar kurutulmuş malzeme kütlesi Gk (g) / Deney numunesinin hacmi V (cm3) formülü ile hesaplandı.

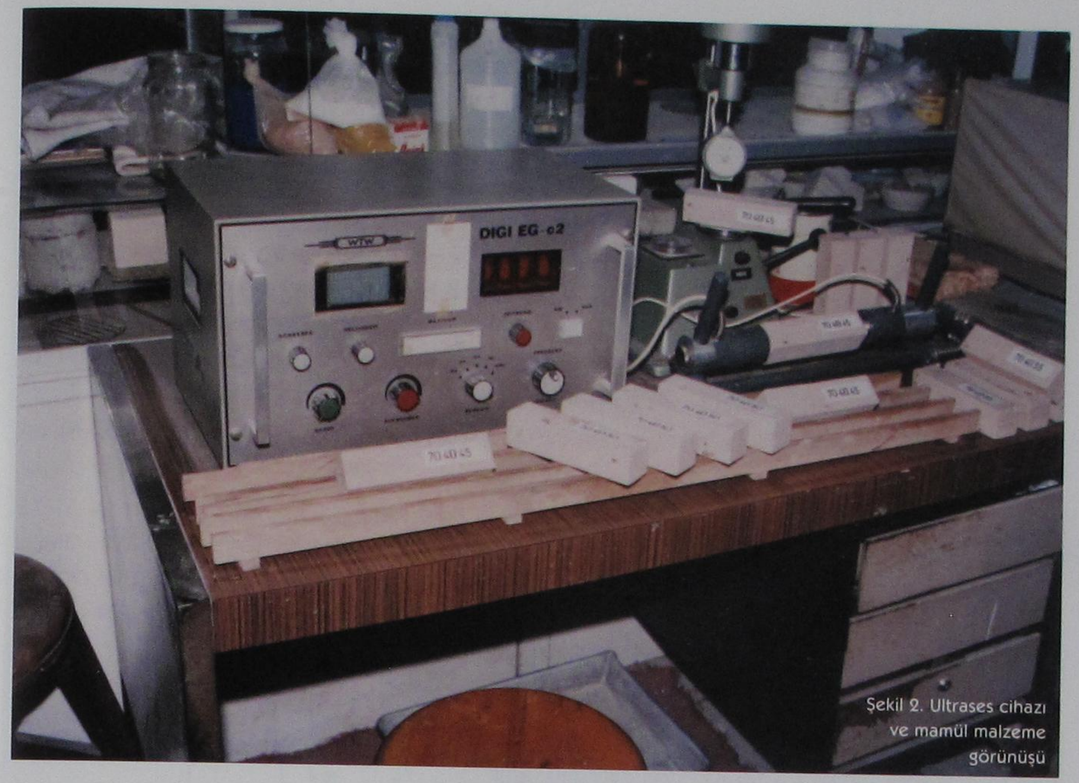
4.1.2. Özgül Kütlesi

Bir cismin içinde boşluklarının bulunmadığı haldeki birim hacim kütlesine o cismin özgül kütlesi denir. Bir malzemenin özgül kütlesi ile birim-hacim kütlesi birbirine eşitse bu malzemenin boşluksuz olduğu anlaşılmalıdır (15).

Deneyde kullanılan puzolanın özgül kütlesinin bulunması için malzeme önce toz haline getirildi. Malzeme etüvde TS.699`a göre değişmez kütleye gelinceye kadar kurutuldu. 40 mikronluk elekten elenen puzolan 0.01 mg hassasiyetli terazide tartıldı ve 40 gr alınarak özgül kütle deneyi yapıldı. Sonuç olarak 2.325 gr/cm3 bulundu.

4.1.3. Kütlece Su Emme Deneyi

Malzeme numunelerinin yüzeyi iyice temizlendikten sonra, içine 20±5 °c sıcaklıkta su bulunan uygun büyüklükte ve derinlikte kap içerisine, yüksekliklerin yaklaşık 1/4'üne kadar suya daldırıldı. Bu durumda 1 saat bekletildikten sonra 1/2 'sine kadar suya batacak şekilde su ilave edildi ve 1 saat daha bekletildi. Aynı şekilde 3/4'üne kadar suya batacak şekilde aynı sıcaklık aralığında bulunan su ilave edilerek 1 saat bekletildikten sonra deney numuneleri su içine tamamen batacak şekilde su ilave edildi. Bu durumda 45 saat süre ile bekletildi. Bu süre zarfında kaptaki su yüksekliğinin deney numunesinin üzerini yaklaşık 1,5-2 cm örtecek seviyede olması sağlandı ve deney numuneleri üzerinde oluşacak hava kabarcıkları uygun bir yöntemle giderildi. Deneyin başlangıcından itibaren 48 saat sonunda sudan çıkarılan deney numuneleri, ısıtılarak sıkılmış bir bez veya sünger ile silinerek üzerindeki su damlaları alındıktan sonra, bekletilmeden 0,1 g hassasiyetle tartıldı.

Şekil 2. Ultrases cihazı ve mamül malzeme görünüşü

Daha sonra deney numuneleri değişmez kütleye gelinceye kadar kurutuldu. Desikatör içinde soğuduktan sonra 0.1 g hassasiyetle tartılarak kütlesi bulundu. Malzemenin kütlece su emme oranı (Sk)= Doygun haldeki kütle (Gd) - Değişmez kütleye gelinceye kadar kurutulmuş malzeme kütlesi (Gk) / Gk . 100 formülü ile hesaplandı.

Su emme deneyi; kütlece su emme, kaynar suda su emme ve hacimce su emme deneyi olmak üzere üç şekilde yapılmıştır. Mamul malzemede kompasite arttıkça kaynama sonu suya doygun haldeki kütlesi yüksek olmuştur, Porozitesi fazla olan malzemeler bünyesine daha fazla su çektiğinden gözeneksiz malzemelere oranla kütlesi yüksek çıkmıştır. Değişmez kütleye kadar kurutulmuş malzeme kütlesi kompasite ile doğru orantılı olarak artmakta ve azalmaktadır.

4.1.4. Kılcallık Deneyi (Kapilarite)

Suyun yapı elemanlarının bünyesindeki belirli çaptaki borucuklar içerisinde yerçekimine karşın yükselmesi olayına kılcallık (kapilarite) denir. Suyun borucuk içinde yükselme miktarı borucuk çapının küçülmesiyle artar. Kılcal su emme, cismin alt yüzünden (tabanından) suya değdirilmesi ve kılcallık yoluyla suyun zamana bağlı olarak yükselmesi ile saptanan bir büyüklüktür. Sonuçta malzemenin ağırlık artışı ile kılcal su emme katsayısı (kılcallık) belirlenir. Birimi cm2/dak veya cm2/sn' dir. (15)

Malzeme 105 °c lik etüvde değişmez kütleye gelinceye kadar kurutuldu (Gk). Sonra desikatörde soğutuldu. 4x4x16 cm ölçülerindeki malzemenin suya temas edecek olan yüzeyinin

alanını bulmak için 0.05 mm hassasiyetli kompas ile ölçümler yapıldı. Alan bulundu (mm2) . Kronometre ile süreler dakika cinsinden yazıldı (t) . Sürenin karekökü alınarak yaklaşık 15 adet okuma gerçekleştirildi. İki süre arasında malzemenin birim yüzeyinden geçen su miktarı farkı bulundu. Sonra fark / alan hesaplandı (E). Daha sonra ise kılcallık katsayısı (N) =(E)) / (t) , (cm / (t dak) formülü ile bulundu.

4.1.5. Ultrases Hızının Ölçülmesi

Malzemelerin ultrases hızının belirlenmesi için İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yapı Malzemesi Laboratuvarında WTW-DIGI EG-C2 model cihaz kullanılmıştır (Şekil. 2.). Cihazdan malzemenin öz frekansı ve boyuna ses geçiş süresi (s = IO -6 saniye okunmaktadır. Çalışmada ses geçiş süresi ölçülerek iç yapı hakkında bilgilenmek amaçlanmıştır. Ses geçiş süresinden hıza geçiş için; Hız= Yol (m) / Zaman (s) bağıntısından yararlanılmıştır.

(t= a. IO -6 saniye = a. (, Malzeme boyu ise 4x4x16 cm ölçülerinde olup, uzunluk olarak 16 cm alınmıştır.

a. (c= 16x 10 -2 x 10 -3 => 16x 10 -5 => 16 / a x 10 km / s, cihazdan okunan a= 67,75 ise 160 / 67,75 => 2,361 km/s bulunur. Malzemenin iki ucundan yerleştirildiği yaylı yatakta bütün kuvvetler eşit miktardadır. Malzemenin iki tarafında bulunan boşlukları katı yağ ile doldurulmuş ve sonuçlar bulunmuştur. Frekanstaki eğim çizgisi başlangıcı ile eksen çizgisinin çakıştırılması sonucu sesin ne kadar zamanda diğer uca ulaştığı okunmaktadır.

4.1.6. Isı İletkenlik Katsayısı Ölçümü

Bıı deney İ.T.Ü. Makina Fakültesi Nükleer Enerji ve Isı Transferi Kürsüsü Laboratuvarında bulunan ısı iletkenlik cihazı yardımıyla gerçekleştirilmiştir.

Deney cihazının standartları uyarınca örnekler 100 cm2 alanda olacak şekilde ve yaklaşık 10 mm yüksekliğinde silindirler halinde hazırlanmıştır.

Hazırlanan 100 cm2 kesit alanı ve daire kesitli örnek, ısı iletkenlik katsayısı ve kalınlığı belirli referans cismi ile ısıtıcı bakır levhalar bir sandviç tertibi ile oluşturulur. Sandviçin alt ve üst kısımlarını sabit sıcaklıkta tutmak için bu kısımlarda su bulunmaktadır ve borularla termostatlı su depolarına bağlanmıştır. Altta ve üstteki ısıtıcılarla, aradaki bakır levhalar, birer termokulp ile bağlantılıdır. Termokulpların diğer uçları, buzlu su dolu bir termos ile galvanometreye bağlanmıştır. Sistem rejim haline gelinceye kadar her bağlantı için galvanometredeki okumalarda değişik olmaktadır. Bu durumda her bir levhadan geçen ısı enerjisi birbirine denk olmaktadır.

4.1.7. Rutubet Tayini

öğütülmüş malzemeden yaklaşık olarak 1 g kadar numune alındı. Bu numune etüvde 105-110°c değişmez ağırlığa kadar kurutuldu. Desikatörde soğutuldu ve tartıldı. Rutubet tayini için aşağıdaki hesaplamalar yapılmıştır.

Rutubet % = B-A / A . 100,

B;Rutubetli numune ağırlığı, A; Kurutulmuş numune ağırlığı (g),

T.S. 25'e göre rutubet en çok % 10 olması istenmektedir. Yapılan deneyde rutubetin % 2.55 bulunması olumlu bir sonuçtur.

4.1.8. Kızdırma Kaybı Tayini

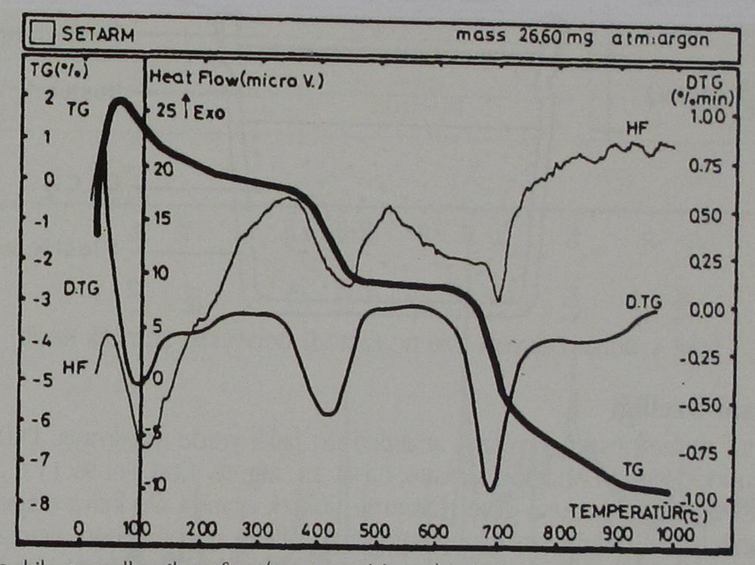
Rutubetsiz numuneden alınan 1 g tartım ağzı açık bir porselen krozede 700-800 °c değişmez ağırlığa erişinceye kadar bir fırında kızdırılır, desikatörde soğutulur, tartılır. Kızdırma kaybı aşağıdaki gibi hesaplanır.

Kızdırma kaybı % = B-A / A . 100 , 750 °c puzolanın kızdırma kaybı % 8.2 bulunmuştur.

4.1.9. Diferansiyel Termal Analiz (DTA) ve Termogrovimetrik Analiz

Diferansiyel Termal Analiz ve Termogrovimetrik Analiz TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Laboratuvarlarında yapılmıştır (Şekil.3). Deneysel işlemler argon ortamında 20 °c/dk ısıtma hızında ve alümina (Al2 03) potalar içinde yapılmıştır. Hammadde numunesinden 26.60 mg alınmış ve STARAM-92-16.18 marka cihazda deneyleri yapılmıştır.

Hammadde ile ilgili grafik incelendiğinde yaklaşık 70 °c 'ye kadar ekzotermik olduğu, 70 °c 'den sonra ise endotermik olduğu ve bunun 105 °c 'ye kadar bu şekilde devam ettiği görülmektedir. 105 °c 'den sonra ikinci değişim 340-350 °c dolaylarında olmakta ve buraya kadar ekzotermik reaksiyon görülmektedir. Bu 500-550 °c 'ye kadar devam etmektedir. HF grafiğinin türevi alındığında ortaya çıkan grafik D.TG incelenirse 350-500 °c arasında grafiğin çok fazla değiştiği ve reaksiyon olduğu görülmektedir. Üçüncü reaksiyon ise 600-750 °c arasındadır. Bu DTA (HF) nin türevi alınmış Deritative TG.'de daha da açıktır. Buna göre TG, DTG, HF'nin birbirine bağlı olarak değiştiği anlaşılmaktadır.

Şekil 3. Volkanik Tüfün (Hammaddenin) Diferansiyel Termal Analizi (DTA) ve Termogrovimetrik Analizi (TG) grafiği

4.1.10. Özgül Yüzey Tayini (Blaine İncelik Modülü)

Deney Konya Çimento Fabrikası L,aboratuvarında yapılmıştır. Blaine cihazı hava geçirgenliği prensibine göre çalışmaktadır. Puzolan malzemesinden 57.06 g. malzeme Blaine cihazının havzasına kondu. Deneyde 2910 cm2/g, 4160 cm2/g incelik modülüne sahip iki adet silis kumu kalibrasyon sırasında kullanılmaktadır. Cihazda K sabiti bulundu. K=12.45 olduğuna göre bilinmeyen numunede K sabiti formülde yerine kondu ve Blaine değeri bulundu.

Porozite TÜBİTAK M.A.M. deneyinde ortalama % 38.7 bulunmuştur. Buna göre; M=63.42x0.387x2.325=57.06 g hammadde

B= (T saniye x K sabiti / (&xd

&= havanın viskositesi (27°c'de hava viskositesi 0,01842'dir. Bu değer sabittir). d= Özgül kütle (g/cm3), (& = (0.01842 => tablodan &=0.013572

Makina ölçümü 144,7 saniyede yapıldı, sonuç olarak; özgül yüzey B= 4746.0 cm2/g dir.

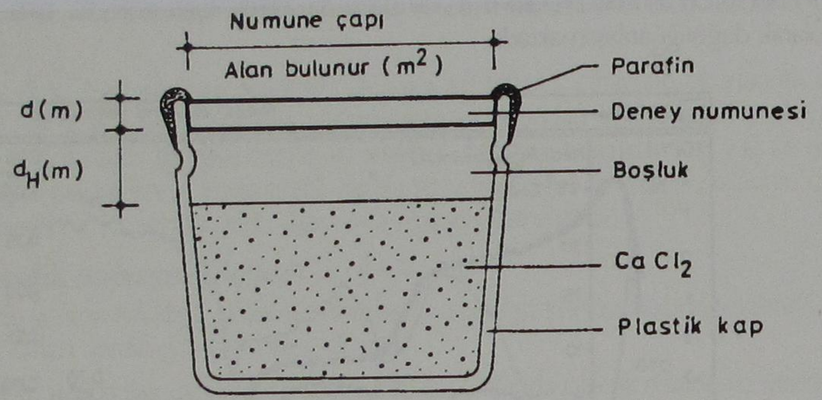
Puzolanik aktiviteye sahip volkanik tüflerin çelik bilyalı değirmende öğütülmesi işlemi son

derece önemlidir. TS.25'e göre Blaine incelik modülü minimum 3000 cm2/g olması istenmektedir. Özgül yüzey ne kadar fazla olursa buna paralel olarak kireç-puzolan reaksiyonu daha da artmaktadır. Bu araştırmada kullanılan puzolanın özgül yüzeyi 4746 cm2/g bulunmuştur (16).

4.1.11. Buhar Difüzyon Direnç Faktörü

Deneyin yapılması amacıyla PVC'den üretilmiş 5-7 cm çapında plastik kabın içerisinde, örnek ile aralarında 15-20 mm aralık kalacak şekilde CaCl2 doldurulmuştur (Şekil.4).

Laboratuvar koşulları, barograf, hidrograf, termograf kayıtlar tutulmuş, daha sonra tüm örneklerin ağırlıkları 24'er saatlik aralıklarla ölçülmüş ve ardışık iki tartım arasındaki fark değişmeyene kadar (kararlı koşul) ölçülmeye devam edilmiştir. Bu noktadan itibaren TSE 'nin 1981 tarihli standart tasarısındaki esaslar uyarınca buhar difüzyon direnç faktörleri hesaplanmıştır.

Şekil 4. Buhar Difizyon Direnç Faktörü Deneyinin Şematik Kesiti.

4.2. Kimyasal Özelliği

Volkanik tüf malzemesinin kimyasal analizleri üç farklı yerde yapılmıştır. İ.T.Ü Fen Fakültesi Kimya Bölümünde Yapılan Analizde Si; %86, Ca;% 3.1, Mg; % 1.06, Fe; % 11.6 , Al; % 3,8 tesbit edilmiştir. Elde edilen sonuca göre mâlzeme yüksek oranda silis ihtiva ettiğinden riyolit bileşimli volkanik bir tüf olduğu anlaşılmıştır. Volkanik tüflerin numunelerin alındığı yüksekliklere ve bölgelere göre değişebileceği düşüncesi ile İ.T.Ü. Maden Fakültesi ve Seydişehir Alüminyum Fabrikası Laboratuvarlarından yararlanılmış ve sonuçlar Tablo:1'de verilmiştir.

Tablo 1. Kullanılan Puzalonın Kimyasal Analiz Sonucu.

	Si02	Fe203	Al203	Ca0	Mg0	Na20	Ti02	K20	S04	AZ
İ.T.Ü. MADEN F. KİMYASAL ANALİZ SONUCU	65.01	9.41	3.77	0.23	0.08	0.57	-	2.07	5.30	-
SEYDİŞEHİR ALÜMİNYUM F. KİMYA ANALİZ SONUCU	68.10	10.86	2.39	0.56	-	0.17	0.80	2.13	8.04	11.28
ORTALAMA SONUÇ	66.56	10.13	3.08	0.40	0.04	0.37	0.40	2.10	6.67	-

Kullanılan puzolan ile TS.25'de belirtilen kimyasal analizler kıyaslandığı zaman, TS.25'de Si-O2+Al2O3+Fe203 toplamı en az %70, Mg0 en çok %5 , SO4 en çok % 3.0 istenmektedir. Konya yöresinden elde edilen volkanîk tüfte ise SiO2+Al203+Fe203 toplamı % 79.7, Mg0 % 0.04, SO4=1 % 6.67 bulunmuştur.

4.3. Puzolan ve Kirecin X - Işınları Difraksiyonu İle Mineralojik Analizi (XRD)

X- Işınları Difraktometresi ile aynı malzeme üç farklı yerde incelenmiştir. Örneklerin XR Difraktogramları Seydişehir Alüminyum Fabrikası işletmesi Müdürlüğünde Philips PW 1140 model cihazdan elde edilmiş olup, bu cihaz 36 kw ve 20 mA şartlarında çalıştırılmıştır. Herbir örnek için cihaz yaklaşık 30 dakika çalıştırılmıştır. TÜBİTAK M.A.M. ' de yapılan X-Işınları analizi Philips Pw 1050 / 25 model cihaz kullanılarak sonuçlar elde edilmiştir. İ.T.Ü. Kimya Metalurji Fakültesinde ise D max-1000 model makina ile X-Işınları analizi yapılmıştır.

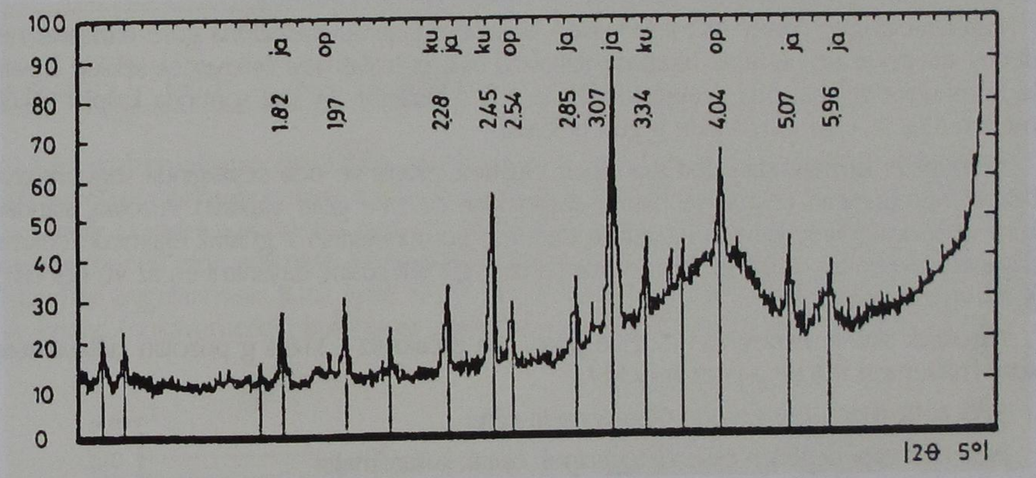
X-Işınları Difraksiyon tekniği (XRD) minerallerin kristal kafeslerindeki yapı taşları (atom, iyon veya molekül) arası uzaklıkların X-Işınları ile ölçülmesi esasına dayanır. (17)

Difraksiyon sırasında gelen ve yansıyan X-Işınları arasındaki yol farkı ışının dalga boyuna eşittir. Analizler difraktometre adı verilen cihazda yapılır. (17).

Hammaddelerin X -ışınları ile yapılan mineralojik analizinde elde edilen sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Hammadelerin mineralojik analizi. (18)

Mineral cinsi	Kimyasal Formül	Malzeme İçindeki % oranı
Jarosit	$KFe_3(SO_4)2(OH)_6$	60-70
Opal Kristobalit	SiO_2	15-20
Kuvars	SiO_2	8-10
Amorf opal	SiO_2nH_2O	10-20

Şekil 5. TÜBİTAK M.A.M.'de Elde Edilen x- ışınları Difraktometresi Grafiği (Hammaddenin).

Sönmüş kireç (CaOH2) TS. 699'a göre etüvde kurutulduktan sonra agat havanda öğütülmüş ve özgül kütle deneyi yapılmıştır. Söndürülmüş kirecin özgül kütlesi 2,247 gr/cm3 bulunmuştur (Tablo 3)

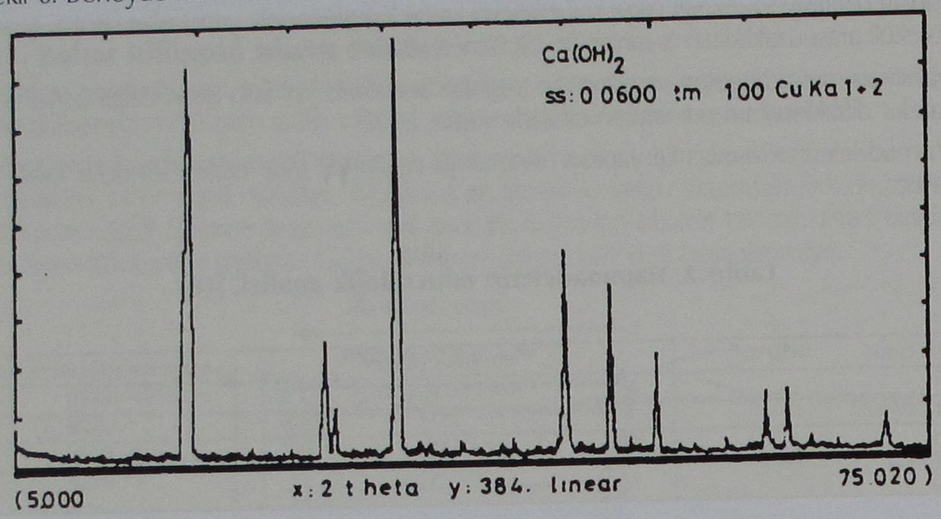
Tablo 3. Puzolanik malzemenin özkütlesi.

Boş Kap Ağırlığı (gr)	Damıtılmış Su Dolu Kap Ağırlığı	Sönmüş Kireç Ağırlığı	Kavanoz+cam+kir+su +kap ağırlığı	Özgül Kütle (gr/cm^3)
159,5	338,8	20	358,8	2,247

Seydişehir Alüminyum Fabrikasında yapılan kimyasal analiz neticesinde sönmüş kireç içerisinde kalsiyum oksit oranı % 72,80 bulunmuştur. Malzeme içerisinde SiO2+Fe203+Al2O3+Ti-O2+Mg0 bileşikleri toplamı % 1,23 ünü teşkil etmektedir.

Söndürülmüş kirecin X-Işınları difraksiyonu ile yapılan analizde Ca(OH)2 Portlandite, CaCO3 Calcite tesbit edilmiştir.

Şekil 6. Deneyde Kullanılan Sönmüş Kirecin X- Işınları Difraktometresi Grafiği

4.4. PUZOLANİK AKTİVİTE DENEYİ ve MEKANİK ÖZELLİKLER

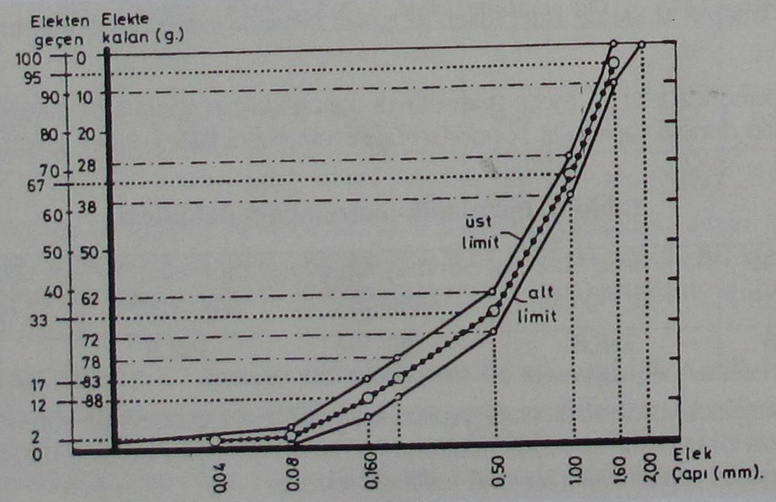
Puzolanik aktivite deneyi TS.24'de verilen Rilem-Cembureau metoduna göre hazırlanır. Her deney için en az üç numune hazırlanır. Kalıpların üstü buharlaşmayı önleyecek şekilde kapatılır. Numuneler 24 saat oda sıcaklığında (23 ± 2 °C) bekletilir. 24 saat sonunda kalıplar sökülmeden 55± 2 °c bir etüv içinde 6 gün bekletilir.

Numuneler kırılmasından dört saat önce etüvden çıkarılır ve oda sıcaklığında soğutulmaya bırakılır. Numunelerin çekme ve basınç dayanımları TS. 24'e göre yapılır(1). Puzolan, standart kum ve sönmüş kireç karışımı hazırlanan deneme numunelerinin 7 günlük eğilmede çekme dayanımı için en az 10 kğf/cm2 (1 N/mm2) ve 7 günlük basınç dayanımı en az 40 kğf/cm2 (4 N/mm2) olmalıdır (1).

Puzolanik aktivite deneyinde TS. 25'e göre 150 g Ca(OH)2 , 310,4 g puzolan kullanılmıştır. Kum malzemesi TS.819' a göredir (Şekil.7.).

Şekil 7. TS. 819'aGöre Kumun Granülometri Eğrisi

(Not: Elek çapı değerleri eksendelogaritmik olarak kullanılmıştır)

Kumun ağırlığı 1.350 ± 10 g. olup, Pınarhisar Çimento Fabrikası imalidir. ön deney için toplam 2700g. alınmıştır. (Tablo.4)

Tablo .4. TS.819'a göre Rilem-Cembureau Standart Silis Kumu (19).

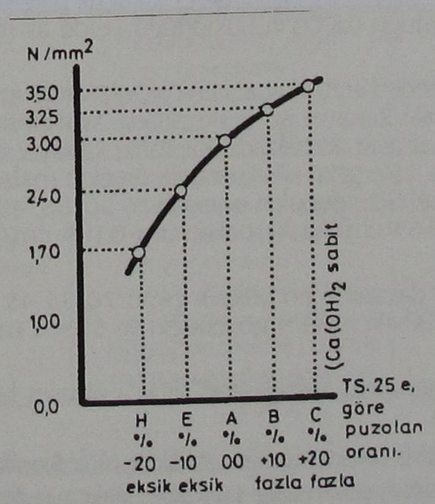
Elek göz açıklığı (mm)	*Elek üzerinde kalan (gr)*
0.08	*98±2*
0.16	*87±2*
0.5	*67±2*
0.6	*33±2*
1.6	*9±2*
2.0	*0*

Puzolanik aktivite deneyi için sönmüş kireç (Ca(OH}2-); 300 g, puzolan ; 620.8 g, standart kum; 2700 g., H20 ; 562.5 g alındı. TS. 25' e göre yapılan puzolanik aktivite deneyi sonucu elde edilen eğilmede çekme ve basınç dayanımı sonuçları Tablo 5'deki gibi bulunmuştur.

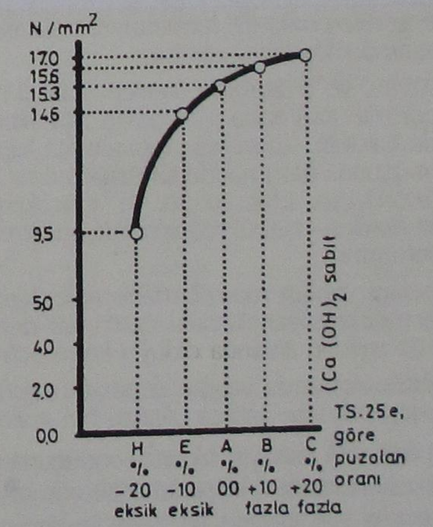
Tablo 5. TS. 25'e göre puzolanların eğilmede çekme ve basınç dayanımı(2)

No	Etüv sonu Kütle(g)	b mm	h mm	l mm	Eğilme N/mm²	Sonuç N/mm²	Basınç N/mm²	Sonuç N/mm²
5548611	541.4	41.1	40.5	160.0	4.9173	4.8736	22.0194	24.6014
5548612	536.4	40.9	40	160.0	4.4697		21.7603	
5548613	560.3	40.8	41.4	160.0	5.2338		30.0245	

Yapı malzemelerinin dayanıklılık ve yük taşıma özellikleri mekanik mukavemetlerle belirlenir. Deneyde eğilmede çekme mukavemeti, 4x4x16 cm boyutunda üç numune üzerinde denenmiştir. Üç adet numunenin tam orta kısmından kuvvet uygulanmış ve altı adet kırılmış deney numunesi elde edilmiştir. Altı adet numune üzerinde 4x4 cm kısmı üzerinde basınç mukavemeti uygulanmıştır. Buna göre TS 25' de belirtilen standardın üzerinde eğilmede çekme ve basınç mukavemetinin bulunması araştırmaya olumlu katkıda bulunmuştur (Şekil 8-9]

Şekil 8. Ön Deneylerde Elde Edilen Eğilmede Çekme Mukavemeti

Şekil 9. Ön Deneylerde Elde Edilen Basınç Mukavemet

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Konya çevresinden elde edilen volkanik tüflerin kimyasal analizi neticesinde SiO2+Al203+Fe203 oranı toplamı TS.25'de belirtilen değerden yüksek çıkmıştır. TS.25'de belirtilen özellikleri taşıyan volkanik tüfün yapı malzemesi olarak değerlendirilmesi ve inşaat sektörüne kazandırılması hedeflenen bu araştırmada yöresel hammaddeler kullanılarak çağdaş bir malzeme geliştirilmiştir. Volkanik tüflerin puzolanik aktivite özelliği taşıması, kolay öğütülebilmesi, yapı fiziği şartlarını yerine getirilebilmesi gibi olumlu yönlerinin bulunması nedeniyle elde edilen mamul malzeme üzerinde fiziksel, mekanik, kimyasal ve mikro yapıya yönelik araştırma yapılmıştır. Konya çevresinden elde edilen bu volkanik tüfün çimento kullanmadan bağlayıcılık özelliğinden yararlanarak çağdaş yapı malzemelerinin geliştirilmesi daha önce denenmemiş olduğundan bu konunun üzerinde durulmuştur. Üretime yönelik düşünülen bu hammaddeler ile çimento kullanmadan kireç-kumtaşı tuğlası, ayrıca kireç, puzolan ile gözenekleri ayarlanabilen boşluklu yapı elemanlarının üretilebildiği ispatlanmıştır. Yapı malzemelerinin pahalı olduğu günümüzde mevcut hammaddelerin kullanılmasıyla yöre daha da aktiflik kazanacaktır.

Konya çevresindeki volkanik tüflerin yapı malzemesi olarak değerlendirilmesi için yapılan deneyler ve malzemelerin mikroyapı özelliklerinin incelenmesi neticesinde elde edilen başlıca sonuçlar ve öneriler aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır.

Puzolanların kimyasal analizi sonunda bulunan SiO2 oranı % 66'dan fazla olduğu için asit kayaçlar sınıfına girmektedir. Konya yöresi volkanik tüflerinde yapılan kimyasal analiz neticesinde minimum SiO2 % 65.01, maksimum SiO2 % 68.1, ortalama % 66,5 bulunmuştur.

Puzolanın özgül kütlesi 2,325 g/cm3 , SiO2+Al203+Fe203 oranı toplamı % 79.7 olup TS.25' de belirtilen % 70 oranından yüksek çıkmıştır. Malzeme volkanik tüf olduğu için uygulama esnasında, belirli zamanlarda yine kimyasal analizlerinin yapılması gerekmektedir.

Malzeme üretiminde; puzolan, Ca(OH)2, su oranı, karışımın homojen olması, kompasite, porozite oranı, ön bekleme süresi, nem oranı, etüv, otoklav sıcaklıkları, işlem aşaması (saat), soğuma süresi gibi faktörler mamül malzemenin fiziksel, mekanik ve kimyasal özelliklerine etki etmektedir.

Üretilen mamul maddenin özgül kütlesi karışımda kullanılan puzolan ve Ca(OH)2 oranına göre farklılık göstermekte ve 2.325 g/cm3 ile 2.300 g/cm3 arasında değişmektedir. Mamül malzeme içerisindeki Ca(OH)2 ve CaCO3'ün beyaz tanecikler halinde görülmesi, homojen karışımın yapılmaması malzemenin özelliğini olumsuz etkilemektedir. Açık hava tesirlerine dayanıklılık deneyinde hidroklorik asit ile mikroskop altında yapılan incelemede çok küçük parçalar halinde görülen Ca(OH)2, havadan C02 alarak oluşturduğu CaCO3'ın bulunduğu yerde az miktarda aşınma meydana gelmiştir.

70, 80, 90°c sıcaklıkta üretilen mamül malzemede (H20 / Puzolan+Ca(OH)2 oranı azaldıkça porozite azalmakta, kompasite artmakta, kapilarite katsayısı ise azalmaktadır. Mamul malzemede Ca(OH)2 / puzolan oranı arttıkça kapilarite katsayısı artmaktadır. Kapilarite katsayısı deneyi sonucunda hammaddenin 0.0646 cm/ (dak, TS. 25'e göre silis kumu ile üretilen malzemede 0.0392 cm/ (dak, 70, 80, 90 °c sıcaklıkta ve Ca(OH)2 /puzolan oranının % 30, 35, 40 oranında üretilen mamül malzemede minimum 0.0169 cm/ (dak, maksimum 0.109 cm/ (dak. bulunmuştur.

Üretimi yapılan mamül malzemelerden basınç dayanımı en yüksek çıkan 70 35 45 nolu malzemenin gözeneklerinin %70'i 0,2 'den daha büyük toplam gözeneğin % 50'si 6 mikron ile 0,02 mikron arasında olduğu tesbit edilmiştir.

Ultrases cihazıyla yapılan deneyde mamul malzemenin kompasitesi arttıkça ultrases hızı da artmakta, porozite arttıkça ultrases hızı azalmaktadır.

Isı iletkenlik katsayısı ölçümü sonucuna göre birim hacim ağırlığı azaldıkça ısı iletkenlik katsayısı azalmaktadır. Kompasite arttıkça ısı iletkenlik katsayısı artmakta, porozite arttıkça ısı iletkenlik katsayısı azalmaktadır. 70 °c de üretilen malzemelerde minimum ısı iletkenlik katsayısı 0,586 W/mK, maksimum 0,705 W/mK bulunmuştur. Bu sonuçlar ise delikli tuğla ve dolu tuğlanın ısı iletkenlik değerine paralellik göstermektedir.

Buhar difüzyon direnç faktörü deneyinde laboratuvar koşulunun sabit tutulmasına özen gösterilmiş, barograf, hidrograf ve termograf kayıtları grafikler halinde işlenmiştir. Buna göre kompasite arttıkça buhar geçirgenlik direnci artmakta, porozite değeri arttıkça buhar geçirgenlik direnci azalmaktadır. Yapılan tüm deneylerde buhar difüzyon direnci minimum değeri 35,76 ile çimentolu kireç sıvaya (30), maksimum değeri 198.0 ile mermer(100) ve karo fayansa(200) benzemektedir. Bu fark ise deneyi yapılacak malzemenin su oranına, karışım oranına, homojenliğe, kompasiteye bağlı olarak değişmektedir.

Mekanik deneylerde eğilmede çekme mukavemeti, basınç dayanımı ile orantılı olarak artmakta ve azalmaktadır. T.S. 25'e göre 1 gün laboratuvarda, 6 gün süreyle etüvde malzemeler farklı sıcaklıklar altında tutulmuş ve maksimum basınç mukavemeti 70 °c sıcaklıkta elde edilmiştir. 1 gün laboratuvarda 6 gün 70 °c etüvde bekletilen 70 35 45 nolu mamül malzemede basınç mukavemeti ortalaması 28.9 N /mm2 bulunmuştur. Eğilmede çekme mukavemeti, deneyinden elde edilen 8 adet 4x4x4 cm ölçülerindeki mamül malzeme üzerinde yapılan basınç mukavemeti dayanımı deneyinde minimum 26.6 N/mm2 , maksimum 31.0 N/mm2 değerleri bulunmuştur. Yapılan incelemede kompasite oranı arttıkça mukavemet yükselmekte, H20 / Ca(OH)2+puzolan oranı arttıkça mukavemet azalmakta, Ca(OH)2/puzolan oranı %35 oranının üzerine çıktıkça veya altına indikçe mukavemet azalmaktadır.

Hammadde ince kesitinin optik mikroskopta incelenmesinde yüksek oranda camsal bir hamur ve kuvars mineralleri tesbit edilmiştir. Önemli oranda boşluklar ve boşluk kenarlarında opal kristobalit, opal amorf yaygın olarak gelişmiştir. Volkanik cam jarosit tipte minerallere maruz kalmıştır. Mamül maddenin ince kesitinde ise hammaddeye oranla boşluklar azalmış, bu boşluklar gypsum, kalsiyum silikat gibi ikincil mineralleşmelerle doludur. Jarosit ise azalmıştır(Tablo 6).

Tablo.6 .Malzemelerin X-ışınları difrektometresi ile yapılan mineralojik analiz sonuçları ve değerlendirilmesi (16).

	Seydişehir Alüminyum İşletmesi Fabrikası Sonucu	İ.T.Ü. Kimya Metalurji Fak.	TÜBİTAK Mar. Arş. Mer.	İ.T.Ü. Maden F.F. ESENLİ
Hammadde	$KFe_3(SO_4)_2(OH)_6$ Jarosit (22-827) SiO_2 Tridymite (14-0260) $NaO_3(AlMg)_2$ Si_4O_{10} $(H)_2xH_2O$ Montmorillonit (13-0259) $Fe_{4.67}(SO_4)_6(OH)_{2.20}H_2O$ Ferrucopiapite	Jarosit (22-827) SiO_2 Quartz (5-490) Silican Oxide SiO_2 (29-83)	Jarosit (22-827) Kuvars (33-1161) Kristobalit SiO_2 (39-1425)	Jarosit (22-827) Kuvars (%8-10) Opal Kristo (%15-20) Amorf Opal (%10-20)
$Ca(OH)_2$	$Ca(OH)_2$ Portlandit (4-0733) $CaCO_3$ Calcite (5-0586)	-	-	-
Mamül Madde	$KFe_3(SO_4)_2(OH)_6$ Jarosit (22-827) SiO_2 Tridymite (14-0260) $(NaKCa)x(AlMg)_7(SiAl)_8O_{20}$ $(OH)_{10}xH_2O$ Tosudite (12-0.31) $CaSO_4.2H_2O$ Gypsum (33-0311) SiO_2 Quartz (5-0490) $Al_2Si_2O_5$ $(OH)_4$ Kaolinit (14-0.164) $NaAlSiO_8$ Albite Ordered (9-0466)	Jarosit (22-827) Kalsiyum Silikat Ca_3SiO_5 (16-407) Gypsum (21-816)	Jarosit (22-827) Kuvars (33-1161) Kristobalit (39-1425)	Jarosit azalmış Kuvars Aynı SiO2 Amorf Opal Azalmış $SiO_2.nH_2O$ Gypsum oluşmuş Kalsiyum Sil. oluşmuş

Volkanik tüf içerisinde SiO2+Al203+Fe203 oranları toplamı TS.25'de belirtilen orandan yüksek çıkması nedeniyle bu malzemeler inşaat sektörüne mutlaka kazandırılmalıdır. Puzolanik aktiviteye olumlu katkısı olan SiO2 , Al203, Fe203 ün kimyasal reaksiyona girebilmesi için gerekli olan Ca(OH)2 nin içerisinde CaCO3 'ın bulunmamasına dikkat edilmelidir. TS.25'e göre, TS.819'da belirtilen Rilem Cembureau standart kumunun kullanılmasıyla elde edilen karışımda,

1 gün 17 °C, 6 gün 55 °C sıcaklıkta ve nemli ortamda bekletildiğinde maksimum basınç mukavemeti 30.02 N/mm2, ortalama 24,6 N/mm2 erişmektedir. Bulunan bu sonuçlara göre malzeme içerisine kum karıştırıldığında, mikroskopta yapılan incelemelerde hiçbir çatlama görülmemiş, donma çözülme deneyi sonunda dağılma olmamış, basınç mukavemeti ise TS.25'de belirtilen 4.0 N/mm2'nin 6-7 katı oranında daha yüksek çıkmıştır. Sonuç olarak; istenirse bu malzemeler ile kireç-kumtaşı tuğlası paralelinde yeni mamul malzemeler üretilebilir.

Üretilecek mamul madde otoklavda uygulandığında, otoklav sıcaklığı 120 °C , 2 atmosfer basınç altında 5 saat süreyle bekletilen malzemenin basınç mukavemeti ortalaması 25.5 N / mm2 , 10 saat bekletilen malzemede basınç mukavemeti ortalaması 28.5 N/mm2 olarak bulunmuştur. Sonuçlar değerlendirildiğinde 120 °C sıcaklıkta 2 atmosfer basınç altında otoklavda yapılan deneyde 7 günlük zaman kaybı ortadan kaldırılmış ve bu süre 10 saate indirilmiştir. 70 °C sıcaklıkta etüvde bekletilen mamul malzemenin 7 gün sonunda basınç mukavemeti 28.9 N/mm2 iken, 120 °C sıcaklıkta 2 atmosfer basınçta otoklavda 10 saat bekletilen malzeme 28.5 N/mm2 basınç mukavemeti bulunmuştur.

Üretilen mamul malzemede kalsiyum silikatların oluşması neticesinde mukavemet artışı meydana gelmektedir. Bu malzemenin üretilmesi ile bölge yapı endüstrisine ve ülke ekonomisine katkıda bulunulacaktır. Aynı malzemeler ile asma tavanlar, ses absorbe edebilecek panolar, bölücü duvar elemanları, dekoratif dış duvar elemanları, preslenmiş duvar tuğlası üretimi mümkün olacaktır.

Puzolan, Ca(OH)2, camsuyu, alüminyum tozu, az miktarda çimento karışımı ile gazbeton yapı elemanlarının geliştirilmesi, karışım oranlarının belirlenmesi ve otoklav koşulları araştırılarak hafif, boşluklu, yapı fiziği şartlarını yerine getirebilen malzemeler üretilebilir.

Romalılar, Selçuklular, Osmanlılar döneminden bu yana tarihi eserlerde horasan harcı olarak bilinen harç içerisine Konya çevresinden çıkarılan puzolanın katılması ile mukavemet artışının olup olmadığı araştırılmalıdır. Tarihi eserlerin korunmasında ve onarılmasında günümüzde kullanılan portland çimentoları sonradan onarımları imkansız hasarlara neden olabilmektedir. Bunun yerine onarımlarda puzolanik aktiviteye sahip volkanik malzemelerin kullanılması daha da yararlı olacaktır.

X-Işınları Difraktometreleri sonucuna göre mamul maddede kalsiyum silikatın meydana gelmesi ve gypsum oluşması ham maddeden ayıran en önemli özelliktir.

1. TS.25 Türk Standardı, Tras, Birinci Baskı, Ankara, Nisan (1975).
2. KOÇU, N., "Puzolan Nedir? Kireç-Puzolan Reaksiyonu Analizi" Yapı, ISSN, 1300-977 x, Yıl:4, Sayı:47, s:22-26, Ankara, Şubat 2000.
3. MAZLUM, F., "Pirinç Kabuğu Puzolanik Özellikleri ve Külün Çimento Harcının Dayanıklılığına Etkisi" I.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, Aralık, 1989.
4. POSTACIOĞLU B., UYAN M., MAZLUM F., "Traslı Çimentoların Kullanım Alanları" İ.T.Ü. İnşaat Fakültesi Matbaası, Teknik Rapor No:46, İstanbul, Nisan, 1984.
5. ERDOĞAN, M., "Nevşehir Ürgüp Yöresi Tüflerinin Malzeme Jeolojisi Açısından Araştırılması, I.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, Kasım, 1 986.
6.ANON., "Türkiye'nin Bilinen Çimento Kaynakları" M.T.A. Ocak, 1980.
7.ÖZTURK M., "Traslı Çimento Üretiminin Sağladığı Enerji Tasarrufu" T.C San. ve Tic. Bak. Sınai Arşt. Geliş. Gn. Md., Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği, Tebliğler, Ekim, 1989
8. TÜRKER F., " Silis Dumanı, Tras, Portland Çimentosu Oranlarının ve Kür Sıcaklığının Harçlarda Basınç ve Çekme Dayanımına Etkisi" Sempozyum, Endüstriyel Atıkların İnşaat Sektöründe Kullanılması, s; 197-207, Ankara, Kasım, 1993.
9. KARAGÜLER M., "Research Activities in Turkey on The Use of Finely Ground Natural Puzzolans As Replacement and Effect of Atmospheric Pressure Steam Curing, Future Reseasci Need, Fly Ash, Silica Fume, Slag And Natural Pozzolans in Concrete, s; 36-39, İstanbul, Mayıs, 1992.
10. OKBAŞ Y.,"Tras ve Curuf Deneylerine ait Sonuçlar", Türk Çimento Müstahsilleri Birliği, Çimento Bülteni, Cilt:24, Sayı; 238, s;18-37, Ankara, Nisan, 1987.
11. ÖZTEKİN E., ERDOĞDU Ş., "TÇ.325 Traslı Çimentoya Uygun Isıl İşlem Çevrimi" Türk Çimento Müstahsilleri Birliği, Çimento Bülteni, Cilt;24, Sayı;239, s; 15, Ankara, Mayıs, 1987.
12. TONAK T., ATAY Y., ERTÜRK F., "Traslarda Kimyasal Metotlarla Puzolanik Aktivite Tayini" Türk Çimento Müstahsilleri Birliği, Çimento Bülteni, Cilt:26, Sayı;261, s;1-26, Ankara, Mart 1989.
13. KETİN I., " Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış" İ.T.Ü. Vakfı Kitaplığı, Yayın No: 32, İstanbul, Ekim, 1993.
14. ÖZDEMİR A., "Sille, Meram (Konya) Sahası Jeoloji ve Zemin İncelemesi" Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Semineri, Konya, 1984
15. TOYDEMİR, N., GÜRDAL, E., TANAÇAN, L., "Yapı Elemanı Tasarımında Malzeme"Literatür Yayıncılık,No;39, Birinci Baskı, İstanbul, Temmuz 2000.
16. KOÇU N., "Konya Çevresindeki Volkanik Tüflerin Yapı Malzemesi Olarak Değerlendirilmesi ve Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma" (Doktora), I.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Aralık 1997.
17. DEMİRER,A.,ALAYGUT, D.,"Mağmatik Kayalar"Türkiye Petrolleri A.O. Eğitim Yayınları No: 26, Ankara, 1993.
18. KOÇU, N., "Konya Yöresindeki Volkanik Tüflerin Yapı Sektörüne ve Ülke Ekonomisine Kazandırılması" İpek Yolu, Konya Ticaret Odası , Yıl;12, Sayı:130, s; 32-34, Aralık 1998.
19. TS.819 Türk Standardı, Rilem-Cembureau Standart Kurumu, Birinci Baskı, Şubat (1970).

Eski Konya Savunması (Surlar ve Kapılar)

Yrd.Doç.Dr. Sebahattin AĞALDAĞ

Konya, tarihi eserler bakımından yurdumuzun en önde gelen şehirlerinden birisidir. Konya bölgesi, Neolitik (cilalı taş) devrinden başlayarak önemli bir yerleşme yeri olmuş, çeşitli kavimlerin ve kültürlerin, bilhassa Selçuklu devrinde büyük bir kültür merkezi haline gelmiştir. Selçuklu devri Konya'sından günümüze kadar gelen sanat eserleri halen ayaktadır. Konya'daki Selçuklu eserlerinin bir kısmı Selçuklu Sultanları, bir kısmı da onların çağdaşları olan büyük şahsiyetler tarafından inşa ettirilmiştir.

Konya şehri asıl önemini, Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın devlet merkezini İznik'ten Konya'ya nakletmesiyle kazanmıştır. Bu tarihten sonra Konya'da yeni yapılar yapılmaya başlanmıştır. Konya'nın en önemli yapıları arasında Konya surları gelmektedir. Konya surlarından bugün hiçbir iz kalmamıştır. Yakın zamanlarda Konya'da yapılan temel kazılarında yer yer surlara rastlanmıştır. Konya'nın düz bir ova üzerinde kurulmuş olması, dışardan gelecek tehlikelere karşı savunma ihtiyacını ortaya çıkarmış, şehir surlarla çevrilmiştir.

Konya'da iç ve dış sur olmak üzere iki sur vardır. İç sur Konya'nın merkezinde bulunan Alaeddin Tepesindeki iç kalenin ne zaman yapıldığına dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Evliya Çelebi, Konya iç Kalesini ilk yaptıranın Bizans imparatoru Heraklius olduğunu kaydetmektedir (1). Konya müzesinde, iç Kaleye ait bir kitabe parçasında şöyle denilmektedir:

"Dinin ve dünyanın rüknü, Fetih Babası Süleyman oğlu Kılıç Aslan, bu burç ve bedeni büyük komutan İsfehsalar Siraceddin Ahmed bin İsmail 600 senesinde yaptırdı."

Bundan iç Kalenin III. Kılıç Arslan zamanında Emir Siraceddin Ahmed tarafından Miladi 1203 yılında yaptırılmış olduğu anlamı çıkmaktadır.

Tarihi kaynaklara göre, Konya iç Kalesi bu kitabeden önce de mevcuttu. Herhalde bu kitabe İç Kalenin yeniden inşaatına ait değil, burç ve kalelerinden birinin III. Kılıç Arslan zamanın-

1825'de A. Tepesi'ni çeviren Kale L. de Laborde

da tamirine aittir. Kaynaklardan anladığımıza göre bugünkü Alaeddin Tepesi Romalılar ve Bizanslılar zamanında da iç Kale olarak kullanılmış, etrafı surla çevrilmiştir. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Konya surlarını görmüş ve şunları yazmıştır;

"569 tarihinde senk-i ırasıde ile Sultan İzzeddin Kılıç Arslan İbni Mesud inşa ederek, metanet vererek bani-i rabi olmuştur. Bir eyvan ve divan-hane-i Sultani yaptırmış idi ki ol asırda Eyvan-ı Kisra'dan nişan verirdi. Zelzeleden münhedim oldukta Keykubat-ı Selçuki tamir ve termim ederek bir handek-i azim inşa etmişti ki umki on bir, arzı elli, kad-i suri otuz zira milkidir."

Evliya Çelebi'ye göre bu iç sur, II. Kılıç Arslan tarafından Hicri 569, Miladi 1173 yılında yeniden yaptırılmış, daha sonra zelzeleden zarar görerek I. Alaeddin Keykubat tamir ettirmiş, III. Kılıç Arslan zamanında kaleye yeni bedenler ve burçlar yaptırılmıştır. Konya müzesinde bulunan, günümüze kadar gelen kitabe, II. Kılıç Arslan zamanından kalmıştır. Tarihi kaynaklara göre, I. Alaeddin Keykubat Konya Dış surlarını Hicri 618, Miladi 1221 yılında inşa ettirdiğinde, iç surları da tamir ettirmiş olduğu hükmüne varılabilir.

Bugün de Alaeddin Tepesi'nin kuzey batı kesiminde iç sur kalıntılarına rastlanmaktadır. 50-60 sene önce Konya iç surlarının kesme taşlardan duvarları ve İnce Minare'ye doğru uzanan hendek mevcuttu. Modern Konya'nın kuruluşu sırasında, bu sanat abideleri yok olup gitmiştir. Konya'yı ziyaret eden seyyahlar iç surların, dış surlardan önce yok olduğunu yazmaktadırlar.

Konya müzesinde bulunan şer'i sicil defterinde ve İstanbul Başvekalet arşivinde Konya mahallelerini tesbit eden Kanuni Sultan Süleyman devri il yazıcı defterinde de Alaeddin Tepesi'nin etrafındaki surun içindeki mahalleye iç kale mahallesi denilmiştir. O tarihte bu mahalle içinde vergi mükellefi 87 nüfus bulunuyordu. (2) iç kalenin kaç kapısı olduğu, bunların hangi isimle anıldığı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

KONYA DIŞ SURLARI

Konya'nın açık bir sahada kurulmuş olması, dış tehlikelere sık sık uğraması sebebiyle şehrin etrafını surlarla çevirme lüzumu hasıl olmuştur. Herhalde Anadolu Selçuklularından önce Roma ve Bizans devirlerinde de dış surlar bulunuyordu. Hastane civarındaki bir temel kazısında ortaya çıkan, kesme taşlardan yapılmış bir duvar kalıntısı, Roma devrinin surları olduğu izlenimini vermektedir.

Selçuklular zamanında, şehrin başkent olmasından sonra, Konya kısa zamanda gelişerek büyümüştür.

Anadolu'nun sık sık haçlı tecavüzüne uğraması ve Konya'yı diğer tehlikelerden koruyabilmek için şehri surlarla çevirmek lüzumunu hisseden I. Alaeddin Keykubat tahta geçer geçmez surların inşasına başlamıştır. Konya surları ile birlikte Sivas ve Alaiye surlarının inşası da başlamıştır. Bu surların finansmanını sağlamak için de emirlerden ve devlet büyüklerinden bir çeşit varlık vergisi almıştır.

İbni Bibi, Selçuknamesinde Konya surlarının yapımı hakkında şu aydınlatıcı bilgileri vermektedir:

"Lacivert renkli gökte şark güneşinin latif çehresinin parladığı bir günde Sultan Alaeddin Keykubat memleket ve saray erkanıyla Konya'nın kır ve bahçelerini gezmeye çıktı. Ansızın şehre doğru baktı. İnsan dolu, eni boyu bir gün yol olan bu şehrin her yanı meyve ağaçları ile bezenmişti. Lakin sur ve kale tezyinatından mahrumdu. Sultan Alaeddin devlet büyüklerine şehrin surlarla ve kalelerle süslenmesini söyledi. Ayrıca Sivas şehrinin etrafının da surlarla çevrilmesini emretti. Sultan, mimarlar, ressamlar çağırttı. Atına binerek beylerle beraber Konya'nın etrafını dolaştı. Burçların, bedenlerin ve kale kapılarının yerlerini tayin ettiler. Resimler yaptırıldı.

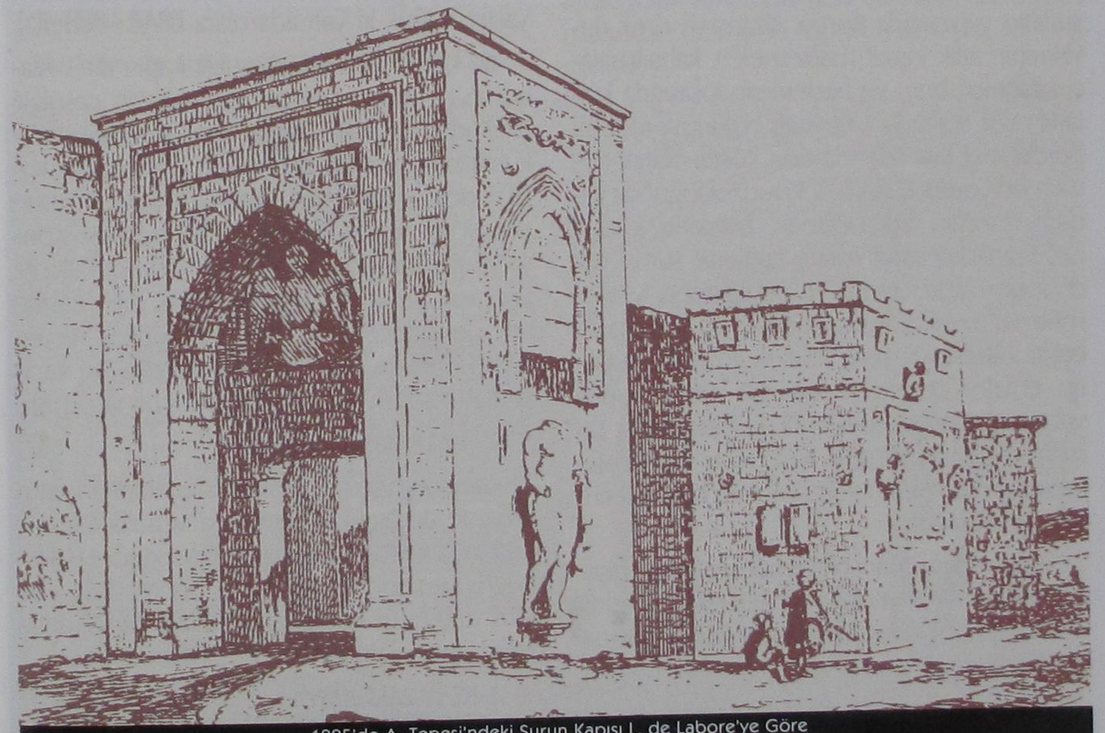
Konya ve Sivas'ta Surların yapımına hemen başlandı. İş bittikten sonra sultana haber verildi. Sultan Alaeddin atına binip hendeklerin etrafını dolaştı. Umeradan herbirinin kendi isimlerini birer taş üzerine altınla işlemelerini, böylece namlarının uzun yıllar payidar kalmasını tensip buyurdu.

Kalenin inşaatı bitince Sultan meclis kurdu ve işret etti."

Yazıcızade Ali, Tarih-i Al-i Selçuk adlı eserinde Konya surları hakkında şöyle demektedir:

"Sultan buyurdu: Divanın çabuk dest-muhasipleri ve mühendisleri ve bennaları ve şıhne-i imaret ve üstad mimarlar ve hazik ressamlar hazır oldular ve sultan atlandı ve beyler ve ulular ve serverler ve mimarlar şehrin çevre yanını devretti ve buyurdu: Burçlar ve bedenler mevaziini muayyen ettiler ve kapıları resmedip saltanat hazretlerine arz ettiler."

Kazvinli Hamdullah'ın, Nüzhet-ül Kulûb adlı eserinde, Hayrullah Müstevfi, Evliya Çelebi, Katip Çelebi eserlerinde dış surların Hicri 618, Miladi 1221 yılında, I. Alaeddin Keykubat tara-

1825'de A. Tepesi'ndeki Surun Kapısı L. de Labore'ye Göre

Konya - Melek Resimleri ile Süslü Pazar Kapusu

fından yaptırıldığını ve on iki kapısı olduğunu yazmaktadırlar. Dış surlar kesme taşlardan yapılmış, iç kısımları molozla doldurulmuştur. Surların yapımında Roma, Bizans ve Grek devirlerinin artık inşaat malzemeleri, kabartmaları, kitabeleri burç ve bedenlerin inşasında kullanılmıştır. Surlarda 144 burç bulunuyordu, bu burçlar her kırk adımda dört köşeli olarak devam ediyordu. Surların 6 km uzunluğunda olduğu tahmin edilmektedir. Burçların yüzleri on, kalınlıkları sekiz metre kadardır. Surun yedi sekiz metre kadar yüksekliğindeki yüzleri mermer levhalarla kaplanmıştır. Bu levhalarda çeşitli dillerle yazılmış kitabelerin bulunduğunu Charles Texier, Asia Minor adlı kitabında yazmıştır. Konya surlarında kullanılan bu taş malzemeler Niğde'deki Kilise Hisar'dan ve Hatunsaray civarında bulunan Soldra harabelerinden getirilmiştir.

Surun etrafı derin bir hendekle çevrilmiştir. Bu hendek hem Konya'ya gelecek dış tehlikelerden hem de selden korur, bir nevi kanal görevi görürdü.

Temel kazılarında ele geçen sur kalıntıları ve eski kaynakların ifadelerine göre, Konya dış suru muhtemelen şu güzergâh üzerindedir.

Doğuda, Aziziye camiinin doğusundan başlayan sur, Kapı Camiini dışarıda bıraktıktan sonra, Akif Paşa İlkokulu, Esat Efendi hanı arkasından geçerek İstanbul caddesinden batıya dönerek, İsmet Paşa ilkokulu önünden geçerek İmam Hatip Lisesinden Numune Hastanesine ulaşır. Oradan Zindankale'ye, oradan da Sadreddin Konevi Türbesinin doğusundaki Kapı çeşmesine gelir, Gazi Lisesi'nin doğusuna kıvrılarak Sahip Ata külliyesinin kuzeyinden geçerek Aziziye Camiinin doğusuna ulaşırdı.

DIŞ SUR KAPILARI

1-ERTAŞ KAPISI:

Bu kapı dış surun kuzeyinde bugünkü Numune Hastanesinin bulunduğu yerdedir. Bu kapının kuzey duvarına yerleştirilmiş bir Roma askerinin kabartmasından dolayı bu kapıya Konya halkı, Ertaş veya Erdaş (Erkek taş, Ertaş) demişlerdir. ""Ertaş'taki put gibi" sözü hala yaşamaktadır. Konyalılar, soğuk iri yarı adamlara böyle derler(3).

Bu kapının asıl adı "Çaşnigir kapısı"dır. I. Alaeddin Keykubat zamanında, sultanın çaşnigiri tarafından yaptırılmıştır. Bu şahıs Alaeddin Keykubat'ın lalası olan Bedreddin Gühertaş'tır. Karamanoğlu Mehmed Bey'in Cimri ile birlikte Konya'ya girdiği kapıdır. Mehmed Bey Konya'ya girdikten sonra bu kapı ve yedi kulesini yıktırarak yeniden yaptırmıştır (4). Kale kapısının önünde Sultan Harmanı denilen yerde Sultan Cem'in bahçesi bulunuyordu. Bu kapıya Bab-ı Sultan (Sultan Kapısı) adı da verilmiştir.

2- HALKABEGÜŞ KAPISI:

Kalenderhane mahallesinde bulunan, Musalla Mezarlığının güneyindeki Musalla Mescidi civarında olduğu tahmin edilmektedir. Halkabegüş Mescidi yanında olduğundan dolayı bu isim verilmiştir. Halkabegüş, kulağı küpeli anlamına gelmektedir.

3-AT PAZARI KAPISI:

Bu kapı surun doğu kapılarındandır. Kapının adına İbn-i Bibi'nin Selçuknamesinde rastlanmaktadır. Bugünkü Kapı Camii'nin yanında bulunuyordu. Son yıllara kadar buradaki meydan at pazarı olarak kullanılmış, bu kapıya At Pazarı Kapısı denilmiştir.(5) Konya Çarşısı civarında olan bu yerde Miladi 1707 tarihli Konya Şer'iyye sicillerinde, At Pazarı yanında bir buğday pazarı olduğu kaydedilmiştir (6).

Karamanoğlu Mehmed Bey, Alaeddin Siyavuş (Cimri) ile birlikte Konya'ya bu kapıdan girmiş, kapıyı yaktırmıştır. Evliya Çelebi bu kapı hakkında şöyle demektedir (7):

"At kapusu üzerinde zincirlerle asılmış bir kuru at kafasına gem vurup ibretnüma olmak içün asakoymuşlardır. Binici olan bu memleket ahalisine nasihat için konmuştur. Yani avrada ve ata itimat etmeyüp at kuru kafa olsa başından gemi eksik etmeyip licam ve zimam eksik etmiyesin."

1584 tarihli Konya İl yazıcı defterlerinde, Yediler mahallesi Mescidi tesbit edilirken, bu mescidin Pazar kapısı yanında olduğu yazılmıştır. Kapının kemerli bir portalı bulunuyordu. Kemerin sağında ve solunda başlarında taçlar bulunan birbirine koşar ve uçar vaziyette gösterilen kanatlı melek kabartması vardı. Bu kabartmalar Konya müzesinde bulunmaktadır.

4-TELLİ KAPI:

Bu kapı da surun doğu kapılarındandır. At Pazarı kapısı sırasındadır. Portalinde Bizans devri kitabeleri konmuştur. Bu kapı, Kapı Camii yanında olduğu için camii meşhur olmuştur (8).

5-AKSARAY KAPISI:

Dış surun doğuya açılan kapılarındandır. Aksaray yolu başlangıcında olan bu kapı Akif Paşa ilkokulu civarındadır. Kapının önündeki mahalleye "Bab-ı Aksaray Mahallesi" adı verilmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in Karaman il-Yazıcı defterinde bu kapının adına rastlanmaktadır (9).

Kapı alınlığına arslan heykelleri konulmuş, bu heykeller son yıllarda Arslanlı Kışlaya kaldırılmıştır (10).

6-DERİ KAPISI:

Fatih'in 1476 tarihli il-Yazıcı defterinde Konya Evkafına ait Ahi Ali Hoca vakfı yazılırken Deri kapısından bahsedilmiştir. Deri kapısının dışında bir dönme dolap yeri ve bunun yanındaki dükkânlar hakkında kayıt düşürülmüştür. Sultan II. Beyazıd'ın Miladi 1500 tarihli İl-Yazıcı defterinde de bu kapı, Deri Kapısı olarak gösterilmiştir.

Deri kapısı dış surun güney kısmında bulunuyordu. Ağaç pazarından baruthaneye giden yolun karşı tarafında olduğu tahmin edilmektedir. Kapı yanındaki deri esnafının deri yolmasından dolayı bu kapıya deri kapısı adı verilmiştir.

Mevlana'nın Huzur' undan 150 sene önce karakalem ile yapılmış bir resimden alınmıştır

7-DEMİRCİLER KAPISI:

Dış surun güney tarafında Deri kapısıyla Larende kapısı arasında olan kapıdır. Fatih'in il yazıcı defterinde bu kapıdan Demir Kapı olarak bahsedilmiştir.

8-LARENDE KAPISI:

Güney surunun en büyük kapılarındandır. Karaman yolunun başlangıcında bulunan bu kapı, I. Alaeddin Keykubat tarafından yaptırılmış, portalin alınlığına kabartma olarak altın yaldızla ""Sultani", bu kitabenin altına iki tarafında birer balık resmi bulunan üzerinde hicri 618 tarihi bulunan bir kitabe daha yerleştirilmiştir. Alaeddin Siyavuş (Cimri) öldürüldükten sonra içi saman dolu cesedi bu kapının üstüne asılmıştır. Şikari Tarihinde bu olay şöyle anlatılmıştır, "Sultan Konya'ya geldiği vakitte Cimri kaçıp haramiliğe başladı. Sultan Alaeddin, Sahip'e harâmileri ahzetmek üzere emreyledi. Sahip, varıp tutup Cimri'yi alıp Konya'ya geldi. Gördü ki Sultan merhum ölmüş, oğlu Rukneddin buyurdu; Cimri'yi Larende kapusuna berdar ettiler."

Server Ağa Çeşmelerinin gelirleri tesbit edilirken Vakıflar Müdürlüğünün kayıtlarında(12) şu sözler tesbit edilmektedir;

"Vakf-ı Çeşme der kurb-ı Bab-ı Larende Deli Kapu ile maruftur. Server Ağa İbn-i Abdullah inşa etmiştir."

9-ÇEŞME KAPISI:

Dış surun batıya açılan kapılarındandır. Sultan Alaeddin Keykubat tarafından yaptırılan dört kapıdan birisidir. Şeyh Sadreddin Konevi Türbesine giden yolun, İmam Bağavi Türbesinin ve "Ağa Çeşmesi" adıyla tanınan çeşmenin (13) karşısında bulunuyordu. Bu çeşmeden dolayı kapıya Çeşme Kapısı adı verilmiştir. Çeşme kapısı, Larende kapısı gibi muhteşem yapılmıştır. Osmanlı döneminde, İstanbul'da tayin edilen özel kapıcılar tarafından korunmuştur.

10-MERAM KAPISI:

Surun güney kapılarındandır. Meram yolu başlangıcında olduğundan bu isim verilmiştir.

11-ESKİ KAPI:

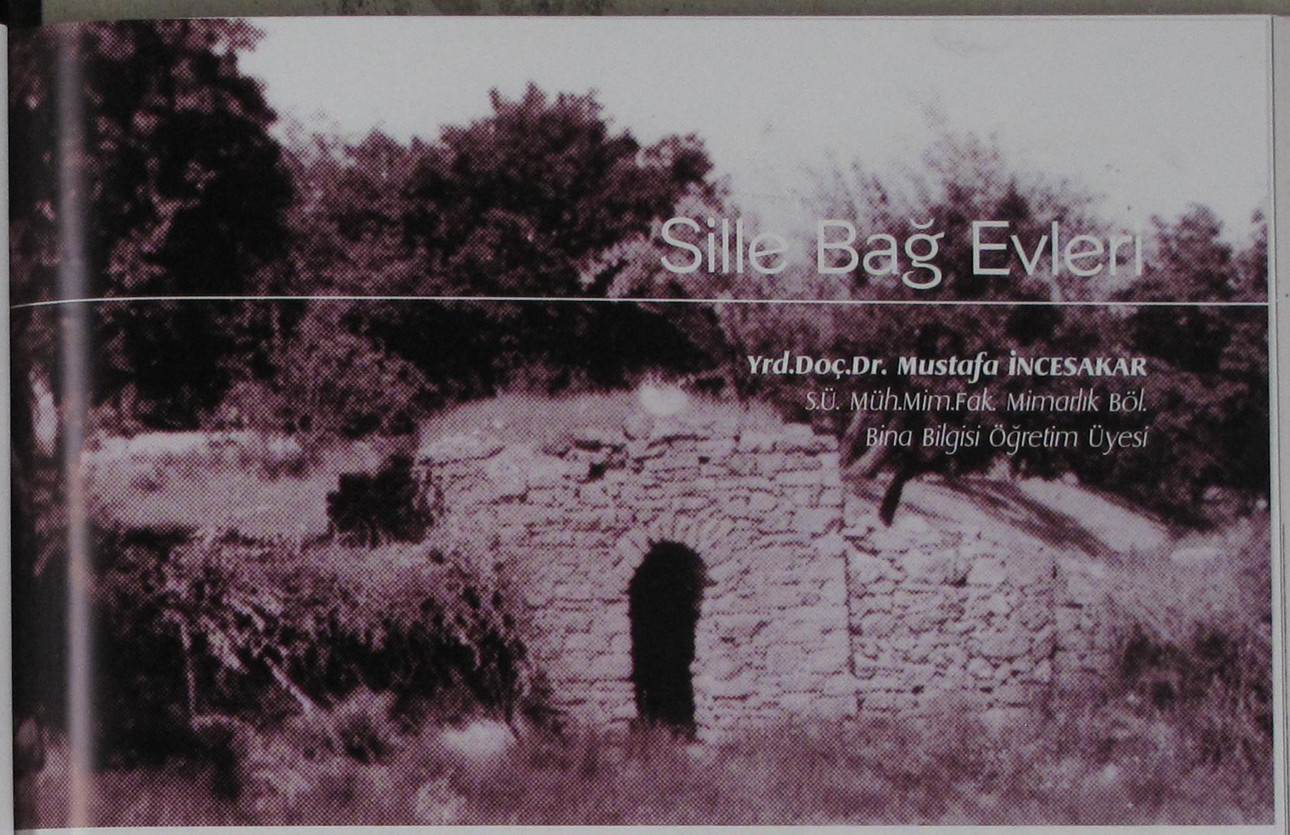
Surun batı kapılarındandır. Bugünkü Atatürk Anıtının ve Gazi Lisesinin bulunduğu yerdeydi. Osmanlı döneminde bu kapı kapatıldığı için Eski kapı diye söylenmiştir.

12-SİLLE KAPISI:

Bu kapı Zindankale ile Tac Veziri Türbesi arasında bulunuyordu. Kuzey batıda yer alan Sille yoluna açıldığı için bu ad ile anılmıştır. Bu kapı da Osmanlı devleti döneminde kapatılmıştır.

DİPNOTLAR

1- Evliya Çelebi Seyahatnamesi c. III, İstanbul, s.18.
2- İ. Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, Konya 1964, s. 129.
4- Şikari, Karamanoğlu Tarihi, Konya, 1945, s.44.
5- M. Önder, Mevlana Şehri Konya, 1962, s.58.
7- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, cilt 3, s.19.
8- İ. Hakkı Konyalı, Konya tarihi, Konya 1964, s.147.
10-M. Önder, Mevlana Şehri Konya, Konya 1962, s.51.
11- İ. Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, Konya 1964, s. 148.
13-Konya Müzesi Şer'iye Sicilleri. Cilt43, s.11.
14-M. Önder, Mevlana Şehri Konya, 1962, s.67.

Sille Bağ Evleri

Yrd.Doç.Dr. Mustafa İNCESAKAR
S.Ü. Müh.Mim.Fak. Mimarlık Böl.
Bina Bilgisi Öğretim Üyesi

I.TARİHÇE

Sille, Konya'nın kuzey-batısında Selçuklu ilçesi sınırları içindedir. Takkeli ve Karabuğa dağları arasındaki vadide, Konya şehir merkezine 8 km uzaklıktadır.

Yapılan araştırmalarda Sille'nin tarihçesi Frigler'e, Azyanik'ler devrine kadar gitmektedir. "Sille" adı "Silen (Silene)" den gelmektedir(1). " Mitolojiye göre Frigya kralı Midas, Silen'i içtiği suya şarap katarak yakalar ve esir eder"(2). Konya Şeriyye Sicillerinde Selçuklu döneminden bu yana Konya'da Türk halkıyla beraber yaşayan ermeni ve rumların ev, dükkan, bağ ve bahçelerinin müslümanlarla yan yana olduğu ve bir arada yaşadıklarından bahsedilmektedir (3).

Sille bağlarının da tarihçesi Sille'nin tarihi kadar eskidir. 1913'de Macar gezgin doktor Bela Horvath, Anadolu'da yaptığı gezisinde tuttuğu notlarında din eğitimi ve öğrenimi için gerekli olan masrafların karşılanması amacıyla vakıf gelirlerinden bahseder. Arazi emlak defterlerinde bağ ve bağ yeri ile ilgili detaylı bilgiler vermektedir (4).

Sille bağları Konya'nın en eski bağ bölgelerinden biridir. Sille'de bağlar Konya yönüne inen yamaçlar boyunca uzanarak batı ve güney yönünde yayılır. Bölgede bağlar Matlas, Tat, Sızma ve Kiçimuhsine köylerine kadar uzanır. Sille'nin üzümü Konya'da kendine özgü türleri ve kalitesiyle ünlüdür (5).

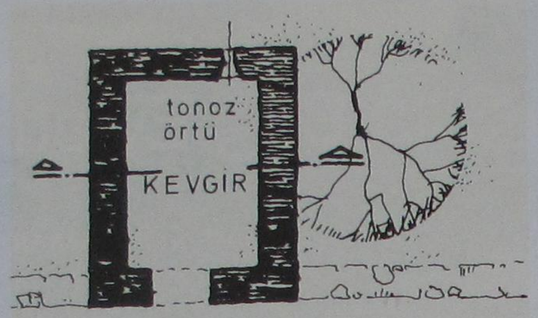
II. BAĞ EVLERİNİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Günümüze kadar gelmiş eski bağ evlerinin tarihçesi çok eski değildir. İçinde bulunduğumuz yüzyılın başlarına kadar iner. Sille bağlarında bağ evlerinin kendi özgün durumunu tümüyle muhafaza eden bağ evleri azdır. Bunun nedeni Sille bağ alanlarının sürekli olarak gelişen, büyüyen şehrin baskısı altında kalması ve soyo-kültürel yapıda meydana gelen değişikliklerdir (6).

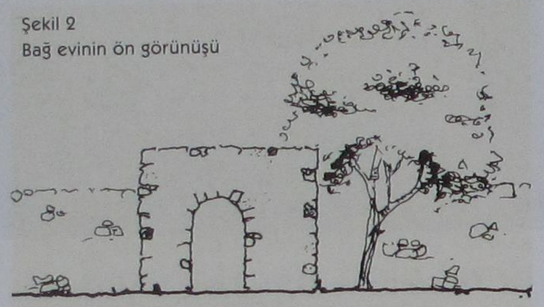
Bağların büyüklükleri doğal çevre ve mülkiyete bağlı olarak çeşitlilik gösterir. Büyüklükler 3-5 dönüm arasında değişir (7). Ölümler sonucu sürekli parçalanan bağlara yeni, niteliksiz bağ evleri yapılmıştır.

Bağ evlerinin bağ ile olan ilişkisini genellemek mümkün olmamakla birlikte, bu ilişki öncelikle bağevi-yol ilişkisine bağlıdır.

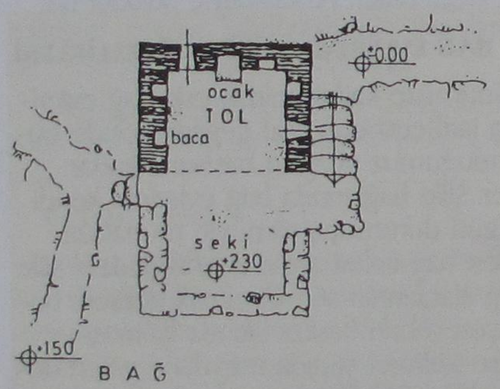
Sille bağ evleri genellikle az sayıda mekândan oluşan küçük boyutlu yapılardır. Çoğu örnekler tek mekândan meydana gelen küçük bağ evleri halindedir. Bu tür yapıların plan kuruluşları gibi mekânların iç öge-

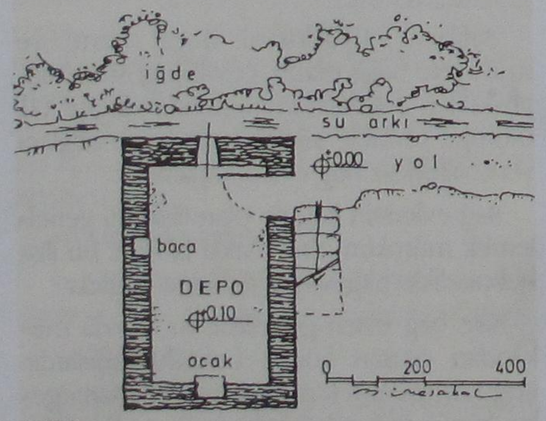

Şekil 1
8 nolu bağ evi zemin kat planı

Şekil 2
Bağ evinin ön görünüşü

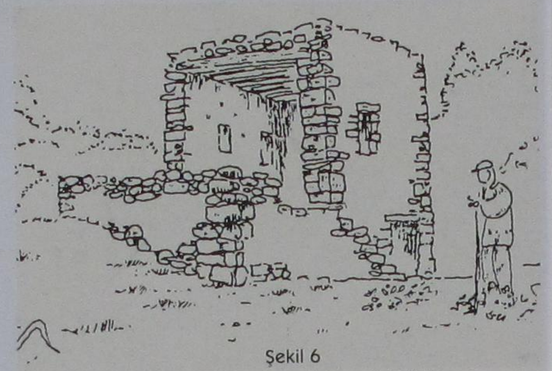

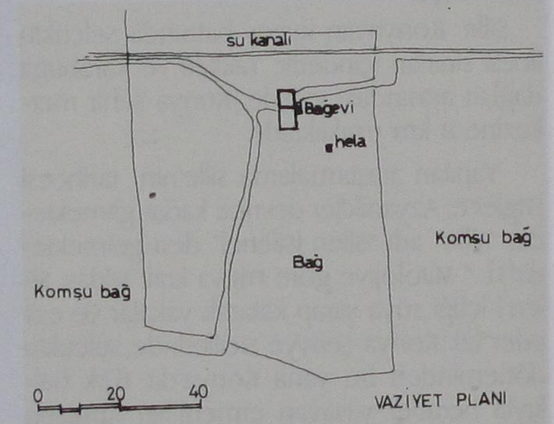
Şekil 5
5 nolu bağ evi zemin ve üst kat planı

Şekil 3 Enine Kesit

Şekil 6
Köşk ve sekinin bağdan görünüşü

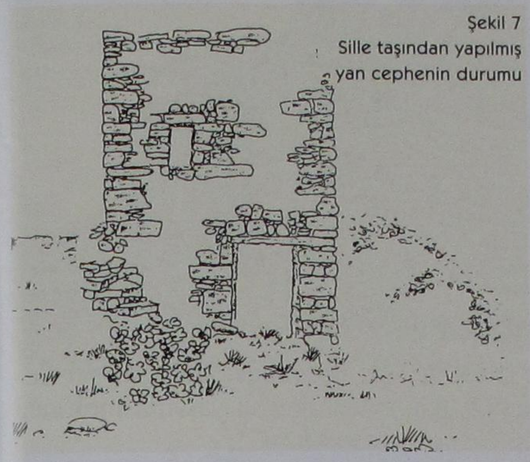
Şekil 4
8 nolu Bağ evi ve yakın çevresi

leri de basit ve küçüktür. İç kısımlarında bir ocak ve basit bir sedir bulunur (8). Bu tür evler Dere ve Yorgancı bağlarında, özellikle şehre uzak olmayan bağ bölgelerinde yaygındır. Benzer plan karakterli küçük bağ evlerine Kayseri'nin bir bölümündeki bağlarda, İncesu ve Nevşehir bağlarında da rastlanır (9).

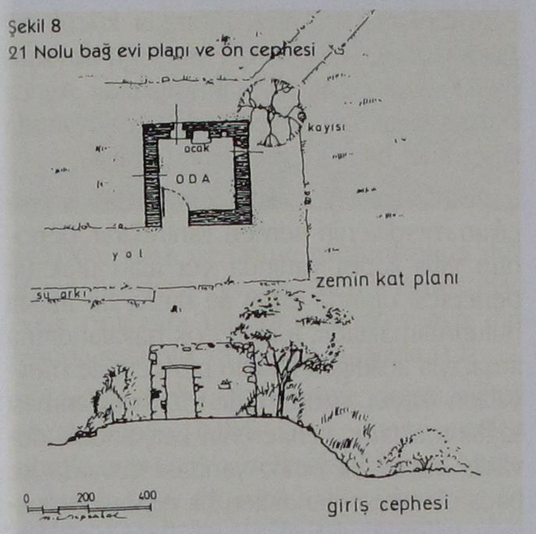
Bağ evlerni plan kuruluşları itibariyle iki grupta toplayabiliriz.

1)Bir katlı bağ evleri

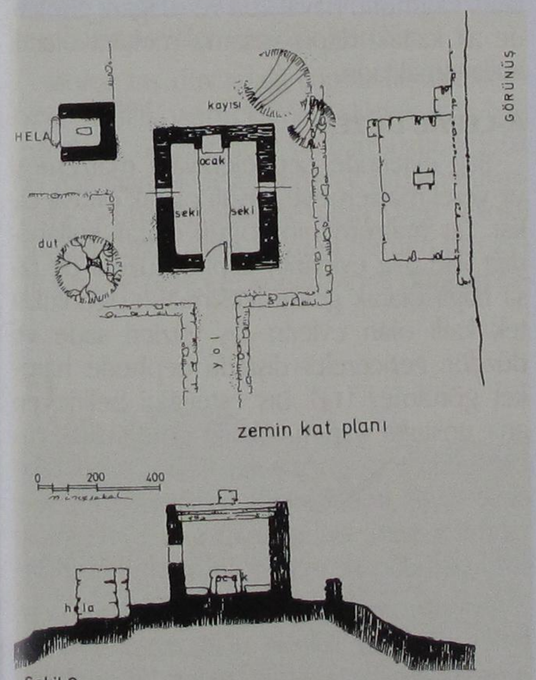
2)iki katlı bağ evleri(10) (Şekil:1,5)

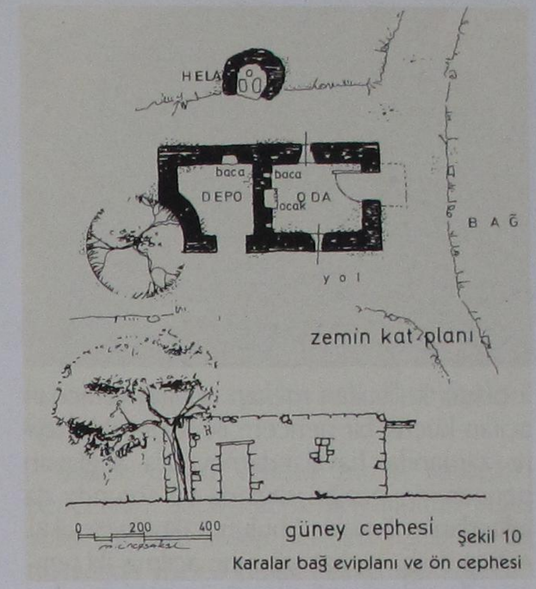
Şekil 7
Sille taşından yapılmış yan cephenin durumu

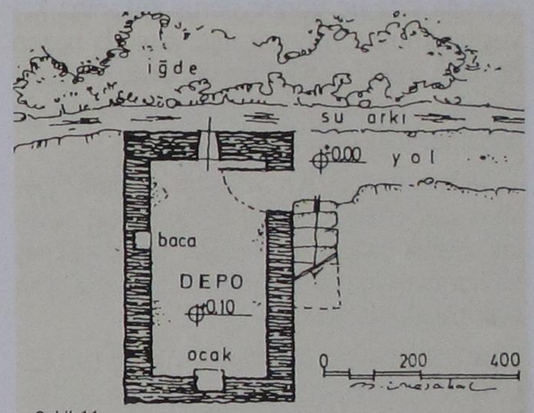
Şekil 8
21 Nolu bağ evi planı ve ön cephesi

Şekil 9
Hilmi Akyar bağ evi planı ve ön cephesi

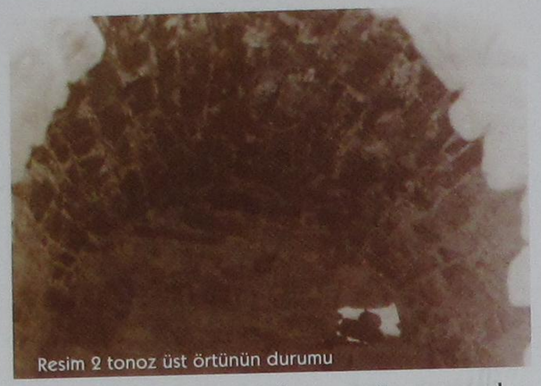
Şekil 10
Karalar bağ eviplanı ve ön cephesi

Şekil 11
21 nolu bağ evinde ocak ve sedirler

Bir katlı bağ evleri daha çok küçük bağların içerinde yer alır. Bağ evlerinin ilk örneklerini oluşturan ve tek mekândan meydana gelen, yörede "kevgir" olarak isimlendirilen yapılardır (Resim:1)(Şekil:1,3). Dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Yapıya dar cepheden basit çakma bir kapıdan girilir. Zemini toprak olan oda dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Yüksekliği de basık tutulan yapının pencere ve kapı ölçüleri de küçüktür.

Bu tür tek mekânlı bağ evlerinde, giriş kapısının karşısında ortada bir ocak bulunur. Ocak soğuk günlerde ısınmak amacıyla kullanılır. Zemini kum olan bu mekanda yere serilen hasır ve mindere oturulur ve yer döşeklerinde de yatılır. Bu grupta gelişen örneklerde ocağın bir veya her iki yanına taş sedirler ilave edilmiştir (Şekil:11). Çok amaç-

Resim 2 tonoz üst örtünün durumu

lı olarak kullanılan mekan ocağın yanından açılan küçük bir pencere ile aydınlatılır. Aynı zamanda havalandırmayı da sağlayan pencerenin ocağın sağında ve solunda da tekrarlanan örnekleri bulunmaktadır (Şekil:8). Ayrıca doğu ve batı yönüne açılmış iki pencere ile oda üç yönde görüş imkânına kavuşturulmuştur. Yine ocağın yanında bazen de sağlı sollu her iki duvarda kibrit, testi, gaz lambası vb. küçük ev aletlerinin konduğu baca(nış)lar yer alır (Şekil:8).

Hela yapıdan ayrı ve bağ içindedir (Şekil:9). Genellikle yanında üzeri açık ve mutfak olarak kullanılan ocaklık ve küçükbaş hayvanların barındığı üzeri açık veya yarı açık bir ahır bulunur.

İki katlı bağ evi plan tipleri yörenin en karakteristik tiplerini oluşturur(Resim:3) (Şekil:5,6,7). Bu tür evlere bağ içinden küçük yollar vasıtasıyla ulaşılır(10). Üst katta seki ve yarıaçık mekân olan "tôl" olarak isimlendirilen bir köşk bulunur. Alt katta ise servis mekânı olarak kullanılan bir depo yer alır (Şekil:5)

Tolun önünde yer alan seki açık bir mekândır. Sekiye dışardan depo kapısının yanından taş basamaklı bir merdiven ile ulaşılır. Bu bölüm bağ evlerinin avlusu gibi kullanılmaktadır. Aile günlük işlerini burada yapmaktadır. Sekinin önü ve yan tarafları 0.60 - 80 cm yüksekliğinde taş duvarla çevrilidir.

Evin üst katında yer alan tol (köşk) sekiye açılır (Resim:3). Yapı boyutlarına bağlı olarak tolun boyutları da küçüktür. Seki ile aynı ölçülerdedir. Güney yönüne bakmaktadır. Üç yanı kapalı, önü açıktır. Zeminden seki ile bütünleşmektedir. Havanın sıcaklığına ve güneşin gün boyu hareketlerine bağlı olarak tol ve seki üzerindeki kullanım yer değiştirir. Bağ evlerinde asıl yaşama mekânını tol ve seki oluşturur.

Resim 3
Köşk ve üst örtünün
bugüku hali

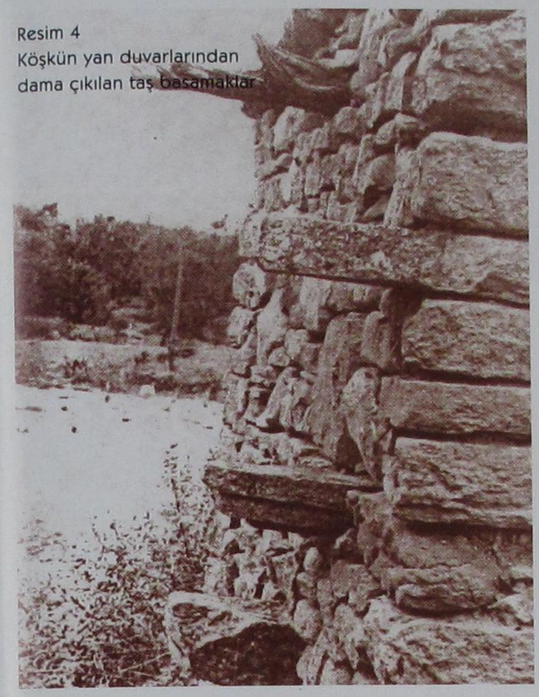
Tolun arka duvarında ortada küçük bir ocak yer alır. Tolun kuzey ve doğu duvarında iki küçük pencere bulunmaktadır. Ayrıca ocağın sağındaki köşede ve batı duvarında ikişer adet baca ve niş vardır (Şekil:5).

Zemin katta yer alan depo kapısı sekiye çıkan merdivenin hemen yanındadır. Deponun giriş kapısı yanında yer alan ufak bir penceresi dışında dışarı ile başka bir irtibatı bulunmamaktadır. Işıktan çok havalandırma amacıyla açıldığı anlaşılan pencere ile meyvaların (kayısı, üzüm, iğde vb.) havalanması sağlanmaktadır. Pencerenin karşısındaki duvarda küçük bir ocak, yandaki duvarda ise baca olarâk isimlendirilen bir niş bulunmaktadır. Yağmurlu havalarda ve rüzgârlı günlerde alt kattaki depo yaşama mekânı olarak kullanılmaktadır.

A-CEPHE DÜZENİ

Bağ evlerinde cepheler yapı malzemesi ve yerel malzemeye dayalı olarak ortaya çıkar. Taş malzemenin yoğun olarak kullanıldığı Sille bağ evlerinin cephe düzeni de taşa bağlı olarak gelişir (Resim:3). Çoğunlukla tek katlı olan evlerin dış yüzleri sade ve düzdür. Pencereler dışında cephede hareket görülmez (11). Dış estetiğini belirleyen ana unsurlar yapım tekniği gereği düz, taş cephedir. Topografik yapı, iklimin sıcak etkisi ve bağın kontrolünün sağlanabilmesi için eğimli araziye oturan bağlarda eve eğimin üst kotundan ve güney cephesinden girilir.

Evlerde en önemli cepheyi kuzey cepheler oluşturur. İklimin sıcak etkisinden korunmak amacıyla tercih edilen bu cepheler ya kısmen veya tamamen açık bırakılır.

Resim 4
Köşkün yan duvarlarından
dama çıkılan taş basamaklar

Açıklıklar köşk ve örtme mekânlarında düz ahşap kirişlerle geçilir. Cephelerde evin odak noktasını oluşturan köşkler aynı zamanda selâmlık olarak da kullanılır (12).

Toprak dam belli bir yöne doğru eğimli olarak yapılır. Belirli bir cepheye verilen eğimle uygun bir yere konan ahşap çörtenle damın suyu dışarı bağ içine akıtılır. Uç kısımları yuvarlatılmış olan bu çörtenlere bazen basit profiller verildiği görülür.

Moloz taş duvardaki çamur derzler cepheye hafiflik vermektedir. Eski tek katlı bağ evlerinde derzler açık ve harçsızdır. Küçük taş parçaları ile desteklenerek örülen duvarlarda cephe karakterine taşın örgü tekniği önemli katkı sağlar. Hemen hemen her evde kapı ve pencere kenarlarında düzgün sil-

Resim 5
Karalar bağ evinin genel durumu

Resim 6
Bağ evinin giriş kapısının görünüşü

le taşı cepheye ayrı bir renk katar (13)(Şekil:7).

Moloz taştan yapılan zemin kâtlardaki pencereler daha küçük boyutludur. Belirli yüksekliklerde ahşap hatıllarla bağlanan taş duvarların yüzleri çıplak bırakılmıştır. Alt katlardaki pencere ve kapı sövelerinde üst

Resim 7
Uzunlar bağ evi ve ahşap
giriş saçağı

katta pencere kenarlarında yer yer ahşap süsleme unsurları cephede dikkat çeker. Bunlar cephenin süs unsuruna değişik biçimlerde katkıda bulunurlar.

Ahşap malzeme yörenin mimari geleneklerine de bağlı olarak Sille' nin bazı bağ bölgelerinde evlerin üst katında kullanılmıştır.

B-YAPI MALZEMESİ

Bağ evleri için kullanılan ana yapı malzemesi yörenin Sille evlerinde olduğu gibi taş, toprak ve ağaçtır. Yapıların duvarları taş, döşeme, tavan, kapı ve pencere takımları ahşaptan yapılmıştır. Bağ evlerinde kullanılan yapı malzemeleri yöresel tabii malzeme olan taş ve kerpiç yanında ahşap, kireç, alçı, kum, toprak ve demirdir. Döşeme ve tavanlarda en çok kullanılan ağaç cinsi kat-

Resim 8
Bağı sulayan su arkının yakından görünüşü

randır. Genellikle tavan kirişlemelerde, duvar hatıllarında, duvarlardaki yüklük ve pencere üst açıklıkların geçilmesinde, yüklük kapaklarında ve duvar içi yerli dolaplarda kullanılır (14).

Yığma sistemde yapılmıştır (Resim:5,6). Evlerde duvarlar sıvalıdır. Taş duvarların dış yüzeyleri killi toprakla sıvanmıştır. Eski bağ evlerinde ağaç kullanımı son yüzyılda yapılan evlere göre daha azdır. Bu evlerde üst örtü tonoz (eyvan)dır. Sille'de kevgir olarak isimlendirilen mekânlarda ahşap hatıllara dahi rastlanılmaktadır. Duvar içindeki yüklük ve benzeri boşlukların üzerlerinde dahi taş kemer veya hatıllar kullanılır. Toprak, bağ evlerinin döşeme zeminleri ve tavanlarında örtü malzemesi olarak kullanılmıştır. Mekânlarının çoğu açık veya yarı açık karakterde yapılan bu evlerde üst örtü yağmurdan ve güneşin sıcak etkisinden korunmak amacı ile yapılırken aynı zamanda kullanılan yapım tekniği açısından da geleneksel bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Evlerde üst örtü toprakla örtülü düz dam karakteri gösterir. Damda biriken kar ve yağmur suları çoğu zaman ahşap çörtenlerle dışarı atılır (15)(Resim:1,3). Depo ve tolun üst örtüsü ahşap kirişlerle kapatılmış düz toprak damdır. Çatı ise yıkılmak üzeredir. Döşemelerde kullanılan kirişler de kaba bir işçilikle kullanılmıştır.

SONUÇ

Sille, tarihi geçmişi zengin olan önemli bir merkezdir. Konya içinde kendine has özellikleri ile dikkat çeken Sille, günümüzde halıcılık, bağcılık, el sanatları ile sosyal ve kültürel hayatta etkinliğini sürdürmektedir.

Sosyal ve kültürel hayatımızda değişikliklere paralel olarak sürekli bir şekilde kimlik değiştiren Sille, bugün bu değişimin sancılarını çekmektedir. Bir taraftan süratle büyüyen, gelişen Konya'nın baskısı yanında diğer yandan sürekli göçlerle kan kaybeden boşalan Sille'de sivil mimarimiz büyük bir tehlike ile karşı karşıyadır. Bu durumdan geleneksel Sille evleri gibi bağ evleri de etkilenmekte, değişen yaşam şartlarına ayak uydurmakta zorlanmaktadır.

Gelecek nesillerimiz için kültürümüze önemli veri, kaynak durumunda olan Sille ve bağ kültürü ve bağ evleri bilimsel araştırmalarla tespit edilerek sıhhileştirme projelerine ihtiyaç duymaktadır. Bu durum Türk örf ve ananeleri yanında mimari geleneklerimizin de tespit ve korunmasını sağlayacaktır.

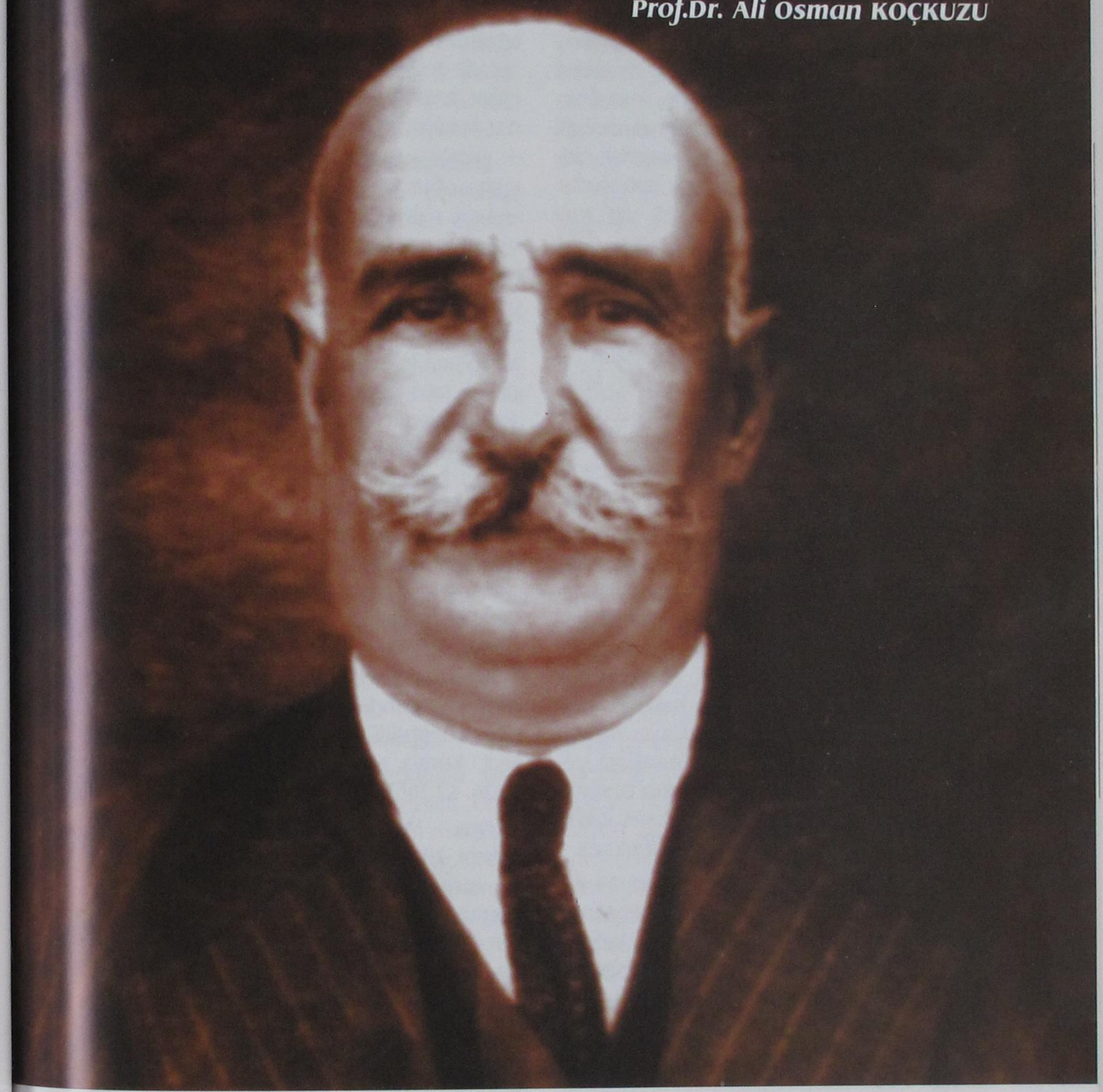
KAYNAKLAR

1-Özönder, H. 1988, 'Sille', Merhaba Basımevi, Konya.
2-Özönder, H. Age, s:2.
3-Küçükdağ, Y. "Lale Devrinde Konya", s.91. Konya Şeriyye Sicilleri, No:30,s.1031, No:53, s.372.
4-Özönder, H. Age, s:5.
5-Yörede yapılan tesbitler.
6-İncesakal, M. 1996, "Orta Anadolu Bölgesi Bağ Evlerinin Tasarım ve Yapım İlkeleri", Yay. DoktTezi, S.Ü.Fen Bil.Ens. Konya.
7- incesakal, M. Age. s.22.
8- incesakal, M. 2000, "Geleneksel Konya Bağ Evlerinde Batı Etkileri", Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya.
9- incesakal, M. Age.
10- incesakal, M. 1996, "Orta Anadolu Bölgesi Bağ Evlerinin Tasarım ve Yapım İlkeleri", Yay. DoktTezi, S.Ü.Fen Bil.Ens. Konya
11-incesakal, M. Ulusoy, M. Tozoğlu, D. 1993, Konya Meram'da İki Bağ Evi Örneği, Müh. Mim. Fak.Yay. Konya.
12-incesakal, M. "Orta Anadolu Bölgesi Bağ Evlerinin Tasarım ve Yapım İlkeleri", s.151-197.
13- incesakal, M. "Orta Anadolu Bölgesi Bağ Evlerinin Tasarım ve Yapım İlkeleri", s.151-197.
14- Berk, C. 1951, Konya Evleri, İTÜ, Mimarlık Fakültesi Yayınları, s.38-72, İstanbul.
15- Berk, C. Age. s.68.

Resim:1 Sille yolu üzerindeki 8 nolu bağ evi bugünkü hali
Resim:2 Tonoz üst örtünün durumu
Resim:3 Köşk ve üst örtünün bugünkü hali
Resim:4 Köşkün yan duvarından dama çıkılan taş basamaklar
Resim:5 Karalar bağ evinin genel durumu
Resim:6 21 Bağ evinin giriş kapısının görünüşü
Resim:7 Uzunlar bağ evi ve ahşap giriş saçağı
Resim:8 Bağı sulayan su arkının yakından görünüşü
Şekil:1 8 nolu Bağ evi zemin kat planı
Şekil:2 Bağ evinin ön görünüşü
Şekil:3 Enine kesit
Şekil:4 8 nolu bağ evi ve yakın çevresi
Şekil:5 5 nolu bağ evi zemin ve üst kat planı
Şekil:6 Köşk ve sekinin bağdan görünüşü
Şekil:7 Sille taşından yapılmış yan cephenin durumu
Şekil:8 21 nolu bağ evi planı ve ön cephesi
Şekil:9 Hilmi Akyar bağ evi planı ve enine kesiti
Şekil:10 Karalar bağ evi planı ve ön cephesi
Şekil:11 21 nolu bağ evinde ocak ve sedirler

Ahmet Nushi KATIRCIOĞLU
Hayatı ve Şahsiyeti

Prof.Dr. Ali Osman KOÇKUZU

Konya'da Sıçanlızade lakabıyla anılan, kabir taşından öğrendiğimize göre, gerçek lakabı Sırcanlızade olan Ahmet efendi amca, şehrimizin, özellikle de yaşadığı Sarıyakup Mahallesi'nin en tanınmış, sevilen bir siması idi. İpek Yolu'nun bu sayısıyla onu, ömrü muallimlikle ve ticaretle geçmiş bir Konyalı olarak tanıtacağız.

Özellikle emeklilik döneminde, beden ile kendisi ticarette bulunmasa bile, ortaklıklarıyla ticaret yaptığını zannettiğimiz bu zat, tercüme-i haliyle kendisini günümüz insanına anlatmamız gereken bir örnektir. Bu sayede kaybettiğimiz birtakım değerleri tanımak için bir deneme yapmış da olacağız. Deneme diyoruz, çünkü, bizim gibi Cumhuriyet döneminde dünyaya gelenler için; bir Osmanlı alimi nasıldı, bir Osmanlı münevverinin özellikleri nelerdi, bir Osmanlı köylüsünün, esnafının, tüccarının, hanım ve çocuğunun hali niceydi bilmek ve o günün ölçülerine ulaşmak cidden hem zordur, hem de merak konusudur. Zordur, çünkü , günümüz 15-25 yaş arası gençliğe, 1960'lı yıllarda 75-80 veya daha fazla yaşlarda vefat eden birisini anlatmak çok müşküldür. Çünkü, 15 yıl kadar askerlik yaptığını, cepheden cepheye koşarak, 35 yaşlarında evine döndüğünü anlatmak mümkün olmamaktadır. O günün tahsilinin verdiği kişilik ve tefekkür seviyesini anlatmak mümkün değildir. Özellikle de mahalle ve ev düzenini anlatmak için, kişinin ya güçlü tasvir kabiliyetinin bulunması veya muhatabını o günlere götürmesi gerekmektedir.

Biyografi yazma ve insanlara eskileri, aslına yakın tanıtma elbette bir edebî tür, hatta tarihin bir bölümü, sanat yanı ağır basan bir bölümüdür. Biz değerlerimizi yazmayı çoktandır unuttuk. Sadece vefatıyla ilgili birkaç küçük yazı dışında, en büyüklerimizin hakkında bile, tarihe hiç hatıra not bırakmamaktayız. Halbuki iki tür görev ile görevliyiz ; yeni kuşaklara, yetişemedikleri büyüklerini aslına yakın tanıtmak ve bu bilgilerin daha mükemmellerini tarihe şahit/belge olarak bırakmağa gayret etmek.

Kabir taşında yazılı olan tarihe göre 24 Eylül 1963 senesinde vefat eden Ahmet Efendi amca ile ilgili hiçbir yazı okumadım. Vefatından 33 sene sonra onu hatırlamak, bizler için bir eksikliktir. Çünkü bu yazıyı okuyanlar içinde, onun akranı hiç olmayacağı gibi, orta yaşta iken onunla görüşenler de bulunmayacaktır. Resmini kendilerine gösterdiğim, komşularımızdan bazıları, o sağ iken küçük yaşta oldukları için onu hiç tanıyamadılar. Ama bazıları görünce bildiler onu. Halbuki, sağlığında altmış yetmiş binlik Konya'da, özellikle de çekirdek Konyada onu ve nüktelerini/esprilerini duymayan ve bilmeyen yoktu. Arz ettiğimiz gibi, onu çok yakından tanıyan kendi akranları ve o günün orta yaşlıları bugün öteki âlemdeler. Ama otuz yılı aşkın bir zaman da geçse biz bir tecrübe yapmağa kalkışmaktan kendimizi alamadık. Yakınlarından belge araştırdıksa da, ortanca kızı Fatma İlbiz hanım dışında bize bilgi veren olmadı. Amcanın fotoğrafını temin eden bu hanıma ve oğlu Yavuz beye burada teşekkür etme durumundayız. Diğer birkaç torunu da gayret ettiler fakat sonuç alma imkânımız olmadı.

Edebiyat muallimi Sadettin Nüzhet, Konya Lisesi'nde edebiyat muallimliği sırasında, "Konya Halkiyyat ve Harsiyyatı" isimli bir eser yayınına muvaffak olmuştur. Muallim Ferit beyles ki Konyalıdır birlikte yazdıkları bu değerli kitapta, belki de sağlığında kendisinden alınan bilgilere dayanılarak, Konya kültür ve folkloruna tahsis ettiği eserinde onun hakkında şu satırları yazmıştır : " Nushî. Konyalıdır. 1305 tarihinde doğmuştur. Asıl ismi Ahmet'tir. Nushi, mahlasıdır. Konya'da Sıçanlızade diye şöhret kazanan bir aileye mensuptur. İptidai ve tali tahsilini Konya'da ikmal etmiştir. Medresede okumuştur. Ulemadan Sivaslı Ali Kemali Efendi ve Hacı Hanefi Efendi gibi zevattan hususi surette ders almıştır. Konya'da, Mahmudiye, Sille'de Mekteb-i Fuyûzat'da muallimliği vardır. Mülga Darü'l-Hilafe medresesinde, İmam-Hatip mektebinde Türkçe ve edebiyat muallimliklerinde bulunmuştur. Elyevm ticaretle meşguldür". (Sadettin Nüzhet-Mehmet Ferit, Konya Halkiyyat ve Harsiyyatı, Konya 1926, s.129).

Ona , "Ahmet efendi amca" deyişimizin sebebi, küçük yaştan itibaren, kendisi hakkında, büyüklerimizden devamlı olarak duyduğumuz bu deyim ile tanışmış olmamızdır. Her çocuk gibi biz de, orta öğrenim yıllarımızda ve yetişkin dönemimizde, yaklaşık yirmi yıla varan komşuluk süremizde ona hep aynı şekilde hitap etmişizdir.

Ellili yıllar Ahmet Nushi Katırcıoğlu'nun, öğretim ve ticaret hayatını bırakıp, sadece il encümen üyeliği veya belediye meclisi üyeliği yaptığı zamanlardır. Bu güne gelinceye dek, onun uzun bir süre edebiyat öğretmenliği yaptığını görüyoruz. Öğretmen okulunda, eski İmam Hatip mektebinde ve Darü'l-hilafeti'l-aliyye medreselerinde . Bu öğretmenlik, daha gerçek bir ifadeyle muallimlik, Türk dili ve Türk edebiyatı muallimliğidir.

Bizim imam hatip okulunda okuduğumuz ilk yıllarda onu, daha çok şehrimizde mevcut din bilginlerine yönelttiği acı tenkitleriyle, bazan hakarete varan, ama iyi niyetli olan tavsifleriyle ve çabalarıyla tanırız. Bir müddet, bir mescitte, dört arkadaşa; Ziya Akman , arkadaşı İsmail efendi , Hayrettin Karaman ve bu satırların yazarına , İmam Nesefi akaidi ve Maddiyyun Mezhebinin İzmihlali adlı kitapları okuttuğunu hatırlarım. İlk iki arkadaşın başlattığı ve sürdürdüğü bu derse biz de izin alarak , Hayreddin Karaman ağabey'le birlikte bu derslere katılmıştık.

Bizim kültürümüzde, değerlerimizin niceliklerini ve kişiliklerini yazı ile tespit ananesi çoktan yitirilmiş. Gelen yaşayıp gitmekte. Eskilerin bu alandaki takdire şayan şaheserleri de olmasa, selef hakkında bilgi sahibi de olamayacağız. Biliyoruz ki, bizler de bir başka neslin/nesillerin selefleri olacağız. Haleflerimize, bizden öncekiler hakkında bir şeyler yazmaz isek çok yazık etmiş oluruz. Şu satırların yazıldığı tarih ile, kendisinden söz edeceğimiz büyüğümüzün vefatı arasında en az 35 yıl var. Onun yakın arkadaşları, daha sonrakiler... bize kadar kimse, bu zatın hayat hikâyesi ve tercüme-i hali ile ilgili hiçbir şey yazmadı. Daha kötüsü, böyle bir faaliyete gerek görmedi. Halbuki amcadan öğreneceğimiz çok iyi şeyler olduğunu yazı ilerledikçe göreceğiz.

Ahmet efendi amcanın gördüğü tahsil hakkında bildiklerimiz belgeli değildir. Onun, medrese öğrenimi yanında, resmi mekteplere de devam ettiğini zannetmekteyiz. Çünkü, bu tür okullara gitmeyenlerin, öğretmen olmaları o tarihlerde de mümkün değildi. Medresenin, mezunlarına kompozisyon ve Osmanlı rik'ası öğrettiğini ancak son zamanlarında görmek mümkündür. Amca , Türkçeyi çok iyi kullanan, çok güzel bir mantık silsilesine sahip olan, zeki, akıllı bir insandı. Bu tür pek çok örnek görmüştük. Son seksen yıllık Milli Eğitimimiz ile bu dönemdeki mezunları karşılaştırınca, büyük imkânlara rağmen, yıkılma anında olduğu söylenen Osmanlı Maarifinin yetiştirdiği elemanların üçte birini bile mezun edememekteyiz. Demek ki, devletin ve milletin büyüklüğü ve köklülüğü bu mezunları yetiştiren ana faktörmüş.

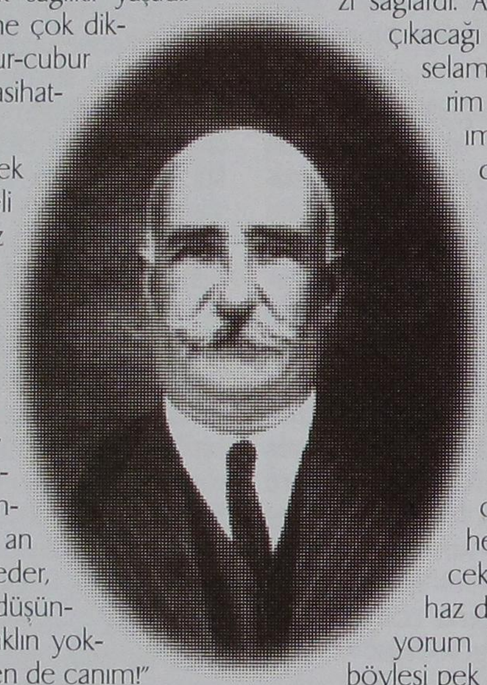
1950 yılından itibaren kendisini tanımıştık. Evimizin karşısında yer alan, yaklaşık bahçesi yirmi otuz bin metreyi bulan bir malikâneleri vardı. Bizim evimizin karşısında bulunan, evlerine ait iki üç odalı bir kerpiç bina, onun sebze sulamak üzere santrifuju açmak için geldiği, bahçelerinin en uç bölgesi idi. Evlerinin iki kanatlı büyük kapısı ile bu binalar arasında, birisi bahçe sulamak için olmak üzere üç kapı daha vardı. Bunlardan ikisi samanlık ve ahır kapısı, biri de, bir tür depo kapısı idi.

Aynı ailenin bir bu kadar büyük olan diğer evlerini , anne dedem Hacı Ömer ağa ile dayım Hikmet Büyükkaplanlar almıştı. Amcanın çok erken dönemde gelin olmuş iki kızı, o tarihlerde bekâr olup sonra evlenen üçüncü küçük bir kızı ve Halit, Taha adlarında iki oğlu vardı. Taha, Hacettepesi Üniversitesi Tıp Fakültesinde öğretim üyesi olan rahmetli bir doçent doktordu. Ankara dönüşü bir trafik kazasında vefat etmişti. Aileden bir torunu ile görüşmemizde, büyük ve küçük kızlarının da vefat ettikleri haberini almış bulunmaktayız. Amcanın bugün yaşayan iki evladı, Fatma İlbiz hanım ile Halit Katırcıoğlu ağabey'dir. Torunları, torunlarının çocukları ve onların evlatlarıyla , ailenin büyük sayılara baliğ olduğunu tahmin etmekteyiz.

Ahmet Nushi Katırcıoğlu, ortanın üzerinde boy sahibi, devamlı olarak büyük bıyıklı bir kişi idi. Biz onun ihtiyarlığa yakın dönemini bilmekteyiz. Devamlı olarak kıravatlı ve kıravatın düğüm bölümü bir iğne ile tutturulmuş halde olurdu. Başında pek de düzgün olmayan bir foter bulunur, genelde eve dönerken , elinde aldığı yiyecekleri içine koyduğu değişik türde bir kapaklı sepeti olurdu. Sepet iki taraftan açılır cinstendi. Konyadaki sepetlere göre daha büyük ve değişik bir malzemeden örülü sepet, onun kolunu ve omuzunu bir yöne düşürerek yürütürdü. O tarihlerde şeffaf poşetler olmadığı için, kimin evine ne götürdüğünün de bilinmemesi gerektiğinden, mutlaka akşamları amcamızı bu halde görürdük. Elindeki sepeti almak isteyenleri de rahatsız etmemek için mutlaka kendisi taşırlardı.

Son zamanlarında koyduğu kısa ak sakalı

üstünde pos bıyığı, hele hele muzip gülüşü ona daha bir güzellik verirdi. Başında hafif saçı olurdu. Ama iki yanı dışında saçları dökülmüştü diyebiliriz. Kırmızıya yakın bir çehresi vardı. Beyaz tenli idi. Kış günleri kolları kısa fakat kendisi uzunca, yakası tüylü bir kürkü vardı. Uzunca boylu olan bu kürkü giyerdi. Gözleri canlı ve alnı daha belirgin, oldukça mütenasip uzunca bir burnu ve biraz belirgin kaşları mevcuttur. Yaklaşık elli yaşlarında, valilik binasının merdivenlerinde çekilmiş bir fotografında da saç sakal bembeyaz idi. Bu resmi, belediyelerden birisinin yayınladığı Konya resimleri kitabında görmüştüm. Çok sağlıklı yaşadı. Çünkü yemesine içmesine çok dikkat eder, zamansız ve abur-cubur yemezdi. Bunları onun nasihatlerinden öğrenmekteyiz.

Torunların sayısı ise pek çoktu. Son derece nükteli konuşan, kendisi pek az gülen, düşünce ürünleri alışılmışın dışında olan, son derece haklı bir münekkit idi. Kendisi ile kısa bir müddet konuşan, derhal onun uyarılarıyla, konuştuğu cümlelerdeki hataları ve düşünce sistemindeki sade basit fakat her an yaptığımız yanlışları fark eder, mahcup olurdu. "Hiç mi düşünmen dirim canım... !" , "aklın yokmu da ne diye öyle söylen de canım!" ikazları insanı sarsar ve aklını başına getiriverirdi. Türkçeyi çok iyi bilir; iyi konuşur ve güzel yazardı. İnsanlar konuşurken, karşısındakine: " anladın mı ? " sorusunu yöneltir. Amcada bu soru: "anlatabildim mi ? anlatamadım mı? "şeklinde ve Konya söyleyişi tarzında idi. Burada çok çelebi bir hal vardır. Kusuru, anlatamama eksikliğini kendisi üzerine almaktadır.

Tabii bu konuşmaları biz, Konya söyleyişi ile vermemekteyiz. Bir de işin o yönü, yani kendi söyleyişimiz ile söylemesi vardı ki, ömürlere değerdi. Bir gün, konuşma arasında "Patlıcan" kelimesini kullanan, komşumuz olan bir kız kardeşimize, anne ve babasını ve asli söyleyişimizi hatırlatarak : "Ne diye öyle söylersin canım, biz balcan dimez miyiz? Şeyh Hasan, öyle demez mi?, Hatice öyle demez mi? " ikazını hiç unutmam. Şeyh Hasan ve Hatice, o kardeşimizin anne ve babasıydı. Amca balcana, patlıcan denilmesine rıza göstermemişti. Onun ağzıyla "Şıh Hasan"ı biz bugün, yazı diliyle yine onun rızasının aksine, sesini değiştirerek vermek mecburiyetinde kalıyoruz. Böylece Türkçe mahalli de olsa bir musikisini ve bir söyleyişini kaybetmiş bulunmaktadır.

Son on yılda artık akran fakiri olması dolayısıyla, yakaladığı kimselere konuşup, sohbet ihtiyacını giderir ve birçok yönden istifademizi sağlardı. Akşam veya sabah, çarşıya çıkacağı esnada, hızlı hızlı yanından selam vererek geçenlere : "bilirim neye hızlı gidersiniz canıım ! Ahmet efendi ağa, şimdi bizi lafa tutacak, işimizden alakoyacak , diye düşünürsünüz elbet; siz de haklısınız, ben de haklıyım. Akransızlık da zor olurmuş derim hani!" ikazını mutlaka duyurur, kendisinden af dileyip, yürüyüşünü kesip, elini öpüp, sohbetine hazır olanlara, hem yürür ve hem de evine kadar diyeceklerini der ve ondan büyük haz duyardı. Şimdi şimdi akledi-yorum ki, o tarihlerde Konya'da böylesi pek çok insan mevcuttu; onlar kimlerdi... bilememekteyim. Ama dış görünüşü itibarıyla muhakkak ki bir Osmanlı münevveri idiler o kişiler. Fakat kimdiler? Aradan yıllar geçti, artık onlar caddelerde ağır adımlarla temiz kıyafetleriyle, bastonlarıyla yürüyemez oldular. Çünkü onlar vefat ettiler. Bugünlerde ise onlardan hiç kimseler kalmadı.

ÖĞRETİM VE MEMURİYET HAYATI

Ahmet Nushi Katırcıoğlu amca, bir müddet Darü'l-Muallliminde (Daha sonraki adıyla Erkek Öğretmen Okulu) Türkçe ve edebiyat öğretmenliğinde bulunmuş, daha sonra mülga darü'l-Hilafeti'l-Aliyye medreselerinde aynı görevi sürdürmüş, en son olarak da Konya mülga imam Hatip Mektebi'nde Türkçe hocalığında bulunmuştur. Kendisinden işitmiştim, bir müddet Araplar Mahallesi'ndeki Şehit Sadık Bey ilk okulunda da çalışmıştır. Bu olayı rahmetli şöyle anlatırdı: "İstiklal harbinde cepheye istediler. Merkezdeki görevimden Araplar Mahallesi'ne nakletmek istediklerini söylediler: ya Afyon cephesine gideceksin, ya da Şehit Sadık Mektebine" dediler. Ben de Alaaddin tepesine çıktım; bir Afyon'a baktım, bir de Araplardaki Şehit Sadık okuluna doğru nazar ettim, Araplar daha yakın geldi, oraya bir müddet devam ettim".

İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Ahmet Nushi Katırcıoğlu'nun, sahası olan Türk Dili ve Edebiyatı'na dair eserini bilmemekteyiz. Kendisi hem medresede dini ilimler okuduğu ve hem de, daha sonraki dönemde belki öğretmen okullarına devam ettiği bilinmektedir. Medrese döneminde, Osmanlı tarzı dini ilimleri okuduğu için, yaşlılık dönemlerinde onun, gençlere İslam Akaidini ; iman esaslarını iyi okutmak gerektiğinden bahsettiğini bilmekteyiz. Kendisi ciddi bir mantık ve cevval bir zekâya sahip olduğu için, en girift akaid problemlerini bile sade bir dille tahsilsiz bile olsa müslümanlara anlatır ve gerekirse görevli âlimleri; müfti, imam ve vaizları tenkitten çekinmezdi. Bu yüzden ona dost gözüyle bakmayanlar da vardı. Çünkü , onu fikren ve ilmen yenemeyince ilim mensupları, işi dedikoduya dökmüşlerdi. Aradan kırk yıla yakın bir zaman geçtikten sonra öğreniyoruz ki, 22 sayfalık "Akaid Umdeleri" adlı eserini o günün bazı müzevvirleri sattırmamışlardır. Komşu bir kitapçının ilahiyatçı oğlu , babalarının o kitabın yakılması konusunda baskıya maruz kaldığını, eserden ve muhtevasından haberdar olmadığı halde bana yakınlarda anlatıverdi.

Sırcanlızade Ahmet efendi amca, yine komşumuz, rahmetli vaiz Mustafa Parlaktürk(mahalli söyleyişle Bozkırlı Mustafa efendi hoca)'ün deyişi ile "Allahü Teala'yı iyi bilen bir kişi" idi. Amca, inanç esaslarımızın, özellikle gençliğe yeni bir tarzda anlatılmasını konuşmalarında vurgulardı. Kitabında bu isteğinden şöyle söz eder : İşte küçük risalesindeki son cümleler :

" Ehliyetli zevatın bu yolda mühim eserler meydana getirmelerini çok temenni ettim ve ricalarda bulundum, fakat bütün bu arzularım halen vücuda gelmediğinden müteessir oldum ve bu teessüratımı tadil için , iktidarımın fevkında olan şu (tecribe-i kalemiyye)'yi meydana getirmeyi de düşündüm : (Ashab-ı iktidarın daha esaslı , daha mühimlerini meydana getirmelerine sebep de mi olamaz ?) dedim ve yazdım. Hiç olmazsa bu yoldaki hüsn-i niyyetim sebeb-i mağfiretim olur inşaallah". (Ahmet Nushi Katırcıoğlu, Akaid Umdeleri, Konya, 1957, Yenikitap Basımevi, Konya, 22).

EDEBİ KİŞİLİĞİ

Ahmet Nushi Katırcıoğlu amcanın kendisinden bazı şiirlerini bizzat duyduğumu hatırlarım. Heyecanlı ve yer yer sesini alışmadığımız tarzda ahenklendirerek ve yükselterek şiirlerini okurdu. Birkaç kez de imamlık yaptığına şahit oldum, Kur'an-ı Kerim'i aynı sağlamlıkta; adeta konuşurcasına, manaya aşinalığı sebebiyle tahkik üzere okurdu. Biz onun bu okuyuşunu, hem Allah huzurundaki duruşumuza yakışması ve hem de ilahi vahyin yüceliğine pek uygun düşmesi açısından, çocuk yaşlarımızda bile pek severdik.

Manidar el ve baş işaretleriyle okuduğu şiirlerden ikisi, iki çeşme kitabesidir. Birisi Katırcıoğlu caddesinde sol tarafta, rahmetli Mehmet Ali Küçüksakallı'nın eski evine bitişik olan çeşmedir. Buraya yazılmış olan kitabede şiirle tarih düşen Ahmet efendi amcadır. Sille taşı üzerine iki satır halinde kabartılan eski yazıda şu şiir vardır :

Besmeleyle tas alıp iç âb-ı sükker famını,
Hayr ile anmak gerek, ashab-ı hayrın nâmını (tarih),

Bugünkü Türkçe ile söyleyecek olursak anlamı şöyle olmalıdır : " Eline besmele çekerek tası al ve şeker gibi tatlı olan, ağız tadı veren suyu iç. Böylesi hayırları yapanları mutlaka iyi sözlerle ve hayırla yad etmek , unutmamak gerekir".

İkinci çeşme, Mengene mahallesi'nde, ilk kavaklar diye anılan mahaldeki çeşmededir. Dört yol ağzında bulunan bu çeşme , şimdi az ileriye kaldırılmıştır. Oradaki şiirin yazıldığı taş beyazdır ve uzuncadır. Şiir şöyledir:

Habbezâ hayr-i mükemmel, habbezâ lutf-i amîm,

Geldi meydana heman, bâ avn-i sübhane'l-kerim.
Eyleyüp Nushi temaşa, söyledi tarih-i tam,
Kıldı ihya, işbu mai himmeti Abdürrahim
(Tarih).

Günümüz Türkçesiyle şiirin anlamı şöyledir; " Bu hayır ne kadar güzel ve ne kadar hoş bir hayırdır, mükemmeldir. Bütün varlıklara yaygın bir ilahi lutuftur. Bu hayır, kerem ve cömertlik sahibi Allah'ın yardımıyla gerçekleşti şüphesiz. Nushi (kendisinin mahlası) bu hayırlı çeşmeyi seyretti ve kendi kendine şöyle bir ebced hesabıyla tam tarih düşürdü. Bu suyu Abdürrahim efendinin himmeti burada gerçekleştirdi , böylesi bir hayrı hayata geçirdi". Şiirin son mısrai bilindiği gibi, Ebced harfleriyle suyun akıtıldığı rumi tarihi belirtmektedir.

Bu şiiri büyük bir heyecanla okuyan amca, bu Abdürrahim efendinin kim olduğunu da söylemişti. Sancıoğlu mu dedi, Göncüoğlu mu dedi, başka bir şey mi idi... şimdi hatırlamamaktayız. "Vaktiyle öyle hatıra geldi, yazdıydık"... şeklinde, konuşarak, yaptığı güzel sanatlı bu şiir inşadını, kendi üzerine mal etmeyen, ahlaklı müstağni bir tavrı gözümün önünden hiç gitmemektedir.

Sadettin Nüzhet de, onun güzel birkaç şiirini eserine almıştır. Başka şiirleri, divanı var mı idi? . Bilmemekteyiz. Oğlu Halit Katırcıoğlu'na sordum, "Pederimden hiçbir şey kalmadı. Ölüm esnasında bizde hiçbir şey kalmadı, herkes ne bulduysa götürmüş gitmiş, bir şeyler yok evde...." dedi. Şiir şöyledir:

Lem'a-i nur-i tecelli, ruy-i rahşanındadır,
Pertev-i nar-ı mehabbet , çeşm-i fettanındadır,

Nazrada erbab-ı dil aşüfte-hal olmaktadır,
Sırr-ı sevda ukde-i zülf-i perişanındadır,

Menzil-i maksuda ermek rahını tutmuştur ol,
Aşık-ı şûridenin kim desti damanındadır,

Fenn-i aşkın her fusûlün serteser hatmeyleyüp,
Husn-i hat meşkında tıfl-ı dil debistanındadır

Niçe sarraf ola yar , yanmaya lü'lü'lerine ,
Nice sayyad ola meyl etmeye âhûlerine,

Utanıp ruyi kızarmış , bakup ol rû'lerine,
Ne acep sünbülün ahvali perişan olmuş,

Hasedinden şaşırup kendini giysûlerine,
Ediyor ejder-i tayyar ile ta cane hücum,

Beni candan edecek, zabt ol o cadulerine,
Nice mazmun u eda, mayesidir etvarın,
Yazdırır hayli gazel cümle sühan-gûlerine .
(Sadettin Nüzhet-Mehmet Ferit, Konya Halkiyyat ve Harsiyyatı, s.129).

HİKMETLİ VE NÜKTELİ SÖZLERİ

Ahmet Nushi Katırcıoğlu amcamızın mahallesi olan Sarıyakup'a taşınma tarihimiz 1949'dur. Bu tarihten itibaren, mahallemizdeki her çocuk gibi ben de onun hikmetli sözlerini işittim. Bizler o zaman 14 yaşımızda idik. Ama bu beraberlik otuz küsur yaşlarımıza kadar sürdü.

O tarihlerde bizlerde yaygın top oynama hastalığı vardı. Elde malzeme de yoktu. Küçük, söküntü iplerden yapılmış bir topun ardında en az on kişi koşar dururduk. Yollarda kaldırım, asfalt vesaire de yoktu. Her taraf çamur idi. Sadece bizim sokak ve Mengene caddesinde, Fahreddin Kulu Hocadedemin himmetiyle parke taşlı veya ak taştan yapılmış yollar vardı. İnce bir de kademe, Mengene , Kumköprü yoluyla , kanala kadar giderdi. Bazan bu top, Ahmet efendi amcamızın evinin bahçesine de kaçardı. O zaman işte onun sokağa çıkıp bizlere: "Ne diye oynarsınız canım. Aşıladığım kayısı ağacının, vahdaniyyet hakkı için söylüyorum, dünyada bir ikincisi yok. Haydi top oraya değer de onu kırarsa!". "Vahdaniyyet hakkı için..." cümlesi ve ifadesi, amcanın yemin tarzı idi. Dünyada eşi bulunmayan kayısı?!. Bize bunlar hep tuhaf ve imkânsız gelirdi o zaman.

Yağmurlu bir akşam vakti. Hepimiz mescidin önünde toplu halde ezan vaktini beklemekteyiz. Amca da kürkü ile orada. Evinin bir mutfak (örtme) kısmı var. Ahır ve samanlık ile birlikte sokağa bakar idi bu bölüm. Ayrıca onun bitişiğinde terk edilmiş yüksek odalı ilk evleri vardı. Bu damların üzeri hep çinko kaplıydı. Çinkodan içeriye ve dışarıya küçük sızıntılar olur. Birisi takıldı: "Ağa şu damların üzerini bir elden geçirt". Amca cevap verdi: " akıntılar ve sızıntılar ne der biliyormusun? Ağam çıplak ! ağam çıplak!". Konya Türkçesinde çıplak aynı zamanda parasız, maddi durumu iyi olmayan kişi demektir. Gerçekten de öyle. Gelir getiren bir işini de biz bilmemekteyiz. Belki birkaç parça tarla ve ev var mı idi, yoksa her şey küçük bir emekliliğe mi bakardı, orasını bilmemekteyiz. O tarihlerde kim ne ile geçinirdi, onları bilmek mümkün değildi. Ama şurası var ki, eşi Havva abla, evde sebze yetiştiren, durmadan çalışan gayretli bir hanımdı.

İmkân bulduğu nispette evinin karşısındaki mescide namaza gelirdi. Mescidin önüne on on beş dakika önce gelenler onun güzel sohbetini dinleme imkânı bulurdu. Bir Ramazan. Ben de 17 yaşlarındayım. İmamlığa geçirdiler beni. Teravih kıldıracağım. Bir miktar kıldırdım. Oldukça heyecanlıyım. Arkadan bir ses yükseldi: "Pek biçerdöğere virivirdin caaanııım !". Bu ses amcanın sesi idi. Namazı biçerdögere verdiğimi görünce, daha yavaş kıldırmamı böyle tatlı şekilde ihtar etti. Yavaşladım. Çıkışta tebrik etti, niçin yavaş kıldırılması gerektiğini anlattı.

Amca insanların birbirlerini Hacı ünvanıyla çağırmalarına öfkelenirdi. "Neden Salati Ahmet efendi, zekâti Hatice hanım, savmi seyit efendi demeyiz caaanıım! , o da ibadet öteki de ! nediy böyle dirim sana!". "Vahdaniyyet hakkı için söylüyorum, hacca gidip gelirsem, Hacı Ahmed ağa! diyeni, mahkemeye vereceğim, şahid olun siz, böyle kepazelik olur mu canım!". Rahmetli hacca gidemedi. Yaşlılık döneminde belki de fikri değişir, mahkemeden vazgeçebilirdi.

Son zamanlarda kendisini Ilgın'a kaplıcaya götürdüler. Çok sevmiş : "Bakale! Suyu bir başka, havası bir başka, her yanı şifa vesselam caaanıım!" demeğe başladı. Halbuki gençliğinde gidenlere: "Nolacak da gidilir canım, yok kükürdü varmış da, yok demiri varmış da ! ... al üç guruşluk kükürt, gir kazanın içine işte sana Ilgın. Eğer marifet burada ise canım!" derdi. Sonra gördü, şifa buldu, fikrini değiştirdi yavaşça.

Herkes gibi güz vakti, üç beş arık (zayıf) koyun da amcanın bahçesini süslerdi. Bunlar bazan yünleri kırkılınca üşütürler. Ağız ve burunları akar. Fahri Kulu efendi hoca dedemizin nüktedan oğlu Faruk Kulu rahmetli , amcaya bir gün şu sözlerle takılır: "Amca ha bunların azıcık canlılarını alsaydın ya!". Amca cevap verir : "Canım! onları beslemek için almadık mı? Adet öyledir, zayıfı alınır. Bunlar şimdi öksürürlerken ne derler bilir misin ? össsek ! össsek ! ölsek!... ". Hayvanlar gerçekten ölsek diyecek ve ölümü isteyecek tarzda kış şartları da görebilirlerdi. Amca gayet hazır-cevaptır ve son derece rahat bu cümleler ağzından dökülür. Kendisi de gülümsemez. Pos beyaz bıyıklarının altından muzip muzip bakar, o kadar. Konuşurken bol el kol hareketi yapar ve sonunda dinleyicisine sorar : "Anlatabildim mi anlatamadım mı?". Konya örfünde biz hep karşıdakine: "ağnadınnı ?" diye hitap ederken, amca yükü kendi omuzuna alır ve karşıdakinin anlayamayacağını gerçek de olsa yüzüne katiyyen tespit ederek vurmazdı.

BAZI HATIRALAR

Amcanın çok yemek yediği ve şöhretini oradan temin ettiği kanaatı yaygındır. Ama biz onu yakından tanıdığımız ve yemek yeme konusunda âdetini bildiğimiz için, bunun fazla abartıldığını zannetmekteyiz. Ben bir kış gecesi oturmasında, kendisi ile yemek yarışına giren bir arkadaşının fenalaşarak öldüğü hikâyesini amcadan dinlemiştim : "Benimle yarışa girme dediğmiz halde, girdi ve çatladı öldü, dayanamadı..." dediğini hatırlarım. Zannedersem günde bir öyün yemek yerdi. Kendi ifadesine göre, tok iken ağzına nohut dahi almazdı.

Yaz mevsimi bir zamanda, ikindiye doğru, eline yarım somun alarak geldiğini, Abdülkadir Kulu amcanın kunduracı dükkanında: " şöyle fitil yanmasın diye katıksız alıvereyim dedim..." sözünü söylediğini hatırlamaktayım. Yani amcamız, demek ki çok acıkmış ve öyünsüz olarak, katığa da ihtiyaç duymadan orada o yarım ekmeği yemiştir. Bu tarihte amcanın ağzında dişleri takmadır. Konuşurken üst damağını sıkıca dili ile tutar, damağı emer ve gayet nazik bir tarzda, muzipçe gülerek konuşmasına devam ederdi.

Yine bir yaz günü, mahallede at arabasıyla tatlı su balığı sazan satan bir satıcıya; "Balıklar da iyi imiş, evde de var ya! Neyse yirmi kilo kadar tart bakalım" dediği aklımdadır.

Ahmet efendi amcaya: "Amca, bir oturuşta bir kuzuyu yediğinizi söylerler aslı var mı?" diyenlere; "canıım, lafını ettiğinize değmez, zaten yarısı kemiğe çıkar, bunu ne diye konuşursunuz ki ?!" cevabını verdiğini defalarca duyanlar pek çoktur.

Kayıklı kahveden Aziziye camiine giderken, Şeyh Ahmet çarşısı diye adlandırılan yerde yan yana iki pideci fırını vardı. Bunlardan birinde Savcı Ahmet ağa adıyla tanınan, biraz Arapça ve dini ilimler okumuş kürekçi bir usta çalışırdı. Bu zat, o tarihlerde bizim okulumuzda

Arap Dili ve Edebiyatı hocası olan rahmetli Bosnalı Hamit Özyakut beyden de zaman zaman Arapça dersleri alırdı. Amca evde börek içi hazırlatıp yanına almış. Bunu pek çok Konyalı o tarihlerde yapardı. Fırına gelmiş, selamdan sonra : "Ben yukarıya çıkayım" diyerek fırının üstündeki bölüme, yukarıya çıkmış ve bu arada Savcıya börek içini vermiş. Savcı börekleri Ahmet efendi amcanın yiyeceğini bilir. Ama miktar biraz fazladır. Yukarıya bağırır : " Ağa, hepsini sürüyüm mü? Gelecek filan var mı ?". "Canım gelene yetecek kadar iç yok ki, çıkanı yukarıya gönder bakalım... Allah ne gösterir !" der amca ve gelenleri soğutmadan yer.

Yine aynı mahalledeki meşhur şekerci Yusuf Ziya efendinin (Bereket Şekercisi) evinde, sıra daveti vardır. Amca gelmiş, ekmek kadaifini görmüş, beğenmiş, "arkadakilere yedeği yoksa, yemeğe hiç başlamayalım bakale !" diyerek, geridekileri düşünen büyüklüğünü göstermiş, evden, "yedeği vardır" cevabı ve garantisi gelince yemeğe el sunmuş ve herkesle birlikte yemişlerdir.

Kendisinden bir söz ve bir fıkra daha dinlediğimi hatırlarım: adamın birisi, iyi yemek yermiş. Düğünde birkaç kez sofraya oturmuş, takatsız kalıp bayılmış. Battaniye arasında tedavi için hekim ararlarken, gözleri gök yüzündeki, ışıklı yıldızlar topluluğunu görmüş." "Uşak! Bakale şurda bir davet var galiba, az dursak olmaz mı ?" demiş. Kendisini apar topar tedavi için çaba içinde hekime götürmeğe çalışan yakınları , adamın bu isteğine ve tuhaf teklifine "Baba kendine hiç acımazmısın? Neredeyse öleceksin, hâlâ aklın yemekte!" deyince "canım yiyeceğimizden değil de, ha şöyle hoşaflarından bir iki kaşık alırdık" demiş.

Bir davette Ahmet efendi amcaya: "Ağa, haydi buyur, hoşaftan al!" denildiğinde, gayet rahat: "Doydum canım, yiyecek olsam pilav yerim, hoşafı neye yiyeyim ki ?" deyivermiştir.

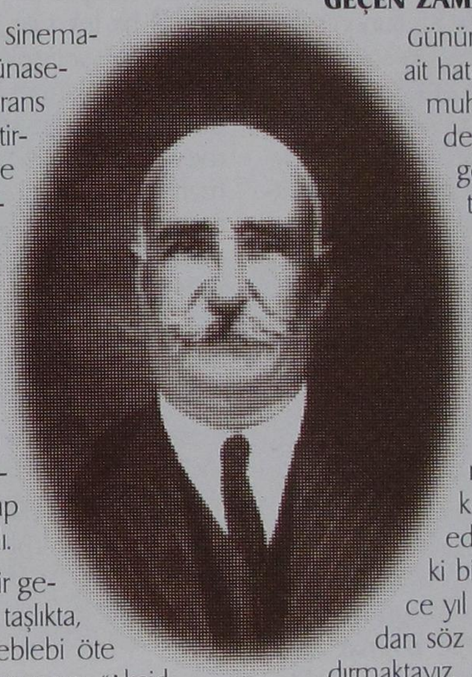
Mahallemizdeki mescitte, müezzinlik yapmaktayız. Vakit akşam namazı. Adet olduğu üzere, mescidin kapısının önünde herkes namaz vaktine kadar sohbet eder. Yoldan geçenler de birikenlere selâm verir. Bazan tanışırlarsa hal hatır sorar geçerler. Şehir tarafından, Tahir Büyükkörükçü hoca efendi gelmektedir. O tarihlerde artık çok yaygın bir şöhreti vardır. Kendine mahsus yürüyüşü ile. Paltosunun içinde. Ezan yaklaştığı için ben, mescit kapısına yakın durmaktayım. Hoca selam verdi. Orada namaz beklemekte olan Ahmet efendi amca, hocaya bir şeyler söyleyecek ki, yola doğru yürüdü, yanına yanaştı, hafif seslerle konuşmağa başladı. Adeti, iki ellerini yanlara açar, omuz hizasına kadar ellerini ve avuçlarını kaldırır, başını konuşmacıya anlattıklarına uygun olarak iki yanına yıkarak hareket ettirir, gülümseyen hicivli dudaklarından çıkan sözlerini duyan muhatabı başlar öfkelenmeğe, amca gayet sakindir. O sadece hafif gülümseyerek : "...di canım, neye değildir canım... ağnadabildim mi ? Ağnadamadımmı ? Sana dirim bakalê...! Öyle değil mi amma ? " gibi sözlerle muhatabını sadede getirmeğe çalışır. Ezana başladım. Ne konuştuklarını bilmiyorum. Hoca bağırıyor, amca gayet sakin. Bir ara amca : " ... ben beşeriyyetinizi altışariyyetinizi filan bilmem...! " sözleriyle muhatabını uğurladı.

Yine böyle bir konuşmada muhatabına: "Biraz oku. İlim önemlidir. İster yurt içinde ister yurtdışında. Bu iş yarım-yamalak olmaz ... " demiş. Hatta Kahire'ye falan gitmesini de tavsiye edince, öteki zat cevabı yapıştırmış : "Kahire ilme ihtiyacı varsa buraya gelsin !" . Amca verilen cevaptan müteessir olmuş. İlme kibrin hiç mi hiç yakışmadığını acı acı ifade ederdi rahmetlik.

Mevsim güz. Herkes bağlarını sulamakla meşgul. Amcanın bağı çok fazla , birkaç gün su akar bahçesine. Başında durmak gerekir. Meşhur samur kürkünü giyer, gece gündüz, bağ sulama işini bitirmek üzere çalışır. Bazan suyu alıverirler . Bereket ki evinin önünde özel taşlar vardı da, kenarları oyuk olan bu taşlara bir tahta basmakla su çevrilebilirdi. Adeta küçük bir set/baraj oluşuverirdi. Yatsı sonu, haksız yere suyu götüren orta yaşlı birkaç kişi ile münakaşa etmekteler. Bizler de küçüğüz, yanlarına vardık. Müdahale edecek yaşta da değiliz. Adamlara birkaç saat daha akarsa işinin biteceğini anlatsa da, ufak-tefek olan biri amcaya: "Sen bizi küçük gördün galiba; deve büyük, ot yer; şahir küçük et yer !". dedi. Amca bu yersiz meydan okuyuş karşısında , böyle-

si yerlerde tekrarladığı cümlesini söyledi : " inanırım, bilirim..., bilirim, anladım ! ... " . Cahil heriflerin bu kabalığına çok üzüldü . Fakat yapacak bir şey de yoktu. Adamlar da ayrılıp gittiler, ihtiyara saygı gösterip üç dört saat daha suyu vermediler.

Yine aynı günlerde Ahmet efendi amca, kürklü elinde bel, herkes gibi bağının içine su girdiği için onu takiple meşgul. Bizler de sokakta oynayan çocuklarız. Birisi kendisine selam verip hal hatır sordu, sonra: "Napan ağaaa, su mu sulan ? " dedi. Ahmet efendi amca: "Canım neyini sulayacağım, o zaten ıslak !" cevabını verdi. Türkçe öğretmeni oluşu, dilimizi kullanmada ona çok hünerler ve kuvvetli ifadeler bahşetmişti.

1954'lü yıllar idi. Şahin Sinemasında , Mevlana ihtifali münasebetiyle küçük bir konferans vardı. Öğrencileri de getirmişlerdi. Alt katta bizleri de yer göstererk misafir ettiler. Konuşan kişi, mimar Şahap Uzluk rahmetli idi . Bir ara arkadaki özel localardan bir ses yükseldi : "Mübarek, değerli kelamınızı duyamayyoruz efendim !" . Arkaya dönüp baktım , gülerek bağıran, amca. Galiba Şahap beyle ahbablıkları da vardı.

1967-1970 arasında bir gece, hükümetin önündeki taşlıkta, kandil lambası altında , leblebi öteberi satan bir satıcıda amcanın "Akaid Umdeleri" adlı küçük risalesini gördüm. Bu kitabını, Yeni Kitap evi basmıştı. Baktım kırk elli nüsha da var. Gece adamdan rica ettim, kitabın mahiyetini anlattım, tamamını para ile almak istedim. "Ağabey ben değerini bilmem, matbaadan parayla satın aldım, öteberi sarmak için ambalaj kağıdı olarak kullanıyorum, başka da kağıdım yok. Gece altında ben nereden kağıt bulayım. Ama size üç-dört tane vereyim" dedi ve iki adet kitapçık verdi. Satıcı haklı idi. Ama öyle üzüldüm ki, tarifi mümkün değil. Çünkü, o kitaptaki bilgiler, her yerde bulunan türden şeyler idi belki . Ama biz biliyoruz ki sahibi, bunları yıllarca herkese anlatmış, akaid/inanç esaslarının öğretilmesinde yeni üsluplar gerektiğini haykırmış, hocaların hatalarına ve hatalı anlamalarına değinmiş, demek ki kitap haline de gelmiş, fakat sonuç işte böyle. Bizler kitapçı dükkanlarını bilip tanıdığımız halde, böyle bir yayından haberdar olmadığımıza göre, demek ki kütüphane, kendi kurumlarında bile satma cesareti gösterememiş. O günlerin Kırmızı Kütüphanesinde veya matbaada, bir dini eser satmak, hatta basmak...!? Fakat aradan kırk-elli yıl geçti, duyuyoruz ki Yeni Kitap evi ve Yeni Konya milliyetçi mukaddesatçı olmuş. Buna mukabil,Yeni Meram yolunu değiştirmiş. Hasbünallah ! Olur mu ? Olur !.

GEÇEN ZAMAN VE UNUTULMA

Günümüzden elli yıl öncesine ait hatıralar, bizde ve karşımızdaki muhatabımızda başka başka değerlendirilmektedir. Söz gelişi, kendisinden bahsettiğimiz Ahmet Efendi amca, bize göre elimizi uzatsak, kendisiyle el tutuşacağımız kadar yakınımızda bir olaydır. Eli yıllık bir olay. Ama aynı zatı, söz gelişi en yakınlarında arayıp soruşturmağa başladığımızda, konuştuğumuz kişilerden edindiğimiz intibaa göre, sanki biz, onların üzerinde, yüzlerce yıl öncesine ait, tarihi bir olaydan söz ediyormuşuz hissini uyandırmaktayız. Hele amcadan itibaren ikinci , üçüncü ve dördüncü nesille karşı karşıya iseniz, her üç nesildeki etkileşim ayrı ayrı olmaktadır. Öyle zannediyorum ki bir de bunun, dördüncü ve beşinci nesilleri vardır. Yani, amcanın torunlarının torunları ve torunlarının çocukları. O zaman iş daha da feci olacağa benzer. Aynı duyguları vaktiyle görev yaptığımız bir ili 15 ve 30 yıl sonra yaptığımız ziyaretlerde karşılaştığımız kişilerde de görmüş bulunmaktayız. 1966 yılında ayrıldığımız bu ile, 1980'li yıllarda uğradık, yolda görüştüğümüz bir öğrencimiz bizi hemen tanıdı, çünkü biz onu daha önce tanıyıp ismiyle hitap edince o da tanıdı. Ama mahallelerinde

oturduğumuz kişilerin çocuklariki bunları biz delikanlılık dönemlerinde orada gördükhatırlarında hiçbir şey kalmamış. Bizim aradıklarımız ise, Allah rahmet etsin, hep kabirdeler. Veya çok yaşlanmışlar, görüşünce bizi hatırlamamaktadırlar. Orta yaşlarda görüştüklerimiz ise, hiç mi hiç hatırlamadılar.

Ben babadan dedemi görmedim, anneden dedemi gördüm. Çünkü o uzun yaşadı. Halbuki görüştüğüm kişilerin, annelerinin veya baba ve anneannelerinin babalarından söz etmekteyim. İnsanlar yüzüme sadece bakmaktadırlar. Süphanallah. Ben baba annemin babası, Halim efendiden söz eden birisini göremedim. Halbuki süre olarak, sözünü ettiğim kuşaklara göre daha yakın bir dönem söz konusu idi. Bunun sebebi nedir? Hızlı gelişme mi, yoksa seleflerimizi unutma mı? Eğer ikincisi ise çok kaybımız var demektir. Bunu yöneticiler ve onların fikir babaları 100 yıldır yapıyorlar, zararını görüyoruz. Demek ki bu hastalık önce millet fertlerinin kendinde belirmiş, veya yönetici/aydın kesimden sade millet ferdine sirayet etmiş: kökenini inkâr veya ona aldırış etmemek. Dünya vatandaşlığını tercih etmek.

BİTİRİRKEN

Aziz okuyucu! Bunları size niçin arz ettim ? Açık bir fikrim de yok içimde. Ama öyle zannediyorum ki, başka milletler gibi iken, sonradan farklılaşmamız bize ağır gelmekte. Her millet kendi değerlerini yazarak, yaşatmağa çalışmakta. Terceme-i hal yazmak, onlardan gelecek nesillere örnekler sergilemek ve başarıya eskiden alınan güçle koşmak âdetimiz idi. Ama sonradan ne oldu, nasıl oldu, şimdi onları söylemeğe gerek yok, bizler kendi değerlerimizi unutmağa başladık. Hatta eskileri yâd etmeyi bir tür "öğünme", hatta "mezar taşlarıyla iftihar" olarak adlandırdık. Halbuki, mesele hiç de öyle değil. Bakınız, benim aklıma bu büyüğümüzün terceme-i halini, sadece bir makale ölçüsü içinde yazmak geldi. İnanınız kimseden teşvik de görmedim. Belki rahmetlinin torunları ve torunlarının çocukları bunları okuduklarında haberdar olacaklar. Şüphesiz onlar dedeleri hakkında benden çok fazla bilgi sahibi olmaları gerekir. Ama gerçekten durum öyle mi ? Öyle inanmaktayım ki, bizim bildiklerimiz onlarınkinden tamamen ayrı. Onlar, daha içten, daha yakından merhumu bilmekteler. Onlarda hatıra daha fazla. Hatta belki de biz, muhterem babalarını gerektiği şekilde tanıtamadık. Ama bizim de mazur görülmemiz gereken yerler mevcut. Çünkü, en az otuz sene önce biten ve kırk kırk beş seneye varan bir zaman dilimindeki küçük hatıralar, elli yıl sonra kaleme alınmakta. Elbette zorluklar mevcut.

Ülkemizde çok güzel yazarlar var. Onlar, bu tür biyografileri gayet hoş tarzda kaleme alıp okuyucuya sunmaktalar. İnanınız , Sarıyakup Mahallesinde benim onbeş sene kadar birlikte yaşadığım, kelimenin tam anlamıyla "halk filozofu" demeğe layık yaklaşık on kişi var. Bunların büyük bir kısmı öteki âlemde. Haklarında bir tek satır bilgi yok. Fakat onlar gerçekten iyi yetişmiş, fıtratlarındaki kabiliyetleri çevreden aldıklarıyla- belki de habersizce- bütünleştirmiş insanlar. Onlardan bilerek bilmeyerek çok faydalandık. İnanıyorum ki her mahallede böyle onlarca insanımız toprak altında. Ama bizler tarihe üç beş satır yazarak onları ebedileştirebiliriz. Bir faninin bizden beklediği Fatiha gibi bir yâd ediliştir bu.

Bu hayat hikâyelerinden biyografilerden nasıl faydalanacağız? Bu nokta her ferdin kendi imkanlarına ve iç donanımına bağlıdır. Bazan bir küçük söz, bazan fotoğraftaki bir küçük nazar ediş, bazan nakledilen hatıra noktalardaki bir yan bilgi/detay, bizi başka âlemlere götürüp, tavrımızı, ahlakımızı değiştirip, azmimizi kamçılayabilir. Bu da az fayda değildir elbet.

Konya'da 1980 Sonrası Konut Yapı Kooperatifçiliği

Arş.Görv.Dr. İlhan KOÇ

1. GİRİŞ, KONYA HAKKINDA KISA BİLGİ

Bu çalışmada (Bu çalışma, yazarın yayımlanmamış doktora tezinden derlenerek üretilmiştir (1(.), Konya şehrinde 1980 sonrası, ki ülkemiz genelinde olduğu gibi 1981 ve 1984 yıllarında çıkan 2487 ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunları'nın sağladığı olanaklarla kooperatifçiliğin patlama yaptığı dönemde konut yapı kooperatifçiliğinin gelişim süreci açıklanmaya çalışılmaktadır.

Kapladığı alan bakımından Türkiye'nin en büyük ili olan Konya, bölge olarak Orta Anadolu platosu olarak adlandırılan ve doğu ve batısındaki tepelerle sınırlanan yüksek yaylanın üzerinde, ve Konya Ovası olarak adlandırılan kısmı kapalı bir havza görünümündedir. Bu havza da, hafif engebelerle kendi içinde daha küçük havzalara bölünmüştür. Konya şehri, Meram Çayı'nın büyük birikinti konisi üzerinde kurulmuştur (2).

Konya, İç Anadolu Bölgesi'nin en eski yerleşmelerinden biridir. Şehir, Anadolu'nun doğusu ile batısının ara kesişim noktasında olması itibarı ile, sürekli olarak gelişen ve biriken bir kültür zenginliği ortaya çıkarmıştır, ve bu gelişen kültürel süreci hâlâ yaşamaya devam etmektedir (3).

2. KONYA'NIN DEMOGRAFİK YAPISI VE ŞEHİRSEL PLANLAMASI

2.1. Demografik yapısı, nüfus hareketi ve istihdam özellikleri

Konya ilinin 1997 sayımlarına göre il nüfusu 1.943.757, merkez ilçeler nüfusu 691.106, şehir merkezi nüfusu ise 611.329 dur. İl genelinde merkezlerde (il ve ilçe merkezleri) yaşayan nüfusu, 1.140.016; kırsal kesimde yaşayan nüfusu ise, 803.741'dir. Yani nüfusun % 58.7'si şehirli, % 41.3'ü de kırsal karakter taşımaktadır. Halbuki, bu oranlar 1980 sayımında yaklaşık olarak tam tersiydi (4)

1985-90 arası gerçekleşen nüfus artış hızı, ülke genelinde %21.71, bölge genelinde %9.92 iken, Konya ili'nde %22.97, şehir merkezinde ise, bu artış %28.36 olmuştur. 1990-97 arasında bu nüfus artış hızları, ülkede %15.38, bölgede %9.57, ilde %13.69 iken, şehir merkezinde %27.31 olmuştur. Bu durum, ülke ve il genelindeki önemli düşüşe rağmen, Konya'nın şehir merkezi nüfusu bakımından önemli bir çekim merkezi haline gelmeye devam ettiğini göstermektedir. Bu yönü ile, Konya'nın, şehirleşme hızı bakımından ülke ve bölge ortalamalarının üzerinde olduğu görülmektedir (5).

Bölge planlamasında, beklenenin üzerinde bir nüfus artışının gerçekleşmesi, Konya şehrini, bölgesel gelişme merkezleri içinde hızla gelişen orta büyüklükteki merkezlerden biri haline getirmiştir. Konya bölgesi genelde göç veren bir bölge olmamasına karşın, şehirsel alan göç alan bir merkez konumundadır. Bu Bölge içi göç hareketlerini A. Alkan şöyle açıklamaktadır (3(:

a) Çevre dağlık yerleşmelerde, 'orman' kaynaklarının, orman köylerini besleyemez duruma düşmesi,

b) İletişim araçları ile, şehirsel alan hakkında çekici bilgiler edinen genç nüfusun şehre yönelişi,

c) Miras yolu ile tarım topraklarının parçalanması,

d) 'Refah anlayışının' ve tarımsal üretim teknolojisinin değişimi, hızlandırmaktadır.

Çalışan nüfus, bölge bazında tarım ağırlıklı bir yapı göstermektedir. Buna rağmen Konya, il ölçeğinde gelir düzeyi bakımından ülke ortalamasının üzerinde bir gelire sahiptir. Konya yaşam ve ekonomik şartları bakımından çok cazip olması ile kırsal kesimden çok fazla nüfus çekmektedir. Aktif nüfusu, resmi nüfus sayımlarına kıyasla oldukça fazladır. Çünkü, kırsal alan ile bağlantısı devam eden kesim, sayım günlerinde buralara giderek şehir merkezinin gerçek nüfusunu azaltmaktadır. Bunun yanında bu bölgeden yurt dışına çalışmaya giden çok sayıda insan kendi memleketinde birçok sektörde ekonomik yatırıma yönelmektedir. Son 20 yıldır, Konya sanayi bakımından (özellikle küçük ve orta ölçekli sanayi) oldukça gelişmiş ve gelişmeye de devam eden bir şehir durumundadır. Son yıllarda ise, çok ortaklı büyük anonim şirketler (holdingler) yoluyla büyük ölçekli sanayileri ile şehir, ülke ve hatta uluslar arası düzeyde rekabeti zorlayarak, şehirde yaşayan topluma, dolayısıyla ülkemize önemli ölçüde ekonomik katkı sağlamaktadır (1).

2.2. Şehirsel Planlama Süreci ve Konut Planlaması

1941 yılında hali hazır haritaları hazırlanmış olan Konya'nın, ilk imar planı 1946 yılında uygulamaya konulmuştur. 1960'lı yıllara gelindiği zaman şehirsel gelişmelere cevap vermekten uzak kaldığı gerekçesiyle, şehrin demografik ve mekânsal gelişim ihtiyaçları gereği, mevcut imar planı, daha sonra 1954 ve 1966 yıllarında iki kez daha yeniden düzenlenmiştir. Son imar planı halen bazı değişikliklerle yürürlüktedir. Yarışma sonucu hazırlanan imar planı ana hatları şunlardır (6).

a) Geleneksel merkeze yakın ve onunla ilişkili ikinci merkezi,

b) Tek merkezli konsantrik bir gelişmeyi,

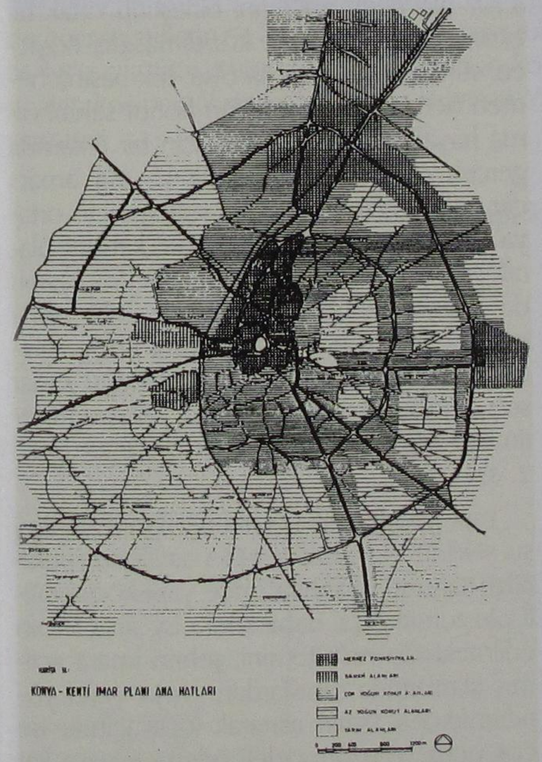
c) Kuzeyde sanayi bölgelerini,

d) Batıda üniversite alanını,

e) Güney-batıdan, güney-doğuya uzanan bir kuşakta da tarım alanlarının gelişmesini öngörmektedir (şekil 1) (7).

1946 yılındaki ilk imar planında şehrin gelişme alanları, batı ve güney-batı yönünde belirlenmiş. Konut alanları için toplam 534 ha. ayrılmış (Yoğunluk:140 kişi/ha., kat yüksekliği ise azami 3 verilmiş). Tabii, bu plan 75.000 kişilik bir projeksiyon nüfusa göre yapılmıştır. 912 ha. alanı kapsayan 1954 tarihli ikinci imar planında konut alanlarının gelişme yönleri, kuzey-batı, batı ve güney-batı yönleri olarak tasarlanmıştır.

Halen yürürlükte olan 1966 tarihli üçüncü imar planında, konut gelişme alanı olarak kentin batı yönü seçilmiştir. Şehrin bu kısmında 3 tane Gecekondu Önleme Bölgesi (GÖB) tasarlanmıştır. Ayrıca, alternatif konut alanları oluşturulmuştur. Konut gelişmesi için öngörülen kentin batı yönü ile eski otogar arasında yeni bir idari merkez (şimdiki belediye ve çevresi) ve bu merkez etrafında ise yoğun bir yapılaşma önerilmiştir. Arsa üretiminin kentsel gelişimin önünde gitmesi, kamu alanlarını işgal ederek gelişen gecekondu olgusunu şehirden uzak tutmuştur. Buna karşılık, ülkemizde sık sık çıkarılan imar affı yasaları ile teşvik edilen kaçak (ruhsatsız) yapılaşma Konya'da da yayılma fırsatı bulmuştur (6).

Şekil 1: Konya Şehri Nazım İmar Planı Ana Hatları (A. Alkan) (3)

1966 Planına 1974 yılında bir ilave ile eklenen 4. GÖB, daha sonra 5. GÖB (1983 tarih onaylı Çevre Düzeni Planı'nda gösterildiği halde, son dönemde uygulamadan kaldırılmıştır.) ve Selçuk Üniversitesi Kampus alanı gibi önemli ve büyük yoğunluk çeken büyük arazi kullanımlarının İstanbul Yolu üzerinde yer seçmesi ile şehir, mevcut radyal gelişmesine karşıt, bu aks üzerinde lineer (doğrusal) gelişmeye başlamıştır (6).

GÖB'ler ile birlikte, kentin konut ihtiyacını uzun yıllar karşılayacak geniş alanlar ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, belediyelerin öncülüğü ile 90'lı yıllarda çok sayıda kişinin (500, 1000, 2000) katılımıyla büyük konut kooperatifleri ortaya çıkmıştır. Konya'da yap-sat yolu ile konut üretimi hemen hemen bitmek üzere (% 5-10 civarı) olduğu tahmin edilmektedir. Bu bakımdan konut alanları üretiminde imar planı amacına ulaşmış ve başarılı kabul edilmektedir (7).

Nüfus ve yapılaşması gittikçe büyüyen şehir, tek bir yerel yönetim tarafından yönetiminin gittikçe zorlaşması sebebiyle, 1984'de çıkarılan 3030 sayılı yasa gereğince Büyükşehir statüsüne kavuşturulmuştur. 1989'dan beri şehirde belediye hizmetleri bu statüye göre yürütülmektedir. Konya Büyükşehir Belediyesine bağlı 3 tane merkez ilçe oluşturulmuştur. Bunlar: Karatay, Meram ve Selçuklu ilçeleridir.

3. KONYA'DA KONUT KOOPERATİFÇİLİĞİ VE GELİŞİM SÜRECİ

3.1. Kooperatif Kavramı, Gelişim Süreci ve Yapı Sektöründe Kooperatifçilik

'Kooperatif' kelimesi kavram olarak, 'işbirliği yapmak', 'birlikte hareket etmek', 'elbirliği ile çalışmak' gibi anlamlara gelen Latince'deki 'cooperatio' kelimesinden alınmış Fransızca'daki cooprer fiilinden türetilmiş 'cooperatif,-ive' sıfat teriminden dilimize kazandırılmıştır (8). Ülkemizde, eylem olarak tüm üretim sektörlerinde uzun yıllardan beri kullanılan bu kelime dilimizde artık Türkçe bir kelime gibi kullanılmaktadır. Bu kelime, anlam itibarı ile ülkemizde en fazla bina üretiminde, özellikle, daha çok sosyal bir ol-

gu haline gelen konut edinmede kullanılmaktadır. 'Kooperatif' kavramının tarifi ve amacı 1969 yılında kabul edilen 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu' nun 1. maddesinde şöyle açıklanmaktadır:

Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerinin ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacı ile gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir (9)

Avrupa'da 19. yüzyılda gerçekleşen sanayi devrimiyle şehirlerde oluşan aşırı nüfus (işçi istihdamının artması) ile birlikte konut sorunu da gündeme girmeye başlamıştır. O dönemin ortaya çıkardığı sağlıksız barınma ve çevre koşulları çok değişik kesimleri bu sorun üzerine eğilmeye yöneltmiştir. Doğal olarak, kooperatifçilik aynı zamanda, 19. yüzyıl Avrupa'sında, genelde, ekonomi paylaşımında haksızlık ve eşitsizliklere karşı bir tepki olarak da ortaya çıkmıştır. Tamamen kârı düşünen kapitalist yaklaşımın karşısında, rakip olarak bireysel kâr olgusunu, toplumsal bir yarar amacına yönelten bir hareket olarak kısa zamanda geniş uygulama alanı bulmuştur (10).

Resim 2 Rantı düşük bir çevrede (GÖB'de) inşa edilmiş bir konut yapı kooperatifine ait apartman (sosyal konut)

Resim 3 Rantı yüksek bir çevrede inşa edilmiş konut yapı kooperatifine ait bir lüks konut (villa)

'Kooperatifçilik', hızla artan dünya nüfusu karşısında, özellikle geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerde, bireysel ekonomik yetersizlikler sebebiyle daima gündemde olan bir kavram olmaktadır. Çünkü, bu tip ülkelerde, ekonomik problemler ile savaşan dar gelirli toplum kesimlerinin en hızlı bir şekilde konut sahibi olabilmelerinin belki de tek yolu 'kooperatifçilik'tir. Burada, ortaya çıkan en önemli eylem, ekonomik olarak yetersiz bireylerin güçlerini birleştirip ortak bir ekonomik güç ortaya konulmasıdır. Böylece, süre olarak uzun da olsa, tek başına hemen hemen imkânsız olan konut sahibi olma hayali, dar gelirli insan için bir anlamda gerçek olabilmektedir. Tabii ki, asıl amacı dar gelirlileri konut sahibi yapmak için ortaya çıkan kooperatifçilik olgusu, kanuni olarak yasak olmadığı için, tüm gelir gruplarının da kullanabileceği bir konut sahibi olma metodu da olabilmektedir. Yani kooperatifçilik, sosyal konut üretiminde olduğu kadar son derece lüks daire ve hatta villaların üretiminde de kullanılabilen bir metottur (Şekil 2, 3) (11).

Yapı kooperatifleri yolu ile konut üretimi şu şekilde olmaktadır: 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu uyarınca önce yapı kooperatifi oluşturulmakta, daha sonra ise arsa temin edilmektedir. Arsa temini, şehrin imara açılmış alanlarında şahıslardan veya yerel yönetimlerden satın alınarak (GÖB içinde ise çok ucuz ve uzun vadeli ödemeli) veya kat karşılığında yüzde nispetinde anlaşma ile yapılmaktadır. Şayet arsa, şehrin imar alanı dışında ise kooperatif kullanacağı alanın mevzii imar planı ve alt yapı ihtiyaçlarını çözdükten sonra belediyeye onaylatıp, uygulamaya başlamaktadır. Konut projeleri, kooperatif üyelerinin ekonomik ve sosyal durumlarına göre üretilir ve uygulamaya geçilir. Ortakların gelirlerine uygun olarak tespit edilen aidatlar ile planlanan süre içinde konut tamamlanarak kura usulü ile üyelere dağıtılır, ve daha sonra tapular da temin edilerek hak sahiplerine verilir. Şayet kooperatif, başka faaliyetlerde bulunmayacak ise tasfiye kararı alır ve en geç bir yıl geçmeden fesih edilir.

3.2. Türkiye'de Kooperatifçilik ve Konut Yapı Kooperatifçiliğinin Gelişim Süreci

Türkiye'de, konut yapı kooperatifçiliğinin yüz yılı aşkın bir geçmişi olduğu biliniyor ise de (ilk konut yapı kooperatifi 1887 yılında İstanbul'da ingiliz kökenliler tarafından kurulmuştur), Cumhuriyet döneminde kurulan ilk konut yapı kooperatifi, yurt dışında kooperatifçilik eğitimi görmüş aydın bürokratlarca 1934 yılında Ankara'da (Bahçelievler semtinde) kurulmuştur (11). Fakat yasal düzenlemeler yetersiz olduğu için olumlu gelişmeler gerçekleşememiştir. 1969 yılında çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra konut kooperatifçiliği yaygınlaşmaya başlamıştır. 1981 ve özellikle 1984'te çıkan 2487 ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunları ile konut kooperatiflerinin sayısı hızla artmıştır. Dolayısıyla, 1984 yılından sonra kooperatif sayısında bir patlama olmuştur (Tablo 1). Tabloda görüldüğü üzere, öyle ki, 1984 öncesi dönemde kurulan kooperatif sayısı, toplam kooperatiflerin % 21'ini oluşturmaktadır. Bu döneme ilişkin bilgiler 1941 yılına kadar uzandığı için 43 yıllık bir zaman aralığını içermektedir. Buna karşın, 1984-1989 arasındaki 6 yıl gibi kısa bir dönemde kurulan kooperatif sayısı, toplamın % 62'sine ulaşmıştır. Sadece 1990-1991 döneminde ki iki yılda 4.822 kooperatif kurulmuş ve toplamın % 17'sine ulaşılmıştır. 1984 yılı öncesinde yılda ortalama 140 kooperatif kurulur iken, 1984 sonrası dönemde ise yılda ortalama 2.787 kooperatif (1991 yılı sonuna kadarki dönem) kurulmuştur. Yapı izni alan kooperatiflerin, yani, inşaata başlayan kooperatiflerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde, kooperatiflerin kuruluş dağılımına benzer bir eğilim ortaya çıkmaktadır. 1984 öncesi dönemde kooperatiflerin % 32'si yapı izni (inşaat ruhsatı) alırken, 1984-1991 döneminde bu oran % 68'e çıkmıştır. 1984-1991 arası kurulan kooperatif sayısı 22.297 olmasına karşın, yapı izni alan kooperatif sayısı 13.516'da kalmıştır. Yani kurulan kooperatiflerin % 60,6'sı bunu başarmıştır.

Tablo 1: Türkiye'de konut yapı kooperatiflerinin yıllara göre dağılımı

YILLAR	Kurulan Kooperatif Sayısı	Yapı İzni Alan Kooperatif Sayısı	Yapı Kullanma İzni Alan Kooperatif Sayısı
Belirsiz	9028	-	-
1941-1968	224	624 (1963-1968)	179 (1967-1968)
1969-1979	4339	3275	2161
1980	540	578	287
1981	333	418	314
1982	295	910	348
1983	279	523	435
1984	1219	787	490
1985	2397	1302	365
1986	3822	2304	627
1987	5201	2810	648
1988	3148	2616	738
1989	1688	2223	859
1990	1933	1474	709
1991	2889	-	-
TOPLAM	**37335**	**19844**	**8160**
1984 öncesi*	6010 (% 21)	6328 (% 32)	3724 (% 46)
1984-1989	17475 (% 62)	12042 (% 61)	3727 (% 45)
1990-1991	4822 (% 17)	1474 (% 7)	709 (% 9)
TOPLAM	**28307 (% 100)**	**19844**	**8160**

* Kooperatiflerin % 24.2' sinin kuruluş yılı bilinmediğinden bu kooperatifler 1984 öncesi döneminin toplamına ve genel toplama alınmamıştır.
Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı; Devlet İstatistik Enstitüsü

Resim 4 Konya' da 1967 yılında ilk konut kooperatifçiliğinin uygulandığı Nalçacı Caddesi'nden bir görünüm

Öte yandan, yıllara göre yapı kullanma izni (iskân ruhsatı) alan kooperatif sayısı ele alındığında, tamamen farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. 1967-1984 arasındaki 17 yıllık dönemde 3.724 (% 46) kooperatif yapı kullanma izni alırken, 1984-1991 arasındaki 8 yıllık dönemde ise 4.436 (% 54) kooperatif yapı kullanma izni almıştır (10, 12, 13(. Fakat, 1991 yılı sonuna kadar kurulmuş olan kooperatiflerden bir kısmı doğal olarak daha sonraki yıllarda yapı ve yapı kullanma izni almış olabileceklerdir.

3.3. Konya'da Kooperatifçilik ve Konut Yapı Kooperatifçiliği

3.3.1. Kooperatifçilik ve şehirsel planlamadaki yeri

Yukarıda da bahsedildiği gibi, son yıllarda ülkemiz genelinde görüldüğü üzere, hızla büyüyen şehirleşme sürecinde, Konya da büyük ölçüde bu süreçten etkilenmiştir. Kırsal alanda yaşayan nüfus, hızlı bir şekilde ya şehre göçmekte, ya da tarımdan kazandığı para ile kısmen çocuklarına eğitim verebilmek, kısmen de şehrin sosyal faydalarından yararlanmak için şehirde mesken sahibi olmaya çalışmaktadır. Tabii ki, bu ekonomi yatırımı sadece konuta değil, aynı zamanda ticarete de yönelik, dolayısıyla bu durum da, ekonomik desteği ile konut edinmeye teşvik edici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Son imar planının büyük oranda uygulanması, 1960'lı yıllardan beri yerel yönetimlerde plan yapma ve uygulama geleneğini yerleştirmiştir. Dolayısıyla, bu olgu Konyalı insanların sosyal yapısı ve ticari hayatında önemli yer tutan 'kişisel güven' anlayışı ile beraber Türkiye'nin en başarılı 'küçük ölçekli toplu konut', diğer bir ifade ile 'küçük ve parçalı kooperatifçilik' uygulamasını ortaya çıkarmıştır. Bu, gerek dar gelirli kesime (işçi ve memur) yönelik toplu konut alanlarındaki kredi kullanan kooperatiflerde, gerekse kentin arazi değerleri yüksek kesimlerindeki kredi kullanmayan kooperatiflerde başarı ile uygulanmıştır (3).

3.3.2. Konut yapı kooperatifçiliğinin gelişim süreci

Ülkemizde genel olarak toplu konut üretimi üç şekilde gerçekleşmektedir:

a) Yapı kooperatifleri yoluyla,

b) Yerel yönetimler yoluyla,

c) Toplu konut şirketleri yoluyla,

Konya'da bunlardan sadece ilk ikisi yoluyla konut üretimi olmaktadır. Hatta yerel yönetimler de, konut üretimini kooperatifleşme yolu ile gerçekleştirdiği için, geriye bir tek yapı kooperatifleri yolu kalmaktadır. Bu da, Konya'ya özgü bir durum olmaktadır. Yani, Konya'da konut üretiminin, % 5-10 nispetinde kaldığı tahmin edilen yap-sat yöntemi hariç, tamamen kooperatifler aracılığı ile gerçekleştirildiği söylenebilir.

Devlet İstatistik Enstitüsünün (DİE) Nisan-1997 verilerine göre, Türkiye'de faaliyet gösteren 42.000 konut yapı kooperatifinin % 8'i Konya'da bulunduğu tespit edilmiştir (14). Bu, o dönemde Konya'da yaklaşık 3.360 konut yapı kooperatifinin faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın yapıldığı yıl (Nisan-1999) itibarı ile ise, Türkiye'de faaliyette olan toplam 34.395 tane konut yapı kooperatifinin, 2.418'i Konya ilinde bulunur iken (ülke genelinin % 7'si), sadece 1.916 tanesi Konya şehir merkezinde (ülke genelinin % 5,5'i) bulunmaktadır (4(. Konya'nın nüfusuna (ülke nüfusunun yaklaşık % 3'ü) ve Türkiye ekonomisindeki yerine bakıldığında (ülke geneline oranla kamu yatırımlarındaki payı % 3' ün bile altında) (3), ve de İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük metropoller ile kıyaslandığında bu oranın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'deki toplam işyeri yapı kooperatiflerinin de % 10'u Konya' da bulunmaktadır (14(. Buradan, Konya'da, konut üretiminde olduğu gibi, ticari (çarşı, büro, sanayi işyerleri vs.) yapı üretiminin de büyük bir kısmının kooperatifler yolu ile gerçekleştirildiği sonucuna varılabilmektedir.

3.3.2.1 Yapı kooperatifleri yolu ile konut üretimi

Konya'da kooperatifler genellikle iyeliğini üyelerine (ortaklar) aktaran ve buna bağlı olarak kısa ömürlü kooperatifler olmaktadır. Konya'da toplu konut olarak tanımlanan ve tek veya birçok bloktan oluşan bina (apartman türündeki) veya tek evden (villa veya bitişik nizam dubleks evler türündeki) oluşan konutların yapımı bu şekilde gerçekleşmektedir (Şekil 2, 3). Konya'da kooperatifçilik ilk defa 1967 yılında Nalçacı Caddesi'nde başlamıştır. Bulunduğu yer itibarı ile merkeze yakın olduğu için o dönemde daha çok orta ve üst gelir sınıflarına hitap etmiştir (Şekil 4).

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Konya'da kooperatif kurulmasını temin etmek için il Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü kurumunun açılmasına 1989 yılında izin vermiştir. Bu sebeple, bu yıldan önceki yıllara ait kooperatiflere ilişkin veriler Ankara'da Sanayi ve Ticaret Bakanlığı arşivlerinde kayıtlı bulunmaktadır (1)

Konya ili genelinde, 1998 yılı sonu itibarı ile tasfiye halinde (778 tane) olanlar dahil faaliyette olan 2418 kooperatif olduğu, ve bunların 1.916 adedi (626 adedi tasfiye halinde) şehir merkezinde bulunmaktadır. (Ayrıca, Konya ili genelinde, tasfiye dahil 38' i ilçelerde olmak üzere toplam 196 tane toplu işyeri kooperatifi mevcuttur). 25.04.1994 tarihi itibarı ile ise; Konya şehir merkezinde 2.336 tane (tasfiye dahil) konut yapı kooperatifi mevcuttur. Bu kooperatiflere 76.525 kişi üyedir, ve bir kooperatife düşen ortalama üye sayısı ise yaklaşık 33 tür. Bu sayı Konya'da kurulan konut yapı kooperatiflerinin ortalama üye (ortak) sayısını vermektedir. Konya'da, Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü tarafından 1989'dan beri kurulan konut yapı kooperatiflerinin sayıları aşağıdaki tabloda verilmektedir (15)

Tablo 2: Yıllara göre, Konya'da kurulan konut yapı kooperatiflerinin dağılımı(1)

YILLAR	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Kooperatif Sayısı	72*	109	179	173	207	126	171	145	138	95

*1989yılında kurulan kooperatif sayısının tamamı gözükmüyor. Çünkü, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı' na ait olan kooperatif kurma yetkisi il Müdürlüğüne o yılın ortalannda verilmiştir. Kaynak: Konya Sanayi ve Ticaret il Müdürlüğü

Şayet, 1989 yılındaki noksan olan sayı da hesaba katılır ise, Konya'da son 10 yıl içinde 1.450 kooperatifin kurulduğu görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, 1993 yılına kadar kooperatif kurulma sayısında bir yükselme eğilimi var iken, önemli bir düşüş gözlenen 1994 yılından (1994 deki büyük ekonomik krizden dolayı olabilir) itibaren bir azalma eğilimi görülmektedir. Bu azalma eğiliminin sebepleri, ülke genelindeki ekonomik kriz, bir de Konya'daki konut kooperatifçiliğine olan doyum olduğu söylenebilir. Konya'da kooperatifçilik yolu ile konut üretimi hakkında daha detaylı bilgi elde edebilmek için, Türkiye Geneli ve İç Anadolu Bölgesi ile aşağıdaki tablolar yardımı ile bir karşılaştırma yapılabilir.

Tablo 3 ve Tablo 4 dikkatli incelendiğinde, Konya'daki konut yapı kooperatiflerinin konut üretimleri hakkında aşağıdaki şu sonuçlara varılmaktadır:

a) Söz konusu tablolardaki en dikkat çekici sonuç; yapı kooperatifleri tarafından inşa edilmiş konutların (Tablo 4: Yapı Kullanma İzni almış) inşa edilecek konutlara göre sayılarında (Tablo 3: Yapı İzni almış) Konya açısından bir azalma göstermesidir. Bu önemli sonuç, yapı kooperatiflerinin ürettiği konut sayısının üretilen toplam konut sayısına oranı (A/D) incelendiğinde çok net olarak görülmektedir. Bu oranlar, her iki tabloda da ülke ve bölge genelinde hemen hemen aynı olurken, Konya ilinde daha yüksek gerçekleşmiş olması, özellikle de ikinci tablodaki bu oranın ikiye katlanması çok dikkat çekicidir (1).

Tablo 3: 1996 yılında Türkiye geneli, İç Anadolu ve Konya'da yapı izni almış, yani inşa edilecek konutların sektörlere göre dağılımı ve oranları (1)

1996 YILI	1-TÜRKİYE		2-İÇ ANADOLU		3-KONYA		3/1 - %		3-2 - %	
SEKTÖRLER	A Yüzölçümü (m^2)	B Daire Sayısı (m^2)	A Yüzölçümü (m^2)	B Daire Sayısı (m^2)	A Yüzölçümü (m^2)	B Daire Sayısı (m^2)	a	b	c	d
A YAPI KOOPERATİFİ	13.398.209	103.757	2.830.677	18.551	508.869	2.959	% 3.7	% 2.8	% 18	% 16
B ÖZEL TEŞEBBÜS	42.676.204	332.299	7.880.220	53.453	1.036.970	6.448	% 2.4	% 1.9	% 13	% 12
C DEVLET TEŞEBBÜSÜ	2.322.825	18.269	487.340	2.526	219.696	1.198	% 9.4	% 6.5	% 45	% 47
D TOPLAM	58.397.238	454.295	11.198.237	74.490	1.765.535	10.605	% 3.0	% 2.3	% 15.7	% 14.2
A/D ORANI	% 23	% 23	% 25	% 25	% 29	% 28				

Kaynak: DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler-1998, Konya

Tablo 4: 1996 yılında Türkiye geneli, İç Anadolu ve Konya'da yapı kullanma izni almış, yani inşa edilmiş konutların sektörlere göre dağılımı ve oranları (1)

1996 YILI	1-TÜRKİYE		2-İÇ ANADOLU		3-KONYA		3/1 - %		3-2 - %	
SEKTÖRLER	A Yüzölçümü (m^2)	B Daire Sayısı (m^2)	A Yüzölçümü (m^2)	B Daire Sayısı (m^2)	A Yüzölçümü (m^2)	B Daire Sayısı (m^2)	a	b	c	d
A YAPI KOOPERATİFİ	9.063.773	79.229	2.348.501	17.560	587.878	4.095	% 6.4	% 5.2	% 25	% 23
B ÖZEL TEŞEBBÜS	19.477.584	171.112	4.815.427	35.601	433.440	2.733	% 2.0	% 1.6	% 9.0	% 7.7
C DEVLET TEŞEBBÜSÜ	2.017.522	16.965	749.775	6.166	2.020	13	% 0.1	% 0.0	% 0.2	% 0.2
D TOPLAM	31.558.879	267.306	8.013.703	59.327	1.023.338	6.771	% 3.2	% 2.5	% 12.7	% 11.4
A/D ORANI	% 29	% 29	% 29	% 29	% 57	% 60				

Kaynak: DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler-1998, Konya

Bu durum, yukarıda Tablo 2'de de yorumlandığı gibi, 1994'den sonra Konya'da ciddi bir şekilde azalma eğilimi gösteren konut yapı kooperatiflerinin kuruluş sayıları ile ilgilidir. Bu azalma, 1996 yılındaki yapı izni (inşaat ruhsatı) alan kooperatiflerin sayılarında ciddi bir azalma olarak ortaya çıkarken, 1994 öncesi dönemdeki yoğun kooperatifçilik faaliyetlerinin bu dönemdeki (1996 yılı) yapı kullanma izni almış kooperatif sayısına da ciddi bir artış olarak yansımaktadır. Bu durum genelde ülke ve bölge ölçeğinde de görülüyor. Fakat, bu dönemde Konya'da Yapı Kullanma İzni almış kooperatif sayısındaki %100 oranında bir artış, 1994 öncesi dönemde ülke ve bölgeye göre iki katı fazla yoğun bir kooperatifçilik olduğunu göstermektedir (1).

b) Genel konut üretimi toplamının oranları incelenir ise, Konya'da üretilecek (Tablo-3: Yapı İznine göre) ve üretilmiş (Tablo-4: Yapı Kullanma İznine göre) konutların ülke genelindekine oranları, nüfus oranı (Konya'nın nüfusu ülke genelinin yaklaşık % 3'üdür) ile hemen hemen aynıdır: Konut m2 yüzölçümleri bakımından %3.0 ve % 3,2 dir. Bu oranlar, Konya'nın bulunduğu bölge, İç Anadolu açısından incelediğinde, nüfus oranı (Konya'nın nüfusu bölgenin yaklaşık % 17,6'sıdır.) bakımından biraz düşüş görülmektedir: Konut m2 yüzölçümleri bakımından % 15,7 ve % 12,7 dir. Bu oranlar her iki durumda da daire sayısı oranları bakımından daha da düşüktür. Bu durum, toprak bakımından Konya ilinin Türkiye'nin en büyük ili olması, dolayısıyla % 45 seviyesindeki (1990 verilerine göre) kırsal nüfusunun oranının, bulunduğu bölgenin kırsal nüfus oranına (% 35) göre fazla olması ile açıklanabilir. Yani, kırsal nüfus ne kadar çok ise yeni konut üretimi o kadar az olmaktadır (1).

c) Buna karşın, sadece yapı kooperatifleri tarafından gerçekleştirilen konut üretimi incelendiğinde, Konya'daki üretimin ülke ve bölge genelindekine oranları, Yapı izni almış kooperatif sayısı bakımından, nüfus oranlarına (ülkeye oranı: % 3; bölgeye oranı: % 17,6) kıyasla önemli bir artış söz konusu değil: Konut yüzölçümü (m2) ve daire sayısı oranları ortalaması ülkeye oranı % 3,25 ve bölgeye oranı ise % 17'dir. Fakat, yukarıda da bahsedildiği gibi, Yapı Kullanma İzni almış kooperatif sayıları bakımından bu oranlar incelendiğinde Konya açısından bu oran oldukça artmaktadır. Yukarıdaki oranlardan birincisi, yani ülkeye oranı % 5,8 ve bölgeye oranı % 24. Bu durum, Konya ili'ndeki konut yapı kooperatifçiliği yolu ile üretilen konutların hem inşa edilen konut alanı ve hem de daire sayısı bakımından ülke ve bölgeye göre nüfus oranlarına kıyasla daha ileri bir durumda olduğunu göstermektedir. Tabii, 3.3.2. kısmında da belirtildiği üzere, Nisan-1999 verilerine göre sadece şehir merkezinde üretilen konut sayıları dikkate alındığında ise, bu oran nüfusa kıyasla iki katına yakındır (1).

d) Bu tablolardan dikkati çeken diğer bir önemli nokta ise, üretilen konutların ortalama bir dairesinin m2 yüzölçümleri ile daire sayıları arasındaki ilişkidir. Sadece inşa edilmiş (yapı kullanma izni alınmış) konutlar açısından bakıldığında, ülke ölçeğinden il ölçeğine doğru gidildikçe dairelerin m2 yüzölçümleri büyümektedir. Bu hem yapı kooperatifleri konutları, hem de toplamda üretilen konutların daire alanları bakımından geçerlidir. Yani, ortalama olarak bir dairenin m2 alanı yapı kooperatifi konutlarında ülke genelinde 115 m2, bölge genelinde 133 m2 iken, Konya' da 143 m2' yi bulmaktadır. Aynı m2 alanları toplam üretilen konutlar bakımından sırası ile, 118 m2, 135 m2 ve 151 m2 dir. Tabi; bu da yapı kooperatiflerinin daha çok küçük konutlar (sosyal konut ağırlıklı) ürettiğini gösteriyor ki, bu doğal bir sonuçtur. Aynı hesaplar birinci tabloya (yapı izni alınmış konutlar) göre yapıldığında bu m2 alan daha da büyümektedir. Bunlar inşa edilecek konutlar olduğu için, ailelerin gittikçe daha büyük konutlara ihtiyaç duyduklarını göstermektedir (1).

Tabii burada, en çok Konya'daki konutları daire m2 alanlarının büyük olması dikkat çekiyor. Bu rakamlar, Konya'da üretilen konutların çoğunluğunun orta ve üst gelir gruplarına ait olması ve sosyal konut uygulamalarının bile teorik olarak kabul edilen m2 alanların çok üstünde olmasıdır. Konya, kültür olarak aile yapısı gereği genellikle geniş evlerin gereksinim duyulduğu bir topluma sahip.

Konya'da, 1999 yılı itibarı ile yapı izni (inşaat ruhsatı) almış olup, yapımı kısmen bitmiş ve devam eden 500 ila 2000 konutlu birçok kooperatif mevcuttur. Toplu konut niteliğindeki bu kooperatiflerin genel özellikleri incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır (16)

a) Bu tür kooperatifler genellikle, alt ve orta gelir gruplarının üye oldukları orta ve düşük standartta konutlar üretmektedirler.

b) Bu kooperatifler, alt gelir gruplarına yönelik olmaları nedeniyle ucuz arsa temini gereği genelde şehir merkezlerine oldukça uzak, ucuz arsalarda satın alma ve kat karşılığı olduğu gibi, genellikle de yerel yönetimlerin sağladığı en ucuz arsaların temin edildiği GÖB alanı içinde kurulmaktadırlar. Buna karşın ulaşım ve teknik alt yapıları yeterince çözülmüş oldukları dikkati çekmektedir.

c) Finansmanları genellikle üye aidatı ve kira sistemi uygulaması ile sağlanmaktadır. Finansman konusunda dikkat çeken diğer bir nokta, Konya' da kooperatifler genellikle küçük olsun büyük olsun kredi kullanmaktan genellikle kaçındıkları görülmektedir. Bunun sebebi, toplumsal bir yaklaşım olabileceği gibi, ülkemizin ekonomik durumu gereği kredi şartlarının daha önceki kooperatiflerde olumsuz örnekler vermesi olarak açıklanabilir (17).

3.3.2.2. Yerel yönetimler yolu ile konut üretimi

GÖB alanları, ülkemizde yerel yönetimlerin sağlıksız yapılaşmayı önleme amacı ile dar gelirli kesime konut yapılmasını öngördüğü ve bunun için imar planı hazırladığı yerler olmaktadır. 775 sayılı Gecekondu Kanunu'na uygun olarak, gerekli kamulaştırma ve diğer alt yapı projelerini hazırlayarak valilikten alınan onay ile toplu konut alanı olarak ilan edilmektedir. Üretilen bu toplu konut alanı, başvuruda bulunan kooperatiflere tahsis edilmektedir. Kooperatifler projelerini hazırlarlar ve belediyelere onaylatırlar. Burada en çok dikkat edilen şartlar; kooperatif ortaklarının başka hiçbir konuta sahip olmaması ve daire alanlarının da sosyal konutlar için öngörülen maksimum alan olan 100 m2' yi geçmemiş olmalarıdır. Yani, buralarda kurulacak kooperatiflere sadece dar gelirli kesim olarak ifade edilen gruplardan kişiler başvurabilmekteler. Yerel yönetimler de, kooperatiflerin işlemlerini, arsa tahsisinden itibaren inşaat tamamlanıncaya kadar yasaya uygunluğunu kontrol eder, ve şartlar yerine getirilmiş ise konutlara yapı kullanma izni belgelerini verir.

Konya'da yerel yönetimin (Büyükşehir Belediyesi) konut üretimine bir çeşit katkısı sayılabilen büyük kapasitede toplu konut alanları Gecekondu Önleme Bölgeleri (GÖB) olmaktadır. Konya'da bu alanlardaki kooperatiflere üye olmak için (1999 yılı için geçerli) en fazla yıllık geliri 900 milyon TL olan kişiler başvurabilmektedir. Konya'da bu zamana kadar üretilmiş GÖB yerleşme alanları, planlamada verilmiş sıra numaralarına göre şunlardır (16)

1 No'lu GÖB Alanı: 1971 yılında başlatılan 42 kooperatif tarafından üretilen 1.000-1.200 konutluk alan, İstanbul Yolu üzerinde Aydınlıkevler Mahallesi'nde kurulmuştur. Bu mahallenin imarı genelde bahçeli evler olarak tek katlı müstakil veya bitişik nizamda planlanmıştır.

2 No'lu GÖB Alanı: 1967 yılında başlatılan (Konya'da ilk konut yapı kooperatifçiliğinin başlatıldığı bölgedir) ve 49 kooperatif tarafından üretilen 1.948 konutluk alan Nalçacı Caddesi üzerinde kurulmuştur.

3 No'lu GÖB Alanı: 1989 yılında başlatılan ve 117 kooperatif tarafından kısmen üretilmiş kısmen de üretilmeye devam eden 13103 konutluk alan yine İstanbul Yolu üzerinde S.Ü. kampusu karşısındaki Bosna Hersek Mahallesi'nde kurulmuştur. Bu bölgede 500 konuttan büyük 5 büyük kooperatif ile yapılaşma devam etmektedir .

4 No'lu GÖB Alanı: 1974 yılında başlatılan ve 450 kooperatif tarafından üretilmiş olan 20.000 konutluk alan, yine İstanbul Yolu üzerindeki Cumhuriyet Mahallesi'nde kurulmuştur, ve yapılaşma büyük ölçüde tamamlanmıştır.

5 No'lu GÖB Alanı: Son yıllarda başlatılan bu GÖB alanı, İstanbul Yolu üzerinde 4 No'lu GÖB alanının karşısında tasarlanmıştır; fakat bu alan son plan düzenlemelerinde yerel yönetim tarafından GÖB alanı olarak planlamadan çıkarılmıştır. Tabii bu alandaki geçerli planlama doğrultusunda kooperatifçilik yolu ile yapılaşma devam etmektedir.

Burada dikkat çeken önemli nokta, bölüm 2.2.1'de açıklandığı gibi, 1966 yılı İmar Planında verilen kararla, bütün bu GÖB alanlarının İstanbul Yolu üzerinde lineer bir aks üzerinde toplanmış olmalarıdır (Şekil 1).

GÖB alanlarında arsa tahsisi ile konut edindirmeye getirdikleri iyileştirmenin yanında, Konya' daki yerel yönetimlerin konut üretimine katkılarını bizzat kendileri kooperatif oluşturarak yapmaktadırlar. Tamamlanmış veya devam etmekte olan 800 ila 1100 konutluk büyük kooperatifçilik uygulamaları yerel yönetimler öncülüğü ile gerçekleştirilmektedir.

4. SONUÇ

Ülkemiz genelinde oluğu gibi, Konya'da da 1980'lere kadar bilimsel planlamadan yoksun olarak geleneksel yöntemlerle konut yapı kooperatifçiliği yolu ile konut edinme, 1980'lerin ilk yıllarından itibaren 1981 ve 1984 tarihli Toplu Konut Kanunları'nın sağladığı iyileştirmeler ile birlikte ekonomi ve yapı sektöründeki gelişmeler sayesinde büyük bir patlama ile başta dar gelirli kesim olmak üzere toplumun diğer bütün kesimlerinin başvurduğu en önemli bir yöntem olmuştur. Fakat, genelde kooperatifler bu işlevlerini sürdürmekteyseler de, 1980'lerin sonunda söz konusu kanunların sağladığı iyileştirmelerden vazgeçilmesi ile, ve de özellikle 1990'ların başından itibaren ülkenin ağırlaşan ekonomik şartları sebebiyle bu yoğun ucuz konut edinme dönemi yavaşlamış, bu yöntem artık ticari bir organizasyon haline dönüşmeye başlamıştır. Bu durum, kooperatif yapılarının genel kalitesine, mimari ve yapım tekniğine olumsuz olarak etki yapmıştır. Bu olumsuzluğa karşı kooperatifler, yasal yollar ile resmi kurumlarca ve özellikle kendi özdenetimi ile çok daha kapsamlı olarak denetlenmek suretiyle asli işlevlerine döndürülmeye zorlanmalıdır. Bu sebeple, konut yapı kooperatifçiliği ile ilgili olarak resmi veya özel yeni kurumsallaşmalara gidilmesi (Kooperatifler Bankası, Ulusal Kooperatifçilik ve Eğitim ve Araştırma Enstitüsü, Özerk Denetim Kurumu (18), ve benzeri organların oluşturulması gerekmektedir (1)

KAYNAKLAR

(1) Koç, İ. Haziran-2000. Konut Kooperatif Yapılarında Görülen Hasar ve Kusurların, Kooperatiflerin Yapısal Özellikleri Bakımından irdelenmesine İlişkin Bir Model Önerisi: 1980 Sonrası Konya Örneği. Doktora Tezi (yayımlanmamış), İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
(2) İller Bankası,1963. Konya İl Analitik Etütleri, Ankara.
(3) Alkan, A.,1994. Konya Tarihi Kentin Planlama Sorunları, s.54-99, Konya.
(4) DİE, Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler, Türkiye geneli, Ankara.
(5) DİE, 1998. Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler-Konya, Ankara.
(6) Erdem, R., Yıldırım, H., Meşhur, M. Ç., 1998. Konya'nın Şehirleşmesi, Sanatsal Mozaik, s.70, Sayı: 33, İstanbul.
(7) Konya Belediyesi, 1966. Konya İmar Planı (1966) Açıklama Raporu.
(8) Yalt, A. R. 1973. Grand Dictionnaire, Français-Turc (Fransızca-Türkçe Sözlük), s.243, Serhat Yayınları, İstanbul.
(9) Kurtulan, A., 1998. Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması, Lazer Ofset, Ankara.
(10) Berkman, G., Osmay, S., 1996. 1984 Sonrası Konut Kooperatifçiliği, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi: 16, Ankara.
(11) Keleş, R., 1982. Nüfus,Kentleşme, Konut ve Konut Kooperatifleri, Konut '81, Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği, Kent-Koop Yayınları: 20, s.15-55, Ankara.
(12) Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 1996. Konut, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas komisyonu Raporu, Yayın No: DPT: 2432 - ÖİK:490, Ankara.
(13) DİE, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
(14) Yıldırım, Ü., 1997. Kooperatifler ve Taşeronlar, Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi, sayı: 110, s.31, Konya.
(15) Yılmaz, H., 1999. Kişisel görüşme, Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, Yapı Kooperatifleri Şubesi, Konya.
(16) Koçkuzular, A.,1999. Kişisel görüşme, Büyükşehir Belediyesi, GÖB Arsa Tahsisi Dairesi, Konya.
(17) Kooperatiflerin yöneticileri, 1999. Kişisel görüşme, Konya.
(18) Marmara Bölgesi Yapı Kooperatifleri Birliği, 1990. Türk Kooperatifçiliğinin Dünü Bugünü Yarını, Konutbirlik Yayınları: 1, İstanbul.

19. Yüzyılda Avrupa Mimarisinin Konya Evine Etkileri

Yrd Doç. Dr. Mine ULUSOY
S.Ü. Müh. Mim .Fak. Mimarlık Bölümü

Türk evi asırlardır kendine özgü bir karakter olmuştur. Türkler geliştirdikleri konut kültürünü gittikleri yerlere de götürmüşler ve enteresandır ki, gittikleri yerlerde de bu kültür benimsenmiştir. Buna neden ise Türk kültürünün diğer konut kültürlerine olan üstünlüğüdür (1).

Türk evi bölgelere göre değişiklik arz eder, ancak buna rağmen Türk evinin belli başlı ortak noktaları vardır ki, bu her bölgede aynıdır. Bu özellikler eski Konya evlerinde de aynı şekildedir.

Mahremiyet nedeni ile dışa kapalı ve dışardan çok sade bir görünüm sergileyen Türk evi, iç görünüşü ile de bir o kadar süslü ve gösterişlidir. Süslemedeki incelik ve yoğunluk, ev sahibinin ekonomik gücüne bağlı olarak değişiklik gösterir. Düz toprak damlı, toprak sıvalı olan dış cephe basit bir yapı imajı gösterirken, içerde dış cepheyle tamamen farklı, oldukça süslü bambaşka bir mekânla karşılaşılır. İşte geleneksel Konya evinin en dikkate değer özelliği budur.

19. yüzyılda ülke genelinde ekonomik, sosyal ve kültürel değişmeler olmuştur. Bu değişmeler Türk evini de etkilemiştir. Eski içe kapanık plan şeması değişime uğramış ve dışa açılmaya başlamıştır. iç mekandaki süsleme sadeleşirken, dış cephe süslemesi daha çok ağırlık kazanmıştır. Bu değişmelerde, Avrupa ile olan ilişkiler nedeni ile Avrupa mimarisi etkisi görülmektedir.(3)

Resim 2
Üst katta oda duvarlarından bir detay

Bu makalede Selçuklu geleneğinde yapılmış olan Nalıncılar Evi ile 19. yüzyıl sonlarında yapılmış Burhanzadeler Evi tanıtılarak, Konya ev mimarisinin nasıl değişime uğradığı anlatılmaya çalışılacaktır.

Resim 1
Nalıncılar evinden bir görünüş

Nalıncılar Evi:

Yaptıran : Nalıncı Hasan Efendi, inceleme Tarihi: Nisan-1988

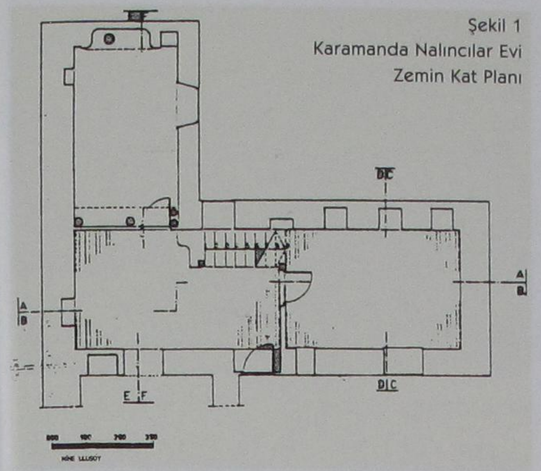
Genel Bilgiler

Yapı Karaman'da Hisar Mahallesi Emin Efendi sokaktadır. Mabeynli evler grubundan olan ev zemin ve üst kat olmak üzere iki katlıdır (resim 1).(2)

Plan Özellikleri

Eve girişi sağlayan kapı mabeyne açılmaktadır. Mabeyn zemin katta yer alan mutfak ve iki odaya geçişi sağlamaktadır (Şekil1). Odalardan birisi yıkılmış olup bugün sadece oda duvarlarına ait kalıntılar mevcuttur. Mutfağın ise üst örtüsü yok olmuş vaziyettedir.

Üst kata çıkışı sağlayan merdiven tek kollu olarak planlanmıştır. Merdiven üst katta geniş bir mekâna açılmaktadır. Tavan kaplamasından anlaşıldığı kadarıyla burası bir oda ve bir de mabeyni ihtiva eden iki bölümlü bir mekândır (Şekil 2). Dolayısıyla üst katta da iki

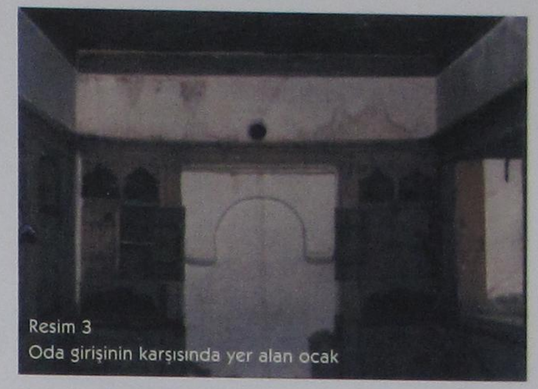

Şekil 1
Karamanda Nalıncılar Evi
Zemin Kat Planı

oda ve bir mabeyn mevcuttur, bu birleşik görünen mekânlar güney-doğuya açılan pencerelerden aydınlatılmaktadır. Mabeynin güney batısında yer alan diğer oda güneydoğu ve kuzeybatıya açılan pencerelerden aydınlatılmaktadır. Oda tavanındaki bitkisel ve geometrik desenli tavan göbeği dikkat çekikdir.

İç Mekân

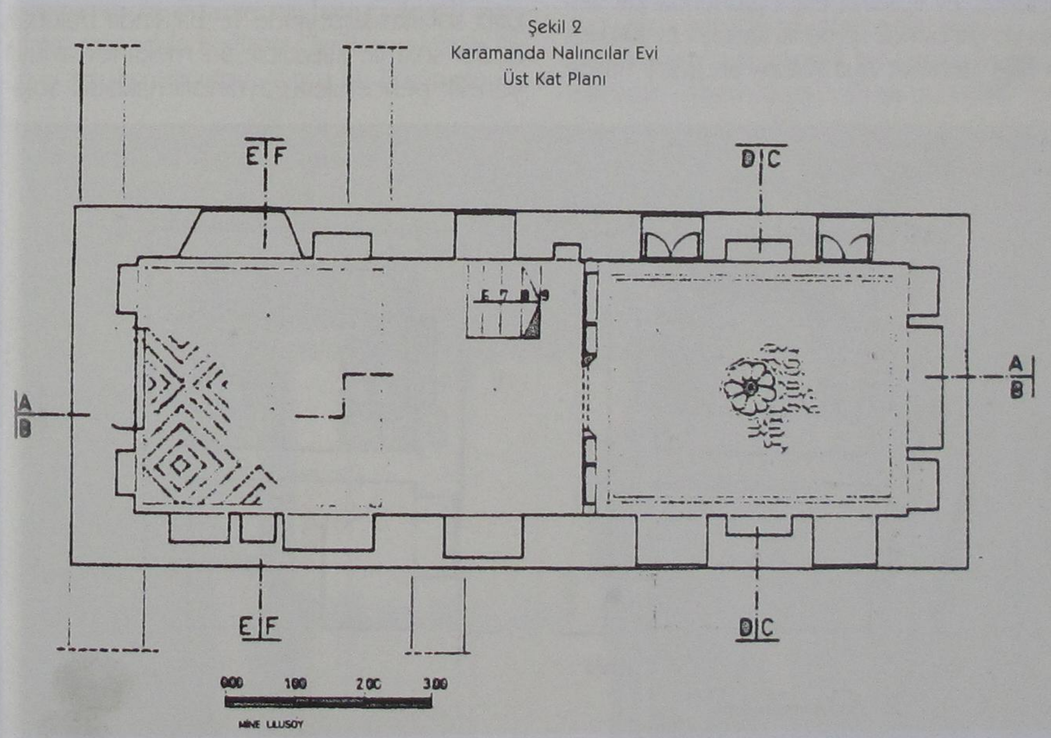
Bilhassa üst katta yer alan mekânların duvarları, alt ve üst hatıl hizaları arasında tamamen ahşap elemanlarla kaplanmıştır. Bu elemanlar bazen yüklük sandıklık, ağzı-açık, bazen de dolap şeklindedir.(Şekil 3). Ahşap ele-

Resim 3
Oda girişinin karşısında yer alan ocak

manlardan arta kalan duvar yüzeyleri de ahşap lambrilerle kaplanmıştır (Resim3). Yıkanmak için yüklükler içindeki gusülhaneler kullanılmış, helalar ise yapının dışında planlanmıştır. İç mekân düzenlemesi tamamen geleneksel Türk evi şemasına uygundur.

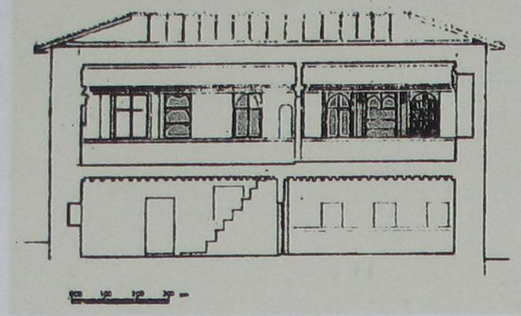
Dış Mekân: Yapı eski haliyle düz toprak damlı ve saz saçaklıdır. Çatı üstü sonradan kırma çatı şekline dönüştürülmüştür. Dış cephe kaplaması olarak geleneksel toprak sıva kullanılmıştır. Pencerelerde bulunan ahşap pencere kanatları bitkisel ve geometrik desenlerle bezelidir. Yapı dış görünüşü ile de geleneksel bir Türk evi şeklindedir.

Malzeme ve teknik bilgiler: Su basmana ka-

Şekil 2
Karamanda Nalıncılar Evi
Üst Kat Planı

Şekil 3
Nalıncılar Evi A-A kesiti

dar taş, üzerinde ise kerpiç malzeme kullanılan duvarlar tamamen geleneksel yapı elemanlarından inşa edilmiştir.

Süsleme

İç mekân olarak çok süslü olan yapıda en dikkate değer bezemeler tavandadır (Resim 4). Ayrıca duvar yüzeyinde bulunan ahşap elemanlar ve duvar kaplamaları, bitkisel ve geometrik desenli bezemeleri ile ilgi çekmektedir (şekil 3, 4).

Burhanzadeler Evi

Yaptıran: Mehmet Ziya Paksoy

İnceleme Tarihi: 15/09/1989

Genel Bilgiler : Tahtatepen sokağında bulunan eve 23 ve 25 numaralı kapılardan girilmektedir. Ev iç sofalı evler grubundandır. Zemin ve üst olmak üzere iki katlıdır . Ev hakkında bilgi Mehmet Ziya Paksoy'un gelini Hatice

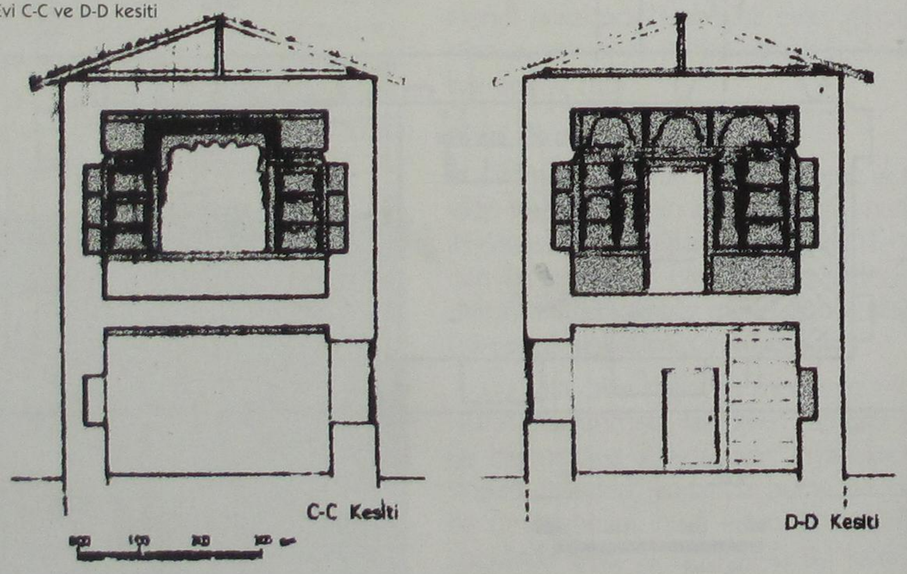
Resim 4
Üst katta tavan göbeği

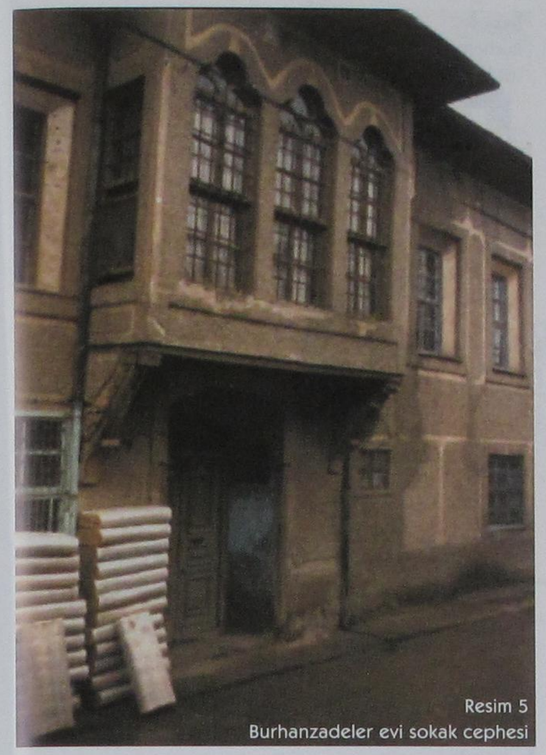
ve torunu Ziya Paksoy'dan edinilmiştir.

Plan Özellikleri: Eve biri doğrudan sokakla irtibatlı, diğeri ise avluya açılan iki kapıyla girilir (şekil 5).

Üst kat sofasının altındaki giriş kapısı sofadan camekânlarla ayrılmış olan rüzgarlık kısmına açılır (resim 5). Rüzgârlık bölümünün her iki yanında ıslak hacimler yer almaktadır. Zemin katta batı taraftaki oda ve hariciye bölümü tavanı ahşap direkli olarak bırakılırken, diğer oda ve sofa tavanları pasalı tavan kaplaması şeklinde yapılmıştır. Ayrıca ıslak hacimler hariç bütün mekânların zemini de ahşap kaplamadır. Zemin katta sofanın güneyinde bir dükkan vardır. Bu dükkâna bitişik olan merdiven sofa aksı üzerinde değildir. Merdiven altı boşluğu kiler olarak kullanılmaktadır. Zemin katta sofanın kuzeyinde ve batısında bulunan odalar sofa ile irtibatlıdır. Bu mekânlar avluya yönelik pencerelerle aydınlatılmaktadır. Sofa-

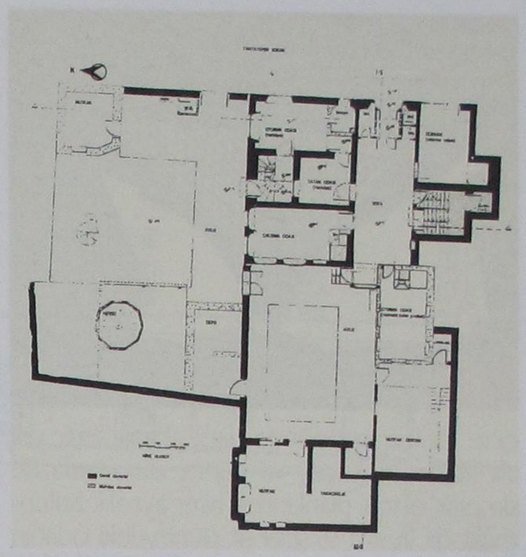
Şekil 4
Nalıncılar Evi C-C ve D-D kesiti

Resim 5
Burhanzadeler evi sokak cephesi

dan avluya geçiş, batı taraftaki odaya bitişik bağdadi Bursa kemerli bir açıklıkla sofaya bağlanmış olan camekanlı geçiş mahallinden sağlanmaktadır (resim 6). Sofanın kuzey duvarındaki sonradan iptal edilmiş olan kapı eski hariciye bölümüne açılmaktadır. Bu bölümün zemininde iki oda ve bir banyo ile bu mekânlar arasındaki bağlantıyı sağlayan küçük bir de koridor mevcuttur. Ayrıca bu bölümde üst

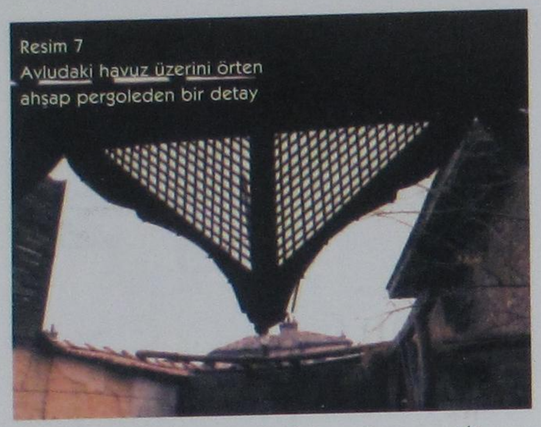
kat ile irtibatlı bir merdiven vardır. Merdiven altındaki küçük kapı avluya açılmaktadır. Avlu iki bölüme ayrılmış durumdadır. Kuzey taraftaki avlu girişinin hemen yanında çeşme, hela ve mutfak ile, üzeri kapatılmış fiskiyeli bir havuz yer almaktadır (resim 7).

Avlunun güney bölümünde ise mutfak, hela ve depolar vardır

Sofanın güneyindeki üst kata çıkışı sağlayan merdivenin sahanlığında bir depo yer alır. Merdiven evi üst kat sofasına bağdadi Bursa kemerli bir açıklıkla bağlanmıştır. Üst katta ise aynı plan şeması tekrarlanmıştır (şekil 6). Üst kat sofası sokağa yönelik bir çıkma ile genişletilmiştir. Sofanın doğu ve batı ucundaki pen-

Resim 6
Zemin kat sofrasından avluya geçiş mahalli

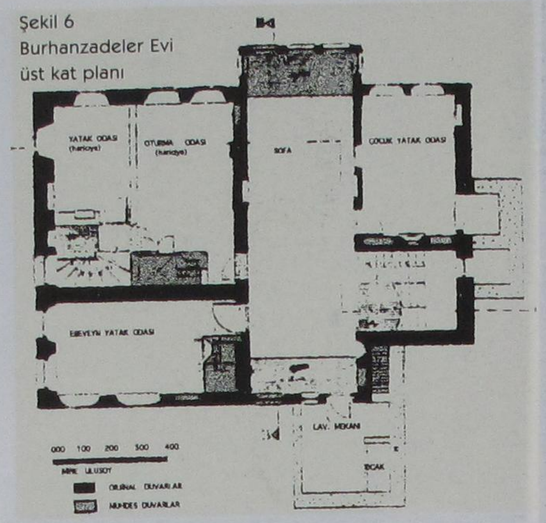
Resim 7
Avludaki havuz üzerini örten ahşap pergoleden bir detay

cere dizilerinin önünde birer ahşap sedir yer alır (resim 8). Kuzey ve güney duvarlarda ise simetrik olarak planlanmış birer aynalık bulunmaktadır (resim 9. şekil 8). Güneydeki odanın ayrıca bir de sofaya açılan penceresi vardır. Sofanın batısında muhdes bir lavabo mekânı yer almaktadır. Hariciye bölümündeki odalara geçiş kuzeydeki merdivenin sahanlığındandır.

İç Mekân

Avrupa'da görülen mimari akımın etkisi ile odalardaki dolap, aynalık, yüklük gibi ahşap elemanlarda süslemenin çok seyrek olduğu gözlenmektedir. Bütün odaların ve sofaların zeminleri ve tavanları ahşaplarla kaplanmıştır (tavanlar pasalı tavan kaplaması şeklinde).

Bu yapıda üst kat sofasının ve sofanın kuzeybatı köşesinde bulunan odanın tavanı muşamba kaplanarak üzeri renkli kalem işi motiflerle bezenmiştir (resim 10). Üst kata çıkışı sağlayan merdiven üzerinde bir şahnişin (köşk) yer alır (resim 11, şekil 7). Merdiven kenarın-

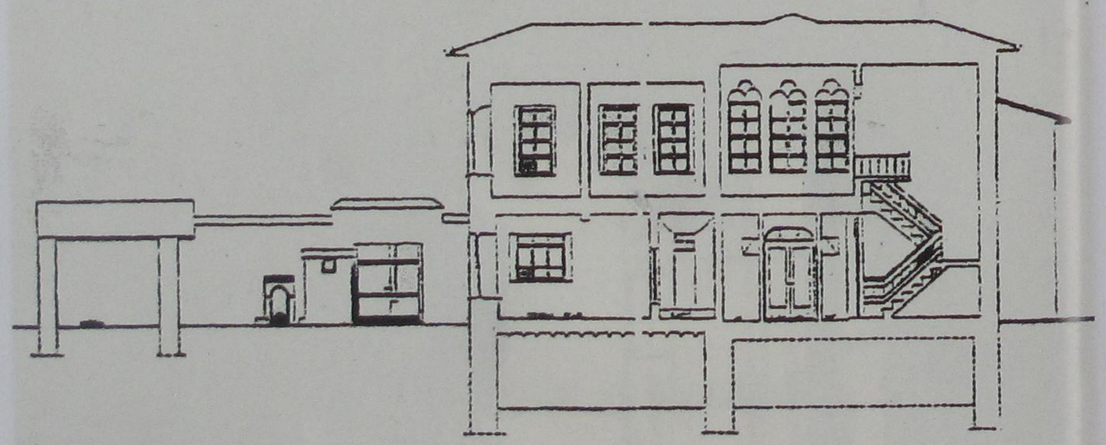

Şekil 6
Burhanzadeler Evi
üst kat planı

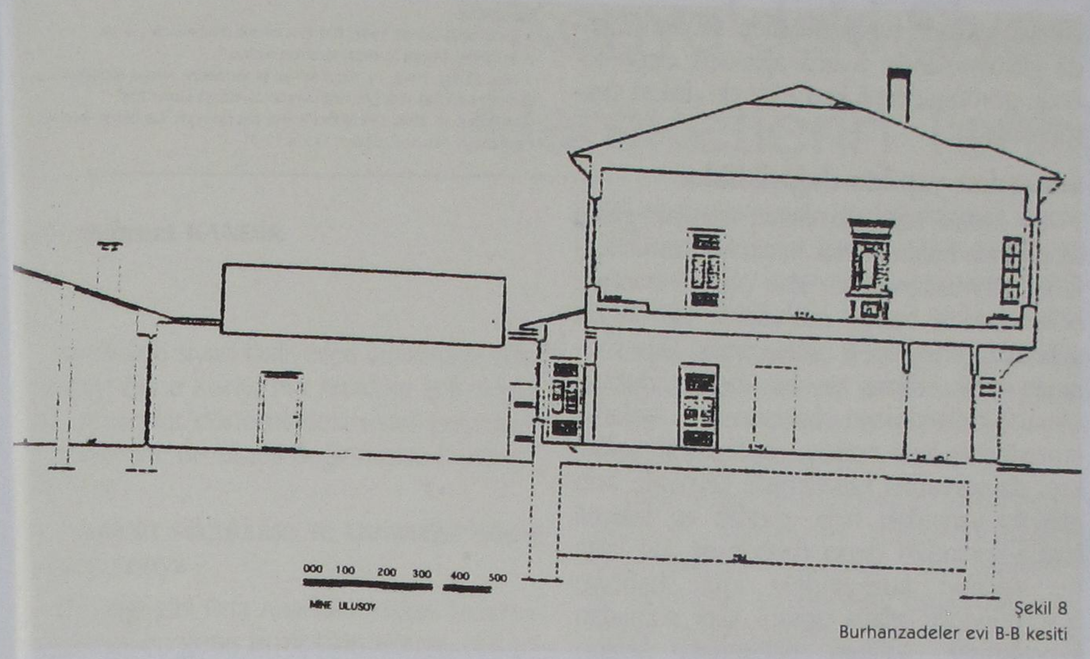
daki ahşap korkuluklar üzerinde kesme kristal toplar bulunmaktadır (resim 12). Helalar geleneksel konumunda olup, avlunun bir köşesinde planlanmıştır (muhdes olan hela girişe çok yakın bir şekilde konumlanmıştır). Yıkanmak için ise yüklükler içindeki gusülhaneler kullanılmıştır.

Dış Mekân

Yapıda üst kat sofasından yapılan çıkmalarla ve çok sayıdaki pencerelerle dışa açılma gözlenmektedir. Sofa pencereleri diğerlerinden farklı olarak dilimli kemerli pencere şeklinde ve diğer pencerelerden daha büyük yapılmıştır (resim 5). Çatı örtüsü kırma çatı ve ahşap saçaklıdır. Cephe kaplaması olarak serpme sıva ile yapılan panolu duvar kaplaması kullanılmıştır. Sokağa yönelik olan çıkmanın

Şekil 7
A-A Kesiti

Şekil 8
Burhanzadeler evi B-B kesiti

pencerelerinin bazılarında ahşap pencere kafesleri görülmüştür. Cephe detaylarında da Avrupa sivil mimarisi etkileri görülmektedir (3).

Malzeme ve teknik bilgiler

Duvarlarda su basmana kadar taş malzeme, üzerinde ise kerpiç malzeme kullanılırken çıkmada bağdadi sistem uygulanmıştır.

Süsleme

Yapıda Avrupa sivil mimarisindeki sadeleşmeye benzer bir sadelik kendini hissettirmektedir. Süsleme bazı oda ve sofaların tavanlarında (muşamba üzerinde yapılan bazı bitkisel motifler), aynalıkların sütunçelerinde (düşey

Resim 8
Üst kat sofrasından bir ayrıntı

bantlar şeklinde başak motifleri) ve alınlıklarında görülmektedir. Ayrıca ağzı-açık cephelerinde görülen dilimli kemerler de dikkati çekmektedir (3).

Sonradan yapılan değişiklikler

Üst kattaki sofa çıkmasının altındaki girişin iki yanında bulunan ıslak hacimler, zemin katta sofanın batısında yer alan oda ve hariciye bölümündeki banyo muhdesdir. Zemin kat sofasının güneyindeki odaya açılan kapı sonradan iptal edilmiş ve bu mekân dükkan olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sofanın kuzeyindeki (eski hariciye bölümüne açılan) kapı da sonradan kapatılmıştır. Zeminde avlu girişinin yanındaki hela, mutfak ve fıskiyeli havuz yanındaki depo muhdesdir. Üst katta ise sofanın kuzeyindeki (eski hariciye bölümündeki odaya açılan) kapı sonradan kapatılmıştır. Sofanın batısındaki lavabo mekanı da muhdesdir. Ziya Paksoy'dan edindiğimiz bilgilere göre yapı 1880 - 1882 yıllarında yapılmıştır.

SONUÇ

Nalıncılar Evi tamamen geleneksel Türk evi stilinde yapılmıştır. Hatta Nalıncılar evi Selçuklu konut geleneğinin tekrar edilmiş bir örneği olarak da kabul edilebilir.

Burhanzadeler Evi'nde merdiven üzerindeki balkonvari çıkmalar, muşamba kaplı tavanlar, ahşap elemanlardaki sadelik ve sofa pencerelerindeki azami büyüklük yapının Avrupa mimarisi tesirinde kaldığına işaret etmektedir. Avrupa mimarisinin benzer şekillerde etkileri bağ evi konut kültüründe de görülmektedir (4).

KAYNAKLAR:

1. Sedat Hakkı Eldem, 1984, Türk Evi-Osmanlı Dönemi, Cilt I, s: 19
2. Temizsoy, İ-Uysal, V. 1987, Karaman, Konya
3. Mine Ulusoy, 1992, 19. Yüzyıl Konya Ev Mimarisine Avrupa Mimarisinin Etkileri,s: 35-40,100-109, (S.Ü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
4. İncesakal, M., 2000, Geleneksel Konya Bağ Evlerinde Batı Etkileri, İpek Yolu Dergisi, sayı: 145, s: 17-21sayı: 145, s: 17-21

Konya'daki Siyasi Hareketlerin Tarihi

Dr. Mehmet KANDIR

İlimizdeki siyasi faaliyetleri anlatmaya geçmeden önce Konya'nın Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar dönemindeki siyasi geçmişine ve önemine de kısaca değinmekte fayda görüyorum.

Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar Döneminde Konya :

Bilindiği gibi Orta Anadolu yaylası üzerinde kurulmuş en geniş ilimiz olan Konya, çok eski bir yerleşim merkezi olup zengin bir kültür ve medeniyete sahiptir. M.Ö. 5 000 yıllarına uzanan köklü tarihi boyunca, çeşitli milletlere ve devletlere ev sahipliği yapmıştır. Anadolu fatihi olarak anılan Kutalmışoğlu Süleyman Şah (1075-1086) zamanında, 1079 yılında fethedildiği kaynaklarda belirtilir (1).

Merkezi konumu, kısmen de çevresindeki yerleşim alanları içerisinde en güzeli ve en çekicisi olması sebebiyle, I. Kılıçarslan'ın cazibesini çekmiş olacak ki, 1097 yılında Anadolu Selçuklu Devletinin başkentliğine yükseltilmiştir. Konya bu sıfatını 211 yıl, yani Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılışına kadar korumuştur. Kösedağ Savaşından (1243) sonra Moğol istilasına uğrayınca, uzun bir süre kötü kaderine boyun eğmek zorunda kalmıştır (1308).

Anadolu Selçukluları'nın son döneminde, Oğuzların Afşar Türkmen Beyleri'nden olan Karamanoğulları, Selçuklulara tabi olarak bir ara Konya'ya hakim olmuşlardır. Hatta bu arada Karamanoğlu I. Mehmet Bey, Türkçe'nin geleceği bakımından çok önemli olan şu emri vermiştir (13 Mayıs 1277):

"Bugünden sonra divanda, bargâhda, mecliste, meydanda Türkçe'den başka dil konuşulmayacaktır"(2). Böylece münevverler arasında ve resmi yazışmalarda konuşulan Farsça'ya son verilmiş oluyordu.

Konya, birkaç kez Osmanlı Devleti ile Karamanoğulları arasında el değiştirmiştir. Ancak, Fatih Sultan Mehmet zamanında (1451-1481), 1467 tarihinde kesin olarak, Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir.

Osmanlı Padişahları Konya'ya çok özel bir ilgi göstermişlerdir. Fatih Sultan Mehmet Konya için "Sultanlar Beldesi" diyerek şehrimize olan ilgi ve sevgisini açıkça belirtmiştir.

Yavuz Sultan Selim Konya'ya birinci gelişlerinde, Hz. Mevlana'nın Türbesinin bakımını yaptırmıştır; 1516 tarihinde ikinci gelişlerinde ise Konya'nın su ihtiyacını karşılamak üzere "Dutlu" denilen yerden içme suyu getirtmiştir (3).

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), Türbe'nin ve Camii'nin güzelleştirilmesini buyurmuşlardır. Sultan II. Selim (1566-1575) Konya'da büyük imarlar yaptırmıştır. Sultan IV. Murat da (1618-1640) Konya'nın imarını emretmiştir.

Sultan II. Abdülhamit zamanında (1876-1909), 1898 yılında demiryolu ile Batı Anadolu'ya ve İstanbul'a bağlanan ilimiz, 1906 senesinde Konya-Ereğli hattının yapılması ile Bağdat demiryollarına da bağlanmış bulunuyordu. Bağdat demiryolunun yapılması, Konya'nın Milli Mücadele dönemindeki önemini daha da artıracaktır. Bu yıllarda ulaşıma değer verildiği gibi haberleşmeye de öncelik verilmiştir. Konya merkez kaza ile nahiyeleri arasında telgraf hattı kurulmuştur. Ayrıca bazı merkez kaza ve nahiyeleri arasında günlük posta teşkilatı mevcuttu (4).*Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Görevlisi

19. asra kadar Konya, Karaman'ın eyaleti olarak idare edildi. Tanzimat'ın ilanından (3 Kasım 1839) sonra ise "eyalet" durumuna getirildi.

Konya'mız, Osmanlı İmparatorluğu zamanında devletin maddi ve manevi büyük sorumluluklarını üstlenmişti. I. Dünya savaşından sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun imzalamak zorunda kaldığı Mondros Ateşkes (30 Ekim 1918) sözleşmesi gereğince, tüm yurdumu-

zun işgallere uğraması talihsizliği karşısında, şehrimiz de İtalya'nın işgaline maruz kalmıştı.

Gazi Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919 tarihinde başlattığı Milli Mücadele'de -bazı olumsuz gelişmeler görülmüşse de- Konya halkı, genel olarak Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti'nin yanında yer almıştır. Kurtuluş Zaferimizin gerçekleşmesi için malları ve canları ile büyük fedakârlıklar göstermişlerdir. Nitekim bu uğurda verilen şehitlerin sayısı açısından, Konyamız Türkiye'nin en çok şehit veren illeri arasında ikinci sırayı almaktadır (5).

Ülkemizde Siyasal Hareketlerin Doğuşu

Konya'nın siyasi tarihi, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti siyasal hayatı ile büyük bir paralellik gösterir. Tanzimat döneminde (3 Kasım 1839-23 Aralık 1876), İmparatorluğun kurtarılması için yeni esasları benimseyen, İslami Devlet Esasları yerine, Batı'da demokratik mücadelelerden geçerek kurulmuş olan meşruti sistemi amaçlayan bir neslin yetiştiğini görüyoruz.

Bu dönemin genç kuşak aydınları, siyasal yönden bir hayli mesafe almışlardı. Kendilerinde bilinçlenme ve birtakım siyasal fikirler oluşmuştu. Bu fikirler "Eşitlik, hürriyet, adalet, bireyin doğal hakları, vatan sevgisinin fertleri birleştirici ideolojik unsuru, meşruti hükümet şekli" olarak ortaya çıkmıştı. Genç Osmanlılar, Osmanlı Türkiye'sinde düşünceye dayanan, politikayı eleştirmeyi başlatmışlardı (6). Türkiye'de her şeyin dini yönünden açıklanmaya çalışıldığı bir toplumda bu gelişmeler başlı başına bir olaydı. Bazılarının yurt dışında bulundukları sırada "Yeni Osmanlılar Cemiyeti "(1865'te)" İstanbul'da kuruldu. Kurucuları; Namık Kemal, Kayazade Reşat, Menapirzade Nuri, Suphi Paşazade Ayetullah, Başkan Mustafa Fazıl Paşa idi. Önemli öteki üyeler: Ziya Paşa, Ali Süavi, Agah Efendi, Ebuzziya Tevfik (7). Batı dünyasını yakından tanımak ve edindikleri fikirleri yaymak imkanını ve ortamını bulmuşlardı.

Yeni Osmanlılar, kendilerinden sonra gelen kuşaklara ufuk açarak onların yetişmelerine imkân hazırladılar. Halktan gelen örgütlenme isteğini ilk olarak onlar yönlerdirdiler. Fedakarca çabaları sonucu, 23 Aralık 1876' da "Kanun-i Esasi" ilan edilerek, Meşruti sistem kuruldu. Böylece tüm halkın siyasi haklar yönünden eşitliği, devlet yönetimine katılması ve denetlenmesi, parlamenter bir sisteme dayandırılması isteniyordu. Ancak devletin teokratik ve monarşik yapısı değiştirilemiyordu. Hatta, saltanatın Osmanlı Hanedanı'na ait olduğu, Padişahın kutsal ve sorumsuz bulunduğu "Kanun-i Esasi"de yer alıyordu. Sağlam bir toplumsal temeli olmayan, siyasal parti ve güçlü kadrolara dayanmayan I. Meşrutiyet dönemi uzun sürmedi. 14 Şubat 1878 de II. Abdülhamid'in Kanun-i Esasi'yi uygulamaktan vazgeçmesiyle son buldu. Bu tarihten itibaren 30 yıl süren Abdülhamid'in "İstibdat"rejimi kuruldu (8). Çok zor şartlarda gerçekleştirilen ve kısa süren I. Meşrutiyet hiç kuşkusuz Yeni Osmanlılar'ın eseridir.

Osmanlı İmparatorluğu 20. Yüzyıla girildiğinde hem içten, hem dıştan parçalanırken bir yandan da ekonomik ve mali yönden Batı'nın kontrolü (20 Kasım 1881 Duyun-u Umumiye ile) altına girmişti.

1889 yılında İbrahim Temo, İstanbul'da İttihat ve Terakki Cemiyetini kurarak (9), Sultan II. Abdülhamid'e karşı gizli bir örgütlenmeyi başlattı. Aynı yıl Ahmet Rıza Bey de Paris'te "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti"ni kurdu. Gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında bunun gibi cemiyetler oluşturuldu. Bunların hepsine Jön Türk "Genç Türk" hareketi dendi. Bu hareket, Kanun-i Esasi'yi yeniden yürürlüğe koyarak Meşrutiyet rejimi getirmeyi amaçlıyordu (10). Padişahın bütün tedbirlerine rağmen Jön Türk hareketi ihtilalci bir yöne doğru hızla kayıyordu. İttihat ve Terakki özellikle Makedonya'nın şehir ve kasabalarındaki Türk garnizonlarının bulunduğu yerlerde örgütlenmeye devam etti.

İmparatorluğun iç ve dış sorunları öyle bir çıkmaza girmişti ki İttihat ve Terakki Cemiyeti 1876 Anayasasını geri getirmek çalışmalarını hızlandırmak zorunda kaldı. Nitekim 3 Temmuz 1908'de Yüzbaşı Niyazi Bey ve Eyüp Sabri Bey yanlarındaki birlik ve sivil fedaileri ile Resne'de dağa çıktılar. Anayasa ilan edilmedikçe geri dönülmeyeceğini bildirdiler. 20 Temmuz 1908'de Manastırlı Müslüman halk, meşrutiyet istediklerini söyleyerek ayaklandı. Aynı gün Binbaşı Enver Bey de Niyazi Bey'e katıldı. Manastır'da Binbaşı Vehip Bey, İttihat ve Terakki'nin Meşrutiyeti ilan ettiğini bildirdi. Bu gelişmeler karşısında çaresiz kalan Sultan II. Abdülhamid 23 Temmuz 1908'de Anayasaya yeniden işlerlik kazandırarak Meşrutiyeti ilan etti.

Meşrutiyetin ilanından hemen sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, Selanik'te ikinci kongresini yaptı. Bu kongreye Mustafa Kemal de katıldı. Yaptığı konuşmada görüşlerini beş grupta özetlemeye çalıştı.

Meşrutiyet'in ilanı ile sorunların bitmediğini, bu olayın İnkılap değil, yalnızca bir ihtilal, başlangıç olduğunu belirterek:

- Cemiyetin siyasi parti haline getirilmesi,
- Ordunun siyasete karışmaması,
- Cemiyet içinde eşitlik sağlanması,
- Gizli hiziple üstünlük kurulmaması,
- Din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını istedi (11).

Mustafa Kemal bu önerilerinden dolayı "Cumhuriyetçi"likle suçlandı. Dolayısı ile de İttihat ve Terakki üyelerince kabul edilmedi. Yalnız cemiyet, Ekim 1908'de "Fırka" adını alarak siyasi bir nitelik kazanmış oldu.

Osmanlı Devletinin son zamanlarında yurt içinde meydana gelen en büyük olay, bu cemiyetin kuruluşu ve seçimleri kazanarak iktidarda söz sahibi olmasıdır. Cemiyetin ileri gelenleri hep ordu mensubuydu. Ahmet Rıza, Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa gibi güçlü temsilcileri vardı (12). Kasım sonu ile Aralık başı 1908 de yapılan seçimlerde 285 olan toplam milletvekilinin büyük bir çoğunluğunu kazanarak diğer rakip partilere üstünlük sağladı (Mecliste 27 Arnavut, 26 Rum, 14 Ermeni, 10 Slav, 4 Musevi ve 60 tane de İttihat ve Terakki taraftarı Arap milletvekili bulunuyordu). İttihat ve Terakki Cemiyeti çoğunluğu sağlamasına rağmen hükümeti kurma görevini üzerine almayarak perde arkasında kaldı (13). Fakat partinin asker ve sivil üyeleri, hükümet işlerine karıştılar. Bu durum ise birçok aydını kızdırdı. Yurt dışından dönen, aynı görüşleri paylaşan üyeleri dahi muhalefete geçtiler. İttihat ve Terakki'ye karşı yeni partiler kurdular.

Bunlar Fedakaran-ı Millet Cemiyeti (1908 İstanbul), Osmanlı Ahrar Fırkası (1908 İstanbul), Osmanlı Demokrat Fırkası (1908 İstanbul), İttihad-ı Muhammedi Fırkası (Fırka-i Muhammediye 1909 İstanbul) (14), vb. idi.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile yürürlüğe konulma şansı doğan Anayasa, iç karışıklıklar, savaşlar ve bilhassa partiler arası mücadelenin keskin boyutlara ulaşması v.b. sebebler nedeniyle gereği gibi uygulanamadı. Demokratik geçmişi ve tecrübesi olmayan bu partiler, çeşitli girişimleri ile memleketi bunalıma sürüklemişlerdir.

O günlerden bu günlere kadar bir asra yakın zaman geçmiştir. Bu uzun demokrasi deneyimine rağmen, demokrasimizin vazgeçilmez unsurları olan mevcut siyasal kuruluşlarımız da memleketimizi sık sık çeşitli sorunlar ve hükümet buhranları ile karşı karşıya bırakmaktadırlar. Demek ki tarihimizden yeterince gerekli dersleri alamama zaaflarımız halen devam etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunda II. Meşrutiyet öncesi İstanbul'da ve yurt dışında temelleri atılan, gittikçe devlet yönetimine ağırlığını koymaya başlayan siyasal kurum ve kuruluşların, Osmanlıların diğer idari bölgelerinde de yan kuruluşlarını veya şubelerini açmaya başladıkları görülmektedir.

Konya'da Siyasal Hareketlerin Başlaması

Yukarıda Osmanlı İmparatorluğunda siyasal gelişimin başlamasının mazisini kısaca hatırlatmaya çalıştık. Görüldüğü gibi "Yeni Osmanlılar" ile atmaya başlayan siyasal nabız, bilhassa II. Meşrutiyet öncesi dönemde ve II. Meşrutiyet devrinde, önce başkent İstanbul ile büyük şehirlerde kendisini göstermeye başladı. Daha sonra da yurt sathına yayıldı. Anadolu Selçuklularından itibaren önemini koruyan ve bugün de Türkiyemizin büyük şehirleri arasında ilk sıralarda yer alan Konya'nın gerek II. Meşrutiyet döneminde, gerek Milli Mücadele yıllarında, gerekse Cumhuriyet'in ilanından itibaren siyasi hareketlere aktif olarak katıldığını görüyoruz. İstanbul'da kurulan ve Konya'ya şubeleri açılan siyasal partileri kısaca özetleyerek tanıyalım :

1- İttihad ve Terakki Partisi : 1907 yılında Sivaslı Ali Kemal Bey tarafından, İttihad ve Terakki Partisi'nin Konya şubesi olarak açılmış, Konya'nın eğitim, öğretim, siyasi ve kültürel haya-

tına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu parti iktidarda olduğu 30 Ekim 1918 tarihine kadar, yurdumuzun çeşitli bölgelerine önemli hizmetler götürdü. Bu arada Konya'da öğretime geçen "İnas Mektebi"(15) (Kız öğrencilere yönelik) ile kız öğrencilerin eğitimine önem verilmiş, yine kızlar ve bayanlar için dikiş, nakış ve çeşitli beceri kursları açılmıştır.

2- Hürriyet ve İtilaf Fırkası : 1911 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Kurucularından bazıları : İsmail Hakkı Paşa, Dr. Dağavaryan, Mustafa Sabri, Damat Ferit Paşa, Müşir Fuat Paşa, Volçentrinli Hasan, Dr. Rıza Nur'dur (16) . İttihad ve Terakki'ye amansız bir muhalefetle siyasal hayatına başlamış, Konya'da da ittihad ve Terakkiye'den sonra ortaya çıkan ikinci siyasal kuruluştur. Şehrimizde ne zaman faaliyetlerine başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Ama birtakım etkinlikleri görülmektedir. Konya'da önemli rol oynamasının sebebi, Konya mebuslarından olan Zeynel Abidin Efendi'nin Partinin kuruluşunda yer almasındandır (17). Aynı zamanda Milli Mücadele'ye karşı oldukları için, Türk milliyetçiliğine düşman olanlar ile azınlıklar, kayıtlı parti üyesi olup, milli kurtuluşu bütün güçleri ile baltalamağa çalışmışlardır.

3- Selamet-i Osmaniye Fırkası : İstanbul'da 1918'de kurulmuştur. Kurucuları: İsmail Hakkı Paşa, Ulemadan Fazıl Efendi, Hasan Hicabi vd. Daha sonra Konya'da şubesini açan fırka, başka bir siyasal fırka ile (Ocak 1919) birleşerek "Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası" ismini almıştır.

4- Sulh ve Selamet Fırkası : Merkez İstanbul olmak üzere 1918 yılında kurulmuştur. Merkez murahhaslardan Hasan Tevfik Konya'ya gelerek 25 Haziran 1919 tarihinde fırkanın Konya şubesini açtı. Parti üyelerinin "Milli Kurtuluş" yönündeki çabaları, Konya Valisi Cemal Bey tarafından hoş karşılanmadı ve çete kurmak suçundan Divan-ı Harbi Örfi'ye verildi. Cemiyet hakkında soruşturma başlatıldı (18).

5- Teali-i İslam Cemiyeti : İstanbul'da 1919'da kuruldu. Kurucuları ve yöneticileri : İskilipli Mehmet Atıf, Konyalı Abdullah Atıf, Seydişehirli Hasan Fehmi, v.d... Zaman zaman Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bir yan kuruluşu olarak çalıştığı görülür. Konya'da şube açtığı tarih kesin olarak bilinmemektedir. Milliyetçiliğe düşman kuruluşlardan olup, özellikle Konya isyanına büyük ölçüde destekte bulunmuşlardır. Anadolu'daki dini içerikli isyanlarda önemli roller üstlenmişlerdir. Amaçları yabancı bir devletin himayesinde Konya dolaylarında bir İslam Devleti kurmaktı ve bunun için mücadele veriyorlardı. Bu derneğin çalışmaları, Konyalılar tarafından destek görmemiştir (19) .

6- İngiliz Muhipler Cemiyeti : 1919 da İstanbul'da kuruldu. Kurucu ve Yöneticileri : Memduh Paşa, Ali Rüştü Efendi, Hamdi Paşa, Şevket Bey, Sait Molla v.d. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile işbirliği içerisinde olduğundan dolayı onun teşkilatlandığı yerlerde şubeleri vardı. Konya'da şube açmasında İngilizler lehine casusluk yapan papaz (Frew) önemli rol oynamıştır. Milliyetçiliğe düşman cemiyetlerin en tehlikelilerindendi.

7- Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti : 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkesinin imzalanmasından hemen sonra, İtilaf devletleri yurdumuzu işgallere açmışlardı... Bu gelişmeler karşısında Anadolu'nun her köşesinde, Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin kurulmağa başladığını görüyoruz. Kurtuluş Savaşı yıllarında ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, şehrimizde en geç kurulan siyasi bir kuruluştur. Nedeni, Türk Milliyetçiliğinin en büyük düşmanı olan Vali Cemal Bey, İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin üyesi, aynı zamanda Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin ateşli bir taraftarıydı. Bu durum ve Osmanlı Hükümeti'nin Milli Kurtuluşa karşı tüm imkanlarını kullanması, Konyalıları endişeye sokuyordu.

Yüreği vatan-millet sevgisi ile yanan Konya halkı, İttihad ve Terakki Partisi'nin yan kuruluşu olan "İttihad-ı Zabitan Cemiyeti" nin çatısı altında toplanmıştı (20). Cemiyet Başkanı Hukuk Mektebi Müdürü Selim Bey'di. Konya Valisi Cemal Bey, Milliyetçi çemberde kalmamak için İstanbul'a kaçtı.

Mustafa Kemal'in Konya'ya özel bir sempatisi vardı. Nitekim, 30 Eylül 1919 tarihinde şehir halkına bir telgraf göndererek Konya'da Kuvay-i Milliye Teşkilatı'nın kurulmasını istedi. Mustafa Kemal'in telgrafı şöyledir :

Makam-ı Vilayete
KONYA
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi arasında Miralay Refet Beyefendi, Konya Vilayeti dahilinde Teşkilat-ı Milliye'nin utmamı ve teşkili her türlü emr-i asayiş irtibatının temini hususlarında selahiyet-i kemaliye malik bulunduklarından kendileri ile tesis-i irtibat ve teşrik-i mesai buyurularak amal-ı müşarünileyhimizin husulüne ihtimam kılınmasının temini.
Anadolu ve Rumeli Müdafa-yı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi Namına
Mustafa Kemal

Mustafa Kemal'in telgrafından bir hafta sonra Refet Bey'in başkanlığında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kuruldu. 8 Ekim 1919 tarihinde Cemiyet'in Konya Heyet-i Merkeziyesi'nin teşkili için seçim yapıldı (21). Şehir halkının katıldığı ve Hükümet konağında yapılan seçim sonuçları gece yarısı neticelendi. Konya'nın eşrafından 25 kişi geçici heyete seçildi.

Geçici Heyet-i Merkeziye kendi arasında toplanarak; Yalvaçlı Ömer Vehbi Efendi, Müftüzade M. Cevdet, Ahi Babazade Yusuf Ziya, Eczacı Hüsameddin, Hacı Mendizade Süleyman, Tahir Paşazade Cevdet, Kadızade Ahmet, Hacı Bahri Efendizade Mümtaz Bahri, Attariye Şirketi Müdürü Tahir ve Mustafa Şevki Bey faal üyeliklerine getirildiler (22).

Konya'nın Müdafa-yı Hukuk Cemiyeti'nin yanında yer almasının ardından Ilgın, Karaman, Bozkır da Kuvay-i Milliye'ye iltihak ettiler (23).

Konya, bilhassa Vali Galip Paşa zamanında Milli Mücadeleye bütün gücü ile yardımcı olmuş, hazırlanan gönüllü alaylar, cepheye sevkedilmiş, Milli Mücadele'nin ağırlık deposu Konya'da kurulmuştu. Cephe gerisinde büyük hazırlık merkezi rolünü alan KONYA'nın bu gayreti, Büyük Atatürk tarafından takdirle karşılanmış ve KONYA'nın bu durumuna, büyük eseri olan Nutuk'unda da yer vermiştir (24).

Büyük Önder Atatürk, "Asırlardan beri tüten bir nurun ocağı ve Türk kültürünün esaslı kaynaklarından biri" olarak kabul ettiği Konya'ya birçok ziyaretler yapmıştır. Konya yüce Atatürk'ün İstanbul ve İzmir'den sonra en çok geldiği, ziyaret ettiği mutlu şehirlerden biridir.

Gazi Mustafa Kemal, Milli Mücadele'nin başlangıcından, ölümüne kadar olan süre içerisinde Konya'ya 13 defa gelmiş ve bu gelişlerinde toplam 33 gününü Konya'da geçirmişlerdir (25).

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'daki çalışmalarını tamamladıktan sonra, rotasını Anadolu'nun içlerine doğru çevirdi. Havza çalışmaları, Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile teşkilat çalışmalarını epeyce genişletti ve Türk halkının desteğini sağlamayı başardı. Kendisini yeterince güçlü gören Mustafa Kemal, İstanbul Hükümeti ile giriştiği pazarlık sonucu Amasya Protokolünü gerçekleştirdi (21-22 Ekim 1919). Bu görüşme çerçevesinde, VI. Mehmet Vahdettin'in kapatmak zorunda kaldığı (21 Aralık 1918) Meclis-i Mebusan'ın, yeniden açılması gündeme geldi.

8- Meclis-i Mebusan Seçimleri : Anadolu'nun tüm vilayetlerinde olduğu gibi, Konya'da da 1919 yılının Kasım başlarında adil bir şekilde seçimler yapılmıştır. Seçimleri genelde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adayları veya bu cemiyetin desteklediği delegeler kazanmıştır. İstanbul Hükümeti'nin baskısından kurtulan halk, büyük bir milli heyecan ile ilimizin temsilcilerini seçmiştir. Konya'nın temsilcileri şu şekilde sıralanmıştır (26).

a) Hadimli Mehmet Vehbi Efendi (Vali Vekili)

b) Yalvaçlı Ömer Vehbi Hoca

c) Musa Kazım

d) Hacı Bekir

e) Kazım Hüsnü . Bu Meclisi Mebusan üyelerimizden Mehmet Vehbi Efendi ile Ömer Vehbi Hoca 12 Ocak 1920 de trenle İstanbul'a hareket etmişlerdir. Diğerlerinin ne zaman hareket ettikleri ise belli değildir.

T.B.M.M. AÇILIŞI ve KONYA

Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı 12 Ocak 1920 de açılmıştı. Bu meclisin almış olduğu en son ve en hayırlı karar, 28 Ocak 1920 tarihinde ilan ettiği, vatanın bölünmezliğini dile getiren "Misak-ı Milli" kararıdır. Bu karar işgal devletlerinin hoşuna gitmedi. Derhal harekete geçtiler. İstanbul'u resmen işgale başladılar. İstanbul'dan olaylar Ankara'daki Mustafa Kemal'e şöyle aktarılıyordu :

Efendiler, 1920 senesi Martının 16'ncı günü öğleden önce, saat onda, makine başında şöyle bir telgraf geldi :
İstanbul, 16.3.1920

Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine ;
Bu sabah, Şehzadebaşı'ndaki Muzika Karakolu'nu İngilizler basıp, oradaki askerlerle İngilizler çarpışarak, neticede şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Bilgilerinize arzolunur.
Manastırlı Hamdi (27)

Sivas Kongresi'nde oluşturulan Temsil Heyeti, İstanbul'da gelişebilecek olayları daha yakından takib edebilmek için M. Kemal'in başkanlığında (27 Aralık 1919'da) Ankara'ya gelmiş, burayı bir karargah ve merkez yaparak çalışmalarına başlamıştı. İstanbul'daki gelişmeler M. Kemal için sürpriz olmadı. Olabilecekleri daha önceden tahmin eden Atatürk, çalışmalarına aralıksız devam ediyordu.

Meclis-i Mebusan, 18 Mart 1920'de bir daha toplanmamak kaydı ile dağılmıştı. Heyet-i Temsiliye Başkanı M. Kemal, 19 Mart 1920 tarihinde yayınladığı genelge ile milletin yeniden seçeceği temsilcilerle ve İstanbul'dan gelebilecek Meclis-i Mebusan üyelerinin katılımı ile yeni Meclis'in açılacağını ilan etti. Bu Meclis, milletin bağımsızlığını, devletin kurtarılmasını temin edecek tedbirleri alacak ve uygulayacaktı (28).

Mustafa Kemal'in genelgesinden 9 gün sonra Konya'da da seçim yapıldı. Konya eşrafı 28 Mart 1920 Pazar günü Çelebi Efendi Başkanlığı'nda Karahafızlar Medresesi'nde seçimi tamamladı. Seçilenler genelde Kuvay-i Milliye'ye mensup adaylardı. Kazalardan gelen oyların da tasnif edilmesi ile kesin sonuçlar 18 Nisan 1920 günü belli oldu. Olağanüstü yetkilere sahip Büyük Millet Meclisi'ne, aşağıda belirtilen isimler seçildiler :

1- Abdulhalim Çelebi Efendi

2- Bekir Refik Bey (Koraltan)

3- Saatçizade Mehmet Rıfat Efendi

26. Ahmet Avanas, a.g.e.s.26

27. Nutuk I, Milli Eğitim basımevi, 1. Bs. İstanbul 1973, s.501

28.Hamza Eroğlu, Türk İnkılap Tarihi, İstanbul 1982, s.201

4- Ermenekli Hulusi Bey

5- Karamanlı Arif

Mebuslardan Abdulhalim Çelebi Efendi hariç diğerleri 19 Nisan 1920 Pazartesi günü kendilerine ayrılan özel bir trenle Ankara'ya hareket ettiler (29). Mustafa Kemal'in bizzat telgraf göndermesi üzerine Abdulhalim Çelebi Efendi de, Meclis'e katılmak için kendisine tahsis edilen özel bir tren ile Konya'dan ayrılmışlardır.

Osmanlı Meclis-i Mebusanının dağılması üzerine, İstanbul'dan kaçmayı başaran Mebusların katılımı ile, Büyük Millet Meclisi üyelerinin sayısı her gün artış gösteriyordu. Bu durumu ile vilayetlerin milletvekilleri sayısı da artmaktaydı. Nitekim Mehmet Vehbi, Yalvaçlı Ömer Vehbi Hoca, Musa Kazım, Kazım Hüsnü (Gürel) ve Hacı Bekir Beylerin de katılımı ile Konya'nın Mebus sayısı 5'ten 10'a çıktı (30).

Meclisin açılışından itibaren Konyalı mebusları faal görevlerde görüyoruz. 24 Nisan 1920 tarihinde, Mustafa Kemal'in başkanlığında yapılan 2. Toplantıda, Reis vekilliği seçiminde Abdülhalim Çelebi Efendi Birinci Reis Vekilliği'ne seçildi (31). Yine aynı kişi lahiye encümenliği ile Mazbata encümenliğine de getirildi. Diğer bir faal vekilimiz ise lahiye ve mazbata encümenliğine seçilen Refik Bey'dir (32). İlk Meclis'te en çok söz alan Millet Vekillerinin adı söylenince - KONYA - sözü ağzımızdan çıkardı (33).

Büyük Millet Meclisinin açılış günü, diğer illerimizde olduğu gibi Konya'mızda da büyük bir sevinç ve heyecanla karşılandı. Vali ve 12. Kolordu Komutanı ile devlet erkanı, ümera, mülkiye ricali, askeri ve sivil memurlar ve eşraftan kimselerin katıldığı büyük topluluk, sabahın erken saatlerinde Kapı Camii'nde toplandı. Cuma namazı kılındıktan sonra mevlüdü şerif okundu. "Hakkımız olan istiklal ve hürriyete bir an evvel ulaşmamız" için dualar edildi. Büyük Millet Meclisi'nin açılışından dolayı Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti, Ankara'ya birer tebrik telgrafı göndermişlerdir (34).

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Müdafaa-i Hukuk Grubu :

Meclis kompozisyonu oldukça karışıktı. İstenilen hizmetler gerektiği şekilde yapılamıyordu. Mustafa Kemal'in başkanlığında 10 Mayıs 1921 günü 151 millet vekili toplanarak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Meclis Grubu kurma kararı aldılar. Başkanlığına da Mustafa Kemal Paşa'yı getirdiler. Mustafa Kemal Paşa'nın Osmanlı Mebuslar Meclisinde kurulmasını çok istediği grup, 14 ay sonra Ankara'da TBMM'de gerçekleşmiş oldu. Bu seferde Meclis'te, Birinci ve İkinci Grup diye yeni bir ayrılma baş gösterdi. Birinci Gurup, millet iradesine ve milletin egemenliğine değer vererek, milletin tüm gücünü kullanma çabası içinde idi. Bu Grubun başında Mustafa Kemal bulunuyordu. Yardımcıları Edirne Mebusu Şeref ve Sinop Mebusu Şevket beyler, Mustafa Necati, Vehbi Rıfat, Emin, Kılıç Ali Zekai, Avni, Muhiddin Baha, Mazhar, Osman Nuri, Hamdi Beyler. Diğer Gurup ise sosyal görüş bakımından gelenekçi ve mukaddesatçı, siyasi görüş bakımından da Tanzimat düzeninden yanaydı (35).

TBMM'de görülen manzaralar, günün şartlarından dolayı vilayetlere pek yansımıyordu.

Halk Partisi (Fırkası) ve Cumhuriyet :

Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da, Hakimiyeti Milliye, Yenigün ve Öğüt gazetelerine, "Halk Fırkası" adında bir siyasi parti kurma arzusunu açıklaması ile kendi görüşlerini paylaşanlar yeni kurulacak partide hizmete hazırlandıklarını belirtiyorlardı. Mustafa Kemal Paşa'ya göre, Halk Fırkası, tüm Türk Milletinin refah ve saadetini temine yönelik olacağını, Halk Fırkası'nın halkımıza siyasi terbiye vermek için bir mektep oluşturacağını belirtiyordu (36). Birinci TBMM, 1 Nisan 1923 te seçimi yenileme kararı almıştı. Seçimlerden sonra, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Halk fırkasına dönüşerek 9 Eylül 1923 te kuruluşunu tamamladı. 11 Eylül 1923 te de kurucusu Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı genel başkanlığa seçti. 2. Başkan İsmet Paşa, Genel Sekreter Recep Peker, üyeler : Sabit (Erzurum Mebusu), Celal (İzmir Mebusu), Cemil (Tekirdağ Mebusu), Refik (İstanbul Mebusu), Saffet (İzmit Mebusu), Münir Hüsrev (Erzurum Mebusu), Kazım Hüsnü (Konya Mebusu), Zülfü (Diyarbekir Mebusu) Beylerdi (37). Cumhuriyet'in ilanından sonra 10 Kasım 1924'te partinin isminin başına "Cumhuriyet" kelimesi eklendi ve nihayet 1935'te Arapça asıllı "Fırka" kelimesinin yerine Fransızca asıllı "Parti" sözü getirildi (38).

Parti, Kemalist inkılâbın temsilcisi sıfatıyla her yerde yerli eşrafın yetkilerini devraldı. Zamanında hükümet, devlet ve parti öylesine özdeşleşmişti ki, ulaşılan başarıları veya bunlara yöneltilen tenkitleri partiden ayırmak imkansız hale gelmişti. Partinin bu durumunu en iyi, milli bayramlarda kullanılan şu slogan gösteriyordu. "Tek parti, Tek Millet, Tek Şef" (39). Nihayet bütün ulusun parti üyesi sayılması kararlaştırılmıştı (40). 1935 Kurultayı'ndan sonra siyasi parti ve devlet yönetimi resmileştirildi. İçişleri Bakanı ile partinin Genel Sekreteri aynı kişi olup, illerde vali parti il örgütünün başı idi (41).

Bir cemiyetten partiye dönüşen Halk Fırkası, 1923-1945 yılları arasında, ülke yönetimine tek başına hakim olmuş ve ülkedeki bütün etkinliklere ağırlığını koymuştu. Bu yıllar arasında geçen yaklaşık 22 yıllık bir dönem iki defa muhalefet denemeleri ile kesilmiş ise de, ülkemizde "tek partili yönetimin uygulandığı" bir dönemdir. Tek parti döneminde, tüm Türkiye'de olduğu gibi, Konya'mızda da siyasi nabız, yukarıdaki sloganda da belirtildiği gibi CHP için çarpmaktadır.

Cumhuriyet Döneminin İlk Muhalefet Partileri :

a) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası : Ankara'da 17 Kasım 1924 te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adında siyasi bir parti kuruldu. Kurucusu Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Mersin Mebusu Besim, Erzurum Mebusu Sabit, Trabzon Mebusu Muhtar Bey'di.

Yöneticileri : Başkan Kazım Karabekir Paşa, 2. Başkanlar : Dr. Adnan Adıvar, Rauf Orbay, Genel sekreter : Ali Fuat Cebesoy'du. Bu parti Büyük Millet Meclisi'nde kurulmuş, hiçbir zaman memleket içinde yayılarak hakiki bir siyasi parti mahiyetini almamış olduğundan bu hareketi bir siyasi parti olarak mütaâlâ etmek doğru olmaz (42). Adı geçen parti, Atatürk'e veya çevresine karşı mücadele için kurulmuştur. Halktan gelen baskı ile halktan alınan ilhamla kurulmamıştır (43). Bu parti Şeyh Sait isyanı ile ilişkili olduğu gerekçesiyle Takrir-i Sükun Kanununa dayanılarak 5 Haziran 1925 günü Heyet-i Vekile kararı sonunda kapatılmıştır.

b) Serbest Cumhuriyet Fırkası : Kurucu ve yöneticiler ; Başkan Ali Fethi (Okyar), Genel Sekreter : Nuri (Conker), Üyeler : Milletvekilleri; Senih, Nakiyettin, Tahsin, Haydar (Yuluğ), Ah-

met (Ağaoğlu), İbrahim Süreyya (Yiğit), Dr. Reşit Galip, Refik İsmail, Mehmet Emin (Yurdakul), Süreyya (İlmen).

12 Ağustos 1930'da Atatürk'ün de izniyle, eski büyük elçi ve Başbakanlardan Gümüşhane Milletvekili Fethi (Okyar) başkanlığında "Serbest Cumhuriyet Fırkası" adı altında yeni bir muhalefet partisi kurulmuştur (44). Amaç Cumhuriyet'in ve çok partili demokrasinin gereğinin yerine getirilmesi ve toplumun siyasi eğilimlerinin belirlenmesi olmakla beraber, aslında bu parti yapay bir muhalefet hareketi olarak düşünülmüştür. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, doğrudan Atatürk tarafından kurdurulmuş "güdümlü" bir muhalefet partisi olmuştur. Mustafa Kemal'in bu partiye öncülük etmesinin ana nedeni, çok partili demokratik rejimi ideal sistem olarak görmesi idi. Nitekim O'nun bu inancını şu sözlerinde açıkça görüyoruz : "TBMM'de ve Millet muvacehesinde millet işlerinin serbest münakaşasını ve iyi niyet sahibi kimselerin ve fırkaların icraatlarını ortaya koyarak milletin yüksek menfaatlerini aramaları benim gençliğimden beri aşık ve taraftar olduğum bir sistemdir"(45). Atatürk'ün bu yeni muhalefet partisinden uymasını istediği iki temel şart : Cumhuriyet'in sürekliliği ve Laiklik ilkesine bağlılıktı (46).

Ancak ilk denemede olduğu gibi bu kez de başta irtica yanlıları olmak üzere, Cumhuriyetin bütün düşmanları yeni muhalefet partisinin saflarında toplanmışlardı. Fırsat buldukça hükümet, inkılâplar, laiklik ve diğer inkılaplar aleyhine gösteriler yapıyorlardı. Bilhassa bütün çirkinlikler Fethi Bey'in İzmir gezisinde ortaya çıktı (5 Eylül 1930). Miting günü konuşmalar öncesinde Halk Partisi'nin il idare merkezi ve bu partinin organı "Anadolu" gazetesi binası taşlanıyor, Atatürk ve İsmet Paşa'nın resimleri yırtılıp yerlere atılıyordu. Fethi bey ve arkadaşları İzmir'i işte böyle bir durumda bırakıp Balıkesir'e geldikleri vakit ise vaziyet büsbütün vahimleşmiş, tam manasıyla bir "irtica" hareketi şeklini almıştı. Adana ve Diyarbakır'dan gelen haberler ise İzmir'den daha üzücü idiler. Halk, Serbest Fırka liderleri ile arkadaşlarını yeşil bayraklarla tehlil (La ilahe illallah sözünün tekrarlanması) ve ilahi avazlarıyla karşılamışlardı. Bütün tedbirlere rağmen "gericilik" yeniden tehlikeli kimliği ile ortaya çıkıyordu. Parti sempatizanlarını kontrol etmek mümkün olamıyordu. Bunlar, gerici ve tutucu koyu bir din propogandasına giriştiler. Fesin tekrar giyileceğini, tekkelerin tekrar açılacağını, Arap harflerinin tekrar kullanılacağını söylemekten ve hatta Mustafa Kemal Paşa aleyhine konuşmaktan çekinmediler (47).

Laik Cumhuriyet esası, Fırka'nın programında ilk maddeyi teşkil ettiği halde, Atatürk inkılaplarına düşman olanlar bu gelişmelerden cesaret almışlardı. İzmir seyahati, hem Halk Fırkası'nı ve İsmet Paşa'yı, hem yeni Fırka'nın liderlerini, hem de Gazi'yi ürküttü (48). Fethi Bey'in kontrolünden çıkan olaylar, kendisini Mustafa Kemal Paşa ile karşı karşıya getirmiş, aynı zamanda ikinci defa girişilmiş çok partili rejimin sonu olmuştu (49).

Bir yandan Mustafa Kemal'in sitemi, diğer yandan Meclisteki aşırı tartışmalar sonucu zavallı Fethi Bey ;

"Efendiler, ben her türlü ithamlarınıza tahammül edebilirim ama, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bir harekete girişmiş olmam iddialarınızı reddederim. Böyle bir maksat taşımadığımı ispat için, işte şu andan itibaren Serbest Fırka'yı kapatma kararı vermiş bulunuyorum"(50) der.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 1930 yılında kendi kendisini dağıtmasından sonra Türkiye'yi 1945 tarihine kadar rakipsiz olarak CHP idare etti. Halbuki Türk Anayasası'nda başka partilerin kurulamayacağına dair herhangi bir hüküm mevcut değildi (51).

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın yaklaşık 5 aylık siyasi hayatı boyunca yurdumuzun çeşitli bölgelerinde, istenmeyen olaylara sık sık rastlanmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası 18 Aralık 1930 tarihinde kendi kendisini kapatmıştır. Maalesef aradan 68 yıl gibi uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen yukarıda dile getirilen; Atatürk'e, Cumhuriyet'e, Laiklik'e, Milli Devlet'e ve İnkılaplara karşı hainliklere varan tavırlar, gafilce ve cahilce düşmanlıklar hiç de ihmal edilemeyecek boyutlarda günümüzde de devam etmektedir.

Cumhuriyet döneminin ilk iki muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın muhalefet dönemleri çok kısa sürmüştür. Yaptığımız araştırmalarda bu partilerin Konya'da teşkilatlandığına dair herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır.

Ülkemizde gerçekleştirmeye çalışılan çok partili demokrasi denemelerinde görülen siyasal gelişmeler ve dalgalanmalar, 20. Asrın sonlarına yaklaştığımız ve Cumhuriyetimizin 75. Yılını kutladığımız bu günlerde bile, önemini ve güncelliğini korumaktadır.

Çok Partili Hayata Geçiş ve Konya

CHP içerisinde ilk muhalefet 1945 yılı bütçe tartışmaları sırasında ortaya çıktı. CHP'den ayrılan ve bu partideki fikir ayrılıklarının en önde gelen temsilcilerinden dördü :

1. Celal Bayar (İş Bankası'nın kurucusu)

2. Adnan Menderes (Ege Bölgesinde toprak sahibi)

3. Refik Koraltan (Avukat)

4. Fuat Köprülü (Tarih Profesörü) , 7 Ocak 1946'da CHP lideri İsmet İnönü'nün de teşviki ile Demokrat Parti'yi kurmuşlardır (52).

Kurucular, önce partinin başkanını seçtiler. Seçim gizli oyla yapıldı ve Celal Bayar, diğer üç üyenin oyunu alarak parti başkanı seçildi.

Partinin kurucuları ve partiye yeni katılanlar, yurdun çeşitli bölgelerine dağılarak halk ve hürriyet âşığı rolünü büyük bir maharetle oynayıp milletin kalbine girdiler. Milletten o derece ilgi ve sevgi gördüler ki az zamanda bu yeni parti yurt içinde dallandı, budaklandı. Görülmemiş bir hızla gelişti. Artık Türkiye'mizde bir anda siyasal tansiyonunun yükselmeye başladığını görüyoruz. İstanbul basını ve mahalli basın,yeni kurulan partiden, programından ve liderinden küçük başlıklarla da olsa haber vermeye ve halkımızı yeni gelişmelerden bilgilendirmeye çalışıyorlardı.

Demokrat Parti, örgütünü daha Türkiye genelinde tamamlayamamıştı. Partinin kurulduğu tarihten, yaklaşık olarak altı ay sonra TBMM'nin yasal süresinden önce seçim yenileme kararı vermesi üzerine genel seçimlere gidilmişti (53). Meclis, tek dereceli seçim yasasını ve seçimlerin 21 Temmuz 1946 da yapılmasını kabul ederek kendisini feshetti. Seçim kampanyası hızlı bir tempoyla başladı. Ülkemizdeki CHP yönetiminden memnun olmayan muhalefet kitlesi DP'nin etrafına toplanmış gibiydi.

Seçimler meşrutiyet seçimlerini hatırlatan bir uygulama ve "açık rey, gizli tasnif" usulü ile yapılacaktı.

DP'nin kuruluşu ve seçimlere katılması, Türkiye genelinde olduğu gibi Konya'mızda da siyasal ortamın birdenbire ısınmasına ve hareketlenmesine yol açtı (Bu siyasal gelişmelerin safhalarını ve ayrıntılarını ancak devrin mahalli basınından izleyebiliyoruz) . O tarihlerde yayın hayatına devam eden Konya gazetelerinden bazılarının (Ekekon, Selçuk, vb.) sütunlarına aldıkları siyasal haber ve yorumları ile Konyalıları bilinçlendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Artık 1946 genel seçimleri iyice yaklaşmıştı. Gazetelerde bu konu ile ilgili haber ve ilanlar çoğalmaktadır. Selçuk gazetesinin 29 Haziran 1946 tarihli nüshasında şöyle bir habere tesadüf ediyoruz :

SEÇİM HAZIRLIKLARI

İLİMİZDEN BU DEVREDE 16 MİLLETVEKİLİ SEÇİLECEK

İlimiz dahilinde milletvekili seçim faaliyetleri hızla devam etmektedir.

1946 genel seçimleri süratle yaklaşmaktadır. CHP ve DP adayları, seçmenlerine hitap etmeye başlamışlardır.

DP'nin Konya milletvekili adaylarından Mühendis Himmet Ölçmen'in yaptığı bir miting konuşması 13 Temmuz 1946 tarihli SELÇUK gazetesinde önemli bir haber olarak verilmektedir.

MÜHENDİS HİMMET ÖLÇMEN
DEMOKRAT PARTİ ADINA BİR KONUŞMA YAPTI.

11 Temmuz 1946 Perşembe günü saat 11.30'da Konya Hükümet alanında DP'nin Konya Milletvekili adayı Yüksek Mühendis Bay Himmet Ölçmen'in yaptığı konuşma gazetede uzun uzadıya verilmektedir.

1946 genel seçimlerinden bir gün önce çıkan SELÇUK gazetesinde (20 Temmuz 1946), Konya ilinin milletvekili adayları açıklanıyordu :

İLİMİZ MİLLETVEKİLİ ADAYLARI

ilimizdeki partiler milletvekilleri adaylarını tespit ve ilan etmişlerdir. Üç partinin de milletvekilleri adaylarını ve serbest adaylıklarını koyanların da isimlerini neşrediyoruz .

CHP ADAYLARI

1. Muhsin Binal, eski milletvekili
2. Gen. Ali Fuat Cebesoy, eski milletvekili
3. Sedat Çumralı, eski milletvekili
4. Şevki Ergun, eski milletvekili
5. Fatin Gökmen, eski milletvekili
6. Dr. Sadi Irmak, eski milletvekili
7. Hulki Karagülle, eski milletvekili
8. N. Hazım Onat, eski milletvekili
9. T. Fikret Sılay, eski milletvekili
10. Ali Rıza Türel, eski milletvekili
11. Dr. Hulusi Alataş (Aydın), eski milletvekili
12. M. Şakir Altan, Halkevi Başkanı
13. Rasim Erel, Ereğli eski Belediye Başkanı
14. M. Faik Dündar, Konya eski Belediye Başkanı
15. Dr. Aziz Perkün, Akşehir CHP Başkanı
16. Halis Ulusan, Konya CHP Başkanı

DP ADAYLARI

1. Eyüp Sabri Hayırlıoğlu, eski Konya milletvekili
2. A.Fahri Ağaoğlu, Konyalı Avukat
3. Behçet Üçok, Konyalı serbest doktor
4. Saib Ragıp Atademir, Prof.Dr. Kimyager
5. Himmet Ölçmen, Konyalı, Y. İnşaat Mühendisi
6. Tarıl Kozbek, Konya'da Avukat
7. Remzi Birand, Karamanlı, Yüksek Su Müh.
8. Ziyad Ebuzziya, İst. Tasvir Gazetesi sahibi
9. Sedat Dikmen, Ereğli'de Avukat
10. Fatin Narin, Konyalı Etibank Müfettişi
11. Zekeriya Balam, Eczacı
12. Enver Baykal, fabrikatör
13. Emin Agah Ünver, Karaman'da Avukat
14. Kamil Şakir İlhan, Konya'da göz doktoru
15. Ahmet Parlak, manifaturacı, tüccar
16. Neşet Emre, Ereğlili, eski iş müfettişi

Milli Kalkınma Partisi

(1945'te İstanbul'da kurulmuştur). Kurucu ve yöneticileri : Başkan, Nuri Demirağ, Hüseyin Avni Ulaş, Cevat Rıfat Atilhan.

Milli Kalkınma Partisi'nin dikkat çeken bir afişi :

"İŞRETTEN OYUNDAN "KUMAR DOĞAR"
İFFETSİZLİKTEN EĞRİLİKTEN TEMBELLİKTEN ZULUM-KÂRLIKTAN SAKININIZ."

MKP ADAYLARI (KONYA)

1. Ziyad Ebüzziya
2. Cemal Adabaşı
3. Mehmet Göçer
4. Avni Attar
5. Keramettin Kocaman
6. Tarık Kozbek
7. Faik Türegün
8. Emin Agah Ünver
9. Dr. Saib Ragıp Atademir
10. Remzi Birand
11. Fatin Narin
12. Enver Baykal
13. Fahri Ağaoğlu
14. Himmet Ölçmen
15. Eyüp Sabri Hayırlıoğlu
16. Neşet Emre

(Görüldüğü gibi bir kişi birden fazla partide adaylığını koyabilmektedir.)

SERBEST ADAYLAR

1. Keramettin Kocaman, Eski Kolordu Komutanı (Hadimli)
2. Osman Nuri Usman, Eski Yarbay, (Ereğlili)
3. Faik Ünel, Lise Matematik Öğretmeni, (Konyalı)
4. Atıf Korucuoğlu, Milli Eğitim Mümeyyizi (Konyalı)
5. Sefer Erkan, Kuleli Lisesi Öğretmeni,
6. Dr. Aziz Pergün, (Akşehir'de doktor)
7. Arif Bilge, Konya Ticaret Lisesi Öğretmeni (Çumralı)
8. Namık Ayaz, Konya'da Başöğretmen (Konyalı)
9. Sıraç Aydın Taşbaş, Konya'da Başöğretmen (Bozkırlı)
10. Nuri Karahüyüklü, Y.Ziraat Ens. Öğretmeni (Konyalı)
11. Rıfat Göksu, Sağlık Bakanlığı Hukuk Müşaviri (Ermenekli)
12. Naci Kıcıman, Siirt eski Valisi (Ermenekli)
13. Cevdet Taşpınar, Cihanbeyli'de çiftçi (Cihanbeylili)
14. Ali Kemal Akça, İstanbul'da Folklor Gazetesi sahibi (Bozkırlı)

1946 genel milletvekili seçimleri bütün yurtta 21 Temmuz 1946 Pazar günü yapılmıştır. Seçim sonuçları 24 Temmuz 1946 Çarşamba günü yayınlanan Konya gazetelerinde yer almıştır. Bunlardan biri olan EKEKON gazetesinin bu tarih ve 2543 sayılı nüshasının birinci sayfasındaki haber şöyledir :

İlimizde Seçim Neticelendi
Seçimi Cumhuriyet Halk Partisi Kazandı

Yeni milletvekillerimizi kazandıkları oy sırasıyla aşağıda yazıyoruz.

Dr. Sadi Irmak : 160 651
Sedat Çumralı : 154 819
Muhsin Adil Binal : 153 723
G. Ali Fuat Cebesoy : 150 275
Mithat Şakir Altan : 148 771
Dr. Aziz Pergün : 148 603
Naim Hazım Onat : 148 173
Dr. M.Faik Dündar : 148 171
Rasim Erel : 147 979
Hulki Karagülle : 147 693
Şevki Ergun : 147 021
Tevfik Fikret Sılay : 144 662
Ali Rıza Türel : 140 413
Fatin Gökmen : 138 078
Halis Ulusan : 123 769
Dr. Hulusi Alataş : 122 294

Konya il hesabı ile seçmenlerin %72'si oyunu CHP'ye vermiştir. %28'i DP ve müstakil adaylara vermiştir. DP'den en fazla oyu (63 515) Avukat Fahri Ağaoğlu almıştır.

24 Temmuz 1946 Çarşamba günlü SELÇUK gazetesinin 74. Sayısının birinci sayfasında da seçim sonuçları veriliyor, seçilen milletvekillerinin, EKEKON gazetesine göre farklı oylar aldıkları görülüyor. Bu farkların "Açık oy-gizli tasnif" uygulamasından kaynaklandığı tahmin ediliyor.

SELÇUK gazetesi, kazanan milletvekillerinin isimlerini ve aldıkları rey sayılarını belirttikten sonra, seçilenlere şöyle bir hitapta bulunuyor: *"Milletvekillerimizi tebrik ederken kendilerinden her türlü emelin, her türlü menfaatin üstünde yalnız ve yalnız memleket menfaatini düşünmelerini ve memleketin her türlü ihtiyaçlarını tahakkuk ve tebarüz ettirmek için mütemadi gayret ve himmet göstereceklerini kuvvetle ümit ederiz."*

24 Temmuz 1946 tarih ve 74 sayılı SELÇUK gazetesi, KONYA ili seçim sonuçları yanında Türkiye genelindeki sonuçları da birinci sayfa sütunlarında yayınlamıştır.

Bu ana kadar 62 ilden gelen malumata göre bu illerde seçilen milletvekillerinin 390'ı CHP adayı, 48'i DP adayı ve 4'ü bağımsız adaydır.

1950 Genel Seçimleri, Demokratik Partinin İktidara Gelişi ve Konya :

Son seçimlerin yapıldığı 21 Temmuz 1946 tarihi ile Cumhurbaşkanı İnönü'nün demeci-nin yayınlandığı 12 Temmuz 1947 günü arasında geçen devre, Türkiye'de çok partili sistemin yerleştiği en önemli devredir. Bunun sonunda muhalefet partileri hem hareket serbestisini hem de CHP ile eşitliği kazanmış oldular (54). Bundan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin dolayısıyla Konya'nın gündemine siyasallaşma öyle bir yerleşti ki kırlarda çobanlar, köy meydanlarında ve köy odalarında köylüler ve çiftçiler, kahvehanelerde ve hükümet alanlarında siyasetçiler ve esnaflar her Allahın günü siyaset konuşuyorlardı. DP'li delegeler her nerede olursa olsun bir arada üç kişi bile bulsalar, bir taşın üzerine çıkarak, Türkiye'nin sorunlarını dile getiriyorlar ve sonunda, en çok duyulanı, şu meşhur sözü tekrarlıyorlardı *"Yeter! Söz Milletindir" (55).*

Demokrat Parti... bu isim, Türk halkı arasında öyle sembolleşti ki dillerden düşmeyen, hafızalara kazınan ve kalplere taht kuran "Demir kırat" olarak efsaneleşti. Radyoda, Türk basınında, seçim mitingi meydanlarında adeta destanlaştı. "Demir kırat" sözü her tarafta büyük bir sevgi ve ilgiyle karşılandı. Halkımız, artık bütünüyle DP'nin de estirdiği rüzgarlı siyasetin içindeydi. Konya'mızın mahalli gazeteleri de bu coşku selini mümkün olduğu kadar geniş ölçüde sütunlarına aktarmaya ve halkı bilinçlendirerek siyaset sahnesine çekmeye çalışıyorlar ve bunda da oldukça başarılı oluyorlardı.

23 Haziran 1949 tarihli BABALIK gazetesi DP Büyük Kongresi ile ilgili haberi birinci sayfasında veriyordu.

18 Şubat 1950 tarih ve 256 sayılı Yeni KONYA gazetesinin birinci sayfasında, politikacı-yazar Fakih Özfakih'in "Seçimler Yaklaşırken" konulu bir yazısı yer almıştı. Özetle şöyle denilmekteydi:

"Vazifemiz, hiçbir baskı tanımadan; yüreğinde memleket aşkı bulunan, temiz, vicdanlı ve liyakatli insanları iş başına getirmektir."

24 Şubat 1950 tarihli Yeni KONYA gazetesinde, yeni seçim kanununun yürürlüğe girmesi şöyle duyuruluyordu:

SEÇİM KANUNU MER'İYETE GİRDİ
Seçim hazırlıklarına başlandı. Seçim kurulları Başkanları en kıdemli Yargıçlar
Şehrimiz Seçim Kurulu Başkanlığı'na Mithat Şa-

hingil seçildi.

24.3.1950 tarihli BABALIK gazetesinin ikinci sayfasında DP Konya Kongresi ile ilgili şu habere rastlıyoruz :

CELAL BAYAR
DP BAŞKANI YARIN GELİYOR!

Aynı tarihli BABALIK'ta haber tekrarlanıyor :

BAYAR GELİYOR!

DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın bugün şehrimize gelmesi beklenmektedir. DP Konya mahfillerine göre, Bayar, seçim kampanyasını bugün burada söyleyeceği nutukla açacaktır.

Diğer taraftan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de Konya'ya geleceğini bildiren haber BABALIK gazetesinin 3 Nisan 1950 tarihli sayısının birinci sayfasında şöyle veriliyor :

İSMET İNÖNÜ YARIN GELİYOR!

Cumhurbaşkanı İnönü'nün bugün geleceği evvelce bildirilmişti. Valilikten verilen yeni bilgiye göre, İnönü yarın saat 10'da gelecektir.

1946 seçimlerine kadar, Türkiye genelinde hafiften atan siyasi tansiyon, bu genel seçimlerden sonra ağır ağır yükselmeye başlamıştı. 14 Mayıs 1950 genel seçimleri yaklaştıkça, tüm Türkiye'de olduğu gibi Konyamızda da gittikçe tansiyon yükseliyordu. Bilhassa seçim günü ve seçim sonuçlarının ağır ağır açıklanması ile siyasal heyecan da doruğa çıkıyordu.

Konya gazeteleri, parti adaylarını, parti propagandalarını, partilerle ilgili yorumlarını sık sık sütunlarına yansıtıyorlardı.

Yeni KONYA gazetesinin 26 Nisan 1950 tarih ve 323. Sayısında, Konya'daki bütün partilerin ve bağımsız milletvekilleri adaylarının isim listeleri, tam olarak yayınlanmıştır.

Konya'nın Partili ve Bağımsız Milletvekili Adayları : 17 DP, 17 CHP, 2 MP* ve 10 Bağımsız olmak üzere 46 aday var.

Millet Partisi (1948 Ankara - 1953'te mahkemece kapatıldı.) Kurucuları: Mareşal Fevzi Çakmak, Enis Akaygen, Prof. Hikmet Bayur, Prof. Kenan Öner, Dr. Mustafa Kentli, Osman Bölükbaşı, Osman Nuri Köni, General Sadık Aldoğan. Genel Başkanları : Hikmet Bayur, Enis Akaygen, Mustafa Kentli.

Adayların alfabe sırasıyla isimlerini veriyoruz. Seçim kanununun 87. Maddesi gereğince 24 Nisan saat 17'de Milletvekilliği adaylığı için müracaat müddeti dolmuş olduğundan Konya'nın, gerek partili ve gerek müstakil milletvekili adayları kat'iyet kesbetmiş olup isimlerini alfabe sırası ile bildiriyoruz.

HALK PARTİSİ

Afacan Şükrü, Belgin Ali Fuat, Bilge Emin, Bilgin Vehbi, Binal Muhsin Adil, Çumralı Sedat, Erer Rasim, Gültekin Galip, Karagülle Hulki, Karahüyüklü Nuri, Irmak Sadi, Perkün Aziz, Sönmez Mehmet Oğuz, Süslü Sait, Sılay Tevfik Fikret, Tural Hikmet, Türel Ali Rıza.

DEMOKRAT PARTİ

A.Fahri Ağaoğlu, Dr. Kamil Şakir İlhan, Himmet Ölçmen, Remzi Birand, Muammer Obuz, Kemal Ataman, Tarık Kozbek, Ömer Rıza Doğrul, Saffet Gürol, Hidayet Aydıner, Dr. Sıtkı Burçak, Rıfat Alabay, Dr. Ziya Barlas, Ziyyat Ebuzziya, Abdi Çilingir, Umran Nazif -(25 Nisan 1950 tarih ve 322 sayılı Yeni KONYA gazetesi)

26 Nisan 1950 tarih, 323. Sayısında devamla:

MİLLET PARTİSİ

Gündemin İbrahim, Keskin Musa Kazım.

BAĞIMSIZ ADAYLAR

Altan Mithat Şakir, Alp Sakarya Hasan Fahri, Akça Ali Kemâl, Aydın Taşbaş Sıraç, Atademir Mehmet Sahip, Kaplan Ömer Lütfi, Koru Mehmet Mümtaz, Torun Kamil, Türker Hanefi, Ülgen Murat Ali.

Yeni KONYA gazetesinin 13 Mayıs 1950 tarih ve 339. Sayısında genel seçimlerin yarın yapılacağı duyuruluyor :

SEÇİM YARIN YAPILIYOR

Halkımız tam bir sükun ve emniyetle yarınki büyük imtihana hazırlanmıştır.

1950 genel seçimlerinin yapıldığı 14 Mayıs Yeni KONYA gazetesinin manşeti, seçimin yapılacağı ile ilgilidir

BUGÜN MİLLETVEKİLLERİMİZİ SEÇİYORUZ
MİLLETİN İRADESİ BUGÜN TECELLİ EDİYOR!

15 Mayıs 1950 tarihli Yeni KONYA gazetesi seçim sonuçlarını mükerrer nüsha yayınlayarak vermiştir. İlk baskının manşet ve haberi şöyledir :

Milletvekilleri Seçimleri Dün Yapıldı
Seçim şehrimizde ümidin fevkinde bir huzur ve sükun içinde cereyan etti ve sona erdi.

Aynı tarihli ikinci baskısının manşeti şöyledir :

İktidar el değiştirmek üzere

Yeni KONYA'nın 18 Mayıs 1950 tarih ve 344 sayılı nüshasının birinci sayfasında yine seçim sonuçları ve daha sonraki gelişmeler ile ilgili haberler yer almakta :

Seçimlerin kat'i neticesi :

DP 435, CHP 51, MP 1 milletvekilliği elde ettiler!...

Yeni KONYA gazetesi, 19 Mayıs 1950 gün ve 345 sayılı nüshasının birinci sayfasında seçim sonuçlarını yayımlamıştır :

OY DP OY DP
166 730 Ömer Rıza Doğrul
164 660 Ziyad Ebuzziya
165 226 Fahri Ağaoğlu
163 225 Ali Rıza Ercan
164 037 Rıfat Alabay
164 186 Ziya Barlas
164 030 Kemal Ataman
163 448 Saffet Gürol
164 709 Hidayet Aydıner
163 344 Tarık Kozbek
166 252 Remzi Birand
163 276 Muammer Obuz
163 069 Sıtkı Burçak
165 762 Himmet Ölçmen
162 100 Abdi Çilingir
163 297 Umran Nazif Yiğiter Bağımsız
157 311 Murat Ali Ülgen

21 Mayıs 1950 tarih ve 347 sayılı Yeni KONYA gazetesi, seçim sonuçlarının netleşmesi sonunda Ankara'da yapılan Hükümet kurma çalışmaları hakkında bilgi veriyor :

DP Meclis Gurubu Dün Toplandı.
Bayar Cumhurbaşkanlığı adaylığını kazandı.
Meclis Başkanlığı Adaylığına Refik Koraltan Seçildi.
Yeni Kabineyi Adnan Menderes'in kuracağı ihtimali kuvvetlendi.

23 Mayıs 1950 tarih ve 469 sayılı SELÇUK gazetesinin birinci sayfası hükümetle ilgili haberlerle doludur.

9. Büyük Millet Meclisi Dün Açıldı.

Üçüncü Cumhurbaşkanlığına DP Başkanı Celal Bayar seçildi.

Yeni Kabine Menderes'in başkanlığında kuruldu. TBMM Başkanı Refik Koraltan oldu. Cumhurbaşkanı seçimi, şehrimizde 101 pare topla selamlanmış ve gece tenvirat yapılmıştır.

Yeni Hükümet şu şekilde teşekkül etmiştir :

YENİ HÜKÜMET

Başbakan	Adnan Menderes
Adalet Bakanı	Halil Özyörük
Milli Savunma Bakanı	Refik Şevket İnce
İçişleri Bakanı	Rüknettin Nasuhoğlu
Dışişleri Bakanı	Prof.Dr. Fuat Köprülü
Maliye Bakanı	Halil Ayan
Milli Eğitim Bakanı	Avni Başman
Bayındırlık Bakanı	Korgeneral Fahri Belen
Ekonomi ve Tic.Bak.	Zühtü Veli Beşe
Sağ. ve Sosyl.Yard. Bak.	Prof.Dr. N.Reşat Balkır
Gümrük ve Tekel Bak.	Nuri Özcan
Tarım Bakanı	Nihat Eğriboz
Ulaştırma Bakanı	Tevfik İleri
Çalışma Bakanı	Hasan Polatkan
İşletmeler Bakanı	Prof. Muhlis Efe

23 Mayıs 1950 tarihli BABALIK'ın birinci say-

Genel Seçim	Seçmen Sayısı	Oy Toplamı	Milletvekili Sayısı	DP	CHP	MP	Bağımsız
Oy sayısı				4.242.833	3.165.095	240.209	267.955
Oy oranı			%	53.35	39.78	3.02	3.85
1950	8.905.743	7.953.055	487	408	69	1	9
Mv. Sayısı							
Mv. Oranı		%	%	83.57	14.40	0.20	1.83
Oy Sayısı				5.147.785	3.163.931	427.024	266.791
Oy Oranı			%	56.61	34.78	4.69	2.49
1954	10.384.440	9.092.027	541				
Mv. Sayısı				503	31	5	2
Mv. Oranı		%	9	92.98	5.52	0.90	0.40
Oy sayısı				4.405.190	3.768.043	663.295	39.867
Oy Oranı		%	%	47.70	40.82	7.19	0.45
1957	12.077.413	9.230.814	610				
Mv. Sayısı				424	178	4	4
Mv. Oranı			%	69.50	29.18	0.66	0.66

fasında "seçim neticesi" konulu şu ilgi çekici haber yer almaktadır.

Seçmenlerin Yüzde Seksen Yedisi Reyini verdi. Türkiye'de seçmen adedi 8 milyon 906 107'dir. Seçime iştirak adedi : 7 815 000'dir. Seçime iştirak %87'dir.

Rey tasnifinde DP 4 433 761 rey almıştır nisbet %55'tir. CHP 3 500 000 rey almıştır nisbet %40. Millet Partisi 267 750 rey almıştır nisbet %2'dir.

1950 genel seçim sonuçları ile, 1954 ve 1957 seçimlerinin neticeleriyle ilgili dökümler Mete Tuncay'ın "Türkiye Tarihi-4; Çağdaş Türkiye adlı eserinde şöyle yer almaktadır :

DP, 14 Mayıs 1950 tarihinde tek başına iktidara gelerek, demokrasi alanında beyaz bir devrim gerçekleştirmiş; 1954 ve 57 seçimlerini de kazanmıştır. Bu süre içerisinde, 5 Menderes Hükümeti kurularak 1960 yılına kadar iktidarda kalmayı başarmıştır.

Silahlı Kuvvetlerimiz 27 Mayıs1960'da ülke yönetimine el koymuştur. Askeri müdahaleler, genellikle halk tarafından desteklenmişlerdir. Bunda, ordunun iş başına geçer geçmez, kalıcı olmadığını ve çığrından çıkmış bulunan siyaseti yeniden düzenleyerek en kısa sürede kışlasına çekileceğini açıklamış olmasının payı vardır (56).

Ben 1960 yılında, Konya Lisesi öğrencisi idim. DP hükümet darbesini hak etti mi, etmedi mi? O zamanki siyasal bilincimizin ve medyanın yetersiz olmasından dolayı pek takdir edemezdik. Fakat hiç unutmam, 27 Mayıs 1960 darbe günü ve onu takib eden günlerde, askeri araçlar ile devriye gezen subay ve askerlerimizi, genelde Konya toplumu olarak, zevk ve heyecanla, gönülden alkışlardık.

SONUÇ

Diyebiliriz ki demokrasi büyük Türk milletinin hemen iki yüz yıldır uğrunda canla başla çalıştığı, milli bir hak ve hürriyet teminatı davasıdır. Bugün insanlık ailesinin vazgeçilmez bir tutkusu olan "demokrasi" memleket işlerinin halk tarafından yönetimidir. Kolaylıkla elde edilmiş bir sistem değildir. Mazisi tarih öncesi devirlere (Eski Yunan'a) kadar uzanır.

Atatürk'ün deyimiyle "bir fazilet olan Cumhuriyet" ve dayandığı demokrasi, asırlar süren mücadelenin, verilen nice kurbanların, dökülen kanların, sarf edilen emeklerin bedelidir. Ona sahip çıkalım ve onu koruyalım.

Ulu Önder Atatürk, Türk milletine bıraktığı miras için şöyle demektedir :

"Benim manevi mirasım ilim ve akıldır. Benden sonra beni izlemek isteyenler, bu temel eksen üzerinde akıl ve bilimin rehberliğini kabul ederse, manevi mirasçılarım olurlar " (57).

Yine Atatürk, ulusuna sonsuza değin peşinde koşması gerekli bir hedef göstermiştir. Büyük Önder'in işaret ettiği hedef levhasında şu sözcükleri okuyoruz :

"Demokrasi ve çağdaş uygarlık"

Atatürk, yeni Türkiye'yi demokrasi ruhu, ulusal irade egemenliği ve çağdaş uygarlık temeli üzerine oturtmak istemiş ve bu uğurda hayatını hiçe saymıştır. Camilerimizi, okullarımızı ve kışlalarımızı kesinlikle siyaset dışında bırakma gayreti içerisinde olmuş ama Anayasamızın her türlü tehlikeden korunması görevini, başta ordumuza ve gençliğimize emanet etmiştir. Ve bu konudaki görüşleri şöyledir :

"Bugün ulaştığımız netice asırlardan beri çekilen milli felaketlerin doğurduğu uyanıklığın ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir. Bu neticeyi Türk gençliğine emanet ediyorum" (58).

Atatürk demokrasiye önem vermeyen ve baltalamak isteyenler için de, tehlikenin çok büyük olduğunu işaretle şöyle demiştir :

"Artık, bugün demokrasi fikri daima yükselen bir denizi andırmaktadır. Yirminci asır, birçok müstebit hükümetlerin bu denizde boğulduğunu görmüştür" (59).

Her ne olursa olsun çağdaşlaşmanın, muasır devletleri yakalamanın, ilelebet payidar olmanın yolu, Atatürk ilke ve inkılaplarından geçer. Her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının bu değerleri kendisine rehber ve hedef seçmesi, koruması ve kollaması, demokrasinin kökleşmesi için verilecek mücadeleye katılması ve demokrasiye sahip çıkması gerektiği inancındayız. "Gençler, Atatürk'ün ve kültürün yol göstericiliğinde ilerledikçe, Türkiye Cumhuriyeti'nin daima ayakta kalacağına inanıyoruz. Bu iki güç, bizi her zaman canlı tutacak, yüksek sesle konuşmamıza vesile olacaktır"(60).

Konya'mızın Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal tarihinde, önemli ve ağırlıklı bir yeri olduğunu makalemizin girişinde belirtmiştik. Bu konudaki bilgi ve belgelerin araştırılarak kamu oyuna sunulmasının ne derecede yararlı olacağını okuyucular takdir edecektir.

Makalemizde sunmağa çalıştığımız bilgi, belge ve değerlendirmelerde gösteriyor ki Konya'mız çok partili hayata geçişte ve demokrasinin kökleşmesinde önemli roller oynamıştır. Aynı sürecin 1960 sonrasında da devam ettiğini sevinerek görüyor ve 2000'li yıllarda da gittikçe artarak süreceğine inanıyoruz.

* S. Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi, "Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçiş, Demokrat Partinin Kuruluşu ve Konya Basınındaki Yankıları" isimli Doktora Tezinden alıntıdır.

KAYNAKLAR

58. Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara 1960, s.136
59. a.g.e.s.199
60. Saim Sakaoğlu, Atatürk Gençlik ve Kültür, Konya 1990, Önsöz.

NOTLAR

1. F.N. Uzluk, Anadolu Selçukluları Tarihi (Anonim), III, Ankara 1952, s.23
2. Zeki Atçeken, Konya'daki Selçuklu Yapılarının, Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması, Ankara 1998, s.17,
3. Zeki Atçeken, a.g.e.s.18
4. Babalık, 6 Temmuz 1336 (1916), s.339
5. Kenan Evren Paşa'nın konuşmalarından
6. Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 3. bs. Ankara 1994, s.25
7. İlhami Soysal, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c.8, s.2010
8. Ergün Aybars, a.g.e.s.26
9. İttihat ve Terakki Cemiyetinin kuruluşu hk.bkz. Ergün Aybars, a.g.e.s.33
10. a.g.e.a.y.
11. Şevket Süreyya Aydemir. Tek Adam, c.1, İstanbul 1981, s.146
12. Sabahattin Ağaldağ, Mehmet Kandır, Atatürk İlke. ve Türk İnkı. Tarihi, Konya 1997 s.62
13. Ergün Aybars, a.g.e.s.3
14. geniş bilgi için bkz. İlhami Soysal a.g.e. c.8, s.2010 v.d.
15. Ahmet Avanas, Milli Mücadelede Konya, Ankara-1998, s.60
16. İlhami Soysal, a.g.e.s.11
17. Ahmet Avanas, a.g.e.a.y.
18. Ahmet Avanas, a.g.e.s.62
19. Sebahattin Ağaldağ, Mehmet Kandır, a.g.e.s.103
20. Ahmet Avanas, a.g.e.s. 64
21. Mehmet Önder, Milli Mücadelede Konya, I.Delibaş Hadisesi, Konya 1960, s.65
22. Mehmet Önder, a.g.e.s.a.y.
23. Ahmet Avanas, a.g.e.s.66
24. Mehmet Önder, Mevlana Şehri Konya, Konya 1962, s.42
25. Atatürk ve Konya, Selçuk Üniver. Atatürk İlke. Ve İnk. Tarihi Araş.ve Uyg. Merk Yay. No:1
26. Ahmet Avanas, a.g.e.s.26
27. Nutuk I, Milli Eğitim basımevi, 1. Bs. İstanbul 1973, s.501
28. Hamza Eroğlu, Türk İnkılap Tarihi, İstanbul 1982, s.201
29. Ahmet Avanas, a.g.e.s.98
30. Ahmet Avanas, a.g.e.s.99
31. TBMM Z.C. c.1, s.38 (2. Toplantı)
32. a.g.e.s.62
33. geniş bilgi için bkz. Ahmet Atalay, Milli Mücadelede Konya Kuvay-i Milliyecileri, Konya 1997
34. Ahmet Avanas, a.g.e.s.100
35. Fahir Giritlioğlu, Türk Siyasi Tarihinde CHP'sinin Yeri, c.1, Ankara 1965,s.47
36. İslam Ansiklopedisi, Atatürk, s.770
37. Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul 1952, s.558
38. Kemal H. Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, Ankara 1967, s.33
39. Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, 4.bs.,Ankara 1967,s.334
40. O. Metin Öztürk, Ordu ve Politika, Ankara 1993, s.62
41. Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara 1991,s.378
42. Atatürk Kütüphanesi, Yakınlarından Hatıralar, Sel Yayınları, İstanbul 1955,s.96
43. Samet Ağaoğlu, DP'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru, Baha Matbaası, 1977, s.24
44. Çoşkun Üçok, Siyasal Tarih, 6. B.s. Ankara 1967, , s.354
45. Feridun Kandemir, Serbest Fırka Nasıl Kuruldu? Nasıl Kapatıldı?, İstanbul 1955, s.69
46. Celal Bayar, Atatürk'ten Hatıralar, İstanbul 1955,s.114
47. F. Hüsrev Tökin, Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncelerin Gelişmesi, İstanbul 1965, s.72 v.d.
48. Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e.s.391
49. Tarık Zafer Tunaya, a.g.e.s.635
50. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Politika'da 45 Yıl, 2.bs. İstanbul 1984, s.120
51. Selahattin Tansel, 27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler, İstanbul 1960, s.120
52. Arif Hikmet Pamukoğlu, Türkiye'de Demokrasi, İstanbul 1961, s.28
53. Tarık Zafer Tunaya, a.g.e.s.657
54. Kemal H. Karpat, a.g.e.s.149
55. Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları, 1944-1973, 2.bs., Ankara 1991, s.19
56. Mete Tuncay, Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye (1908-1980), s.177
57. Hacı Angı, Atatürk İlkeleri ve Devrimlerimiz, 2.b.s. Ankara 1982, s.34
58. Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara 1960, s.136
59. a.g.e.s.199
60. Saim Sakaoğlu, Atatürk Gençlik ve Kültür, Konya 1990, Önsöz.

Osmanlı Döneminde XVI. Asırda Karaman Eyaleti,

Zengicek Nahiyesi ve Zıvarık (Altınekin)

Dr.Ahmet Şeref CERAN
Selçuk Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türk Tarihi Uzmanı

A) XVI. ASIRDA KARAMAN EYALETİ KAZA ve NAHİYELERİ

Osmanlı idari teşkilatında, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Orta Anadolu ve Doğu Karadeniz vilayetinin bir kısmına "Karaman Vilayeti" veya "Yunan Vilayeti" adı verilmişti. Bu isim Karaman Oğulları Beyliğinin kurucusu, bir Türkmen beyi olan Karaman Bey'in adını alan bu vilayet Lârende şehri merkez yapılarak, devlet işleri buradan idare edilmiştir. Lârende şehri, zamanla Karaman adını aldı. Buraya da "Karaman Vilayeti" denildi. İdare merkezi, Konya Şehri idi.

Topkapı Sarayında muhafaza edilen 1513 tarihli, Topkapı Sarayı Arşivi No: 929 adlı belgede Karaman Vilayetinin yirmi beş kazasından bahsedilir. Bu kazalar:

1 Konya	2 Larende (Karaman)	3 Niğde	4 Ereğli	
5 Karahisar	6 Kayseri	7 Aksaray	8 Koçhisar	9 Gülnar
10 Akşehir	11 İshaklı	12 Belviran	13 Beyşehir	14 Ilgın
15 Seydişehir	16 Ermenek	17 Çemeneli	18 Mud	19 Ortaköy
20 Ürgüp	21 Karataş	22 Eskiil	23 Turgut ili	24 Aladağ
25 Zengicek				

XVI. asırda Karaman beylerbeyliğinin değişmeyen sancakları Konya, Beyşehir, Akşehir, Niğde, Aksaray ve Kayseri idi. Değişik dönemlerde Kırşehir, Bozok, Maraş, İçel ve Tarsus sancakları da Karaman beylerbeyliğine eklendi. Bunun yanında Atçeken cemaatinin yaşadığı Konya ile Akşehir arasında Turgut adlı yeni bir sancak kurularak Karaman vilayetine eklendi.

Kanuni'nin ilk yıllarında Konya Sancağı, Sahra, Hatunsaray, Saideli (Kadınhanı), Sudirhemi (Sille), Larende, Kaş, Gaferiyat, Belviran, Aladağ, Ereğli, Kelsime, Tond, Değişme, Bağbad, Karacadağ, Aköyük, İnemescidi, Mendos nahiyelerinden; Akşehir Sancağı, İshaklı (Çay), Akşehir, Doğanhisar ve Çemeneli nahiyelerinden; Beyşehir Sancağı, Kıreli, Yaylasun, Cezire, Göçü, Yenişehir, Kaşaklı, Gurgurum, Bozkır ve Yağan nahiyelerinden; Turgut Sancağı, Zengicek, İnsuyu, Kureyş ve Bayburd nahiyelerinden teşekkül ediyordu.

B) III. MURAD DÖNEMİNDE KONYA SANCAĞI ZENGİCEK NAHİYESİ HİCRİ 991/1583 ARŞİV KAYITLARI

Ankara Başbakanlık Tapu Kadastro Genel Müdürlügü Arşivi nr. 256'da kayıtlı Konya Mufassal Defteri'nin 80 b, 81 a'da kayıtlı bulunan H. 991/1583 tarihinde III. Sultan Murad Han döneminde yapılan kayıtlara göre (80/b)

KONYA SANCAĞINDA ZENGİCEK NAHİYESİ;

Dergah-ı Ali Çavuşlarından (Sultanın Konya'daki Çavuşlarından) Abdi'nin Tımarı(Orduya asker beslemek şartıyla verilen arazi)

Zengicek'e bağlı Suvank
Köyü hasılı (ürün geliri) 12.000 akçe, Abidin'in hissesi 5.400 akçe
Zengicek'e bağlı Giymir
Köyü hasılı (ürün geliri) 40.000 akçe, Abidin'in hissesi 700 akçe
Abidin'in yekûn geliri 6.100 akçe

Mehmet Çavuşoğlu Ebu Bekir'in Tımarı:
Zengicek'e bağlı Suvank Köyü hasılı (ürün geliri) 6.600 akçe
1583 yılında Suvank Köyünün hasılı (ürün geliri) 12.000 akçe
5.400 akçe Abdi Çavuş'a, 6.600 akçe Mehmet Çavuşoğlu Ebu Bekir'e aittir.

Karaman Beylerbeyliği Çavuşlarından Faruk Çavuş'un Tımarı:
Zengicek'e bağlı Zulmanda Köyü hasılı Salan 3.200 akçe (ürün, saman, yem gelir)
Zengicek'e bağlı Mernek Köyü hasılı (ürün geliri) 1.200 akçe
Zengicek'e bağlı Koçaş Mezrai (yaylası) hasılı (ürün geliri) 1.000 akçe
Turgut'a bağlı Çaldere ve Mescidli Mezrai (Selçuklu Kale Köyü) ürün geliri 200 akçe
Toplam 5.600 akçe

Mustafa'nın Tımarı
Zengicek'e bağlı Çanklı ve Yarımca Köyleri hasılı (ürün geliri) 2.000 akçe
Zengicek'e bağlı Boruktolu Köyü 1.200 akçe
Saideli (Kadınhanı)'na bağlı Değiş Mezrai 1.206 akçe
Toplam 4.406 akçe

(80 a)

Nasuh Çavuşoglu Mehmet'in Timari: 6.000 akçe
Zengicek'e bağlı Çallıdere(Çaldere)Mezrai (Yaylası) hasılı (ürün geliri) 3.000 akçe
Sahra Nahiyesine bağlı Çakır Oğlan Köyü hasılı (ürün geliri) hisse 800 akçe
Sahra Nahiyesine bağlı Soğanlı Köyü hasılı (ürün geliri) 2.500 akçe hisse 500 akçe
Toplam 4.300 akçe

Ortaklık yoluyla Ahmet oğlu Sinan'ın Tımarı:
Zengicek'e bağlı Karındoyuran Köyü hasılı (ürün geliri) 3.000 akçe
Saideline bağlı Değiş Mezrai hasılı (ürün geliri) 1.000 akçe
Toplam 4.000 akçe

Süleyman'ın Tımarı:
Zengicek'e bağlı Zengicek Köyü hasılı (ürün geliri) 9.000 akçeden, hisse 3.600 akçe

Ali'nin Tımarı:
Zengicek'e bağlı Giymir Köyü hasılı (ürün geliri) 4.000 akçeden, hisse 3.300 akçe

(81 a)

Hacı'nın Tımarı:
Zengicek'e bağlı İnöyüğü Köyü hasılı (ürün geliri) 4.000 akçeden, hisse 1.400 akçe
İnsuyu'na bağlı Güney Ağıl ve Yazlık Ağıl Mezraları hasılı 5.000 akçeden, hisse 50 akçe
Saideli'ne bağlı İsa Beyli Mezrai ile Çakıl Sarayı Mezrai yanında Göğer Mezrai 300 akçe
Turgut'a bağlı Ardıç Ağıl, Eski Ağıl ve Akkuyu Mezrai 250 akçe

Mehmet Dede'nin Tımarı:
Zengicek'e bağlı Gilet Köyü, hasılı 3.000 akçeden hisse 1.400 akçe
Zengicek'e bağlı Sarnıç Köyü, hasılı ve salan (ürün, yem, saman geliri) 1.000 akçe
Toplam 2.400 akçe

Kuddus'un Tımarı:
Zengicek'e bağlı Gilet Köyü hasılı (ürün geliri) 3.400 akçeden hisse 2.000 akçe
Zengicek Köyü Harami Kışla Mezrai hasılı (ürün geliri) 400 akçe
Toplam 2.400 akçe

Mehmet'in Tımarı:
Zengicek'e bağlı Kızboğan Mezrai hasılı (ürün geliri) 1.000 akçe
Eskil'e bağlı Mikâil Obruğu Mezrai hasılı (ürün geliri) 700 akçe
Sahra nahiyesine bağlı Gökhüyük Köyü (Çumra) hasılı (ürün geliri) 400 akçe
Toplam 2.100 akçe

İsmail'in Tımarı:
Zengicek'e bağlı Akçaşehir Köyü hasılı (ürün geliri) 3.000 akçe

(81 a) Abdi'nin Tımarı: 6.999 akçe.

Zengicek'e bağlı Demirli nam-ı diğer Tekirli Pınarı hasılı (ürün geliri)	2.000 akçeden hisse 1.000 akçe
Zengicek'e bağlı Benâm Delik Mezraı hasılı (ürün geliri)	3.000 akçe
Zengicek'e bağlı Çirkenlerin Viranı Mezraı hasılı (ürün geliri)	480 akçe
Zengicek'e bağlı Kızıl Koçaş Mezraı hasılı (ürün geliri)	300 akçe
Zengicek'e bağlı Gökberik Mezraı hasılı (ürün geliri)	430 akçe
Zengicek'e bağlı Nurluca Kuyu, Göğez Çiftlik Mezraı hasılı (ürün geliri)	100 akçe
Zengicek'e bağlı Eski Ağıl, Boğaz Tepesi Göğnüktaş Otlak geliri	250 akçe
Zengicek'e bağlı Padişah Mezraı hasılı (ürün geliri) 400 akçeden hisse	100 akçe
Toplam	5.660 akçe

Ahmet'in Tımarı:
Zengicek'e bağlı Maydos Köyü (Altınekin Yenice Mh.) hasılı (ürün geliri) 6.300 hisseden 3.300 akçe
Zengicek'e bağlı Haydos Mezraı (Akıncılar) saları hasılı (ürün, yem, saman geliri) 400 akçe hisseden 200 akçe
Katip Hasan'ın kaydında iki kılınç toplanıp, Tasararrufu Kanun hilafına bu mezralarda başkaları 3.000 akçelik birkaç hissenin an tımar olarak kaydı yüce emir gereğince deftere kaydedildi.

Ali'nin Tımarı:
Zengicek'e bağlı Maydos Köyü (Altınekin Yenice Mh.) hasılı (ürün geliri) 6.300 akçeden hisse 3.000 akçe
Zengicek'e bağlı Haydos Mezraı (Akıncılar) hasılı Salar (ürün, yem, saman geliri) 400 akçeden hisse 200 akçe

B) LÂLE DEVRİNDE ZIVARIK'TA İSKAN HAREKETLERİ

A) LÂLE DEVRİNDE ZIVARIK DERBENDİ

a. XVIII. ASIRDA KONYA VİLAYETİ İDARİ TAKSİMATI

Bu asırda Karaman Eyaletine bağlı 7 liva (Sancak) vardı:

Bunlar:

1 Konya	2 Kayseri	3 Niğde	4 Aksaray
5 Kırşehri	6 Beyşehir	7 Akşehir	

Lale Devrinde Konya Sancağının 13 kazası vardı. Bunlar:

1 Konya Merkez	2 İnsuyu	3 Bayburt
4 Turgut	5 Kureyş Özü (Taşkent)	6 Gaferiyat
7 Belviran	8 Aladağ	9 Pirlogonda
10 Larende Kazası (Kazım Karabekir)(Karaman)		11 Divle
12 Eskil	13 Ereğli	14 Saideli (Kadınhanı)

Konya kazasına bağlı iki nahiye vardı. Bunlar:

1 Sille 2 Hatunsaray

Konya Valiliği'ne 20 Zilkade 1119/12 Şubat 1708 de Karaman Beylerbeyi Memiş Paşa'nın yerine Ali Paşa tayin edilmiştir.

b. Lâle Devrinde Zıvarık:

Lale Devrinde (1708/1730), ikinci derecede öneme sahip olan Anakar (Ankara), Kayseri, Niğde, Aksaray, Maraş, Larende (Karaman) yi Konya'ya bağlayan yollar üzerinde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu yollar üzerinde bulunan Suvarık köyünde bir medrese ile hamam yapılmış; bu köyde oturanlar, çevrenin eşkıyaya karşı yol emniyetini sağlamaları için derbentçi kaydedilmiştir.

Medrese Lâle Devrinde yapıldı. II. Abdülhamid devrinde Hacı İsa oğlu Yörük Ağası Halil Ağa tarafından tamir edildi.

Zıvarık Hanı bir yanda Ölmez Hanı, Dedeler Hanı, Kale Akçakuyu Hanı, Sarayini Hanı, Ladik Hanı, Zengi Hanı, Kadınhanı, Ilgın Hanı, Argıt Hanı yoluyla Akşehir'e; öte yandan Zıvarık Hanından Zulmanda Hanı, Obruk Hanı, Sultan Hanı, Ak Han, Aksaray Hanları, Nevşehir Ağzı Kara Hanı yoluyla Kayseri'ye, bir yandan Zıvarık Hanı, Zulmanda Hanı, Zazadın Hanı, Horozlu Han yoluyla Konya'ya, oradan Horozlu Han, Sarıcalar Hacı Veli Ağa Hanı, Pınarbaşı Hanı, Şadiye İğdişler Emiri Hanı, Gelemişbeli yoluyla Ladik Hanı'na bağlanırdı.

Osmanlı döneminde sosyal yapıda görülen düzensizlikler, harp döneminde, olağanüstü hallerde türlü bahanelerle alınan para huzursuzluk ve bunalım meydana getirmiştir. Eşkıya saldırıları, aldıkları paralarla halk ve aşiretleri güçsüz düşürmüş, onlar bu paraları ödemede güçlük çekerek; kurtuluşu toprağını ve beldesini değiştirmekte bulmuştur. Sonunda yerleşik hayattan konar-göçer hayatı tercih etmiştir.

Kervansaray müessesesi, Osmanlılar da XV. asırdan itibaren "Derbent Teşkilatı" na dönüşmüştür. Derbent, engel, geçit, boğaz, set, hudut bölgelerinde, dağlar arasında güçlükle geçilen boğaz, istihkam olarak kullanılan yer anlamına gelmektedir.

Derbentler, o dönemlerde önemli geçit noktalarında bulunuyor, bu günkü polis ve jandarma kuvvetleri olmadığı için yolların ve geçitlerin emniyeti, derbentçiler tarafından sağlanıyordu. Milis bölükleri halinde olan bu teşkilatın adı "İl Erleri" idi.

Derbentlerin bulundukları yerler, ıssız bölgelerdi. Çevreyi gözetleyecek şekilde bir köy yakınında veya uzağında kuruluyordu. Hanlar, ıssız yerlerde kurulan birer derbent mahalli idi. Önemli ticaret ve askeri yolların kavşak noktaları ve dağların geçit verdiği yerlerde derbentler kurulmuştur.

Müstahkem derbent tesisleri, dört tarafı duvarlarla çevrili, küçük bir kale şeklinde idi. Yanında bir han, hamam, cami, medrese, mektep ve dükkânlar bulunuyordu. Halkın bütün ihtiyacını temin ettiği küçük bir şehir mahiyetinde idi.

Derbentçi köyler, hanları, köprüleri, yolları beklemek, seyahat edenleri korumakla, civardaki önemli geçitleri, yolları korumakla görevli idiler.

Devlet, derbent hizmetleri konusunda Dergah-ı Ali kapucu başılarından Ömer oğlu Bahri Mehmet Ağa'yı tayin etmişti. Sultan III. Ahmet ve Damat Nevşehirli İbrahim Paşa bu hizmetlere çok önem veriyorlardı.

Derbentler, önemli ulaşım yollarında bir konaklama, istirahat ve hayat damarı idi. Yol üzerindekiler, gelip-geçen yolcu, asker veya hizmet erbabının parasız yem ve yiyecekleri sağlanıyordu. Bu yüzden derbentçiler, ağır vergilerden muaf tutuldular.

XVII. asrın ikinci yarısında Osmanlı iç yapısının bozulması sebebiyle binlerce köy harap olmuş, halk buraları terk etmişti. Zaman zaman halka büyük zarar veren aşiretlerin iskan faaliyeti devlet adamlarınca düşünüldü. Yörük Kanunnamelerinde mükellefiyetler sebebiyle çeşitli yörelere yayılan Yörükler; gittikleri yerlerde tımar, has ve vakıf toprağında riayet mükellefiyeti altına girdiler.

Konya Şer'iye Sicilleri, C. 5, Sh. 101'de bulunan kayıtlara göre 25 Zilhicce 1176/1762 yılında:

Konya sancağında bulunan Suvarık Derbendinde Ahmed oğlu Hüseyin Efendi, Emir oğlu Ali, Hacı Mustafa oğlu Seyyid İsa, Hüseyin oğlu Molla Abdullah, Lokman oğlu Seyyid Mehmet, Hacı Mehmet oğlu Seyyid Ömer, Mehmet oğlu Seyyid İbrahim, Silleli Ali, Mustafa oğlu Abdülvahhab, Sun'ullah oğlu Hacı Mustafa, Ali oğlu Hüseyin, Süleyman oğlu Musa, Hacı Yusuf oğlu Ahmet, Şaban oğlu İsa vs. Karaman Valisi Vezir, devletli, inayetli Hacı Mehmet Paşa'nın huzuruna çıkarak Han ağası olan Mustafa oğlu Seyyid Abdurrahman Ağa'yı kendilerine şeriat dışı hareket ederek, döğüp, söğdüğünü, kötü muamelede bulunduğunu, para aldığını şikayet ettiler. Başkatip Seyyid Mustafa, Kale Kethüdası Ebu Bekir Ağa, es-Seyyid Suvarıklı Ali Ağa huzurunda kendilerinden aldığı parayı ödemeye mahkum edildi.

Konya Şer'iye Sicilleri C. 57, Sh. 15'de kayda göre 29 Rebiülevvel 1175/1761'deki kayıtlara göre:

Konya Sancağı İnsuyu Kazası Suvarık Derbendi sakinlerinden Hüseyin kızı Ayşe ile oğ-

lu Hüseyin, şer'i mahkemeye başvurarak Konya Valisi Hacı Mehmet Paşa'nın mübaşirlerinden üç ay önce ayrıldığı eşi İsmail oğlu Ali Paşa'dan mehri olan eşyalar, dört deve, altmış koyun, bir at, dört öküz, bir merkep, on iki kile arpa, bir kılınç istedi. Mahkeme kararıyla kendilerine teslim edildi.

Konya Şer'iye Sicilleri C. 100/214'de bulunan bir mahkeme ilamına göre:

Konya Sinan Perakende Mahallesinde oturan, bu belge sahibi Halil oğlu Hacı Mustafa, Hasan oğlu Hacı Hüseyin, Hacı oğlu Musa, Cafer oğlu Mustafa, Hasan oğlu Süleyman, Karacığan Mahallesinden Ebu Bekir oğlu Tiryaki Mustafa, Zincirlikuyu Mahallesinden Hacı Mehmet oğlu Hacı Veli, Hacı Cemil Mahallesinden Mehmet oğlu Hacı Hüseyin, Keyvan oğlu Gökmen, Kalenderhane Mahallesinden İbrahim oğlu Ömer, Polatlar Mahallesinden Tosun oğlu Hacı İsmail, Kavak Hasan, Ahmed Dede Mahallesinden Ali oğlu Veliyyüddin, Sedirler Mahallesinden Hacı Hüseyin oğlu Ebu Bekir, Kayacık Araplar Mahallesinden Ali oğlu Veliyüddin adlı şahıslar şer'î mahkemede İnsuyu Kazasına bağlı Suvarık adlı köy sakinlerinden olup İnsuyu Kazasına ait vergileri taksim, idare ve toplamakla yetkili ve görevli olan kaza halkı tarafından seçilen Halil Ağa oğlu es-Seyyid Hacı İbrahim Ağa'yı dava ederek şöyle konuştular: "Bizim babalarımız, İnsuyu Kazasının Tutuplu, Zulmanda, Mernek, Çallı Dere (Çaldere), Sülemişli, Zengicek, Dedeler, Kebe Kilise, Gökçeöyük adlı köyler halkından iken; zamanla bu köyler, perişan ve mağdur olduklarından Konya'da adı geçen mahallelere elli seneden daha fazla zaman önce göçerek, buraya yerleşmişlerdir. Bu köyler halen haraptır. Buralarda vergi verecek malımız ve mülkümüz yoktur. Bu yüzden bizlerden istenen vergilerin şahitlerden sorularak kaldırılmasını talep ederiz" dediler. Şahitler huzurunda adı geçen şahıslardan adlarına çıkan vergilerin kaldırılmasına karar verildi. Kararın Zıvarık'ta vergi tahsildarı Hacı Halil ağa oğlu Hacı İbrahim Ağa'ya bildirilmesine karar verildi.

21 Şaban 1190/1774

Emir Seyyid	*Derviş*
Derviş	*Imam*
Mehmet Efendi	*Musa*
Hüseyin	*Abdulkadir Halife*
Babanzade	*Haffaf Hacı*
San İmam	*Çubukçu*
Hacı Ahmed	*Dede İbrahim*
Molla İbrahim	*Abdi*
İmam	*Seyyid oğlu*
Arap oğlu	*Hacı Sinanzade*
Mücellid	*Mehmet Paşa*
Mehmet	*Haci Ibrahim*
Mutaf	*İmam*
Seyyid Hacı Mehmet	*Seyyit*
Emir Ahmed	*Mustafa Ef. Oğlu*
Seyyid Ahmed	*Mustafa*
Köscü	*Kayacıklı Hacı*
Hacı	*Sirki oğlu*
Hacı Mustafa	*Hacı Musa Ali*
Ahmet	*Seyyid*

Bu kayıtlara göre XVIII. asırda köylüye koyulan ağır vergiler, eşkıya baskınları ve huzursuzluklar yüzünden köylülerin mağdur olduğu, halkın buraları terketmesiyle harap hale geldiği, bu adı geçen köyler içinde İnsuyu Kazası'na bağlı Suvarık, Tutuplu, Zulmanda, Mernek, Çallı Dere (Çaldere), Sülemiş, Zengicek, Dedeler, Kebekilise, Gökçeöyük adlı köyler halkının köylerde çiftçilik, ziraata ait bir ortam, emniyet ve huzur bulamadıklarından dolayı daha emniyetli ve huzur bulabilecekleri umdukları için bu köyler halkının 1140/1724 yılları civarında Konya'nın Sinan Perakende (Büyük Sinan, Küçük Sinan) Mahallesi, Karaciğan Mahallesi, Zincirlikuyu Mahallesi (Mevlana Türbesi civarı), Hacı Cemil Mahallesi, Kalenderhane Mahallesi, Polatlar Mahallesi, Sedirler Mahallesi, Kayacık Araplar Mahallesine göçtükleri, devletin kalan borçlarını, atalarına ait borçları kendilerinden istediğini, onların bu vergiyi ödeyecek güçlerinin olmadığının anlaşılmasıyla kaldırıldığını göstermektedir.

c. Zıvarık Hamamı:

Lale Devrinde Zıvarık Hanı'nın batısında bir hamam yapılmıştır. Bu hamam 1956 yılında yıkılmıştır. Ispartalı Hacı Nuri Efendi, bu tarihi hamamın yıkılmaması için çok uğraşmasına rağmen mani olamamıştır. Bu hamam, bugün Şems Caddesi Çeşmesi yanında dutluk haline getirilmiştir.

C) ZIVARIK'A XIX. ASIRDA YERLEŞEN TÜRKMEN AŞIRETLERI

1. MARAŞ TÜRKMENLERI:

Maraş Türkmenleri, Bozulus'a bağlıdır. Bozulus, Dulkadirli (Maraş), Diyarbekir ve Şam Türkmenlerine verilen bir addir. Mardin'in güneyinde çölde, Erzurum-Erzincan arasındaki yaylalarda yaşayan Akkoyunlu elinin kalıntılarıdır.

Akkoyunlu Devletini kuran Kara Yörük Osman Bey'dir. Oğuzların Bayındır kolundandır. Akkoyunlu Türkmenleri XIII. asrın sonlarına doğru Moğol istilasıyla Argun Han (1284/1291) zamanında Horasan'dan Azerbaycan'a gelen aşirettir. XIV. asrın sonlarında Azerbaycan, Maraş, Harput (Elazığ) ve Diyarbekir bölgesinde yaşıyorlardı. O dönemde bu aşiretin reisi, Türk Ali Bey ve oğlu Ahmet Bey'dir.

Karayülük Osman Bey, Timur'un hizmetine girdi. Onun Irak ve Suriye seferinde öncülük etti. Timur, bu hizmetlerine karşılık kendisine H. 805/1403 yılında Diyarbekir ve Maraş çevresini ikta olarak verdi. 1435 yılında Kara Yusuf oğlu İskender Mirza ile giriştiği çatışmada yaralanarak öldü.

Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan 1453'den 1483'e kadar 30 sene süren hükümdarlığı döneminde Diyarbekir, Maraş, Irak ve Horasan'a kadar uzanan büyük bir imparatorluk kurdu. Karaman oğullarıyla iyi münasebetler kurdu. Karaman oğullarına yardım için 50.000 kişilik ordusunu yeğeni Yusufca Mirza komutasında Anadolu'ya gönderdi. Beyşehir Kıreli savaşında 1472 yılında Osmanlılarla yaptığı savaşta Fatih'in oğlu, Konya Valisi Şehzade Mustafa'ya yenildi. Yusufca Mirza esir edildi. Bu savaştan sonra Türkmenler Karaman, Diyarbekir, Maraş ve Şam'a geçtiler. Konar-göçer hayatlarına devam ettiler.

Maraş, Elbistan, Kadirli, Kozan bölgelerinde ve Kuzeyde Bozok (Yozgat) ile Sivas eyaletlerini kapsayan geniş bir alanda Dulkadirli Ulusu yer tutmuştu. Zülkadiriye'den ifraz edilen ve "İfraz-ı Zülkadiriye Mukataası" adı verilen cemaatler 1695'te Ümmü Sultan'a has tayin olunmuştu. 1705 yılında bu cemaatler, Maraş'tan Adana Sancağında, Demirkapı ile Misis (Kozan) sancağında yerleşmişlerdi.

XVII. ve XVIII. Asırlarda Osmanlı Devletinde baş gösteren iç karışıklıklar, uzun süren savaşların getirdiği mali külfet, halkın ödeme gücünü aşan vergilerle kapatılmaya çalışılmıştır. Bunun sonucu devlet otoritesi sarsılmış, eşkıyalık hareketleri artmıştır. Yerleşik halk daha emin gördükleri kale, han ve derbentler çevresine göç etti. Köyler, kasabalar boşaldı. Devlet bu yüzden konar göçer halkı ve Türkmenleri, terk edilmiş ve harap yerlere yerleştirmeyi, buraları şenlendirmeyi, araziyi işleyip bunlardan gelecek vergi gelirlerini artırmayı planladı.

Bu arada bu sebeplerle bu asırlarda Haymana'da 96 köy boşaltılmıştır. Devletin Türkmen aşiretlerine gösterdigi yaylak ve kışlaklarda yeterli ot ve suyu bulamayışı sebebiyle, başka aşiretlere ait mer'a ve otlaklara tecavüz ediyor, yerleşik halkın ekinini, samanını gasb ediyor, karşı koyanları öldürüyorlardı.

Türkmen ve Yörük aşiretlerinin bu hareketlerinin önlenmesi için devlet bu cemaatleri Halep Rakka ve Kıbrıs'a sürmeye karar verdi. Malatya ve Maraş'taki Türkmenlere bu emir uygulanmaya girişildi.

1702 Ocak ayında Malatya Beylerbeyisi Rişvan oğlu Halil Bey'e gönderilen bir emirle bu cemaatla, Maraş Andırın Kara Hasanlı Cemaati, Horbendeli Cemaati, Halep Rakka'ya iskan yerlerine gitmediklerinden Kıbrıs Adası'na yerleştirilmeleri emredildi.

Daha sonra gelen bir emirle Maraş Türkmenleri, ekip biçip, kaldırdıkları mahsulün öşürünü (onda birini) vermek, o havaliyi eşkiyadan korumak şartıyla Adana çevresinde Ayas, Berendi, arasına yerleştirildi. 1706 Kasımında Karaman Valisi Vezir Hasan Paşa'ya gönderilen bir emirle Adana, Maraş vilayetleri, Kayseri ve Niğde Sancakbeylerinin halkı ve askeriyle eşkiya üzerine varmaları, içindeki aranan şahısları teslim etmeleri, iskan bölgelerine yerleşmeleri şartıyla affedilecekleri hususunda bir emir geldi.

Onlar, devletin isteklerine uydular. Vergilerini verdiler. Bulundukları yerlere iskan edildiler. 1707 yılında Adana Beylerbeyi Abdül Gafir Paşa'ya gelen bir emirle yeniden iskanları sağlandı.

1719 tarihli bir emirle Maraş ve çevresinden Ulukışla ve Çeftehan arasındaki Maraş Hanı'na Türkmenler getirilip yerleştirildi. Oradan da 1729 yılında Halep Rakka'ya yerleştirilme-

leri karar altıına alınan Maraş Türkmenlerinden olan Horbendeli Cemaatinin oraya iskanından vazgeçildi. Kırşehir civarında Çiçekdağı havalisindeki harap köylere yerleştirildi.

Osmanlı belgelerinde Harbendeli Cemaati, Musacalı Türkmen aşiretinden Hama, Humus mukataası perakendesinden olan konar-göçer Türkmenlerindendir.

Maraş Türkmenlerinin Musacali Cemaatlerinin Harbendili aşireti ağalarından tahmini 1116/1700'de Andırın çevresinde doğan Hacı Hasan Ağa, aşiretiyle birlikte 1135/1719'de Çifte Hanla Ulukışla arasında bulunan Maraş Hanı çevresine yerleştiler. Halep çevresinde güçlük çıkaran aneze Araplarına karşı buraya Türkmenleri yerleştirip, onları kontrol altına almak istiyordu. Bin bir çile içinde bu cemaat, iskan emrini bekliyordu. Develerini, hayvanlarını, göç eşyasi ve denklerini hazırladılar. Harbendeli Obası, göçe hazırdı. Fakat, Osmanlı devleti, Türkmenleri Urfa'ya üç saat mesafede bulunan Halep Rakka bölgesine yerleştirmekten vazgeçerek yeni bir kararla Çiçek Dağı çevresinde terk edilmiş, boş ve harap yerlere yerleştirmeye karar aldı. Bu habere Maraş Türkmen Obaları sevindi. Aşiret reisleri Haci Hasan ile birlikte Çiçek Dağı çevresine yerleştiler. Burada devecilik ve hayvancılığa devam ettiler. Geçen zaman içinde burada Türkmen Hacı Hasan Ağa ve oğlu Osman Ağa Çiçek Dağı çevresinde göçebe yapıdan yerleşik hayata geçmeye ve köy kurmaya karar verdiler. Orada bugün "Dulkadirli Kasabası" diye anılan köyü kurdular. Türkmen Hacı Hasan Ağa tahmini 1196/1780'de oğlu Hacı Osman Ağa 1226/1810'da torunu Hacı Mehmet Ağa 1256/1840'da Cenab-ı Hakk'a Dulkadirli köyünde yürüdü. Bu yıllarda devletin yüz senedir Bozkırlara yerleştirme siyaseti devam etmektedir. bu şekilde Zıvarık Hanı çevresi de iskana açıktır. Türkmen Hacı Mehmet oğlu Hacı Halil Ağa ve cemaati yaklaşık 25 yaşlarında aşiretiyle birlikte Zıvarık ve çevresine gelip yerleştiler. Zıvarık'ı tercihlerinin sebebi de suyu bol, otlağı güzel, Kayseri, Aksaray kervan yolunun kavşak noktalarından birisi olmasıydı. Maraş Türkmen Cemaati, 1256/1840 yılları civarında Zıvarık Hanı civarına gelip kondular. Oradan Merkez Hacı Abbas oğlu mahallesinde ev yaptırdılar. Oradan Ölmez Yeni Oba Yaylası, Akçaşar Yaylası ve Mernek Yaylasına yerleştiler.

1317/1901 Zıvarık Abbasoğlu Mahallesi Ev Kayıtları:

Hane No — Mülk Sahibi
Mülkün Nev'i

330 *Türkmen Hasan (Türkmen)*
331 *Türkmen Hacı Halil oğlu Arafa (Türkmen)*
Ev Mernek
332 *Türkmen Hacı Halil oğlu Osman (Türkmen) Ev Ölmez*
333 *Türkmen Mustafa oğlu Ömer (Dereli)*
Ev Mernek
334 *Türkmen Ali oğlu (Aksoy)*
Ev Akçaşar
79 *Türkmen Hüseyin*
Ev Mernek
272 *Türkmen oğlu Ahmet Çavuş, (Türkmenoğlu) Ev Akçaşar*

Türkmen Hacı Halil Ağa, Türkmen Hasan, Türkmen Mustafa ve Türkmen Ali kardeş idiler. Türkmen Hacı Halil Ağa oğlu Osman, Ölmez Yeni Oba Yaylasına ev yaparak göçtü. Orada kardeşi Arafa ile birlikte tarım ve kervancılık yaptı.

Maraş Türkmenlerinden Akçaşar'a Yerleşenler

11 *Türkmenoğlu Ahmet Çavuş (Türkmenoğlu) Ev*
19 *Türkmen Hasan oğlu Ömer (Bağcı) Ev*
20 *Türkmen Hasan oğlu Mehmet (Türkmenoğlu) Ev*

Maraş Türkmenlerinden Kernek (Karakaya) Köyüne Yerleşenler:

12 *Türkmen Mustafa oğlu Hacı Mehmet*
15 *Türkmenoğlu Hüseyin*
17 *Türkmen Mehmet oğlu Ali*
18 *Türkmen Mehmet oğlu Mehmet*
19 *Türkmen Mehmet oğlu Ahmet*
22 *Türkmen Arif (Köseoğlu)*

Türkmen Hacı Halil Ağa 1306/1890 yılında Cenab-ı Hakk'ın rahmetine kavuştu. Oğlu Osman ve Arafa Yeni Oba'da tarım, hayvancılık, Zıvarık, Konya, Mersin, Adana, Halep, Şam, Bağdat, Basra, Mekke, Medine, Yemen'e kadar develeriyle kervan nakli yapar; giderken incir, kuru yemiş ve zahire götürür, oradan ipekli kumaş ve tüccar eşyası getirirlerdi. İşte o günlerden kalan, nesilden nesile geçen bir hatıralarında Türkmen Hacı Halil Ağa, Zıvarık'tan Yemen'e gittiler. Dönüşlerinde ipekli kumaş ve tüccar eşyasıyla Zıvarık'a dönüyorlardı. Konya'dan Tutup Beli'ne geldiler. Oradan Zıvarık'a geçmek için Zengicek Kalesi altında bulunan dağdaki Tutup Derbendi (Hanı)'na uğradılar. Burada bulunan eşkıya, mallarını soymak için üzerlerine saldırıp öldürmeye kalktılar. Türkmen Halil Ağa, nefsini müdafaa için onlardan birisini öldürdü, diğerleri kaçtılar.

2. ZIVARIK'TA RİŞVAN AŞİRETİ (KARAKEÇİLİLER)

Türkmenler, Anadolu Selçukluları döneminde Orta Asya'dan İran ve Azerbaycan yoluyla Anadolu'ya geldiler. Anadolu'ya gelirken de İran çevresinde otuz seneden daha fazla kaldılar. Burada Fars kültürünü kaptılar, Farsça'yı öğrendiler. Daha sonra Kars, Erzurum, Van, Bitlis, Mardin, Diyarbekir, Malatya, Harput (Elazığ), Hısn-ı Mansur (Adıyaman) çevresine yakın bölgelere geçtiler. Bir kısmı yerleşik hayata geçti. Onlara "Türk-i İmam, Müslüman Türkî" denildi. Bir kısmı göçer hayatı tercih etti. Onlara da "Yörük" denildi. Doğu Anadolu'nun doğu ve güney bölgelerine yerleşen Türkmenler, Farsça'nın bozuk, galat aksanını kullandılar. Bu lehçeye "Kürtçe" denildi. Türkçe "Kürt" taze kar, kırağı demektir. Bu zümre Anadolu Selçukluları döneminde Alparslan'la birlikte Anadolu'yu fetheden Türkmenlerdir. Onların bu hizmetleri Osmanlının kuruluşunda devam etmiştir. Şeyh Edebali'nin talebesi, damadı ve Osman Gazi'nin bacanağı âlim Taceddin Kürdî'nin bu yıllarda hizmeti büyüktür. Bu fedakârlık Balkan, Yemen ve Çanakkale savaşlarında da kendini göstermiştir. Bu aşiretler, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında önemli derecede devlet ve millete hizmet etmişlerdir.

Osmanlının kuruluş ve yükseliş dönem yıllarında "Türkmen Ekradı" denilen bu zümrenin vergilerinde kolaylık gösterilmiş, muaflık tanınmıştır. XVIII. Yüzyılda uzun süren savaşlar neticesi bütçe açığının kapatılması sebebiyle Müslüman reaya (vergi mükellefi) dan alınan gücü aşan vergiler köylerde ve konar-göçer halkı göçe ve yerlerini, obalarını terke sürüklemiştir.

XVIII. asırda Malatya sancağı çevresinde konar-göçer olarak aşiret yapılarını devam ettiren Malatya Beylerbeyi Rişvan oğlu Halil Bey'e tabi olan, Malatya sancağı Hısn-ı Mansur Kazası (Adıyaman) da yaşayan Rişvan Aşiretinden her sene mutad olarak alınan vergilerden başka ayrıca yıllık 2007'şer kuruşluk aylık "Zamime" adıyla bir miktar koyun talep edilmiştir.

Osmanlılar döneminde Rişvan aşireti, Halep, Rakka, Harput (Elazığ), Bozok (Yozgat), Ankara Sancağı, Hısn-ı Mansur Kazası (Adıyaman) ve Besni Kazasında yerleşen konar-göçer Türkmen Ekrâdı olarak anılmaktadır.

XVIII. asırda eşkıya saldırısı sebebiyle Haymana Kazasında bir çok köy boşalmıştır. Bu boşalan köy ve araziyi verime açmak ve ekonomiyi hızlandırmak maksadıyla Toyca mevkiinde inşa edilen han ve diğer tesislere birçok cemaatler yerleştirilmiştir.

Malatya Hısn-ı Mansur Kazası (Adıyaman)'dan vergiler yüzünden bölgesini değiştiren konar-göçer Rişvan aşireti, Haymana Sarıgöl civarına XVIII. yüzyıl sonlarında şerleşmiştir. XIX. yüzyıl başlarında da "Suvarık" adı verilen suyu, otu, çimeni bol, arazisi geniş araziye gelip yerleştiler. Burası koyunculuk ve tarıma elverişli idi. Bu cemaatin reisi Kürdoğlu Hüseyin Ağa idi. Oğulları Hacı Ömer Ağa ve Hacı Ahmet Ağa, Hacı Ali Ağa Zıvarık, Tulukkıran Yaylası, Çiçek Öldüren Yaylası, Hoydus Yaylasının ve çevresinde koyunculuk ve koyun tüccarlığı yaparlardı. Rişvan Aşiretine mensup olan aileler de Zıvarık Köyü merkezi, Ölmez Yeni Oba Yaylası, Hoydus Yaylasında hayvancılık yaparlardı. Kürd oğlu Hacı Ömer Ağa ve Hacı Ahmet Ağa, Hacı Ali Ağa hayrat sahibi kimselerdi.

Zıvarık Tulukkıran Yaylasında:

1 Kürdoğlu Hacı Ömer Ağa ve oğulları İsmail ve Hasan (Koç)

2 Kürdoğlu Hacı Ömer oğlu Ahmed (Koç)

3 Kürdoğlu Hacı Ali oğlu Hüseyin ve Mustafa (Yiğit)

Zıvarık Çiçek Öldüren Yaylasında:

1 Kürdoğlu Hacı Ömer oğlu Mustafa ve Ömer (Koç)

Zıvarıkta:

1 Kürdoğlu Hacı Ömer Ağa (Koç) öl. 1320

2 Kürdoğlu Hacı Ömer oğlu Hüseyin (Koç)

3 Kürdoğlu Hacı Ömer oğlu Ahmet (Koç)
4 Kürdoğlu Hacı Ömer oğlu İsmail (Koç)
5 Kürdoğlu Mehmet (Yiğit)
6 Kürdoğlu İsmail (Tekin)
7 Kürdoğlu İsmail oğlu Mehmet (Tekin)
8 Kürdoğlu Mustafa (Eroğlu)
9 Kürdoğlu Hacı Ömer oğlu Hasan (Koç)
10 Kürdoğlu Hacı Ömer oğlu Mustafa (Koç)
11 Kürdoğlu Mevlit (Koç)

Zıvarık Ölmez Yeni Oba Yaylasında:
1 Kürdoğlu Ali (Saraç)

Zıvarık Hoydus (Akıncılar) Yaylasında:
1 Kürdoğlu Hacı Ahmet Ağa (Karakaya)
2 Kürdoğlu Mehmet (Karakaya)
3 Kürdoğlu Abdullah (Karakaya)

D) ZIVARIKTA XIX. ASIRDA ATÇEKEN BEYLERİ

a) Arap Ağazade Seyyid Muhammed Memiş Paşa

Obruklu Atçeken beylerinden Arap Ağazade Süleyman Ağa' (Obruklu Horasanların dedesidir) nın oğludur. Adana Beylerbeyliği, Adana, Bursa ve Edirne Valiliği yapmıştır. Rumeli savaşlarına katılmış, Uç Beyliği ile taltif edildi. Tayin emri beklerken Obruk'ta (1243/1827)'de öldü.

Kendisi Zıvarık'ta bulunan Paşa Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezartaşı kitabesinde:

El çeküp cümleden itdim Baka'ya rıhleti
Terk idüp bırakdım malı mülkü devleti
Gelüp kabrim ziyaret eden ihvanım
Okusunlar ruhum için Gul Hüvallahü ayeti
Adana Beylerbeyi Mir-i Miran-ı Kiramdan
Arap Ağazade Seyyid Muhammed Memiş
Paşa ruhu için el-Fatiha, 12 Recep 1243/1827

25 Rebiulevvel 1243/1827 tarihli ferman saadetli, mehremetli, mürüvvetli Muhammed Memiş Paşa, Sultanın Karaman'a gittiii sırada, ikamete memur olduğu Obruk yaylağında vefat ettiği kendisine bildirilmiştir. Memiş Paşa'nın Obruk'ta çok seçkin at ve kısraklar yetiştirdiği, devletin bunlara ihtiyacı olduğu, Obruk'a gidilerek değerlerinin tahkik edilip, değerlerinin deftere kaydedilerek, onların incitilmeden hassas olarak bakıcılar eliyle İstanbul'a getirilmesi istenmektedir.

b) Memiş Paşa'nin Oğlu Ayân Süleyman Bey

Tanzimat döneminde Konya büyük bir potansiyele sahiptir. Konya ayânı, meclis üyesidir. 1831'de Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetlerinin Konya önlerinde yaptıkları savaşta, Osmanlı ordusunun masraflarını daha sonra kendisine ödenmek üzere kendi cebinden karşılamıştır. Tanzimat öncesi Konya ayânı iken 1839'da ayanlığın kaldırılmasıyla meclis üyesi olmuştur. Konya'nın sevilen, dürüst insanlarındandır. Tanzimat'tan sonra Konya'da ticari ve siyasi yönden şehre hakim olmak isteyen, Konya- İstanbul arasında ticareti ile öne çıkan Silleli Anasti, Avrupa tüccarı beratıyla, ticari sınırlarını genişletmektedir.

Bu yüzden Süleyman Bey, gayr-i meşru yollardan geçmek isteyen Silleli Anasti'ye büyük bir engeldir. Anasti, Süleyman Bey'i yıpratmak için onu çeşitli suçlarla İstanbul'a şikayet etmektedir. Bu şikayetler, Konya Müşiri Vecihi Paşa'ya havale edilerek muhakeme edildi. Sonunda suçsuz olduğu anlaşıldı. Konya ve Sille'deki müslüman ve gayr-i müslim halka ayanlığı ve meclis üyeliği sırasında yardımcı olduğu, katiyen rüşvet ve hediye almadığı tespit edilir. Konya'da müslim ve gayr-i müslim halk arasında problem çıkmaması düşüncesiyle İstanbul'a çağrılır. Eskiden Konya'da Valilik yapmış olan Şam Valisi Aşkar Paşa'nın yanına kaymakam olarak verilir. On sene sonra Konya'ya döner.

Süleyman Bey, İstanbul'da Üsküdar'da Kasap Sinan mahallesinde Sultan Ahırları Amirliği yapmıştır. 1258/1842 yılında Konya'da bugün Özel İdare Müdürlüğünün bulunduğu arsada Süleymaniye Medresesi'ni yaptırmıştır.

Bu medrese 20 odalı ve bir dershaneli idi. Vakfiyede "Konya Şehri hanedanından olup Üsküdar Kasap Sinan Mahallesinde oturan izzetli istabl-i amire (Sultan ahırları amiri) Merhum Memiş Paşazade Süleyman Bey" olarak geçer. Bu medresesinin müderrisi Tavaslı Osman Efendi (1301/1884) de 45 talebesine Celal, Tasavvurat, Dürer derslerini okutmakta idi.

c) Arap Ağazade Süleyman Ağa Oğlu Mehmet Bey

Obruklu Arap Ağazade Süleyman Ağa'nın oğlu, Muhammed Memiş Paşa'nın kardeşidir. Edirne, Sivas ve iki defa Adana valiliği yapmış; Osmanlı Sarayında önemli mevkilerde bulunmuştur. Rumeli ve Hırşova muharebelerinde babası ile birlikte 500 atlısıyla düşmanı bozguna uğratmıştır. Sultan II. Mahmut tarafından Uç Beyliği ile taltif edilmiştir. Kahraman bir asker, iyi bir devlet adamı idi. Sivas'taki kanlı isyanı bastırmış, Adana'da zalim fellahları yola getirmiştir.

Obruk'ta bulunan kardeşi Mustafa Bey(Horasanların dedesidir) ile birlikte Hirşova savaşına katılmıştır. Savaş dönüşü Rumelili iki hanımla evlenmişlerdir. Kardeşi Mustafa Beyin hanımı Fatma Hanım 1243/1827 de Zıvarık'ta ölmüş Memiş Paşa'nın yanına gömülmüştür.

Mehmet Bey, Asakir-i Mansure binbaşılığına yükselmiştir. Zıvarık Hanın'da 1252/1836 yılına kadar derbent ağalığı yapmıştır. Zıvarık'ta salgın bir hastalıktan annesi Şerife Hanım'ın yanında 1252/1836 yılında ölmüştür. Kardeşi Muhammed Memiş Paşa'nın yanına gömülmüştür. Ölümünden sonra posta ile saraydan Rumeli'de bir uç beyliğine tayin emri gelmiştir. Yerine Sultan tarafından 28 Cemaziyelevvel 1253/1837 tarihinde oğlu Ağabeylili Süleyman Bey Zıvarık Derbent ağalığına tayin edilmiştir.

Mehmet Bey'in mezartaşı kitabesinde:

Hüve'l-Baki
Emretti Hüdâ eyledi ferman
Erişti ecel vermedi aman
Vire Cennette muradım Halık-ı Rahman
Asakir-i Mansure Redif serhezarlarından
Merhum Seyyid Muhammed ruhu için
El-Fatiha 1252/1836

d) Binbaşı Mehmet Bey'in Oğlu Süleyman Bey

1252/1837-ile 1283/1866 yılları arasında Zıvarık Derbent ağalığı yapmıştır.

Zıvarık merkezinde oturarak sonra Ağabeyli'ye geçen Binbaşı Mehmet Bey'in oğlu olan Süleyman Bey, Ağabeyli'ye yerleşmiştir. 1282/1865 yılında Ağabeyli'de Eski Mezarlık yanındaki camiyi yaptırmıştır. Vakfın mütevellisi oğlu Ali Bey idi. 1283/1866 yılında Ağabeyli'de vefat etmiştir. Mezarı Ağabeyli mezarlığındadır.

Mezartaşı kitabesinde:

El-Merhum ve'l-Mağfur
Arap Ağazade sülalesinden
Mehmet Bey'in mahdumu
Es-Seyyid Süleyman Bey'in
Ruhuna Fatiha sene: 1283/1866

Süleyman Bey'in dört çocuğu vardır. Bunlar:

1 Ali Bey — *2 Şerife Hanım*
3 Nesibe Hanım — *4 Hatice Hanım*

Ali Bey'in çocukları:

1 Ataullah Özbay — *2 Emine Hanım*
3Nuri Bey öl. Zıvarık 1934 — *4 Süleyman Bey*

Binbaşı Mehmet Bey'in oğlu Tosun Bey'in Çocukları:

1 Mehmet Bey — *2 Hacı Mustafa*
3 Ethem — *4 Süleyman*
5 Ahmet — *6 Hacı Ali*
7 Şerife Hanım — *8 Atiye Hanım (Ataullah Özbay'ın annesi, öl. Zıvarık 1930)*

Süleyman Bey'in kızı Nesibe Hanım'ın çocukları:

1 Mehmet — *2 Şükrü*
3 Aliye — *4. Fadime*

e) Ataullah Özbay Efendi

1282/1876 yılında Ağabeyli'de doğdu. Babası Binbaşı Mehmet Bey'in oğlu Ağabeylili Süleyman Bey'in oğlu Ali Bey'in oğludur. Annesi Süleyman Bey'in oğlu Tosun Bey'in kızı Atiye hanım'dır. Konya Şerafettin Camii yanında bulunan, bugün park yapılan Ziyaiyye Medresesinde Aksekili Müderris Mehmet Emin Efendiden icazet aldı. 1914 yılında Ağabeyli-'den Zıvarık'a gelerek Ali Paşa camiinde ölüm tarihi olan 1968 yılına kadar imamlık yaptı. Zıvarık'ın manevi yönden yükselmesinde hizmetleri geçti. Belediye binası karşısında bulunan Osman YILMAZ'ın evinin önünde bakkallık yaptı. 1968 yılında Zıvarık'ta öldü. Dedesi Mehmet Bey ile annesi Atiye hanım öl. (1934) ve kardeşi Nuri Bey'in (Öl. 1934) yanına gömüldü. Babası Ali Bey, Ağabeyli Süleyman Bey Camii mütevellisi idi.

Sakin tabiatlı, güler yüzlü, Osmanlı Çelebisi idi. Zıvarık'ta Hacı Veli YILDIRIM'ın kızı Emine Hanım ile evlenmiştir. Çocuğu olmamıştır. Emine Hanım 1985'de Zıvarık'ta öldü. Paşa mezarlığına gömüldü.

Ataullah Efendi'nin yanında annesi Aliye Özmen (1930), kardeşi Ali Bey (1934), gömülüdür. Başuçlarında da soldan sağa halası Hatice Hanım (1241/1825), büyük dedesinin kardeşi Memiş Paşa (1243/1836) ve onun yanında Mehmet Bey oğlu Ahmet Bey (1251/1835) yatmaktadır. Cenab-ı Hak hepsine rahmet etsin.

Memiş Paşa'nın Ayan Süleyman Bey adlı bir oğlu,Şerife Hanım, Hatice Hanım adli iki kızı vardı. Ayan Süleyman Bey, Bilecik Söğüt'te vefat etmiştir.

Konya Üçler Mezarlığında aileye ait mezartaşı kitabelerinde:

Edirne Valisi, Mir-i miran-ı kiramdan Merhum Memiş Paşa Kerimesi Şerife Hanım 1243

Ayan Süleyman Bey Haremi Huriye Hanım 1276

Ayan Süleyman Bey Kerimesi Nesibe Hanım 1257

Ayan Süleyman Bey Kerimesi Fatma Hanım 1308

yazılıdır.

Ayrıca Ayân Süleyman Bey'in, Paşa Bey, Fatma Hanım, Şerife Hanım, Nesibe Hanım adlı dört çocuğu vardı.

Üçler Mezarlığında bulunan bir mezartaşı kitabesi de Memiş Paşa'nın yakını Hacı Ali Bey'e aittir. Bu kitabede:

"Dergâh-ı Âli kapıcı başılarından Esbkeşan Yöreli el-Hac Ali Efendi 1253/1837" yazılıdır.

C) II. ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİNDE ZIVARIK

a) 1317/1901 Yılına Ait Zıvarık Arazi ve Emlak Kayıtları:

Abdülhamid Han döneminde 1317/1901 tarihinde merkeze ait Abbasoğlu Mahallesine yerli 350 hane, 1326/1910'da Abdülhamid Han'ın oğlu Şehzade Burhaneddin Efendi'nin adına izafetten Burhaniye Mahallesi'ne Kırımlı 76 hane yerleşmiştir.

Konya Özel İdare Arşivi 5 Nolu Defter 1317/1901 Zıvarık Karyesi Arazi ve Emlak Kayıtları:

No	Mülk Sahibi	Mevkii	Emlak Cinsi
1	Yetim oğlu Süleyman	Köy içi	Ev Mülk
2	Yetim oğlu Mehmet	Köy içi	Harap ev
3	Göçer oğlu Kasım oğlu Hüseyin	Köy içi	Arsa
4	Kel Hasan oğlu Hasan	Köy içi	Harap ev
5	Göçer oğlu Halil yetimleri, Mehmet, Hasan ve Hüseyin	Köy içi	Harap ev
6	Bölük Emini Halil ve ortakları	Köy içi	Bezirhane
7	Durak Fakih Mh. Konyalı Nuri Bey	Köy içi	Bezirhane
8	Mescid-i Şerif, Yaptıran, Köy Halkı Kale Camii (Hava Ana Mescidi)	Köy içi	-
9	Mektep, Yaptıran Köy Halkı Fırka Odası	Köy içi	-
10	Çeşme, Yaptıran Köy Halkı	Köy içi	Çeşme
11	Cıvacıoğlu Mevlidin Mehmet	Köy içi	Ev
12	Kör Süleyman oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
13	Kör Süleyman oğlu İbrahim	Köy içi	Ev
14	Kürdoğlu Hacı oğlu Mehmet	Köy içi	Ev-arsa
15-16	Öksüz oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev-arsa
17	Öksüz oğlu Mustafa yetimleri Abdullah	Köy içi	Ev
18	Cellat oğlu Halil	Köy içi	Ev
19	Cellat oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
20	Cellat oğlu Süleyman	Köy içi	Ev
21	Çorbacıoğlu Ömer	Köy içi	Ev
22	İsa oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
23	Dağlı oğlu Ömer	Köy içi	Ev
24	Göçer oğlu Musa kerimesi Aşire	Köy içi	Ev
25	Koca Süleyman oğlu Süleyman	Köy içi	Ev
26	Koca Süleyman oğlu Süleyman TUNÇ	Köy içi	Oda
27	Seyit Ağa oğlu Hacı Süleyman	Köy içi	Ev
28	Ahmet Bey oğlu Ali CERAN	Köy içi	Ev
29	Gedav Hüseyin oğlu Hasan	Köy içi	Ev
30	Seyit Ağa'nın Halil oğlu Halil	Köy içi	Ev, ahır, samanlık
31	Hacı oğlu Abdullah	Köy içi	Ev, mülk
32	Avcı Hasan oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev
33	Hacı Koca oğlu Hasan	Köy içi	Ev
34	Cavlaz oğlu Musa Efendi	Köy içi	Ev, oda
35	Calaz oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev

No	Mülk Sahibi	Mevkii	Emlak Cinsi
36	Cavlaz Mehmet oğlu Mustafa CAVLAZOĞLU	Köy içi	Ev
37	Bölük Emini Halil Ef.	Köy içi	Ev
38	Bölük Emini Halil	Köy içi	Ev
39	Bölük Emini Halil	Köy içi	Ev
40	Bölük Emini Halil torunu Mehmet	Köy içi	Ev
41	Ökçesiz Mehmet oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
42	Molla Halil oğlu Ahmet	Köy içi	Ev
43	Kıllıbaş oğlu Mehmet SARIBAŞ	Köy içi	Ev
44	Maydoslu oğlu Abdullah	Köy içi	Ev
45	Maydoslu oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
46	Maydoslu oğlu Hasan	Köy içi	Ev
47	Maydoslu Veli oğlu Ali	Köy içi	Ev
48	Duvarcı Derviş yetimi Ali	Köy içi	Ev
49	Çorbacı oğlu Kara Mehmet	Köy içi	Ev
50	Karaküçük oğlu Süleyman	Köy içi	Ev
51	Karaküçük oğlu Bekir	Köy içi	Ev
52	Sarıdağlı oğlu Abdullah	Köy içi	Ev
53	Emir oğlu Derviş	Köy içi	Ev
54	Topbet Mehmet torunu Mehmet	Köy içi	Ev
55	Keloğlan oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
56	Kürt oğlu Hacı Ömer KOÇ	Köy içi	Ev
57	Kürt oğlu Hacı Ömer	Köy içi	Ev
58	Kürt oğlu Hacı Ömer	Köy içi	Ev
59	Kara Ahmet oğlu Ahmet	Köy içi	Ev
60	Kara Ahmet oğlu Çolak Mehmet	Köy içi	Ev
61	Kel Hasan oğlu Hacı Musa (YALÇIN)	Köy içi	Ev
62	Çorbacı oğlu Mustafa	Köy içi	Ev, oda
63	Kel Hasan oğlu İbrahim	Köy içi	Ev
64	Hacı Abdurrahman'ın Mustafa	Köy içi	Ev
65	Hacı oğlu Abdurrahman Alaeddin	Köy içi	Ev
66	Ahmet Bey oğlu Abdurrahman CESUR	Köy içi	Ev
67	Gedav Hüseyin oğlu Hasan	Köy içi	Ahır, samanlık
68	Kıl İbiş oğlu Halil	Köy içi	Ev
69	Rahman oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
70	Hacı oğlu Ömer Çavuş	Köy içi	Ev
71	Tacir Ahmet	Köy içi	Ev
72	Lofçalı Muhacir Mehmet ÇİMEN	Köy içi	Ev
73	Salim'in Ali	Köy içi	Ev
74	Rahman oğlu Hacı Veli (YILDIRIM, SERİN)	Köy içi	Ev
75	Rahman oğlu Hacı Veli	Köy içi	Ev
76	Hacı Veli oğlu İbrahim	Köy içi	Ev
77	Salih oğlu Ahmet	Köy içi	Ev
78	Hacı oğlu Nebi	Köy içi	Ev
79	Türkmen oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev
80	Başaralı Ali ve Mustafa	Köy içi	Ev
81	Hafız Ahmet oğlu Ahmet	Köy içi	Ev
82	Hacının Mustafa oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev
83	Satı oğlu Ali	Köy içi	Samanlık
84	Çona Mehmed'in Mehmet	Köy içi	Ev
85	Hacı oğlu Hacı Mehmet	Köy içi	Ev
86	Hacı oğlu Hacı Mehmet	Köy içi	Ev
87	Kel Hasan'ın oğlu Kerim	Köy içi	Ev
88	Mehmet oğlu Bayram	Köy içi	Ev
89	Avar oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
90	Avar oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev
91	Hacı oğlu İsa	Köy içi	Ev,ahır,samanlık
92	Hacı Seyit oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
93	Hacının Seyit oğlu İsmail	Köy içi	Ev
94	Hacının Deli Seyit oğlu Hacı	Köy içi	Ev
95	İsa oğlu Kadir'in Mustafa	Köy içi	Ev
96	Hacı Abdullah oğlu Topal Mustafa	Köy içi	Ev
97	Nebi oğlu Musa	Köy içi	Ev
98	İsa oğlu Saadettin, Musa, Ahmet	Köy içi	Arsa
99	İsa oğlu İbrahim zevcesi Halime	Köy içi	Ev
100	Çolak oğlu Hasan	Köy içi	Ev
101	Eskilli Mehmet oğlu Ali	Köy içi	Arsa
102	Kütüoğlanın Mehmet	Köy içi	Ahır,samanlık
103	Dayı oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
104	Mehmet oğlu Hacı Osman	Köy içi	Ev
105	Mehmet oğlu Halil	Köy içi	Ev
106	Mehmet oğlu İbiş Hüseyin	Köy içi	Ev
107	Mehmet oğlu Abdullah oğlu Osman	Köy içi	Arsa
108	Mehmet oğlu Ahmet oğlu Hasan	Köy içi	Ev
109	Hançerli oğlu Abdullah oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
110	Hançerli oğlu Abdullah Çavuş	Köy içi	Ev
111	Hançerli oğlu Ahmet	Köy içi	Ev
112	Nuh oğlu Numan	Köy içi	Ev
113	Nuh oğlu Abdurrahman	Köy içi	Ev
114	Hançerli oğlu Yakup	Köy içi	Ev
115	Hançerli oğlu Halil	Köy içi	Ev

No	Mülk Sahibi	Mevkii	Emlak Cinsi
116	Hançerli oğlu Osman	Köy içi	Ev
117	Hovarcı Hasan oğlu Mehmet	Köy içi	Arsa
118	Kürt oğlu Kasa Baba	Köy içi	Arsa
119	Mescid-i Şerif, Yaptıran Köy Halkı	Köy içi	Mescid
120	Kara İsmail oğlu İbrahim ve İsmail	Köy içi	Ev
121	Sarı Mustafa oğlu Süleyman	Köy içi	Ev, ahır, samanlık
122	Sarının Abdurrahman	Köy içi	Ev, ahır
123	Sarının Mehmet	Köy içi	Ev
124	Karaküçük oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev, oda
125	Mektep, Yaptıran Köy halkı	Köy içi	-
126	Karaküçük oğlu Salih	Köy içi	Ev
127	Karaküçük oğlu Süleyman	Köy içi	Ev
128	Tatar Ali oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
129	Karaküçük oğlu Sofu	Köy içi	Ev
130	Karaküçük oğlu Süleyman	Köy içi	Samanlık
131	Hacı Veli oğlu Derviş	Köy içi	Ahır, oda, ev
132	Softa oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev
133	Kara Hasan oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
134	Satılmış oğlu Mehmet	Köy içi	Arsa
135	Çorbacı oğlu Sarı Abdullah	Köy içi	Ahır, ev, samanlık
136	Çorbacı oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev
137	Çorbacı oğlu Mehmet ve biraderi	Köy içi	Ev
138	Hacı Bekir oğlu Numan Ef. TEKELİOĞLU	Köy içi	Ev
139	Numan Efendi oğlu Mehmet Efendi TEKELİOĞLU	Köy içi	Ev
140	Kürdoğlu Abdullah	Köy içi	Ev
141	Kürdoğlu Hacı Ahmet Ağa KARAKAYA	Köy içi	Bahçeli ev, oda
142	Kürdoğlu Mehmet	Köy içi	Ev
143	Bayrakçıoğlu Mehmet	Köy içi	Ev
144	Bayrakçıoğlu Mustafa	Köy içi	Ev
145	Bayrakçıoğlu Abdurrahman	Köy içi	Ev
146	Bayrakçıoğlu Ali	Köy içi	Ev
147	Bayrakçıoğlu Musa	Köy içi	Ev
148	Bayrakçıoğlu Ali'nin Abdurrahman	Köy içi	Ev
149	Çorbacı oğlu Mevlit	Köy içi	Ev
150	Gübüş oğlu Mehmet	Köy içi	Arsa
151	Aşçı Bekir oğlu Bekir ve Osman	Köy içi	Ev, oda
152	Manici oğlu Ömer ve Osman	Köy içi	Ev
153	Manici oğlu Bekir	Köy içi	Ev
154	Cami-i Şerif,Yaptıran Köy halkı (Ali Paşa Camii)	Köy içi	Camii
155	Aşçi Bekir oglu Ahmet	Köy içi	Arsa
156	Usta Mustafa oğlu Bayram	Köy içi	Ev
157	Usta Mustafa oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
158	Usta Mustafa oğlu Süleyman	Köy içi	Ev
159	Bedek Hüseyin	Köy içi	Ev, ahır, samanlık
160	Usta Mustafa oğlu Bayram ve Biraderi	Köy içi	Ahır, samanlık
161	Rahman oğlu Süleyman Çavuş torunu Mehmet	Köy içi	Ev
162	Rahman oğlu Osman	Köy içi	Ev
163	Rahman oğlu Hasan	Köy içi	Ev, oda
164	Rahman Ali'nin Mehmet	Köy içi	Ev
165	Rahman oğlu Ali'nin Mehmet	Köy içi	Ev
166	Yaralıoğlu Kadir oğlu İbrahim	Köy içi	Arsa
167	Yaralıoğlu Halil	Köy içi	Ev
168	Yaralıoğlu Mehmet	Köy içi	Arsa
169	Karaküçük oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
170	Karaküçük oğlu Kızılkafa Mehmet	Köy içi	Ev
171	Karaküçük oğlu Hasan	Köy içi	Ev
172	Nuh oğlu Yunus	Köy içi	Ev
173	Kara Ahmet oğlu Ahmet Çavuş	Köy içi	Ev
174	Kara Ahmet oğlu Hüseyin	Köy içi	Ahır, samanlık
175	Abdullah Hacı'nın Molla Mehmet	Köy içi	Ev
176	Maden Ahmet torunu Mustafa	Köy içi	Ev
177	Kuyu, Yaptıran Köy halkı	Köy içi	Kuyu
178	Hatıp Arafa oğlu Ethem ve biraderi	Köy içi	Ev, oda
179	Topal Hasan oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
180	Hüseyin oğlu Bekar Ahmet	Köy içi	Ev
181	Çolak Mehmet oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
182	Kirli Bekir oğlu Bekir ve Osman	Köy içi	Ev, oda
183	Hurşit oğlu Halil	Köy içi	Ev
184	Ahmet Bey oğlu Ceran	Köy içi	Ev
185	Tekelioğlu İbrahim oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
186	Mektep, Yaptıran Köy halkı, (1938 yılında yandı.)		
187	Deli Mehmet oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
188	Deli Mehmet oğlu Ahmet	Köy içi	Ev
189	Hisapçı oğlu İbrahim Efendi zevcesi Raziye	Köy içi	Ev
190	Esme'nin Ahmet oğlu Memiş	Köy içi	Ev
191	Esme'nin Ahmet oğlu Mevlit ve Lütfi	Köy içi	Ev
192	Esme'nin Ahmet	Köy içi	Kahve
193	Pınar, Yaptıran Köy halkı	Köy içi	-
194	Kuyu, Yaptıran Köy halkı	Köy içi	-

No	Mülk Sahibi	Mevkii	Emlak Cinsi
195	Hacı Süleyman oğlu Ali ve Biraderi	Köy içi	Ev
196	Arap Ağa oğlu Hasan	Köy içi	Ev
197	Arap Ağa oğlu İbrahim ve Mehmet	Köy içi	Ev
198	Arap Ağa oğlu Yusuf	Köy içi	Ev
199	Himmet oğlu Musa	Köy içi	Ev
	Vakıf Han	Köy içi	Zıvarık Hanı
200	Arap Ağa oğlu İbrahim	Köy içi	Oda, ahır
201	Ümmet oğlu Hacı Mehmet'in Mehmet	Köy içi	Oda, ahır
202	Tat oğlu Hacı Mehmet'in Mehmet	Köy içi	Ahır, samanlık
203	Gazi Mehmet	Köy içi	Arsa
204	Tat oğlu Hacı Yusuf	Köy içi	Ev, oda
	Çeşme, Yaptıran Köy halkı	Köy içi	
205	Erdekli oğlu Tatın Hüseyin	Köy içi	Ev
206	İsa oğlu Pilavcı İbrahim	Köy içi	Ev
207	Ümmet oğlu Hacı Mehmet'in Hacı Mehmet	Köy içi	Ev, oda
208	Poçan'ın Hacı Ali oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
209	Poçan'ın Hacı Ali oğlu Mevlit	Köy içi	Ev, ahır, samanlık
210	Poçan'ın Hacı Ali oğlu İbrahim Efendi	Köy içi	Ev, oda
211	Poçan'ın Hacı Ali oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev, ahır, samanlık
212	Allakoğlu Osman	Köy içi	Ev
213	Vahap oğlu İbrahim	Köy içi	Ev, ahır, samanlık
214	Kuyu, Yaptıran Köy halkı	Köy içi	Kuyu
215	Nebi oğlu Ahmet	Köy içi	Ev, oda
216	Poçan'ın Hacı Bekir oğlu Hasan	Köy içi	Ev, ahır, samanlık
217	Dağlıoğlu Kara'nın Mevlit	Köy içi	Ev
218	Dağlıoğlu Kudret	Köy içi	Ahır, samanlık
219	Dağlıoğlu Osman	Köy içi	Oda
220	Poçan'ın Veli yetimleri Hediye, Alime	Köy içi	Ev
221	Dananın Hacı Mehmet oğlu Hacı Bektaş	Köy içi	Ev, ahır, oda, samanlık
222	Hacı Musa oğlu Bekir	Köy içi	Ev
223	Hatıp Hasan oğlu Hacı Mehmet Ef.	Köy içi	Ev, ahır, samanlık
224	Vahap oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
225	Vahap oğlu Süleyman	Köy içi	Ev
226	Yaptıran Hacı Mehmet Efendi	Köy içi	Vakıf ev, Fırka odasından sonraki mektep
227	Dağlıoğlu Hasan	Köy içi	Ev
228	Hacının Süleyman oğlu Mevlit ve Mustafa	Köy içi	Ev
	Kuyu, Yaptıran Şakir Efendi	Köy içi	Kuyu
229	Numan Hoca oğlu Molla Mehmet Ef	Köy içi	Ev,ahır,samanlık
230	Numan Hoca oğlu Hacı Tahir	Köy içi	Ev
	Kabristan, Yaptıran Köy halkı		-
231	İmam oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
232	Vahap oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev
	Mescid, Yaptıran Köy halkı	Köy içi	1939'da yandı
	Medrese, Yaptıran İsa oğlu Hacı Halil Ağa (Mezarlık yanında idi)		
233	Poçan'ın Hacı Ahmet Ağa	Köy içi	Ev, oda
234	Poçan'ın Mustafa oğlu Mehmet	Köy içi	Ahır, samanlık
235	Hacı Süleyman oğlu Tahir	Köy içi	Ev
236	Yeğen Küçük Mustafa oğlu Hacı Süleyman	Köy içi	Ev, ahır
237	Hacı Süleyman oğlu Ali ve Biraderleri	Köy içi	Ev
238	Kara Mahmut oğlu Ali	Köy içi	Ev
239	Erdekli oğlu Köse Mehmet	Köy içi	Ev, oda
240	Erdekli oğlu Tatın Hüseyin	Köy içi	Araç
241	Hatip Hüseyin oğlu Ahmet Efendi	Köy içi	Ev
242	Dananın Hacı Mehmet oğlu Hacı Ahmet	Köy içi	Ev
243	Dananın İbrahim oğlu Mustafa	Köy içi	Ev, oda
244	Arap Ağa oğlu Kadir	Köy içi	Ev
245	Dana oğlu Hacı Mehmet'in Ahmet	Köy içi	Ev
246	Dananın Hacı Mehmet oğlu Bekar	Köy içi	Ev
247	Dananın Hacı Mehmet oğlu Hacı Ahmet	Köy içi	Oda
	Mektep, Yaptıran Köy halkı	Köy içi	-
248	Dana oğlu Hacı İsmail	Köy içi	Ev
249	Dana oğlu İsmail oğlu Ali	Köy içi	Ev
250	Hacı Musa oğlu Musa	Köy içi	Ev
251	Hacı Musa oğlu Ali	Köy içi	Ev
252	Hacı Musa oğlu Hacı Ali	Köy içi	Ev
253	Dağlı oğlu Memiş	Köy içi	Ev, oda
254	Dağlı oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
255	Halil Ağa'nın Ahmet	Köy içi	Ev
256	İsa oğlu Himmet	Köy içi	Ev
257	Halil Ağa'nın Ahmet	Köy içi	Ahır, samanlık
258	Hisapçı Mehmet oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
259	Himmet oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev,ahır, samanlık
260	Gazinin Mehmet	Köy içi	Ev
261	Sultan oğlu İbrahim	Köy içi	Ev
262	Sultan Abdullah oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev
263	Dedem oğlu Yusuf yetimi Abdullah	Köy içi	Ev

No	Mülk Sahibi	Mevkii	Emlak Cinsi
264	Alaybeyi oğlu Mustafa	Köy içi	Ev
265	Kara Ali oğlu Kör Halil	Köy içi	Ev
266	Kara Ali oğlu İbrahim	Köy içi	Ev
267	İmam oğlu Mehmet Çavuş'un Mustafa	Köy içi	Ev
268	İmam oğlu Süleyman kerimeleri	Köy içi	Ev
269	İmam oğlu Tosun	Köy içi	Ev
270	İmam oğlu Mehmet Çavuş'un Mustafa	Köy içi	Ev
271	Kakilci Kulak Mustafa	Köy içi	Ev
272	Canavarcı Mustafa oğlu Hasan	Köy içi	Ev
273	Canavarcı Mustafa oğlu Ahmet	Köy içi	Ev
274	İsa oğlu Hacı Hayreddin	Köy içi	Ev
275	İsa oğlu Hacı Nuh	Köy içi	Ev
276	Ahmet Efendi oğlu Topal Osman Ef.	Köy içi	Ev
277	İsa oğlu Hacı Nuh	Köy içi	Oda, ahır
	Mektep, yaptıran Köy halkı	Köy içi	-
278	İsa oğlu Hacı İsa Efendi	Köy içi	Oda, ev
279	Hacı İsa Efendi oğlu Hasan	Köy içi	Ev, ahır, samanlık
280	İsa oğlu Hacı Arif Efendi	Köy içi	Ev, ahır, oda
281	Halil Hoca oğlu Osman Efendi	Köy içi	İki ev, oda
282	İsa oğlu Hatip Mehmet Efendi	Köy içi	Ahır, samanlık
283	İsa oğlu Hacı Nuh	Köy içi	Ev
284	İsa oğlu Süleyman	Köy içi	Ev
285	İsa oğlu Hacı Nureddin	Köy içi	Ev
286	İsa oğlu Abdurrahman'ın İbrahim	Köy içi	Arsa
287	Türkmen oğlu Ahmet Çavuş	Köy içi	Oda, ahır
288	Kürt oğlu Osman	Köy içi	Ev
289	Kulanın Nuri	Köy içi	Ev
290	Zoboroğlu Hüseyin Ağa	Köy içi	Oda
291	Zoboroğlu Ali	Köy içi	Arsa, ahır, ev
292	Zoboroğlu Hüseyin Ağa	Köy içi	Ev
	Kuyu, Yaptıran Köy halkı	Köy içi	-
	Mescid, Yaptıran Köy halkı	Köy içi	-
293	Koca Ahmet oğlu Halil ve Abdullah	Köy içi	Arsa, ahır, samanlık
294	Tekelioğlu Mehmet Ali	Köy içi	Ev
295	Tekelioğlu Halil ve Abdullah	Köy içi	Ev
296	Gökmen Mehmet oğlu Ali ve Abdullah	Köy içi	Ev
297	Gökmen oğlu Hasan	Köy içi	Ev
298	Arap Ağanın Ahmet	Köy içi	Ev
299	Hacı Mevlit oğlu Şakir Ef.ve Bekir	Köy içi	Ev, oda
300	Musa oğlu Yeğen Hüseyin	Köy içi	Ev
301	Musa oğlu Yeğen Veli	Köy içi	Oda, ev
302	Musa oğlu Yeğen Mehmet	Köy içi	Ev, arsa
303	Bodur oğlu Ahmed'in Mehmet	Köy içi	Ev, arsa
304	Bodur oğlu Ali	Köy içi	Ev
305	Bodur oğlu Veli	Köy içi	Ev
306	Hüseyin Ef., oğlu Nafi ve Hüseyin	Köy içi	Ev
307	Dereli Ahmet oğlu Ali ve Mehmet	Köy içi	Ev
308	Osmalak oğlu Himmet	Köy içi	Ev
309	Mahmut oğlu Mehmet	Köy içi	Ev, arsa
310	Mahmut oğlu Ahmet	Köy içi	Ev, arsa
311	Hacı Yunus oğlu Seyit Ali	Köy içi	Ev
312	Hacı Yunus oğlu Lütfi YAVUZ	Köy içi	Ev
313	Hacı Yunus oğlu Mustafa Çavuş	Köy içi	Ev
314	Dereli Musa Çavuş	Köy içi	Ev
315	Dereli İbrahim	Köy içi	Ev
316	Hüseyin Efendi oğlu Hüseyin	Köy içi	Ev
317	Hüseyin Ef. oğlu Belirin Mehmet	Köy içi	Ev
318	Hüseyin Ef. oğlu Mehmedin Mehmet	Köy içi	Ev
319	Hüseyin Ef. oğlu Abdi	Köy içi	Ev
320	Hanlı oğlu İbrahim	Köy içi	Ev
321	Kör Ali	Köy içi	Ev
322	Bodur oğlu Ali ve Mehmet	Köy içi	Ev
323	İsa oğlu Hacı Halil	Köy içi	Ev
324	Türkmen Mehmet, biraderleri Ali, Ahmet	Köy içi	Ev
325	Poçan'ın Çavuşoğlu Hacı Mehmet	Köy içi	Ev
326	Poçan'ın Çavuşoğlu Hacı Ahmet	Köy içi	Ev
327	Human oğlu Hacı Veli	Köy içi	Ev, oda
328	Hacı Ahmet oğlu Hatip Hacı Ahmet Ef.	Köy içi	Ev
329	Hacı Beki Ağazade Hacı Ali Efendi	Köy içi	Ev
330	Recep oğlu Hüseyin ve Himmet	Köy içi	Ev
331	Hacı Coşkunoğlu Ali ve Bekir	Köy içi	Ev, oda
332	Kulanı Ali ve Hasan	Köy içi	Ev
333	Aktarmalı oğlu Himmet	Köy içi	Ev
334	Aktarmalı oğlu Ahmet	Köy içi	Ev
335	Hacı Ağanın Abdurrahman oğlu İbrahim	Köy içi	Ev, oda
336	Hacı Ağanın Abdullah Çavuş	Köy içi	Ev, samanlık
337	Köse Bekir oğlu Hasan	Köy içi	Ev
338	İsmail oğlu Küçük Ahmet	Köy içi	Ev

No	Mülk Sahibi	Mevkii	Emlak Cinsi
339	Hafız oğlu Mehmet	Köy içi	Ev
340	Koca Mustafa'nın Hacı Hasan oğlu Mehmet	Köy içi	Arsa
341	Türkmen Hasan	Köy içi	Ev, oda
342	Türkmen Hacı Halil oğlu Arafa	Köy içi	Ev
343	Türkmen Hacı Halil oğlu Osman	Köy içi	Ev
344	Türkmen Mustafa oğlu Ömer	Köy içi	Ev
345	Türkmen Ali oğlu Ali	Köy içi	Ev
346	Aktarmacıoğlu Mustafa	Köy içi	Arsa
347	Kör Musa oğlu İbrahim	Köy içi	Ev
348	Kör Musa oğlu Salih	Köy içi	Ev
349	Tekelioğlu Hasan	Köy içi	Ev
350	Dedem oğlu İbrahim oğlu Abdullah	Köy içi	Ev, samanlık
351	Cokoğlu Mahmut	Köy içi	Ev
352	Mümin zevcesi Şerife	Köy içi	Ev
353	Mümin oğlu Ali	Köy içi	Ev
354	Topçu Mehmet oğlu Kadir	Köy içi	Ev
355	Cokoğlu Süleyman	Köy içi	Ev
356	Hacı Musa oğlu Hasan	Köy içi	Ev
357	Canavarcı oğlu Berber İbrahim	Köy içi	Ev
358	Ömer'in Abdullah oğlu Arap Mümin	Köy içi	Ev
359	Mehmet oğlu Hacı	Köy içi	Ev, oda
360	Mevlüt oğlu Bayram	Köy içi	Ev, oda
361	Abdullah Hoca oğlu İbrahim	Köy içi	Ev
362	Abdullah Hoca oğlu Mehmet, Ömer, Abdi	Köy içi	Ev, samanlık

Bölük bağ Mevkii Bağlar, Harımlar, Arazi-yi Miri				
1	Hacı Halil oğlu Yusuf	1	Dönüm	
2	Kel Hasan oğlu İbrahim, Alişan	1	Evlek	
3	Abdullah Çavuş oğlu Ahmet	3	Evlek	
4	Hacı Halil oğlu Yusuf	4	Dönüm	3 Evlek
5	Kel Hasan oğlu Hacı Musa	1	Dönüm	3 Evlek
6	Sofu Hüseyin	3	Dönüm	
7	Çürük Abdurrahman oğlu Alaaddin	2	Dönüm	
8	Çoturuk Abdurrahman oğlu Mustafa	2	Dönüm	
9	Hacı Veli oğlu Derviş	4	Dönüm	
10	Rahime oğlu Mustafa	2	Dönüm	
11	Kel Hasan oğlu Hacı Musa	2	Dönüm	
12	Hacı Hasan oğlu Ahmet Onb. Hüseyin Ağa	3	Dönüm	
13	Sofu oğlu Hüseyin	2,5	Dönüm	
14	Süleyman oğlu Mustafa Çavuş	1,5	Dönüm	
15	Molla Mahmut oğlu Mevlit Çavuş	2	Dönüm	
16	Kel Hasan oğlu Hacı Musanın Hasan	4,5	Dönüm	
17	Arap Ağanın Ahmet	2	Dönüm	
18	Göçer oğlu Hasan	4	Dönüm	
19	Küçük Hasan oğlu Bedev Hüseyin	2	Dönüm	
20	Kel Hasan oğlu Hacı Musa	2,5	Dönüm	
21	Dana oğlu Hacı Yusuf	1,5	Dönüm	
22	Kürdoğlu Hacı Ömer'in Mevlit	1,5	Dönüm	
23	Kürdoğlu Hacı Ömer'in Ahmet	1,5	Dönüm	
24	Kürdoğlu Hacı Ömer'in İsmail	1,5	Dönüm	
25	Kürdoğlu Hacı Ahmet	1,5	Dönüm	
26	Çorbacı oğlu Veysel	4,5	Dönüm	
27	Mevlit oğlu Hacı	3,5	Dönüm	
28	Kel Hasan oğlu Alişan	1	Dönüm	
29	Seyit Ağanın Hacı Süleyman	1	Dönüm	
30	Hacı oğlu Mehmet	1,5	Dönüm	
31	İsa oğlu Halil	3,5	Dönüm	
32	Çoturun Abdurrahman oğlu Alaettin	1,5	Dönüm	
33	Çoturun Abdurrahman oğlu Mustafa	1,5	Dönüm	
34	Bayrakçı Sarının Mehmet	2,5	Dönüm	
35	Molla Mehmet oğlu Kör Hüseyin	2,5	Dönüm	
36	Molla Mehmet oğlu Hasan Çavuş	2,5	Dönüm	
37	Yetim oğlu Mehmet	4	Dönüm	
38	Gökmen oğlu İbrahim	4,5	Dönüm	
39	Molla Mehmet oğlu Mevlit Çavuş	2,5	Dönüm	
40	Manici İsmail oğlu Bekir	1,5	Dönüm	Köy civarı Pınar altı
41	Abdullah Hocanın Ali	3	Dönüm	
42	Abdullah Hocanın Ömer	3	Dönüm	
43	Abdullah Hocanın Bekir	4	Dönüm	
44	Hacı Ahmet Efendinin Molla Mehmet	5	Dönüm	

Bölük bağ Mevkii Bağlar, Harımlar, Arazi-yi Miri				
45	Hacı Ahmet Efendinin Osman Efendi	6	Dönüm	
46	Hacı Ahmet Efendinin Ahmet	7	Dönüm	
47	Hacı Bekir Ağazade Hacı Ali	1,5	Dönüm	
48	İsa oğlu Hacı Mustafa	1,5	Dönüm	
49	Bodur oğlu Ali	1,5	Dönüm	
50	Dağlı oğlu İbrahim	1,5	Dönüm	
51	Zağarcı oğlu İbrahim	1,5	Dönüm	
52	İsa oğlu Hacı Arif Efendi	1,5	Dönüm	
53	Sarı Mustafa oğlu Şaban	1,5	Dönüm	
54	Hacı Bekir Ağazade Numan Efendi	2,5	Dönüm	
55	Musa oğlu Yeğen Veli	2,5	Dönüm	
56	Musa oğlu Yeğen Mehmet	2,5	Dönüm	
57	Hacı oğlu İsa	3,5	Dönüm	
58	Kör Musa oğlu Abbasın Salih	3,5	Dönüm	
59	Aşçi oglu Osman	1	Dönüm	
60	Aşçi oglu Bekir	1	Dönüm	
61	Mahmut oğlu Halil	4	Dönüm	
62	Kara Baba damadı Ahmet	1,5	Dönüm	
63	Dana oğlu Hacı Yusuf	2,5	Dönüm	
64	Hacı Mevlit oğlu Şakir Efendi			
	Biraderi Bekir	14	Dönüm	
65	Poçanın İbrahim Efendi	1	Dönüm	
66	Poçanın Mehmet	1	Dönüm	
67	Poçanın Bekir oğlu Hasan ve Mehmet	1	Dönüm	
68	Hatip Ahmet Efendi	7	Dönüm	
69	Dana oğlu Hacı Bektaş Ağa	2,5	Dönüm	
70	İsa Ağanın Hacı Nuh	2	Dönüm	
71	Hacı Ağanın Abdullah Çavuş	3	Dönüm	
72	Hacı Musa oğlu Koca Musa	1,5	Dönüm	
73	Tekelioğlu Koca Ahmedin Halil	2	Dönüm	
74	Zobar oğlu Hüseyin	6	Dönüm	
75	Zobar oğlu Ali	5	Dönüm	
76	Hacı Süleyman oğlu Tahir	1,5	Dönüm	
77	Hacı Süleyman oğlu Ahmet	3	Dönüm	
78	Poçanın Hacı oğlu Mevlit	1	Dönüm	
79	İsa oğlu Hacı İsanın Hasan	2	Dönüm	
80	Koca Süleyman oğlu Süleyman	2,5	Dönüm	
81	Hacı Halil oğlu İbrahim	1,5	Dönüm	
82	Hacı Abdurrahman oğlu İbrahim	1	Dönüm	
83	Hacı Mevlit oğlu Şakir Efendi	2,5	Dönüm	
84	Esmenin Ahmet Ağa	2,5	Dönüm	
85	Mevlit oğlu Hüseyin'in Hacı	1	Dönüm	
86	Mevlit oğlu Hüseyin'in Bayram	1	Dönüm	
87	Kula oğlu Abdullah	1	Dönüm	
88	Kürt oğlu Hacı Ahmet Ağa	3	Dönüm	
89	Canavarcı oğlu Mehmet	1,5	Dönüm	
90	Mevlit oğlu Kahveci Mustafa	2	Dönüm	
91	Hacı Mehmetzade Hacı Yusuf Ağa	5,5	Dönüm	
92	Numan Efendizade Mehmet Efendi	2	Dönüm	
93	Hacı Bekir Ağazade Numan Efendi	7,5	Dönüm	
94	Kürt oğlu Abdullah	1	Dönüm	
95	Poçanın Hacı Ali	8,5	Dönüm	
96	Usta oğlu Süleyman	1	Dönüm	
97	Hacı Veli oğlu İbrahim	1	Dönüm	
98	Hacı Veli oğlu Derviş	2	Dönüm	
99	Kürt oğlu Hacı Ömer Ağa	2	Dönüm	
100	Yetim oğlu Mehmet	1	Dönüm	
101	Yetim oğlu Süleyman	1	Dönüm	
102	İbiş oğlu Hasan	1,5	Dönüm	
103	Hançerli oğlu Osman	1,5	Dönüm	
104	Hançerli Mehmet	1,5	Dönüm	
105	Hançerli oğlu Yakup Hoca	2,5	Dönüm	
106	Hançerli oğlu Halil	3	Dönüm	
107	Usta Bayram oğlu Bayram	3	Dönüm	

Çeşmebaşı Mevkii Harımlar			
1	Kuyu, Yaptıran Bayrakçıoğlu		
2	Çavlaz oğlu Hüseyin	2	Dönüm
3	Kulanın Abdullah	2	Dönüm
4	Kulanın Ali	3,5	Dönüm
5	Hacı Süleyman oğlu Hacı Veli	1,5	Dönüm
6	Hacı oğlu Topal Mustafa	1	Dönüm
7	Hacı Mustafa oğlu Raşit	1	Dönüm
8	Kel Hasan oğlu Kerim	1	Dönüm
9	Kel Hasan oğlu İbrahim	2,5	Dönüm
10	Kel Hasan oğlu Hasan	1,5	Dönüm
11	Topuzcunun Abdullah	2	Dönüm
12	Cellat Ali oğlu Halil	2,5	Dönüm
13	Tatar Ali oğlu Mehmet	6,5	Dönüm
14	Kürt oğlu Hacı Ahmet	6	Dönüm
15	Cavlaz oğlu Musa Hoca	3	Dönüm
16	Seyit Ağanın Hacı Süleyman	1,5	Dönüm
17	Seyit Ağanın Halil oğlu Seyit	1	Dönüm
18	Solak Halil oğlu Hüseyin	2	Dönüm
19	Halil Hoca oğlu Ali Efendi	4,5	Dönüm
20	Kürt oğlu Hacı Ömer oğlu Hüseyin	1,5	Dönüm
21	Kürt oğlu Hacı Ömer oğlu Hasan	1,5	Dönüm
22	Hacı Topal Mustafa	4	Dönüm
23	Hacının Hacı Mehmet	5	Dönüm
24	Usta Mustafa oğlu Bayram	6	Dönüm
25	Usta Mustafa oğlu Mehmet	2	Dönüm

Çeşmebaşı Mevkii Harımlar
KUYU, Argın Özü, Yaptıran Köy Halkı
KALE, Asar-ı Atikadan
KUYU, Ordu Mevkii, Yaptıran Köy Halkı
KUYU, Bozyer, Yaptıran Kürt oğlu Hacı Ömer
KUYU, Tulukkıran, Yaptıran Köy Halkı
AĞIL, Sucağız Mevkii
KUYU, Sucağız Mevkii, Yaptıran Yeğen Hüseyin
AĞIL, Şatır Ağıl Mevkii, Şatır Ağılı
HARAP HAN, Keşlik
MEKTEP, Kör Kuyu Yaylası, Yaptıran Poçanın Hacı Ali Ağa(Poçan-Yaylalı)
KIRAN AĞILI, Yayla halkına ait
İNCE AĞILI, Yayla halkına ait
KUYU, Hoydus Yaylası, Yaptıran yayla halkı
Hoydusta Vakıf Oda, Nazırı Kürt oğlu Hacı Ahmet Ağa (Karakaya)
Bozarkaç Mevkii Ağılı, Yayla halkına ait
Yenice Ağılı, Yayla halkına ait
AĞIL; Güdül Ağıl Mevkii,Cavlaz oğlu Musa Ef. (CAVLAZOĞLU)
Maydos'ta Kedilik Ağılı, Yayla halkına ait
Tulukkıran Kuyusu, Yayla halkına ait
MEKTEP, Zengicek Yaylası halkına ait
VAKIF HAN, Zulmanda Hanı
KUYU, Hana ait
Sefriya Kuyusu, Yaptıran İlyas Ağa
Muhtar Ağılı ve Kuyusu
Çakıl Mevkii, Çakıl Pınarı
Akarca Altı Ağılı, Yaptıran Kör Musa oğlu Memiş
Topkaya Çeşmeli Kuyu
Akdevelik Ağılı, Yaptıran Osmalak oğlu Himmet
Sarnıç Mektebi, Yaptıran yayla halkı
Sarnıç Kuyusu, Yaptıran yayla halkı
Sarnıç Ağanın kara Ağılı, yayla halkı
Sarıtaş kuyusu, Yaptıran Hacı Ahmet Ağa
Pancarcı Arkacı Ağılı, Dana oğlu Hacı Mehmet oğlu Mehmet
Akçaşar Yaylası Ali Baba Tekkesi
Akçaşar Kalesi, Eski eser
Akçaşar İsa oğlu Hacı Isa Efendi Ağılı
Akçaşar Vakıf Oda, Naziri Hacı İsa Efendi
Akçaşar İligöz İsa oğlu Hacı İsa Efendi Ağılı ve Kuyusu.

b. Abdülhamid Devrinde Kırım Muhacirlerinin Zıvarık'a Yerleştirilmesi

1243/1860'dan sonra Rusların baskısıyla Kırım'dan gelen Nogay Muhacirlerinden 15 hane, yerli halkın yardımıyla Koçhisar Paşadağ Bölgesine yerleştiler. 1308/1890 yılından sonra Kırımdaki kuraklık ile Japon-Rus Harbi sebebiyle Rusların kendilerine dini ve etnik baskıları yüzünden 1318/1400 yılında posta vapuru ile İstanbul'a oradan Konya'ya geldiler. Konya Valisi Mehmet Ferit Paşa ve Muhacir Komisyonundan Kazım Hüsnü Bey'in delaletiyle Cedidiye Mahallesine yerleştiler. Burada muhacirler bir Pazar kurdular. O yüzden buraya "Muhacir Pazarı" denildi. 1319'da Zıvarık'a yerleştiler. Bu aileler, Kırım Bahçesaray Beşüy, Kaniş, Fotişala, Kışla, Töbensaray, Kan Camii, Burunduk, Tunageldi köylerinden gelmişlerdi. 1316/1910 yılında devlet kendilerine arsa verdi, ev yaptırdı.

Bunların gelişiyle zirai teknik yönünden köyde değişmeler oldu. Köyde kağnı kullanılıyordu. Bunlar tatar arabası, Kırım Makinesi adıyla anılan ekin biçme makinesini köye getirdiler. Meslek olarak değirmencilik, demircilik, araba ve makine imalatı, berberlik, çiftçilik vs. ile meşgul idiler. Kırım Muhacirlerinden M. Eminoğlu, Ramazan Usta (Erdemir Öl. 1338/1922) önderliğiyle belediye karşısında iki katlı evi Ataullah Efendiye yaptırarak hediye ettiler. Arsasını Koca Süleyman oğlu Süleyman (Tunç) vermiştir. Altı at koşarak Kırım Makinesi ile buğday biçtiler.

Hanımlar döpiyes, etek ve ferace giyiyorlardı. Şalvar işliğe Zıvarık'ta alıştılar. Zıvarık halkı, Burhaniye Mahallesine gelerek onların oturuşlarına baktılar. Onlar Kırım'a yazdıkları mektuplarda şöyle yazıyorlardı:

Oturganımız saray (Oturduğumuz yer saray)

Yakganımız koray (Yaktığımız şey çalı, çırpı)

Akşamdan sonra pencereden bakganimiz acinay

(Akşamdan sonra pencereden bakanimiz da öyle).

Cihanbeyli Nüfus Md. Nüfus Kayıtlarına Göre Zıvarık Burhaniye Mahallesine Yerleştirilen Kırım Muhacirleri:

Burhaniye mahallesi, Ali Paşa Camiinin güney tarafı ile Mustafa Karaman'ın evinden Paşa mezarlığına kadar uzanırdı.

c) 1332/1916 Yıllarında Zıvarık Kars Muhacirleri:

1320/1904 Zıvarık Nüfus Kayıt Defterinde H. 83-H.84'de kayıtlı bulunan;

1 Kars Muhaciri 1307 doğumlu Avni kızı Alime

2 Kars muhaciri 1305 doğumlu Abdullah oğlu Yusuf

Adlı muhacirin 1332/1916'da Rusların Kars'ı işgali üzerine başlayan Ermeni zulüm ve tehditleri yüzünden Kars ve yurtlarını terk ederek bu yılda Zıvarık'a yerleştikleri, ancak burada da kayıp olarak işlem gördükleri anlaşılıyor.

d) II. Abdülhamid ile Son Devirde Zıvarık ve Çevresinde Esnaflar:

Cihanbeyli Özel İdare Arşivi Zıvarık Köyü Arazi ve Emlak Kayıtlarına göre:

Zıvarık'ta 1317/1901 yıllarında kalenin böğründe Büyük Pınar'ın sağında kaleye gömülü bezirhaneler ve kalhaneler (barut imalathanesi) vardı. bunlar:

1 Konya Durakfakih Mahallesinden Nuri Bey'in bezirhanesi

2 Bölük Emini Halil Efendinin bezirhanesi

3 İsa oğlu İbrahim zevcesi Halime'nin bezirhanesi

Bezirhanelerde çıkan bezir yağları, hem aydınlatma hem de baklava gibi hamur işlerinde kullanılırdı. Baruthaneden çıkan barutlar, askeriye ve av işlerinde kullanılırdı.

Bu dönemde Zıvarık'ta bezir imalatı yapan gayri Müslimler:

1 Hasa köylü Yurdan, geliri 600, vergi 30 kuruş. Bezirci.

2 Hasa köylü Küçük Hami oğlu Hami, geliri 600, vergi 30 kuruş. Bezirci.

3 Hasa köylü Tiro oğlu Boda, geliri 600, vergi 30 kuruş. Bezirci.

4. Hasa köylü Kötü Sava oğlu Kosti, geliri 400, vergi 20 kuruş. Çerçi.

Bu dönemin esnafı arasında:

1 Hoydus Yaylasında (Akıncılar'da) tüccar (koyun tüccarı) Kürdoğlu Hacı Ahmet Ağa (Karakaya)

2 Akçaşar'da İsa oğlu Hacı İsa Efendi (Eseroğlu), koyun tüccarı

3 Zengicek'te Hacı İlyas Ağa, koyun tüccarı.

4 Sarnıç'ta Dana oğlu Hacı Mehmet Ağa (Tanoğlu) koyun tüccarı.

5 Sarnıç'ta Hacı Ahmet Ağa, koyun tüccarı.

6 Tulukkıran Yaylasında Kürdoğlu Hacı Ömer Ağa (Koç) koyun tüccarı.

7 Numan Efendi Yaylasında Hacı Bekir Ağazade Numan Efendi (Tekelioğlu), Cavlazzade Hacı Musa Efendi (Cavlazoğlu).

1330/1914 Yıllarında:

1 Konya Sedirler mahallesi Hacı Ali Ağazade Osman Ağa, Yeni Yayla civarı Taşlık Yaylasında 3.000 kuruşluk mandırası, evi, develiği 12.000 kuruş değerinde 550 dönüm arazisi vardı.

2 Konya Pürçüklü mahallesi Hacı Kaymakzade Hacı Mehmet Efendi mahdumu Ahmet Ağanın Taşlık Yaylasında 2.000 kuruş değerinde evi, Taşlık Yaylası Karabağ yolunda Dağlının Develiği yanında 10.000 kuruş değerinde 500 dönüm tarlası vardı.

3 Konya Şeref Şirin mahallesi Hacı Mehmet Ağa mahdumları Hacı Osman, Ahmet ve Sadık Efendilerin 1926 yılında Çeşmebaşı mevkiinde 10.000 kuruş değerinde beş dönüm harımı, 250.000 kuruş değerinde Un Fabrikası (Zıvarık çıkışı Yenice mahallesi yolunda "Hacı Osmanların Büyük Değirmeni" olarak anılan) bulunuyordu.

Daha sonraki yıllarda değirmenler:

1 Kervansarayın batısında Şakir Efendinin değirmeni. (Bu gün harımdır).

2 Altınekin girişi solda Abdülcebbar Ezdemir'in değirmeni.

3 Modern bir un fabrikası olan Sırrı ve Uğur Ezdemir'e ait AKSUN UN FABRİKASI.

Kalhaneler (barut imalat haneleri) orduya barut yaparlardı. Kalenin kuzeydoğusunda Çiçek öldüren Yaylası yolunda solda bulunuyordu.**Son devir kalhaneleri**

1 Hacı Bektaş oğlu Mehmet TANOĞLU

2 Arap Mustafa oğlu Mehmet TANOĞLU

3 Bozkırlı Çakmak Dayı vs. idi.

Manifaturacılar

1 Hacı İbrahim POÇAN

2 Kamil TANOĞLU

3 İsmail TANOĞLU

4 Yusuf ÖZCAN

5 Ahmet YALÇIN

Bakkallar

1 Koca Mehmet Yıldırım

2 Ataullah Özbay Efendi

3 Memiş Bağcı Ağa

4 Peşkirli Mevlit Teke Ağa

5 Halil Onbaşi (İğdeli)

6 Kahveci oğlu Mustafa Kahveci

Koyun Tüccarları:

1 Hacı Mustafa GÖZET

2 Hacı Mehmet GÖZET

3 Mehmet KARAYER

4 İnce Ahmet TANOĞLU

Deveciler:

1 Türkmen Hacı Halil Ağa ve oğulları Osman ve Arafa (TÜRKMEN-KÖSEOĞLU)
2 Şakir Efendi ÖZTEKIN
3 İbrahim TANOĞLU

Demirciler:

1 Kınmlı Ahmet EZDEMİR: Ali Paşa Camii'nin vakıf dükkanında, bugün meydan yapılan yerde demircilik yapardı.
2 Osman DEVRET
3 Yunus ERDEM
4 Fevzi Usta
5 Emin Usta
6 Arabacı İbrahim Usta (ÜLKER)

Berberler:

1 Sarı oğlu Mehmet Usta (SARIOĞLU) Eski usta idi. 1931'de öldü.
2 Kınmlı Bilal (ZÜMRÜTDAL) Usta. 1903-1931'de öldü.
3 Konyalı Seyit Usta, 1932-1934 arası
4 Mehmet SARIOĞLU 1934-1978 arası berberlik yaptı.

Kalfaları:

1 Dursun SARIOĞLU
2 Hidayet SARIOĞLU
3 Fahri TOPALOĞLU
4 Adem TOPALOĞLU
5 Ahmet KOÇ (Cici Berber)
6 Cemil ORHAN
7 Bayram ORHAN

Sarıoğlu Mehmet usta (Sarıoğlu)'nun dükkanı Havva Ana Mescidi karşısında idi. Oğlu Mehmet Sarıoğlu Fırka odasında, Bilal Usta Fırka odası ve Bekir Yalçın'ın odasında idi. Konyalı Seyit Usta Fırka odasında sanatlarını icra ettiler.

Testi ocağını işleten Silleli Elliikili İbrahim (Üner) oğulları Ethem, Ahmet ve Mehmet Üner, Gilet Yaylası yolunda bugün Madenoğlu Mustafa Maden'in evinin yerinde testi imalathanesi ve fırınları (1920-1935 arası) vardı.

Zıvarık,1330/1914'te Saideli(Kadınhanı) kazasına bağlı bir nahiye merkezi olmuştur. 1926'da İnevi (Cihanbeyli) Nahiyesi Kadınhanından ayrılarak müstakil bir kaza merkezi olmuştur. Bu yılda Zıvarık Nahiyesi Cihanbeyli Kazasına bağlanmıştır.1963 yılında Zıvarık adı, yetiştirdiği pancardan dolayı "Altınekin" adını almıştır.1988 yılında müstakil bir ilçe merkezi haline gelmiştir.

e) Zıvarık'ta II. Abdülhamid Devri ve Sonraki Hane ile Nüfus Kayıtları:

HANE	1	Kara Ahmet oğlu Mevlit Çavuş (KARAOĞLU)
HANE	2	Hafız Ahmet oğlu Ahmet (KARAKAYA)
HANE	3	Kel Hasan oğlu Hacı Musa (YALÇIN)
HANE	4	Kel Hasan oğlu Hacı Hasan (YALÇIN)
HANE	5	Kel Hasan oğlu Mehmet (YALÇIN)
HANE	6	Hacı Musa oğlu Ali (-)
HANE	7	Hacı Musa oğlu Bekir (-)
HANE	8	Avar oğlu Mehmet (AVAROĞLU)
HANE	9	Avar oğlu Hüseyin (AVAROĞLU)
HANE	10	Mehmet zevcesi Hatice (İĞDELİ)
HANE	11	Kara Ahmet oğlu Süleyman (SOLAK)
HANE	12	Rahman oğlu Halil (YALNIZ)
HANE	13	Sarının Seyit oğlu Abdurrahman (SARIOĞLU)
HANE	14	Poçanın Hacı Halil Ağa (POÇAN)
HANE	15	Poçanın Abdurrahman (POÇAN)
HANE	16	Poçanın Şakir Efendi (POÇAN, ÖZTEKİN)
HANE	17	Kel Hasan oğlu Kerim (KAYMAKLI)
HANE	18	Kel Hasan oğlu Hasan Çavuş (KAYMAKLI)
HANE	19	Deli Nebi oğlu Mehmet, Mustafa (KARAYER)
HANE	20	Nuh oğlu Osman (ŞAHİN)
HANE	21	Deli Salih oğlu Hacı Ahmet (ATÇEKEN)
HANE	22	Deli Salih oğlu Tahir (ATÇEKEN)
HANE	23	Kürdoğlu Ömer oğlu Ahmet (KOÇ)
HANE	24	Kürdoğlu Ömer oğlu Hüseyin (KOÇ)
HANE	25	Hacı Musa oğlu Mehmet (HARMANKAYA)
HANE	26	Kıllıbaş oğlu Mehmet Ali (SOY)
HANE	27	Karaküçük oğlu Süleyman (TUNA)
HANE	28	Kel Seyit oğlu Hacı Mustafa (GÖZET)
HANE	29	Çolak Osman oğlu Hacı Osman (ÇOLAKOĞLU)
HANE	30	Topal Hüseyin oğlu Hüseyin (TOPALOĞLU)
HANE	31	İmam oğlu Mustafa (MORLUOĞLU)

e) Zıvarık'ta II. Abdülhamid Devri ve Sonraki Hane ile Nüfus Kayıtları:

HANE	32	Hacı oğlu Nebi (BACAK)
HANE	33	Başarakavaklı Mustafa (KOÇAK)
HANE	34	Sarıdağlı oğlu Hacı Abdullah (POÇAN)
HANE	35	Esme oğlu Hasan Efendi (HOTAMIŞLI)
HANE	36	Esme oğlu Mevlit (HOTAMIŞLI)
HANE	37	Rahman oğlu Hacı Veli Ağa (YILDIRIM)
HANE	38	Rahman oğlu Çolak Ahmet (YILDIRIM)
HANE	39	Koca Süleyman oğlu Süleyman (TUNÇ)
HANE	40	Kabaş oğlu Ahmet (ÇİMEN)
HANE	41	Kel Hasan oğlu İbrahim (KOYUNCUOĞLU)
HANE	42	Deli Ahmet oğlu Mustafa (KAHVECİOĞLU)
HANE	43	Kürdoğlu Ömer oğlu İsmail (KOÇ)
HANE	44	Tekelioğlu Sami (TEKELİOĞLU)
HANE	45	Tekelioğlu Talha (TEKELİOĞLU)
HANE	46	Tekelioğlu Raşit (TEKELİOĞLU)
HANE	47	Tekelioğlu Bekir (TEKELİOĞLU)
HANE	48	Tekelioğlu Abdurrahman (TEKELİOĞLU)
HANE	49	Tekelioğlu İbrahim oğlu Bekir (TEKELİOĞLU)
HANE	50	Kel Seyit oğlu Mevlit (GÖZET)
HANE	51	Poçan oğlu Hüseyin (POÇAN)
HANE	52	Poçan oğlu Hasan (POÇAN)
HANE	53	Poçan oğlu Mevlit (POÇAN)
HANE	54	Poçan oğlu Hacı İbrahim (POÇAN)
HANE	55	Poçan oğlu Ali (POÇAN)
HANE	56	Topal Hasan oğlu Mehmet (KARAMAN)
HANE	57	Esma oğlu Memiş (BAĞCI)
HANE	58	Canavarcı oğlu Mehmet (-)
HANE	59	Kürdoğlu Mehmet (YİĞİT)
HANE	60	Cavlazoğlu Hacı Musa Efendi (CAVLAZOĞLU)
HANE	61	Cavlazoğlu Ömer (CAVLAZOĞLU)
HANE	62	Yunus oğlu Mustafa (YAVUZ)
HANE	63	Hacı Mustafa Hacı Osman oğlu Şakir (PEHLİVAN)
HANE	64	Kürdoğlu İsmail (TEKİN)
HANE	65	Türkmen oğlu Ali (AKSOY)
HANE	66	Çayır oğlu Hüseyin Çavuş (SEVRİ)
HANE	67	Molla Abdullah oğlu Ali (-)
HANE	68	Hacı Ahmet oğlu Molla Mehmet (ESEROĞLU)
HANE	69	Kürdoğlu Mustafa (EROĞLU)
HANE	70	Kürdoğlu İsmail oğlu Mehmet (TEKİN)
HANE	71	Kel Hasan oğlu Osman (ERDOĞDU)
HANE	72	Hacı oğlu Mehmet (ORHAN)
HANE	73	Hafız Ahmet torunu Mehmet (KAĞNICIOĞLU)
HANE	74	Hacı oğlu Mevlit (ŞAHAN)
HANE	75	Hüseyin Efendi oğlu Hüseyin (ÇOK)
HANE	76	Kosalak oğlu Ahmet Efendi (KAĞNICIOĞLU)
HANE	77	Poçanoğlu Mehmet Efendi (POÇAN)
HANE	78	Tekelioğlu Hüseyin (TEKE)
HANE	79	İsa oğlu Hacı Nuh (TEKE, ÜN)
HANE	80	Gökmen oğlu Mustafa zevcesi Havva (GÖKMEN)
HANE	81	Eskilli oğlu Seyit (-)
HANE	82	Kars Muhaciri Avni kızı Alime, 1332'de Zıvarık'a geldi. Kayıp.
HANE	83	Kars Muhaciri Abdullah oğlu Yusuf, 1332'de Zıvarık'a geldi. Kayıp.
HANE	84	Halil oğlu İsmail (AKMAN)
HANE	85	Türkmen oğlu Yetimi Mehmet (ALP)
HANE	86	Kürdoğlu Ömer oğlu Hasan (KOÇ)
HANE	87	Kürdoğlu Ömer oğlu Mustafa (KOÇ)
HANE	88	Hacı oğlu Hüseyin (TOY)
HANE	89	Hacı oğlu Ömer Çavuş (YERLİ)
HANE	90	Topal Hüseyin oğlu Hasan (TOPALOĞLU)
HANE	91	Kürdoğlu Mevlit (KOÇ)
HANE	92	Kırlı Hasan oğlu Hasan (KELEŞOĞLU)
HANE	93	Dağlı oğlu Mustafa oğlu H. Hüseyin (DAĞLIOĞLU)
HANE	94	Maden oğlu Mehmet (MADENOĞLU)
HANE	95	Hacı oğlu Abdullah (EKEN)
HANE	96	Avcı Hasan oğlu Hüseyin (AVCI)
HANE	97	Hacı oğlu Azmi (EKEN)
HANE	98	Hacı oğlu Himmet (-)
HANE	99	Mehmet kızı Fatma (-)
HANE	100	Salih zevcesi Alime (GÜNER) Beyşehir
HANE	101	Ataullah Ezbey Efendi (AĞABEYLİ)

e) Zıvarıkta II. Abdülhamid Devri ve Sonraki Hane ile Nüfus Kayıtları:		
HANE	102	Üzeyir Tiryaki, Erzurum Tortul Ziyaretli, Cihanbeyli Köprübaşi H. 45'e gitti.
HANE	103	Mevlit oğlu Ramiz (DEMİRLİ) Tortullu
HANE	104	Hasan oğlu Mehmet Topal (Bulgaristan Göçmeni)
HANE	105	M. Ali oğlu Zühdü (AKKUŞ) Tortul
HANE	106	Ahmet oğlu Mehmet BIÇAKÇI (Bulgaristan Göçmeni) Akköy H. 10
HANE	107	Ahmet oğlu Hasan Molla (Bulgaristan Göçmeni) Akköy H. 11
HANE	108	Mehmet oğlu Süleyman AYDIN (Bulgaristan Göçmeni)
HANE	109	Mehmet oğlu Hüseyin SÖNMEZ (Bulgaristan Göçmeni) Akköy H. 8
HANE	110	Hasan oğlu Mehmet BARDAK (Bulgaristan Göçmeni)Akköy H. 9
HANE	111	İbrahim oğlu Salih (KARAKÜÇÜK)
HANE	112	Ahmet oğlu İbrahim (KARAKÜÇÜK)
HANE	113	Ali oğlu Mevlit (DEVECİ)
HANE	114	Kırımlı Bilal (ZÜMRÜTDAL)
HANE	115	Mustafa oğlu Mustafa (ÜNAL)
HANE	116	Bekir oğlu Mustafa (SARIBAŞ)
HANE	117	Mustafa oğlu Selahaddin (SARIBAŞ)
HANE	118	Bekir oğlu Hüseyin (SARIBAŞ)
HANE	119	Mustafa oğlu Veli (SARIBAŞ)
HANE	120	İbrahim oğlu Mehmet (POLAT)
HANE	121	Karaküçük oğlu Musa (KARAKÜÇÜK)
HANE	122	Abdullah Hocaoğlu Abdullah (ÖZKARA)
HANE	123	Cellat oğlu Süleyman (BULUT)
HANE	124	Cumbul oğlu Süleyman (CUMBUL)
HANE	125	Halil zevcesi Şerife (KÜÇÜKKARA)
HANE	126	Yaralıoğlu Veli (YARALI)
HANE	127	Kocabaşoglu Derviş (KIPÇAK)
HANE	128	Mümin oğlu Ali (ŞEN)
HANE	129	Koca Süleyman oğlu Mustafa (ŞEN)
HANE	130	Dana oğlu Hacı Mehmet oğlu Hacı Bektaş (TANOĞLU)
HANE	131	Halil (YILDIRIM)
HANE	132	Gani oğlu Hüseyin (ACU)
HANE	133	Kırımlı Ramazan Usta oğlu Abdülcebbar (EZDEMİR)
HANE	134	Kırımlı Bekir Efendi (ÖZDEMİR)
HANE	135	Kırımlı Bekir oğlu Abdülhalim (FERAHLAR)
HANE	136	Kırımlı Bekir oğlu Abdülcelil (FERAHLAR)
HANE	137	Kırımlı Hacı Murtaza oğlu Abdulbaki (APLAK), Haymana Kiraz Köyü'ne gitti.
HANE	138	Kırımlı Ali oğlu Genç Osman (ABATAY), Yağlı Bayat H. 24'e gitti.
HANE	139	Kırımlı Hostuoğlu Bayram (KADİ), Sarayönü H. 79'a gitti.
HANE	140	Kırımlı Molla oğlu Abdülhay (AĞRİŞ)
HANE	141	Kırımlı Seyman oğlu Abdurrafi (TOMRİS).
HANE	142	Kırımlı İbrahim oğlu Arif (ÜLKER)
HANE	143	Kırımlı Abdülkadir oğlu Hacı Mirza Adam Ayrancı H. 254'e gitti.
HANE	144	Kırımlı İsmail (AKRUŞ), Yağlı Bayat H. 14'e gitti.
HANE	145	Kırımlı Kurt Osman oğlu Hasan (KURT)
HANE	146	Kırımlı Mehmet Devlet oğlu Mehmet (DEVRET), İhsaniye H. 265'e gitti.

ISBN - 975-512-525-6